

Эсэгэ ороноо, эхэ нюотагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД

БҮГЭДЭ АРАДАЙ СОНИН

ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

2009 оной
апрелин
16
Четверг

№ 15
(21709)

Хабарай дунда
улаагшан
туулай харын
22
гарагай
5

Манай сонин Россин хэблэлэй алтан жасада оруулагданхай

БАРИЛГЫН ПАЛБАРИДА ХЭР НҮЛӨӨЛНЭБ?

Мүнгэн сангай уналгын хэсүү байдал барилгын палбарид хэр нүлөөлнэб? Бэшэ ямар бэрхшээлнүүд барилгашадта ушарнаб гээн асуудалнуудыг хэлсээн зүблөөн хаяхан үнгэргэгдөө. Үнгэргэгшэ жэлдэ республикын барилгашад ажал хүдэлмэридөө, хайн дүнгүүдыг туйлаа. Урда жэлнүүдтэ орходоо гэр байранууд олоор ашаглалгада тушаагдаа. Ехэнхи үмсын барилга хэгдээ гэжэ бодото байдал харуулана.

Сибирин Федеральна округоор «Сибирский цемент» гэнэн компани барилгашадыг цементээр хангадаг. 2005 оной март нарада Тимлоин цемент үйлдбэрилдэг завод тэрэнэй барилгашад оронхой. Мүнгэн сангай уналгын хүшэр байдалда томоноуд барилгануудай урагшаа дабшахаяа болинтоод, нэгэ бага тогтоод байхада, цементше байа ехээр хэрэглэгдэнэгүй. Тиймэнээ дээрэ нэрлэгдээн компаниин, Тимлоин заводой, Барилгын министрствын хүтэлбэрилэгшэд хаяхан сугларжа, эдэ бүгэдэн тухай хөөрэлдэбэ. «Сибирский цемент» компаниин президент Виктор Шаповаловай хэлэхээр, Тимлоин завод хүдэлхэ, цемент үйлдбэрилхөөр байха хаш.

- Энэмнай манда тон шухала, - гэжэ Президент Вячеслав Наговицын тэмдэглээ. Манай республикада шухала барилганууд үргэлжлүүлэгдэхэ, хэгдэхэ байна. Тиймэнээ цемент хэрэглэгдэхэ. Тимлоин цемент үйлдбэрилдэг завод тухай хэлэхэдэ, тэрэ гүрэнхөө дэмжэлгэ абаха 6 предпритинуудай тоодо оронхой.

Николай НАМСАРАЕВ,
манай корр.
Эльвира ДАМБАЕВА оршуулба.

ХҮДӨӨГЭЙ АЙМАГУУДАТ ХҮРЭБЭ

Буряадай Президент Вячеслав Наговицын хоёр үдэрөөр гэхэ гү, али апрелин 14-15-ай үдэрнүүдтэ Зэдын болон Захааминай аймагуудаар ябажа эрбэ.

Зэдын аймагта республикын толгойлогшо Оёор нюотагай хү буйлуудаг цехтэ эгээл түрүүн хүрэхэ. Вячеслав Наговицын хү үйлдбэрилдэг шэнэ түхээрэлгэнүүдыг, үйлдбэрилжэ байхан сагаан эдээнэй зүйлнүүдыг хараа.

Буряадай Президент Эдэдэ-Ушөөтэй нюотагта шэрүүбтэр нооһотой буряад хонидыг үсхэбэрилдэг ажахыда болон эбэртэ бодо мал шахан таргалуудаг цехтэ хүрэхэ, ажал хүдэлмэритэйнь танилсаа. Гадна Эдэдэ-Ушөөтэйин юрэнхы эрдэмэй дунда хургуулида хүрэхэн байна. Энэ хургуули нюотагай ажахытай нягта харилсаатайгаар хүдэлнэ, үхибүүдыг хүдөөгэй ажалда хургаха, дадхааа хүдэлмэри хэргэ ябуулана. Аймагай түбтэ республикын толгойлогшо мяханай кәһэинадта хүрэхэ хэрэг байдалтайнь танилсаа, тэрэндэ мяха хүргэдэг шэнэ оньһон түхээрэлгэнүүдыг харуулан байна. Тэрэшэлэн «Пищевик» гэнэн хизаарлагдамал харюусалгатай булгэмдэ хүрэхэ, хү буйлуудаг, талха татадаг, мяханай зүйлнүүдыг бэлдэдэг цехүүдээр ябажа хараа.

Республикын толгойлогшо аймагай түбтэ оршодог акционернэ «Россельхозбанк» бүлгэмэй шэнэ таһагта хүрэхэ, хүдэлмэритэйнь танилсаба.

Зэдын аймагай предпритинуудаар, эмхи зургаануудаар ябажа хараһанайнгаа һүүлдэ Президент аймагай эдэбхитэдтэй суглаа үнгэргөө.

Апрелин 15-да Закаменск хотодо Вячеслав Владимирович түбэй котельнэдэ хүрөө. Эндэ гэр байрын-коммунальна ажахын асуудалнуудаар суглаа үнгэргөө.

Республикын толгойлогшо аймагай дотоодын хэрэгүүдэй таһагай шэнэ байшангай барилгада, хүүгэдэй гурбадахы сэсэрлигтэ хүрэхэн байна. Энэ хүүгэдэй сэсэрлиг мүнөө нэһлээн шэнэлэгдэжэ байнхай.

Вячеслав Наговицын Нурта тосхон хүрэхэ, Батор Сапдаковой хубийн хамнабарин ажахын хэрэг байдалтай танилсаһан байна. Тэрэнэй һүүлдэ хүдөө ажахы тухай хэлсэһэн суглаа үнгэргөө. Захааминай аймагта нэбтэрүүлэгдэжэ байһан инвестиципно проектнүүд болон агропромышленна комплексые хүгжөөлгын гол шэглэлнүүд зүбшэн хэлсэгдээ.

Социально-экономическа хүгжэлтын асуудалнууд Буряадай Президентын аймагай эдэбхитэдтэй үнгэргэгдэһэн суглаанда тодорхойгоор хэлсэгдэбэ.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албац.

Буряад Республика хадата Тыва Республикагай залуушуулай хэрэгүүдэй талаар нягта харилсаа холбоотойгоор хүдэлхэн. Энэ ушараар тэндэхи Эрдэм ухаанай, хуралсалай болон залуушуулай политикын талаар министрствын түлөөлэгшэд манай республика айлшаар бууба. Нэн түрүүн тэдэ Буряадай эрдэм ухаанай болон хуралсалай министр Алдар Дамдиновтай уулзаа.

ЗАЛУУШУУЛАЙ ТАЛААР ХАРИЛСААТАЙ

- Залуушуулай асуудалнуудта танай эндэ аргагүй ехэ анхарал хандуулагдана. Хэдэн жэлэй туршада манай мэргэжэлтэд танай дүй дүршэлтэй танилсаа, - гээд, Тывагай эрдэм ухаанай болон хуралсалай министрэй орлогшо Уран-кыс Сергеевна Ондар хөөрэнэ.

Байгша оной февраль соо Тывагай Ехэ Хуралай дэргэдэ залуушуулай эблэл байгуулагдаа. 14-тэйһөө эхилээд 35 хүрэтэр наһанай зоной хэрэг, тэдэнэй орёо асуудалнуудыг шийдэхэ зорилготой энэ эблэл республикын ерээдүйдэ гол үүргэ дааха гэжэ ханагдана.

Хүршэ республикын дэбисхэр дээрэ боложо байһан энэ хэмжээнүүдтэ Буряадай арад зон угаа баярлажа байһанаа мэдүүлбэ. Тийгэжэ эб хамта ажалаа ябуулаха хэлсээн баталагдан абтаа. Хоёр республикын министрствэнүүдэй хоорондын баталагдан хэлсээнэй ёһоор, залуушуулаа зорюулагдаһан олон хэмжээ ябууланууд эмхидхэгдэхэ юм.

Ирина ГУРОРАКШЕЕВА.

Р.-Н.БАЗАРОВАЙ фото-зураг дээрэ: хэлсээ баталалгын үе.

Мэдээжэ продюсер Зоригто Тогочиев бэлиг түгэс эхэнэрнүүдыг хамтаруулан хүгжэмэй шэнэ проект бээдүүлжэ байна. Америкын "Diva's" гэнэн шоу-программада адли аад, тон хонирхолтойнь гэхэдэ, поп-хүгжэм, оперын болоод арадай дуу гүйсэдхэгшэд нэгэ тайзан дээрэ эб хамта дуулаха.

УРИН ХАБАРЫЕ ҮРГЭНЭН УУЛЗАЛГЫН БАЯР ГҮ?

Апрелин 24-дэ Улаан-Удын Соёлой спортивна комплексдо үнгэрхэ энэ хэмжээ табан теле-одод хүтэлхэ, суутай табан модельернүүд үзэсхэлэнтэ бүтээлнүүдээ дурадхаха.

Бадма-Ханда Аюшеева анха түрүүшынхией ород хэлэн дээрэ мэдээжэ дуунуудыг гүйсэдхэхэ хаань, оперын дуушан Биалигма Ринчинова хари хэлэн дээрэ согтой огсом дуунуудыг дуулаха. Нонна Тогочиева, Дулма Сунрапова, Елена Борохитова гэгшэд мүн баһа хүлээгдээгүй шэнэ дуунуудыг эдэлүүлхэ юм.

Олон зонийе гайхуулаар зохёохы шэнэ нэбтэрүүлгэ үүсхэхээ оролдог Зоригто Тогочиевай тэмдэглэхээр, иимэ проект заншала болохоор хараалагдана, гүрэн түрэ хүтэлбэрилгэдэ хабаатай табан эхэнэр, олзын хэрэг эрхилдэг мүн лэ табан эхэнэр болоод мэдээжэ тамиршад ерэхэ жэлдэ иимэ хэмжээндэ оролсохо гээд хараалагдана.

Сарюна ЭРДЫНЕЕВА.

БАВААСАН АБИДУЕВ УРЯАЛЖА БАЙНА (ТҮРЭНӨӨР 100 ЖЭЛЭЙНЬ ОЙДО)

Оюун бэлигтэй уран зохёолшо, шүлэгшэ Баваасан Абидуев манай «Буряад үнэн-дэ» шүлэгүүд болон бусадшыг зохёолнуудаа толилуулан, газетымнай редакцияда хүдэлхэншыг байха. Эдэ үдэрнүүдтэ суута шүлэгшын түрэнөөр 100 жэлэй ой тэмдэглэгдэхэн.

Манай «Буряад үнэн» (тихэдэ «Буряад-Монголой үнэн» байгаа нэмнай) сонин тарааха хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаададаг байгаа. 1929 ондо 20 наһатай Баваасан хүбүүн «Үнэн» гэжэ шүлэг бэшэһэн байгаа. Түрэл хэлэн дээрэмнай гарадаг газетэдэ захилай ябажа байһан мүнөө сагта уран шүлэгшын мурнуудыг уншагшадтаа һануулаха дуран хүрэнэ:

«Буряад-Монголой үнэнише»
Бүхэли жэлээр захюулааг,
Бүхы гэлхэйн хонинише
Бүрин мэдэжэ һууналби.

«Агрономой хургаалы»
уншажа,
Ажахыгаа үргэнэм,
«Алсагар Мархайн» үгыг
Угаа ехээр хонирхоном.

Уеын нүхэр шимни
Үндэһэн хониншо захиба
гүш?
Үгы байһан болобол,
Үтэр шамдагай захиуш!

Шударгуу араг
бүтгдөөрөө
хонин бэшэгыг захигты!
Үзэг бэшэг мэдэгшэд,
Үндэһэн хониншо захигты!

1929 ондо бэшэгдэһэн эдэ мурнууд мүнөөшыг угда шаһараа алдаагүй бэшэ гү, хүндэтэ «Буряад үнэн» уншагшад!
Уран зохёолшо тухай үгэ 27-дохи шюурта толиогдоо.

БҮРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРЕЗИДЕНТ-ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ТҮРҮҮЛЭГШЭ В.НАГОВИЦЫНАЙ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗУБЛӨӨНЭЙ ДҮНГҮҮД

Буряадай Президентын пресс-секретарь Александр Дружининий мэдээснээр, түсэблэлгын зүблөөндэ Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ Вячеслав Наговицында Байгал дээрэ загаһа агналгаар үнгэргэгдэһэн мүрысөөнэй дүнгүүд тухай Правительствын Түрүүлэгшын Нэгдэхэ орлогшо И.Егоров мэдээсэ. Нуралсалай болон эрдэм ухаанай министр А.Дамдинов Томск ажалай хэрэгээр ошожо ерэнэн дүнгүүд тухай, хүдөө ажаһын болон эдэс хоолой министр Ж.Батуев Монгол ба Москва хэр ошожо ерэнэн тухайгаа хэлэжэ үгтэбэ. Экономикын министр Т.Думнова республикын аймагуудай ажалай дэлгүүрэй байдал, ажалай салынгай талаар ушаруулан үри шэри тухай мэдээсэ.

«Хэжэнгын аймагай» муниципальна байгуулгын толгойлогшо ажалай дэлгүүрэй хэрэг байдал болон тэрэниие гуримшуулааар абтажа байһан хэмжээнүүд тухай дуулаба.

Инфраструктурые хүгжөөлгөөр Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо, нуралсалай болон эрдэм ухаанай министр хоёрто хэмэл одоной холбооной орондо телефонной утаһаар республикын бургуулинуудай интернедтэ оролгые хангаха асуудал шийдэхэнь даалгадаа.

Республикын экономикын болон аяншалгын талаар ямар арга боломжотой байһыень харуулаха хэмжээ ябуулгые эмхидхэхэнь Правительствын Түрүүлэгшын Нэгдэхэ орлогшо, экономикын министр болон гүйсэдхэхэ засагай зургаануудай хүтэлбэрлэлгэдтэ даалгадаба. Санкт-Петербург хотодо июниин 12-22-ой үдэрнүүдтэ эмхидхэгдэхэ буддын шажанай соёлой декадада республикын хабаадалга тэдэ бэлдэхэ даабаритай болоо.

Социальна хүгжэлтын талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшодо, нуралсалай министртэ, хүн зоние социальна талаар хамгаалгын министртэ Иаалтын үдэрэе найндэрлэлгэдэ зорюулагдан хэмжээ ябуулагануудые бэлдэхэ хүдэлмэри эмхидхэхэнь даалгадаа.

Экономикын министртэ Вячеслав Наговицын Алас-Дурна зүгэй болон Забайкалийн могои нотагуудай Хитадай зүүн-хойто зүгэй хүдөө нотагуудтай харилсаа холбоо тогтоогоор зохёогдожо байһан Програма тухай мэдээсэхэнь даалгаба.

Барилгын болон гэр байрын-коммунальна комплексэ шэнэлэлгын министр Ураа-Ураалай ажаһуудалай гэр байрануудые барилгын болон ипотекийн гүрэнэй корпорацийн зохёонон ба хэрэглэдэг корпоративна ипотекийн арга шудалха даабаритай болоо. Тинхэдэ олон байртай гэрнүүдтэ нөөсөнүүдые тоололгын хамтын хэрэгсэлнүүдые нэбтэрүүлгын хэрэг хаража үзөөд, энэ министр дуралхануудые оруулаха болоо. Буряад орондо гэр байрануудта тоо бүридхэлэй хэрэгсэлнүүдые тодохоо програма зохёон хараалха хүдэлмэриие эдэхижүүлэхэ шухала болонхой.

Нуралсалай министртэ Вячеслав Наговицын 2006-2008 онуудай инновационно программануудаар юрэнхы нуралсалай эмхи зургаануудые гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ конкурсын дүнгүүдые согсолхыень даалгаба. Тингэдэ энэ министр 2009-2011 онуудта инновационно программануудые бэлдүүлэхэ юрэнхы эрдэмэй эмхи зургаануудые республикын талаһаа дэмжэхэ конкурс соносхохо болоо.

Соёлой министртэ, Финансын министрствэдэ, Сэлэнгын аймагай толгойлогшодо Буряад Республикадахи федеральна зөөриие хүтэлбэрлэлгын талаар федеральна агентствын Территориальна управлентэй хамта Новоселенгинск тосхойн декабристуудай музейн хүдэлмэри тухай асуудал шийдэхэнь даалгадаа.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан.

гэһэн хүүгэдэй уран бүтээлнүүдэй республиканска выставкэ хаяхана Улаан-Үдэдэ Ц.Сампиловой нэрэмжэтэ музей соо үнгэрөө. Уһан шэрээр зураһан болон шугам зурагууд, гараараа хэһэн хүүгэдэй бүтээлнүүд тус конкурсо дуралдагдан байна.

Эндэ амжалтатайгаар Түнхэнэй аймагай хурагшадый команда хабаадалсаа. Үндэр сэнхир Саяан хадануудтай, ашагта сээр аршаан булагуудтай үзэсхэлэнтэ хайхан байгааһаа эдэнэр уран бүтээлнүүд дээрэ харуулаха шадаа юм.

“Тус выставкэдэ Түнхэнэй аймагай Хэрэнэй, Охор-Шэбэрэй, Аршаанай хургуулинуудай болон Аршаанай лицей - интернадай үхибүүд ерээ. Выставкын бүхы шатануудай хүүгээр бидэнэр “Презентация выставочных экспонатов гэһэн номинацида хоёрдохой нуури эзлээбди. Аршаанай дунда хургуулин хурагша Катя Манданова шатаанан шабар эдлэл хэһэнэй түлөө грамотада хүртөө”, - гэжэ Аршаанай дунда хургуулин хибэс нэхэлгын кружогой хүтэлбэрлэлгшэ Нина Раднаевна Шойбонова хэлэнэ.

Иймэ хибэс нэхэлгын кружок Түнхэнэй аймаг соо гансахан юм. Эндэ хүүгэдэй хэһэн ажалнууд Эрхүүгэй областадо үнгэрһэн уласхоорондын “Алтаргана” нааданда харуулагдажа, үндэр сэгнэлтнүүдтэ хүртэһэн байна. “Живи земля” гэһэн выставкэдэ “Хии морин - эрдэнэ” Марина Лопсоновай (9-дэхэ класс), “Лотос - Бадма-Сэсэг” Сэрэн - Дулма Будаевай (6-дахы класс), “Зонт шухэр” Катя Мандановай (6-дахы класс), “Утенок” Соелма Хамагановай (3-дахы класс) гэһэн бүтээлнүүд дуралдахада.

“Уран зураг” гэһэн номинацида Хэрэнэй хургуулин хурагшадый уран бүтээлнүүд табигданхай байгаа. “Умный карандаш” гэһэн кружок тус хургуулида амжалтатайгаар ажалаа ябууддаг. Кружогой хүтэлбэрлэлгшэ Надежда Алексеевна Галтаева хурагшаддаа уран хайханаар зуража хураана. Үзэсхэлэнтэ хайхан Түнхэн нотаг ерэнэн айлша, аяншалгашада заабол эндэхэ байгааһаа фото- зураг дээрэ буулгажа абадаг. Харин Түнхэнэй залуушуул соо мэртэжэлтэ бэшэ фотографууд олон юм. Жэһэнэй, Охор - Шэбэрэй дунда хургуулин хурагша Лена Шагтамаева байгааһаа, оршон тойроод байһан байдал, амитадые, нүхэдөө фото-зураг дээрэ буулгажа дуратай. Харин Аршаанай лицей - интернадай 11-дэхэ классай хурагша Екатерина Боргоновай фото-зурагууд ехэнхидэ байгааһаа зорюулагдан юм. Тус лицей-интернадай дэргэдэ фото- зурагуудые буулгаха дуратайшуулай кружок байгуулагданхай. Аршаанай лицей-интернадай буряад хэлэнэй багша, хүмүүжүүлгын талаар директорэй орлогшо Дашима Гельковна Дамдиновай хүтэлбэри доро хурагшад гоё фото-зурагуудые буулгажа хураана.

Эржена БАТОВА.

«БОГ ШОРОЙ АРИЛГАХА ДУРАГУЙ ҮАА, УЛАА ЯГААХАН ПОРШООНХОДО ХҮРТЭХЭТ!»

Иймэ хандалгатайгаар хотын экологическа акци ябуулагдана. Тус акциин ёһоор, газаагуураа бог шорой хаядаг зондо ялын саархануудтай хамта улаа ягаахан поршоонхонууд барюулагдаха юм. Иймэ сувенирнүүдые Улаан-Үдын Советскэ районой хүүгэдэй зохёохы байшанай үхибүүд бүтээжэ эхилэнхэй. Тэдэнэр Ирина Сиверина багшынгаа хүтэлбэри доро поршоонхонуудые нэхэнэ.

Буряадай гүрэнэй багшанарай институудай 2-дохи курсын оюутан Антонина Николаева балшар багаһаа иймэ шадабаритай. Мүнөө басаган хүүгэдэй зохёохы байшанда практикага гарана. Улаа ягаахан поршоонхонуудые басагад бултадаа хамжаха нэхэнэ.

Багахан Юля Даша хоёр өһөдөө иймэ сувенир хэжэ туршахаа ханана. Тус кружогто ябадаг басагадай хэһэн нааданхайнууд олоной найшаалда хүртэнхэй.

Янжам КИМ.

АВТОРАЙ ФОТО-ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Антонина Николаева сувенир бүтээнэ.

НЕПРОСТЫЕ БУДНИ УПРАВЛЕНИЯ ТРАМВАЯ

Наболевшее

Газета уже писала о 50-летнем юбилее МУП «Управление трамвая г.Улан-Удэ», которое вот уже четверть века возглавляет выпускник Иркутского политеха Н.И.ХОНГРОВ. Он называет своими учителями бывших директоров трампарка Н.Ф.Михалёва и А.И.Тулёнова, а у истоков депо стояли талантливые руководители А.П.Проценко и П.В.Бархатов.

Итак, первый звонок вагоновожатого в нашем городе прозвенел в канун нового 1959 года, первые пассажиры проехали по единственному маршруту «ВЗ - Заудинское кольцо». Это были счастливые и очень совестливые горожане. Теперь... Вот что рассказал по нашей просьбе Николай Иннокентьевич:

- Этапы большого пути - это линии электро-транспорта от улицы Мухина (ныне пр.50 летия Октября) до Шышкови, от депо до Суконной фабрики, от депо до пос.Никольский, от «Базы» до Стрелки, от ТСК до 4-го квартала и, наконец, от пр.Строителей до проспекта Автомобилистов (торжественное открытие последнего маршрута состоялось в 2007 году). Общая протяженность трамвайных путей в г.Улан-Удэ составляет 50 км; 6,5 километров - это стальная магистраль в самом депо, где идет ремонт подвижного состава, обкатка новой техники. Ведь постороннему взгляду круг-

лосуточная работа предприятия не видна. Иногда человек, пройдя на территории МУП, бывает удивлен: о, так у вас огромное хлопотное хозяйство! И невдомек, что вагоны сами по себе по рельсам не бегают, нужны неустанные усилия техников, слесарей, инженеров, ремонтников, водителей, кондукторов, монтеров пути. У нас трудится 700 человек, свыше половины - женщины. За полвека перевезено 1 млрд.591 миллион пассажиров, это самый массовый народный вид транспорта. Пробег вагонов за эти десятилетия составил 153 миллиона километров (можно обогнуть землю не один раз - Л.Х.). Но, выполняя социальный заказ и перечисляя в столичную казну налогов больше, чем все частные извозчики, мы сталкиваемся с бескультурьем в быту, попросту говоря, с невежеством людей, которые сорят в салонах, хмят, даже дерутся. О «зайцах» каждый знает.

Мы воспитываем своих кондукторов, однако труд у них нелегкий, порой опасный. Сегодня школьный льготный билет рассчитан на 30 среднестатистических поездок, хотя с проездным можно кататься, сколько угодно. Стоит 200 рублей, значит, школьнику проезд обходится в 6 рублей, хотя тариф - 8 рублей. То же самое с билетами по 250 рублей для пенсионеров и студентов. За 60 поездок он бы заплатил 480

рублей, фактически же платит 250 рублей. Разрыв между предполагаемыми, экономически обоснованными, платежами и фактическими составляет больше ста миллионов рублей в год!

Я несколько не умалю трудовых заслуг пассажиров, их проблем, но перечислять их кондукторам нет смысла. Один кондуктор за день обслуживает от 1000 до 1500 человек, представьте, сколько жалоб на несправедливость, на болезни и судьбу приходится выслушать! Это тяжело и морально, и психологически, поэтому многие не выдерживают, создавая текучесть кадров... Не надо быть равнодушными, видя дебошира, пьяницу, которые артачатся, не хотят платить за проезд. Мы в свое время ознакомились с опытом развития общественного транспорта в Париже, Риме, других городах Европы и убедились: электротранспорт существует только за счет поддержки бюджета. Для того, чтобы трамвай был рентабельным, надо возить пассажиров не за 8 рублей, а за 18, но потерей клиента. Как быть? Надо думать, искать пути развития, т.к. никто и не обещал, что реалии рыночной экономики будут беззаботными.

Только невежественный не понимает, что поездка в трамвае - это та же услуга, тот же товар, как, например, буханка хлеба в киоске, за который надо платить.

Л.ХАЛБАЕВА.

Вопрос-ответ НА ЧТО ПОТРАТИТЬ МАТЕРИНСКИЙ КАПИТАЛ?

Бадмацыренова Лидия, Джидинский район.

1. Кто имеет право на получение материнского капитала?

- Право на дополнительные меры государственной поддержки возникает при рождении (усыновлении) второго, третьего и последующих детей начиная с 1 января 2007 года, имеющего гражданство Российской Федерации, независимо от места их жительства. При возникновении права на материнский (семейный) капитал следует обратиться в территориальные органы Пенсионного фонда по месту жительства со всеми необходимыми документами за получением сертификата.

2. Куда обращаться и какие документы нужно собрать для его получения?

- Для оформления сертификата на материнский (семейный) капитал необходимо обратиться с заявлением о выдаче государственного сертификата на материнский (семейный) капитал в территориальный орган Пенсионного фонда Российской Федерации по месту жительства. К заявлению гражданина в соответствии с Постановлением Правительства РФ от 30.12.2006 г. № 873 «О порядке выдачи государственного сертификата на материнский (семейный) капитал» должны быть приложены следующие документы:

1. удостоверяющие личность, место жительства, принадлежность к гражданству РФ, а также для усыновителей, опекунов и попечителей полномочия законного представителя;

2. подтверждающие рождение (усыновление) детей;

Кроме того, для отцов, усыновителей, опекунов, попечителей необходимо: 3. подтверждающих смерть женщины, родившей (усыновившей) детей, объявление ее умершей, лишение ее родительских прав, совершение ею в отношении ребенка (детей) умышленного преступления, относящегося к преступлениям против личности;

4. подтверждающих смерть родителей (усыновителей) или единственного родителя (усыновителя), объявление умершими родителей (усыновителей) или единственного родителя (усыновителя), лишение родительских прав, совершение родителями (усыновителями) в отношении ребенка (детей) умышленного преступления, относящегося к преступлениям против личности.

3. И на что можно использовать материнский капитал, если у нас не оформлена ипотека?

- Материнский (семейный) капитал устанавливается в размере 250000 рублей, изменение размера МСК происходит в результате его пересмотра с учетом темпов роста инфляции, либо в случае распоряжения его частью. В соответствии с п. 3 ст. 7 Федерального закона от 29.12.2006 г. № 256-ФЗ лица, получившие сертификат, могут распоряжаться средствами материнского (семейного) капитала в полном объеме, либо по частям по следующим направлениям:

1) улучшение жилищных условий;

2) получение образования ребенком (детьми);

3) формирование накопительной части трудовой пенсии.

4. И как использовать его на селе? - Использование материнского (семейного) капитала независимо от места проживания обладателя сертификата в сельской или городской местности и распоряжаться можно путем перечисления средств (части средств) материнского (семейного) капитала по 3 вышеперечисленным направлениям: улучшение жилищных условий, получение образования ребенком (детьми), формирование накопительной части трудовой пенсии.

Вас беспокоит семья Вандановых, Кижингинский район.

- Мы хотели бы завести третьего ребенка. Однако, хотелось бы узнать, могут ли рассчитывать на материнский капитал те родители, чей ребенок родился после 1 января 2010 года?

- В соответствии со ст. 13 Федерального закона от 29.12.2006г. № 256-ФЗ «О дополнительных мерах поддержки семей, имеющих детей», данный Федеральный закон вступает в силу с 1 января 2007 года и применяется к правоотношениям, возникшим в связи с рождением (усыновлением) ребенка (детей) в период с 1 января 2007 года по 31 декабря 2016 года.

Манзарханова Т., Заиграевский район.

- Я одна воспитываю двоих детей. Второй ребенок родился в январе этого года. Скажите, я могу рассчитывать на получение материнского капитала или он доступен только для полных семей?

- Право на дополнительные меры государственной поддержки возникает со дня рождения (усыновления) второго, третьего ребенка и последующих детей после 1 января 2007 года независимо от того полная семья или одинокая мать.

Рубрику вела Я.КИМ. (В подготовке ответов оказано содействие Пенсионного Фонда РФ).

ТҮЛӨӨЛГЭТЭ ЭМХИНҮҮДЭЙ СЪЕЗД

Федерацийн Сөвдэй гэшүүдэй болон Буряад Республикаһаа Россин Федерацийн Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын, Арадай Хуралай болоод республикын өөһэдн хүтэлбэрийн түлөөлэгтэ зургаануудай депутадуудай хоёрдохи съезд 2009 оной майн 22-то үнгэргэгдэхэнь. Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.М.Гершевич энээн тухай тусхай захиралта баталан абаа.

Хэмжээ ябуулгануудай түсэб баталагдаа, хүдэлмэрийн бүлэг байгуулагдаа, хабаадагшадтай бүридэл тодорхойлогдоо. Матвей Гершевич эндэ гол элдхэл хэжэ юм.

Съездын үедэ удаадахи темэнуудээр секцинууд хүдэлхэ: хот, хүдөөгэй байгуулгануудай социаль-экономическа байдал; өмшөөл, энергетикэ, гарын барилга; агропромышленна комплекс.

Нютагай өөһэдн хүтэлбэрийн ажал ябуулгада хабаатай хуулинууде абаха, түрүү дүй дүршлөө хубаалдаха, бэрхшээлтэй асуудалнууде хамтаараа шийдхэхэ тухай эндэ хөөрөлдөөн болохо.

Россин Федерацийн Президент Дмитрий Медведевэй Федеральна Суглаанда эльгээһэн бэшгэй удхаар, нютагай өөһэдн хүтэлбэрийн түлөөлэгтэ эмхи зургаануудай үүргэ дээ-

шлүүлэгдэхэ ёһотой. Президентын хэлээр, «Нютагай өөһэдн хүтэлбэрийн түлөөлэгтэ эмхи зургаанууд муниципальна байгуулгануудай хүтэлбэрилэгшэдые хинаха шухала гэжэ тоолобол, тушаалһаань сүлөөлхэ аргатай болохо».

Ехэ эрхэтэй болохо түлөөлэгтэ зургаанууд хүдэлмэрийн-гөө шанар дээшлүүлхэ, энэнь хүн зоной байдал эрид һайжаруула ёһотой.

Буряад Республикын Арадай Хуралай олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй хүдэлмэрийн талаар таһар.

Читайте и выписывайте газету «ВETERAN»

Вот уже свыше двадцати лет выходит в свет наш еженедельник «ВETERAN». Он пользуется авторитетом и любовью не только людей старшего поколения, но их детей, внуков и правнуков.

Газета «ВETERAN» твердо и решительно отстаивает на своих страницах вопросы социальной защиты пенсионеров. Мы и впредь будем помогать своим читателям преодолевать трудности, сообщать о единстве ветеранского движения, крепить дружбу народов. Мы будем делать все возможное, чтобы наша газета была интересной, содержательной, была другом, советчиком пожилых людей.

Редколлегия газеты «ВETERAN»
Наш индекс 50131 в каталоге «РОСПЕЧАТЬ», стр.8.

ЕЖЕНЕДЕЛЬНИК «ВETERAN» - В КАЖДУЮ ПЕРВИЧНУЮ ОРГАНИЗАЦИЮ

Президентам республик, губернаторам краев, областей, главам администраций, председателям республиканских, краевых, областных, городских, районных, сельских, поселковых, первичных ветеранских организаций, читателям нашей газеты.

В России идет подписка на газеты и журналы на второе полугодие 2009 года. Проходит она в нелегких условиях. Финансовый кризис ошутимо ударил по всем, но особенно по самым незащищенным слоям населения, по нашим читателям.

Мы понимаем, денег у подписчиков в обрез, жизнь и судьба трудная и горькая. Очень сложно оторвать от небольшой пенсии две-три сотни рублей, чтобы выписать газету «Ветеран».

Мы обращаемся к руководителям России всех уровней, к председателям ветеранских организаций с просьбой оказать финансовую помощь бабушкам и дедушкам по подписке на еженедельник «Ветеран». Хотелось бы, чтобы каждая первичная ветеранская организация имела свою газету.

В эти дни в редакцию газеты «Ветеран» все чаще приходят полные отчаяния письма, авторы которых с болью сообщают, что не нашли денег для подписки на родную газету: цены на все растут, страшно все дорого. Люди вновь ходят на рынок и в магазины, как в музей. Особенно тяжело стало пенсионерам, инвалидам.

Обвальная цена поставила наших читателей перед выбором - что купить: пакет молока или газету? Понятно, что газеты никогда не заменят хлеб насущный, но именно в такое нелегкое время ценность правдивого печатного слова многократно возрастает.

Сегодня и газета, и ее читатели, и подписчики оказались в невероятном трудном материальном положении. Тираж «Ветерана», к сожалению, падает. Но без газеты социальной защиты пожилые люди жить не могут. Об этом свидетельствуют многочисленные письма наших читателей. «Газета «Ветеран» нужна нам, как воздух», - пишут они.

Мы призываем вас: помогите в подписке малоимущим, нуждающимся старикам. Они заслужили это кровью на фронтах Великой Отечественной войны, потом на фронтах мирной жизни.

Пусть в каждую первичную ветеранскую организацию, в каждый госпиталь, пансионат для ветеранов, дом-интернат для престарелых и инвалидов, в каждую библиотеку приходит газета социальной защиты людей старшего поколения.

За годы так называемых реформ мы, несмотря ни на что, научились выживать. Сил нам прибавляет понимание того, что старшему поколению нужна своя газета, которая выражала бы точку зрения ветеранов на прошлое и настоящее, твердо и решительно отстаивала честь победителей и славу полководцев, давала отпор перевертышам и приспособленцам, пытающимся исказить правду о войне, о героях, о боевых и трудовых подвигах нашего народа, во весь голос защищала социальные права ветеранов и пенсионеров.

Нам стоит много труда, сил и жесточайшего режима экономии делать и выпускать газету «Ветеран» в условиях, когда подскочившие под облака цены на бумагу, полиграфию и пересылку издания стараются задавить народную патриотическую газету. Но газета «Ветеран» выходит и будет выходить. Мы вместе будем продолжать борьбу с трудностями, сообщать о единстве ветеранского движения, крепить дружбу между народами. Мы полны решимости делать свою газету более интересной и содержательной, чтобы голос в защиту людей старшего поколения с ее страниц всегда звучал звонко и решительно.

«Ветеран» - в каждую первичную ветеранскую организацию!

Председатель совета Всероссийской организации ветеранов
Д. И. КАРАБАНОВ;
главный редактор газеты
«Ветеран» А. Е. ДАНИЛОВ.

От редакции. Редколлегия нашей газеты просит руководителей ветеранских организаций республик, краев и областей довести Обращение Совета Всероссийской организации ветеранов и еженедельника «Ветеран» до своих президентов республик, губернаторов краев и областей, до глав администраций.

Надеемся, что региональные власти найдут деньги для подписки на газету «Ветеран».

Информируйте нас о ходе подписки. Ждем ваших писем.

ҮБЭР-МОНГОЛҮОО УРТЫН ДУУНУУДАЙ

Үндэһэн соёл урлалаа үргэжэ ябаһан дуушан Бабуудоржын Сэсэгмаае хоёр жэлэй үмэнэ Үбэр-Монголой арадай түлөөлэгшэдэй Ехэ Хуралай гэшүүнээр Шэнэхээнэй улад зон хунганан. Арадай дуу гүйсэдхэхэ түрэлхийн бэлгитэй үхинөө нютагаархининь үндэрөөр сэгнэжэ, олоной түлөө оролдохо имэ харюусалга даалгаа ха юм.

Буряадта ажагуудаг түрэл арадтаа уртын дуунай гүн удха түхөөхэ түсэбөө бэсүүлхынгээ урдахаана Сэсэгмаа дуушан республикын Арадай Хуралай гэшүүдэй золгодоһон байна.

Буряадай Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо Ц.Б. Батуев, Буряадай Арадай Хуралай регионуд хоорондын холбоонуудай, үндэһэтэй асуудалнуудай, залуушуулай политикын, нитын болон шажан мүргэлэй нэгдэлнүүдэй талаар хорооной түрүүлэгшэ В.Р. Буддаев холын айлшаниие хүндэтгөөр утгаба. Үбэр-Монголой ажабайдалаар өңирхөбө.

Мэиимни багша мэргэжэлтэй. Тиймэһээ абуудээ найнаар хүмүүжүүлхые оролдодог байһан - гээд, өөр тухайгаа Сэсэгмаа хөөрхөдөө тэмдэглэбэ.

Сэдхэл сэбэр, сагаан байхада, хүнэй гадар талашье һайханаар харагдадаг, ажал хэрэгшье урагшатай ябадаг гээд, дуушан онсолон тэмдэглэбэ. Үгэ бүхэнөө бодож хэлэдэг буряад эхэнэрэй шэнэжэ шанар бээдээ шэнгээһэн Сэсэгмаа бумбэрсэг дэлхийн бүхы шахуу орон нютагуудаар буряад дэгээс үмдэнхэй ябадаг байна.

Мүнөөдөр, апрелин 16-да 19.00 сагта Буряад драмын тайзан дээрэ Сэсэгмаа дуушан уртын дуунууде уладтаа бэлэглэнэ.

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА.
АВТОРАЙ ФОТО-ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Ц.Батуев, Сэсэгмаа, В.Буддаев.

Архи, тамхин – ами наһанда харша

гэнэн акцида залуу эдэбхитэд хабаадаба

Гэрэлма Мункуева ба Сарюна Асалханова хоёр СПИД үбшэниие нэргылэгийн талаар республиканска түбэй эдэбхитэд-волонтернуудмун. Басагад Улаан-Үдын 35-дахи нургуулин 10-дахы «в» класста нурана. Архи, тамхи хэрэгдээгүй, бээ спортоор хоридог юм.

- Минии хажууда хүнэй тамхи татабал, иимэ үйлэ хэрэгые усадхаха гэжэ оролдодогби, - гээд Гэрэлма хэлэнэ.

- Энэнь тон зүб. Минии түрэлхид архи, тамхиной хойшолонгууд тухай хэлэжэл байдаг, - гээд тэрэнэй нүхэр басаган Сарюна хэлэнэ.

Гэрэлма Сарюна хоёр нүхэд-волонтернуудтаа хамта энэ хэмжээ ябуулгада сугларһан зоной урда хатар наада гүйсэдхэбэ. Үхибүүд иимэ маягаар элүүрые хамгаалгада хандалгана элрхэйлбэ. Хэмжээ ябуулга Улаан-Үдын эрдэм нуралсалай татаар комитетэй, Исай Калашниковай нэрэмжэтэ хотын номой сангай, Элүүрые хамгаалал-гийн министерствын эмшээлэг нэргылэгийн республиканска түбэй, республиканска наркологическа диспансерэй болон бусад эмхи зургаануудай хамтын хүсөөр үнгэргэгдөө.

Акцид туршада залуушуул муу ябадалнуудай хойшолонгууд тухай сугларгадта хөөржэ үгэбэ.

Залуушуулай жэлдэ ба Бүхэдэлхийн элүүрые хамгаалал-гийн үдэртэ зориулагдан «Элүүр энхын эгээл гоё булан» гэжэ хотын түрүүшын конкурсы үнгэргэгдэһэн байна. Тус конкурс хүүгэдэй клубуудай, нургуулинуудай, мэргэжэлтэ нуралсалай газарнуудай дунда ябуулагдаһан байна.

Конкурсдо нуралсалай 30 эмхи хабаадаа. Эгээл зохид элүүрэй стендүүд хотын 49-дэхи,

33-дахы, 26-дахы, 52-дохи нургуулинуудта, Сибирийн гүрэнэй телекоммуникациин ба информатикын университетэй буряад татаарта, Э.Р.Раднаевай нэрэмжэтэ республиканска медицинскэ коллеждо байба гэжэ тодорюулагдаа. Түлөөлэгшэдын үнэтэ бэлгүүдээр, дипломуудаар урмашуулагдаа.

Янжам КИМ.
Авторай фото-зураг.

ТОБШОХОНООР

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан мэдээснэ:

ШОНОНУУДЫЕ ХЮДАХАНЬ

Республикын дэбисхэртэ шононууде хюдаһанай түлөө урмашуулжа, мүнэ түлээхэ гурим Правительство баталба. 2009 оной январин 1-нээ декабрин 31 хүртээр

хугасаада нэгэ шоно алаһанай түлөө 5 мянган түхэриг түлэгдэхэ. Буряад Республикын Хүдөө ажахын министерствын, Ветеринарийн управлениин албанай түлөөлэгшэдөө бүридэһэн комиссийн шийдхэбэридэ үндэһэлэн, амитадые хамгаалжа талаар республикын албан ангуушадта энэ түлбэри түлэхэ ёһотой.

Республикын дэбисхэртэ шононууд ехэ олошоронхой, хүдөө ажахыда ехэ хохидол ушаруулна. Тиймэһээ муниципальна

байгуулгануудай захиргаануудай толгойлогшонор, хүдөө ажахын эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэд, фермернүүдэй болон ангуушадтай ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд шононууде хюдаха ангуушадые урмашуулжа нэмэлтэ хэмжээнүүдые абаха ёһотой.

МОСКВАДА НЭЭГДЭХЭНЬ

Ороной ниислэл хотодо манай республикын үйлэбэрилэгшэдэй продукцитай танилсуулжа түб нээгдэхэнь.

Буряадай Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Александр Чепигэй мэдүүлээр ороной ниислэл хотодо "Буряад орондо хэгдээ" гэнэн тэмдэгтэйгээр эдэ хоолой зүйлнүүд худалдагдаха хараатай. Республикын зөөридэ тоологдодог Москва хотын магазинда дуратай зон өөрынгөө продукци харуулаха, худалдаха аргатай. Социальна хэмжээ ябуулгануудта эдэбхитэйгээр хабаададаг олзын хэрэг эрхилэгшэд нэн түрүүн дэмжэгдэхэ байна. Э.ДАМБАЕВА хэлээдэ бэлдэбэ.

Засагай дээдын зургаануудта

БҮРЯАДАЙ ПРАВИТЕЛЬСТВО:
ҮДЭР ҮДЭРЭЙ ҮЙЛЭ ХЭРЭГҮҮД

2009 оной апрелин 6-10

Апрелин 6-да Президент – Правительствын Түрүүлэгшэ Вячеслав Владимирович Наговицын Правительствын гэшүүдтэй, гүйсэдхэхэ засагай зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдтэй түсэблэлгын зүблөө үнгэргөө.

Республикын нуралсалай болон эрдэм ухаанай министр, Улаан-Үдэ хотын захиргаан Вячеслав Наговицынай даалгабарьяар хургуулинуудта салын түлбэрин талаар арсалдаатай асуудалнууд хэршийдхэгдэнэб, тийхэдэ Улаан-Үдэ хотын хүүгэдэй хургуулийн наһа хүсөөдүй эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай салын доошлуулһан ушар шалтаганууды элрхэйлжэ мэдээсэхэ болобо.

Республикын хүн зоние социальна талаар хамгаалгын министр, элүүры хамгаалгын министр болон экономикын министрэ мого нутагуудай дүй дүршэл шудалжа, Буряад Республикада мэргэжэлэй үбшэнгүүды доошлуулгаар дурадхалнууды оруулхыень даалгагдаба.

Правительствын Түрүүлэгшын Нэгдэхэ орлогшодо Байгал-Амарай түмэр замые барижа эхилһээр 35 жэлэй ойн баяртай дашарамдуулан, республика дотор хайндэрэй хэмжээ ябуулганууды үнгэргэлгөөр хүдэлмэри эмхидхэхыень даалгагдаба.

Экономическа хүгжэлтын талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо республикын ой модоной халбарин томо предпритинуудай түлөөлөгшэдтэй хамта Хитадһаа инвестициин гурмаар мүнгэ шэглүүлхэ асуудал хаража үзэхэ болобо.

Элүүры хамгаалгын министрэдэ «Мерлин» гэнэн туберкулез үбшэнтэй тэмсэхэ талаар уласхоорондын программада хабаадалгаар Томск областин дүй дүршэл шудалхыень даалгагдаба.

Буряад Республикын байгаалин нөөснүүдэй министрэй ой модо хуули бусаар отолон унагаалһаа уламжалан, зарим аймагуудай дэбисхэртэ онсо байдал соносхолгоор Забайкалийн хизаарай дүй дүршэл шудалхыень даалгагдаба.

Хүдөө ажахын болон эдэе хоолой министрствэдэ холимог тэжээлээр республикын агропротышленна комплекснуудай предпритинууды хангаха, республикын дэбисхэртэ холимог тэжээл үйлдбэрилхэ завод түхээрхэ арга боломжо хаража үзэхэ, тийхэдэ гэр бүлын хүнэй фермэнүүдые байгуулгаар Россин Федерациин Хүдөө ажахын министрствын программые бэлдүүлгэдэ Буряад Республикын хабаадалгаар дурадхалнууды оруулха даабари Президент үгэбэ.

Апрелин 7-до Буряадай Президент Баргажанай-Адагай наһажаал зоной болон инвалидуудай интернат-байшанай хэрэг байдал хаража үзһэн хүдэлмэрилгын зүблөө үнгэргөө. Апрелин 8-да Вячеслав Наговицын хэдэн хүдэлмэрилгын зүблөөнүүды болон уулзалганууды үнгэргөө.

Апрелин 9-дэ республикын толгойлогшо Байгалай мэдээсэлэй хуралдаанай эмхидхэлэй хорооной хүдэлмэрилгын бүлэгэй зүблөө үнгэргөө. Апрелин 10-да В.В.Наговицын муниципальна байгуулгануудай социально-экономическа хүгжэлтын программаууды бэлдүүлгын дунгүүдээр өөһэдэн хүтэлбэрин захиргаанууды урмашуулха асуудал хэлсэһэн зүблөө хүтэлжэ үнгэргөө.

Правительствын Түрүүлэгшын Нэгдэхэ орлогшо Иннокентий Матвеевич Егоров апрелин 6-да Президентын дэргэдэ үнгэргэгдэһэн түсэблэлгын зүблөөндэ, Арадай Хуралай түсэблэлгын зүблөөндэ хабаадаа. Республикын министрствэнүүд болон албан зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдтэй түсэблэлгын зүблөө үнгэргөө.

Апрелин 7-до И.Егоров Россин гүрэнэй бүридэлдэ Буряад ороной хайн дураараа ороһоор 350 жэлэй ойе бэлдэжэ үнгэргэхэ талаар Россин Федерациин Региональна хүгжэлтын министрствэдэ үнгэргэгдэһэн зүблөөнэй протоколээр республикын министрствэнүүд болон эмхи зургаануудай

хүтэлбэрилэгшэдтэй суллаа үнгэргөө. Апрелин 8-9-нэй үдэрнүүдтэ И.М.Егоров Хурамхаанай аймагаар албанай хэрэгээр ябажа эрээ.

Апрелин 10-нэй үдэрнүүдтэ эмхидхэлэй хорооной түрүүлэгшэ байһан тула Иннокентий Егоров Баргажанай аймагта заһаа агналгаар үнгэргэгдэхэ мүрысөө нээгээ.

Экономическа хүгжэлтын талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо А.Е.Чепик Зэдын, Мухар-Шэбэрэй, Хойто-Байгалай аймагуудай толгойлогшонортой уулзажа хөөрөлдөө. Александр Чепигэй ударидалга доро республикын дэбисхэртэ хуули бусаар модо бэлдэхлгы, тэрэнэй эрьсые хинаха, болуулха асуудалнууды шийдхэлсэдг Правительствын дэргэдэхэ комиссиин зүблөө үнгэргөө.

Инфраструктурые хүгжөөлгөөр Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо А.А.Фоменко республикын түлишын-элшэ хүсээнэй комплексын предпритинууд болон эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэдтэй уулзажа хөөрөлдөө.

2009 ондо республикын дэбисхэртэ «2010 он хүртээр Россин Федерациин транспортн халбарине шэнэлэлгэ» гэнэн Федеральна тусхай зорилготой программые бэлдүүлгын ябаса тухай тэрэ Президентдэ мэдээсээ.

Социальна хүгжэлтын талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Б.Г.Бальжиров апрелин 6-да түсэблэлгын зүблөө үнгэргөө. Энэл үдэр Б.Бальжиров А.Зандановтай ажал хэрэгээр уулзажа хөөрөлдөө.

Апрелин 7-до Баир Гвиболович үншэн хүүгэдтэ болон түрэлхидэй тэдхэмжэ, харууһагүй үлэһэн хүүгэдтэ гэр байра үгэхэ асуудалаар зүблөө үнгэргөө. Апрелин 8-да Б.Г.Бальжиров самбо гэнэн спортын зүйлөөр Россин түрүү хуури эзэллэгийн мүрысөөе нээлгын баяр ёһололдо хабаадаа.

Апрелин 9-дэ Баир Бальжиров хубин асуудалнуудаарн эрхэтэдые хүлээн абаа. Тэрэнэй хүтэлбэри доро соёлой уг баялгатай объектүүдые тоо бүридхэлдэ абалгы үнгэргэхэ талаар хүдэлмэрилгын бүлэгэй зүблөөн үнгэргэгдөө.

Апрелин 10-да Баргажанай аймагай Максимиха хууринда Б.Г.Бальжировай ударидалга доро Байгалай санаар урилдаанай марафоные 2009 ондо үнгэргэхэ эмхидхэлэй хорооной нүүдэл зүблөөн үнгэргэгдөө.

Россин Федерациин Президентын дэргэдэхэ Буряад Республикын бүрин эрхэтэ түлөөлөгшэ эмхи С.В.Лысцевэй ударидалга доро удаадахи асуудалнуудаар хүдэлмэри ябуулаа: ород драмын театрта, Буряадай гүрэнэй академическэ оперо болон баледэй театрта мүнгэ номолхо, «Алас Дурна зүгы, Буряад Республикы, Забайкалийн хизаары болон Эрхүүгэй областине социально-экономическа талаар хүгжөөхэ хэмжээнүүд тухай» асуудалаар Россин Федерациин Аюулгүй байдалай талаар соведэй зүблөөндэ материалнууды бэлдээ.

Президентын болон Правительствын Захиргаанай Хүтэлбэрилэгшын уялганууды дүүргэгшэ Н.М.Антонов Президентын дэргэдэ үнгэргэгдэһэн түсэблэлгын зүблөөндэ, Арадай Хуралай хороонуудай зүблөөнүүдтэ хабаадаа.

Н.М.Антоновой толгойлдог бүридлэгнүүдэй мэргэжэлтэд апрелин 6-да барилгын болон гэр байрын-коммунальна комплексые шэнэлэлгын министр В.А.Рубан, Физическэ культура болон спортын талаар республиканска агентствын таһагай начальник Б.Д.Дашинбальжиров, Россин Федерациин Федеральна Суглаанай Федерациин Соведэй гэшүүн В.Б.Малкинай туһалагша М.М.Николаева гэгшэдэй хабаадалгатайгаар брифинг бэлдэжэ үнгэргөө. Буряадай Президентын Захаанай, Зэдын, Ивалгын, Загарайн, Хорин аймагуудаар албанай хэрэгээр ошожо эрэнгэдэ бэлдхэл ябуулаа.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан.

Буряад Республикын Арадай Хуралай
түсэблэлгэн хэмжээ ябуулганууд
2009 оной апрелин 13-һаа 17 хүртэрI. БҮРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЫН
УЯЛГАНУУДЫЕ САГ ЗУУРА
ДҮҮРГЭГШЭ А.С.КОРЕНЕВОЙ
ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ
ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

Зүблэхэ зүйл:
1. Буряад Республикын Арадай Хуралай хороонуудай 2009 оной апрелин 6-һаа апрелин 10 хүртэр дүүргэһэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэд: хороонуудай түрүүлэгшэнэр)

13.04 11.00 Бага танхим
2. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2009 оной апрелин 6-һаа апрелин 10 хүртэр бэлдүүлгэн хэмжээ ябуулганууд тухай Эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ А.Ф.Гусятинский)

3. Буряад Республикын Арадай Хуралай хиналтын документүүдые гүйсэдхэлгын ябаса тухай Эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ А.Ф.Гусятинский)

4. Буряад Республикын хуулинууды федеральна хуули ёһонуудтай зохилдуулгын хойноһоо хинаха тухай (элидхэлшэ А.Ф.Гусятинский)

5. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2009 оной апрелин 13-һаа апрелин 17 хүртэр түсэблэлгэн хэмжээ ябуулганууд тухай (элидхэлшэ: А.Ф.Гусятинский)

6. Хуули ёһоной управленин 2009 оной апрелин 6-һаа апрелин 10 хүртэр хугасаада хэһэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ А.И.Ускова)

7. Мэдээсэлэй-шэнжэлэлгын управленин 2009 оной апрелин 6-һаа апрелин 10 хүртэр хэһэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ Э.Б.Намдакова)

8. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2009 оной апрелин 6-һаа апрелин 10 хүртэр ажал ябуулга тухай республикын олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ толилогдоһон материалнуудай шэнжэлэл тухай (элидхэлшэ Н.Г.Бадмаев)

II. БҮРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАЙ
ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон финансын талаар хороон (Түрүүлэгшэнь Ц.Д.Э.Доржиев)

Зүблэхэ зүйл:
1. «Буряад Республикын хото городуудай болон бусад хуурын тосхонуудай дэбисхэрые болбосон түхэлтэй болголгодо ушаруулагдаһан захиргаанай хуули эбдэлгэнүүд тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууды оруулха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

14.04 14.00 Бага танхим
2. «Муниципальна нормативна хуули ёһоной актуудай республикын регистрые эмхидхэхэ болон эрхилхэ тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

3. «Буряад Республикада хүдөө ажахын үйлдбэрине гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ тухай» Буряад Республикын Хуулийн 15-дахы статьяда хубилалта оруулха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нутагай өһөдөн хүтэлбэрин, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (Түрүүлэгшэнь А.Е.Скоцырская)

Зүблэхэ зүйл:
1. «Сибирь болон Алас Дурна зүгэй мого нутагуудай Дотоодын хэрэгүүдэй министрствэнүүдэй хүдэлмэрилэгшэдые Чечен Республика алба гарахын тула эльгээлгы болуулха шухала тухай» Россин Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын Түрүүлэгшэ Б.В.Грызловто, Россин Федерациин Правительствын Түрүүлэгшэ В.В.Путинда Буряад Республикын Арадай Хуралай Хандалга тухай» Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

13.04 15.00 Бага танхим
2. «Буряад Республикын хуулинууды, Буряад Республикын Президентын, Буряад Республикын Арадай Хуралай, Буряад Республикын Правительствын актууды толилоглын болон хүсэндэ оруулалгын гурим тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

3. Буряад Республикын Арадай Хуралай «Хүндэлэлэй грамотаар шагнаха тухай

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай,

16.04 14.00-17.00 каб.118/119

аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (Түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

Зүблэхэ зүйл:
1. «Буряад Республикада хүдөө ажахын үйлдбэрине гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ тухай» Буряад Республикын Хуулийн 15-дахы статьяда хубилалта оруулха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

15.04 9.00 каб.323
2. «Гүрэнэй болон муниципальна зөөрин мэдэлдэ байһан газарай участогууды хубин зөөридэ түлөөһөгүүгөөр үгэхэ тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууды оруулха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

3. «Газар тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууды оруулха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

III. БҮРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХЭРЭГҮҮДЫЕ
ЭРХИЛЭГШЭ - АППАРАДАЙ
ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ
В.Б.ЭРДЫНБЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ
ҮНГЭРГЭГДЭХЭ
ХҮДЭЛМЭРИЛГЫН ЗҮБЛӨӨНҮ

Зүблэхэ зүйл:
1. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2009 оной апрелин 13-һаа 17 хүртэр түсэблэлгэн хэмжээ ябуулганууд тухай

13.04 13.30 Бага танхим
2. Буряад Республикын Арадай Хуралай хиналтын документүүдые гүйсэдхэлгын байдал тухай

3. Элдэб асуудалнууд

БҮРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ
ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА
Буряад Республикын Арадай Хуралай регионуд хоорондын холбоонуудай, үндэһэтэнэй асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгдэлнүүдэй талаар хороон (Түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

Зүблэхэ зүйл:
1. «Буряад Республикын гүрэнэй шагналнууд тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

14.04 10.00 каб.212
2. «Физическэ культура болон спорт тухай» Буряад Республикын Хуулийн хабсаргалтада хубилалта оруулха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөснүүды хэрэглэлгын болон оршон тойронхине хамгаалалгын талаар хороон (Түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

Зүблэхэ зүйл:
Буряад Республикын Правительствын мүнгэн сангай уналгатай тэмсэхэ хэмжээнүүдэй программа тухай

14.16.04 15.00 каб.203
Зүблэхэ зүйл:
«Буряад Республикада зарим хуули ёһонуудта хубилалтанууды оруулха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

15.04 10.00 каб.211

IV. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА
А.С.Коренев – Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо

13.04 14.00-17.00 каб.118/326
В.Г.Ирильдеев – Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөснүүды хэрэглэлгын, оршон тойронхине хамгаалалгын талаар хорооной түрүүлэгшэ

15.04 14.00-17.00 каб.118/211
В.А.Павлов – Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын, эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хорооной түрүүлэгшэ

16.04 14.00-17.00 каб.118/119

Буряадай Уран зохёолшодой холбооной 75 жэлэй ойн баярта

«УРАН ЗОХЁОЛДОО ҮНЭН СЭХЭ ЯБАЯ»

Уран найруулгын эршэтэй долгин ХХ зуунай үедэ урдан ябашаанда халагламаар гээд, хаяхана үндэрлэнэн ойн баярай хэмжээндэ Буряадай уран зохёолшод ханамжануудаараа хубаалдаһан байна. Долгиной саана ээлжээтэ долгин байдаг гэжэ хануулан найдуулаад, уран зохёолшодтой удхатай хөөрөөгөө уншагшадайнгаа анхаралда дурадхая.

Хандажаб ДАМПИЛОВА:

- Та хэды онһоо Буряадай Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн?
- Эгсэ 10 жэлэй үмэнэ – 1999 ондо гэшүүн болоо нэм.

- Уран гуурһан дороһоотнай хэды ном гараа бэ?

- 2001 ондо – «Хабарзаан», 2003 ондо – «Тэрэнгийн сэгсгэлэхэ үедэ» гэхэн шүлэгүүдэймни суглуулбари нара хараа. Захаамнай Далахай нютагай Дабаатын дунда хургуулида «Тэрэнги» гэжэ кружок эмхидхээд, тэрэнээ 20-ёод жэлэй туршада эмхээрилжэ ябанаб. 2003 ондо 40-өөд хурагшадайнгаа зохёолон шүлэг болон рассказыуды «Тэрэнгийн баглаа» гэхэн ном соо нэгдүүлжэ хэблээбди.

- Танай һүүлшын зохёол?
- хаяхана «наалишан эжынэр» гэжэ сонет шэнгээр поэмэ бэшэжэ дүүргээб. 10 жэлэй урдахана тэрэ поэмээ эхилһэнби. Эжымни наалишан байһан. Хүндэ хүшэр ажалыень багаһаа хараһан хадаа тэрэниень зураглан бэшэхэ гэжэ үнинэй хүсэдэг байһанби. Тэрэмни мүнөө жэлдэ бүтэхэ табисууртай байба. хаяхана 2-3 недели соо бэшэжэ түгсэхөөб.

- Танай ханамжаар, мүнөө хэр зэргэ зохёол найруулга хүгжэнэ бэ?

- Сэхыень хэлбэл, 1960-1970-аад онуудайхидал ехээр хүгжэнгүй. Залуу уран зохёолшод үсөөн болонхой.

- Гол шалтагаанинь?

- Хараад үзэхэдэм, «Тэрэнгийн баглаада» хабаадаһан хурагшадайм нэгэнииньшье поэт, уран зохёолшо болоодүй. Булта ондоо харгыгаар ябашоо - олонхинь багшанар

болоо. Буряад хэлээ дэлгэрүүлжэ, хүн бүхэнэй зүрхэ сэдхэхэдэ хүргэжэ шадаагүйһөөшье тэдэнэр ондоо зам шэлэжэ болоо.

«Бэлигтэй үхибүүд байна. Энэ үхибүүдшни 6-7-дохи класста оротороо, шүлэг бэшэхэ. Саашаа гол мэргэжэлээ шэлээд ябашаха. Үсөөн хүнүүд уран зохёолдоо үнэн сэхэ үлэхэ», - гэжэ минии багша Аюша Жапович Доноев хэлэгшэ нэн. Би мүнөө үхибүүдээр хүдэлхэдөө харахадам, багшымни хэлэһэн үгэнүүд зүб байна гэжэ ойлгожо эхилээб. Бэлигтэй үхибүүдни 10-11-дэхи класста ерэхэдэ, туршалгаяа орхино. Нэгэ ушар ханагдана: Харсаагай дунда хургуулида минии танил багша хүбүүгээ янза бүрийн хэмжээнүүдтэ хабаадуулдаг нэн. Жэл бүри аймагтамнай үнгэрдэг «Минии тоонто Захаамин» гэжэ заншалта конкурсно тэрэ хүбүүниинь өөрынгөө зохёолон сороконожка тухай ехэ гоё рассказ уншаад, түрүү нуури абаа бэлэй. Һүүлдэ эжыһээнэ хүбүүн тухайн асуухадам, зохёол бэшэлгээ 9-дэхи класста ороходоо хаяа гэж нэн.

Багахан нютагта нэгэ үхибүүн зохёол бэшэхэдэ, бэшэдэггүйшүүлэй дунда сагаан турлааг мэтэ болоод үлэнэ ха юм. Тойроод байһан хажуудахи зоной нүлөө ехэ байдаг шуу. Нэгэ багшатай 5 үхибүүн хүдэлхэ даа. Городто уран зохёолшодоор харилсажа байбал, хүзэгтэй болохо, хэрэгтэй ажал гэжэ мэдэрхэ хааб даа. Хэрэгтэй юумэ бэшэнэ гүб, али хэрэгтэй юумэ эрээлнэ гүб гэжэ маргана, гансаардана. Нэгэ ханалтай үхибүүдэй байбалнь, хүгжэхэл даа.

- Танай үрээл залуу халаанда.

- Жэнхэни буряад хэлээ хүгжөөжэ, түрэлхи хэлэн дээрээ уран зохёол бэшэжэ, «Буряад үнэн» сониндоо, «Байгал», «Одон» журналнуудта хэблэжэ байхыетнай хүсэнэб. Буряад хэлээ үргэхэ гэхэн урлал доро буряад хэлэнэй багшанар ябана ха юмбибди. Ажалнай мартагдангүй, үхибүүднай буряад хэлэн дээрээ зугаалжа ябаг лэ!

Даша-Дымбрыл ДУГАРОВ:

- Та хэды онһоо Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн?

- Би СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной бүридэлдэ ороходо ехэ хэсүү сагта гэшүүн болоо нэм. Москвада Всесоюзна хэблэлдэ нэгэ ном гаргаагүй хаа, гэшүүн болгожо абадаггүй байгаа. 1969 ондо Бүхэсоюзна 5-дахи зүблөөндэ Буряадһаа Мэлс Самбуев бидэ хоёр ошоо нэмди. Георгий Марковай семинарта би хуугааб. Тиэхэдэ «Хара булган» туужа тухаймни зүбшэлдөөн болоод, «Молодая гвардия» гэхэн хэблэлдэ хэблэхээр дамжуулагдаһан юм. «Хара булган», «Хаанаш минии холонго» гэхэн номуудни буряад хэлэн дээрэ гараһан байгаа. Тиибэшье намайе гэшүүн болгожо абаагүй байгаа бшуу. Кореец Анатолий Кимов «Хара булган» повестием ород хэлэндэ оршуулжа гаргаһан юм. Тиийһэнэйл удаа 1980-яад он багаар гэшүүн болоо нэм.

- Танай һүүлшын зохёол.

- 2002 ондо «Хатан Удалха» гэжэ романаа хэблүүлээ нэм. «Тайгын түүдэгэй дулаанда»

гэжэ повесть 2005 ондо барлуулхаяа тушаагаа бэлэйб, мүнөө болотороо хэблэгдээгүй байна.

- Танай ханамжаар, мүнөө уран литература хэр зэргэ хүгжэнэб?

- Залуушуул олон болоо. Дуулдана. 1990-ээд онуудта намдуу болоод байгаа нэн. Номуудшье гарана, компьютер ехэ тухална. Сонин болон журналнуудташье хэблэгдэнэ. Угынь баялиг тэрэ тухайхан ааб даа. Шэнэ дуунуудые шагнахада, удхагүйшэг байдаг.

- Мүнөө үедэ залуушуулай жэшээ абамаар зохёолнууд.

- Олон ааб даа. хургуулин программада ороһон зохёолнууд байна. Буряад хэлэ болон литература заадаг багшанартай хөөрэлдэхэдэмни, урданаймнай үе – революционой удхатай, тэрэмнай хойшоо гараа гэжэ хэлэнэл даа. Тэрээгээр үхибүүдые хүмүүжүүлхэ гэшээ – сагай эрилтэдэ таарыхаяа болёод байна. Гэбэшье буряад үгынгөө баялигые шудалхада, ёһотой жэшээ болоно. Хоца Намсараев, Цыденжаб Дон, Чимит Цыдендамбаев болон бусад урданайнгаа зохёолшодые мартажа болохогүй. Хоца Намсараев лама санаартание наадалаад бэшэдэг байгаа. Сагай хубилхада, тэрэн мүнөө үсын эрилтэ ханганагүй. Мүнөө шэнэ зохёолнууд олон болоо, томо зохёолнуудшье гарана. Тэдээнине программа соо оруулаад, буряад литератураяа мүнөө сагтай тааруулка байгаабди гэжэ хэды дахин багшанарһаа дуулаад байнаб.

А.Прушенов баруун гарһаа

Аралжан ПРУШЕНОВ:

- Гол мэргэжэлтнай – врач, нэмэлтэ мэргэжэлтнай – уран зохёолшо болоно гү?

- Угы. Хоёр мэргэжэлдээ адли дурагайб, адли тэгшэ хандасатайб. Унаган нүхэдни мэдээжэ уран зохёолшод – Ардан Ангархаев, Лопсон Тапхаев, Жорж Юбухаев болоно. Тэдэнэйнгээ нүлөөн доро бүри хургуулида хуража ябахадаа, зохёол бэшэжэ туршаһанби. Буряад хэлэнэймнай багша Сотникова ехэ туһа хүргэдэг байгаа.

- Мүнөөдэрэй уран литература мүнөө хүгжэнэ гү?

- Нэгэ зандаа байхагүйн мэдээжэ. Шэнэ һонин зохёолнууд, авторнууд бии. Һүүлэй үедэ шэнэ нэрэнүүд олон боложо байна. Дэмжэхэ зон олон. Түрэлхи хэлээ сэгнэжэ эхилээбди – энэ тон хайшаалтай.

- Эмшэд оршон тойронхине бодотоор сэгнэдэг хаа, уран зохёолшодой юртэмсэ үнгэтэ байдаг гэшээ. Танай зоосо яагаад хоёр харша таараад байна бэ?

- Бодото байдалые үнэн ёһоорнь уран зохёолшо зураглаха аргатай. Минии ханамжаар, манай ажабайдалда сагаан толбонууд үлүү ехэ, илангаяа буряадуудта. Уран зохёолшон сөбэр сагаан сэдхэхээрээ бусадһаа илгаатай ха.

- Та эмшэнэй мэргэжэл шудалха үедөө гуурһаа орхингүй ябаа гү?

- Дээдэ хургуулида хураад, эмшэнэй мэргэжэл гүйсэд дүүрэнээр шудалха хэрэгтэй байгаа. Энэ үедэ зохёохы хэрэгтэ ямар саг үлэхэ нэм даа. Би мүнөө Түнхэнэй Аршаанай санаториин ахамад врачби. Хирургийн онсо талые ойлгожо абанхайб. Эгээл тиимэһээ намайе мүнөө хүнэй гадаада бэеын үбшэн һонирхоногүй, хүнэй сэдхэхэй дотор тала анхаралыем татана.

- Хүнэй сэдхэхэй байдал хэр зэргэ бэ?

- Тон хурса. Тэрээн тухай абяа шэмээгүй байха хэрэгтэй. Хүн түрэлтэн арьяата амитан хүрэтэр унаха ёһогүй бшуу.

- Дэлгүүрэй харилсаан зарим хомхой нэдэбтэй зоние зэрлиг амитан шэнги болгодог бэшэ аал?

- Би сэдхэхэдээ дэлгүүрэй харилсаа огто хайшаадаггүйб. Баяшуулай бии байгаа юумээз хүн бүхэндэ тараан хүртөөдэг хаань, хайн байгаа.

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА.
Р-Н.БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

Александр ЛЫГДЕНОВ:

- Мүнөө сагта туужа бэшэлгэн тулюур байдалда гээд, хэдэн уран зохёолшодһоо соносоод байнаб. Та мүнөө үсын прозо бэшэгшэдэй шэнэ халаанай тоодо оронот. Дээрэ хэлэгдэнэн тобшолол зүб гү?

- Тон зүб гэхэ байнаб. Юундэб гэхэдэ, би һүүлэй 15-16 жэлэй туршада прозо бэшэнэб. Минии хойноһоо урган гараһан

туужа бэшэгшэд үгы шахуу бшуу. Шүлэг бэшэгшэд олон байна. «Буряад үнэн» сониндо хайнааршье, муугааршье бэшэһэн шүлэгүүдэ толлуулна. Энэ муу бэшэ. Юундэб гэхэдэ, бэшэжэ байһан зон сонин уншана ха юм. Теэд хүн бүхэн шүлэг зохёодоггүй бшуу. Гэбэшье уран зохёол гол түлэб прозоор сэгнэгдэдэг гэшээ. Мүнөө прозо бэшэдэг Алексей Гатапов, Андрей Мухраев гэгшэд бии. Теэд тэдэнэр ород хэлэн дээрэ бэшэнэ.

- Та мүнөө ямар зохёол дээрэ хүдэлнэт?

- Миниатюра, рассказ, хизаар ороноо шэнжэлгын зураглал бэшэдэгби. Мүнөө түүхэтэ роман дээрэ хуунаб.

- Агуу Богдо Чингис хаан тухай гү?

- Угы! Монгол, Яхад – бүхы дэлхэй Чингис хаан тухай бэшэнэ. 300 жэлэй урда тээхи Сайн хаанай самаргаанай, Бошогто хаанай буһалгаанай үе саг харуулаха хүсэлтэйб.

Багша, сэрэгшэ, хэблэлшэн Дугар Мижитович МИЖИДОНОЙ 100 жэлэй ой

Ажалай, дайнай, партиин ветеран — арадай багша, алдарт сэрэгшэ, ахалагша редактор, Эсэгийн дайнай дүрбэн орденто, Буряадай АССР-эй, Россин Федерациин соёлой габьяата хүдэлмэрилгшэ, «СССР-эй хэблэлэй отличник», «РСФСР-эй арадай гэгээрэлэй отличник», СССР-эй Журналистнуудай холбооной гшүүн Дугар Мижитович Мижидоной 100 жэлэй ойн дурсахаалай хэмжээ ябуулганууд хаяхан Забайкалийн хизаарай Агын Буряадай тойрогой Дуларгын аймагай алтан тоонтондонь Шандали нютагай баяр ёһололой оршон байдалда үнгэргэгдэбэ. Мэдээжэ уран зоёолшо Жамьян Балданжабоной нэрэмжэтэ Шандалийн юрэнхы эрдэмэй дунда хургуули, «Шандали» гэжэ хүдөөгэй хууриной захиргаан, Шандалийн колхозой хүтэлбэри, үхибүүдын, түрэл түтимүүдын алдарт хүбүүнэйнгэй ойн баярай хэмжээ ябуулгануудыг эмхитэй хайнаар, түгэс бэлэдхэлтэйгээр эмхидхэн байгаа.

Урда тээнэ Улаан-Үдэдэ Дугар Мижитович Мижидоной 100 жэлэй ойдо зорюулагдаһан уласхоорондын эрдэмэй хуралдаан Буряадай гүрэнэй университетэй Үндэһэтэнэй гуманитарна институтудай буряад хэлэнэй кафедрата, дурсахаалай үдэшэ республикын Үндэһэтэнэй номой сангай байшан соо баярай оршон байдалда боложо, гэгээрүүлгшын гэгээн дурсахаалы мүнхэлөө хэн.

«Шабарта Шандали» гэжэ холо саагуур алдаршанхай, Адагалигай хоёр үндэрэй — Дашадондог гэжэ нэрэтэй Баруун-Үндэрэй, нахан-Гасал гэжэ алдартай Зүүн-Үндэрэй, хоорондонь тобойжо харагдадаг Зүрхэн хадын хормойдо түбхинэн колхозоймнай түб буусын оршодог нютагнай ая гангын хангал үнэрөөр анхилдаг, аршаан булагаар харьялдаг, алим жэмэсээр халбардаг, бутуула ногоогоор халюурдаг элдин баян талаарнь адуу мал атаран бэлшэдэг, ажалша малша арадай анхнай хайхан нютаг юм даа.

Арба гаран хүнөө бүридэлхэн ехэ делегаци, тэрэ тоодо Д.М.Мижидоной одхон хүбүүн — ВСГТУ-гай прикладной математикын кафедрэ даагша, профессор Арсалан Дугарович болон тэрэнэй наһанайн нүхэр — энэ дээдэ хургуулийн «Мүнгэн хан ба урьһаламжа» гэдэг кафедрин ахалагша багша Валерия Григорьевна Мижидонтон, биологийн эрдэмэй доктор, профессор Баяр Будаевич Ральдин, Буряад Республикын габьяата багша, РСФСР-эй арадай гэгээрэлэй отличник Даша-Нима Цыбикович Доржиев, ниитын элитэ ехэ ажал ябуулагша, уран зоёолшо Жигжитжаб Базарович Батоцыреновэй зээ басаган Сержуна Жигжитовна Коновалова болон бусад эдэ хэмжээ ябуулгануудта хабаадаха Улаан-Үдэһөө Шандалида айлшаар бууба. Хара-Гүрөөһэтын дабаан дээрэ уттамжа болоо.

Апрелин 6-най үглөөнэй 9 сагта Шандалийн дунда хургуулийн директор Дамдинжаб Цыбеневич Доржиев Улаан-Үдэһөө бууһан айлшадаа халуунаар амаршалаад, хургуули соогуураа экскурси хэ-жэ, эдэб предметүүдэй классууды, компьютерна кабинедууды харуулһан байгаа. 2007 оной сентябрин 1-дэ нээгдэн гурбан дабхар шэнэ байшантай хургуули түгэс түхээрэгэ хэрэгсэлүүдээр, оньһон приборнуудаар, компьютернуудаар хангаданхай. Удаань Арсалан Дугарович — математикын, Баяр Будаевич — биологиин, Бата-Мүнхэ Жигжитович буряад хэлэнэй хэ-шээһнүүдтэ хууаада, хурагшадай һонирхоһон асуудалнуудта ха-

Үхибүүдыг хурган хүмүүжүүлхэдэ, арадайнгаа худалай сохосоһоо тэдэниие холодуулангүй, «Би — буряад хүнби» гэнэн мэдэрэл сэдхэл бодолдонь нэбтэрүүлхэ ёһотойбди гэжэ «Дүхэриг шэрээдэ» хабаадагшад мэдүүлбэ.

Жэшээтэ хайн гэжэ мүнөө хүрэтэр тоологдодог Д.Мижидоной «Үзгэлэһе» дахинаа хэблэхэ тухай шийдхэбэри абтаа, альтернативна ном болгожо үзэхэ байһан тухай эндэ сугларһан Дуларгын районой бүхы буряад хургуулинуудай багшанар, Агын ба Могойтын хургуулинуудаа ерэнэн түлөөлгшэд, тойрогой эрдэм хуралсалай таһагай мэрэгжэлтэд тэмдэглээ. Энэ «Үзгэлэһе» ород хургуулинуудта үзэдэг болохо ёһотой гэжэ тойроһоо

ХОЁР ҮНДЭРЭЙ ХОРМОЙДО БОЛОҢОН БАЯР

риуусаһан, өөһэд өөһэдынгөө мэргэжэлнүүд тухай тобохоһоноор хөөрэнэн байгаа.

Дугар Мижитович Мижидоной ойн баярыг тэмдэглэхэ программын үндэһөөр «Дүхэриг шэрээ» эмхидхэгдэбэ. Хэлсэлхэн зүйлын гэбэл, Дугар Мижидоной буряад хургуулида болон юрэнхы соёл болбосоролдо оруулһан асары ехэ хубита тухайн, үзэг бэшэгтэ хургаха методико тухайн гүнзэгы удхатай хоёрлэдөөн болоо. Улаан-Үдэһөө айлшаар бууһан Буряад Республикын габьяата багша Даша-Нима Цыбикович Доржиев үнгэрһэн зуун жэлэй 60-70-дахы онуудай уулзада дээрэ эхин хургуулине хубилгалын үедэ Бургизэй редактор Д.Мижидоной эрхилхэн ажал тухай дэлгэрэнгээр дурсаа. Эхин хургуулида багашуулы гурбан жэл соо хургалгада орохо сагта хурган хүмүүжүүлгын бүхы ажал үндэһөөрөө хубилһан юм гээд хануулаа. Тиххэдэ үчбнигүүд тон шэнээр зоёогдохо, математика ба байгалие шэнжэлгын шэнэ номууд ородхо буряад хэлэнэд оршуулагдаха, хэблэгдэхэ гэхэ мэтэ аргагүй ехэ, аша үрэтэй ажал ябуулагда Дугар Мижидонтой хамта хабаадалһан тухайгаа хөөрөжэ, сугларашадыг һонирхуулаа.

Тэрэ үеын багшанары шэнээр хүдэлжэ хургаха Буряадай ИУУ-гай курсануудта гурбан жэл соо ябаһан тухайгаа энэ нютагай хургуулийн багша Балсан Дубжитовна Нимаева хөөрэнэн байна. Тиххэдэ Мижидоной «Үзгэлэһөөр» яжа хүдэлхэб гэнэн заабари абаһан тухайгаа хэлэбэ. Буряад хэлэнэй үзэг бэшэгтэ хургалгы нийтэлэн шэнжэлхэ (аналитико-синтетическ) арга онол гээшын ойгожо абаһан тухайгаа, тэрэндэ үндэһэлэн ажалаа зоёодог байһан тухайгаа мэдүүлээ. Агын 1-дэхи дунда хургуулиһаа РСФСР-эй габьяата багша Дулмацырен Хишигтуевна Бадмаева үгэ абахадаа, багашуулай аргагүй нарилажа, харюусалгатайгаар хүдэлдэгби, үхибүүдэй хэлэ хүгжөөлгэдэ анхаралаа табидагби гэжэ хэлэбэ.

Хүүгэдыг эхэ хэлэнэд хургахадаа, эхын уураг хүнөө эхитэй түрэлхи хэлээ шудалха арга олгохы оролдохо уялгатайбди.

гадуур ажаһуудаг буряадуудай эблэлэй түлөөлгшэ хэлэбэ.

«Шандали» гэжэ хүдөөгэй хууриной захиргаанай шийдхэбэрээр колхозой түб буусын Молодежно гудамжада Дугар Мижитович Мижидоной нэрэ олгогдобо. хууриной захиргаанай толгойлогшо Цыцык Дашиинмаевна Жигмитова Шандалийн колхозой түрүүлгшэ Бата-Мүнхэ Дамдинжапович Дамдинов хоёрой энэ ушарта зорюулагдаһан митинг нээхэдэнь, үйлсын эхинэй байшан гэрэй хажуу талада бэхилэгдэн Мүнхэлэлгын самбар дээрэнэ сагаан хушалта буулагдажа, Дугар Мижидоной нэрэмжэтэ гудамжа нээгдэбэ.

Удаалан баяр ёһололдо хабаадагшад Бадма Цыренович Цыреновэй нэрэмжэтэ хүдөөгэй музейд орожо хараба. Нүүлээршэ захиргаанай толгойлогшо Ц.Д.Жигмитоватай, колхозой түрүүлгшэ Б.М.Д.Дамдиновтай уулзаага боложо, тэдэ ажахынгаа ажал хэрэгүүд, зоной нуудал байдал тухай дэлгэрэнгээр хөөрөбэ.

Д.М.Мижидоной түрээһөөр 100 жэлэй дурсахаала ойдо зорюулагдаһан үдэшэ колхозой клубта болобо. Нютагай захиргаанай толгойлогшо Ц.Д. Жигмитова баярай суглаа нээхэдэ, олон үеын хүбүүд, басагадай үзэг бэшэгтэ хураха хэрэгтэ Дугар Мижитович айнабар ехэ үүргэ дүүргэнэн байна, ушар нимэнэ тэрэ зүрхэ сэдхэхэдэмнай ходоодо һанагдажа ябахал гэжэ тэмдэглээ.

Агын Буряадай тойрогой захиргаанай толгойлогшын нэ-гэдэхи орлогшо Б.С.Дугаржапов, Дуларгын аймагай муниципальна захиргаанай толгойлогшын нэгэдэхи орлогшо В.Ц.Чернинова, Дуларга хууриной гулваа Б.Б.Дондоков гэгшэд амаршалгын үгэ хэлэхэдэ, бидэ бултадаа Дугар Мижидоной зоёоһон «Үзгэлэһүүдээр» үзэг бэшэгтэ хураһандаа урма баяртай ябадагбди, тэрэ маанайда ажабадалай зам заажэ үгэһэн хурса одон болон гээшэ гэжэ мэдүүлээ, амаршалгын бэшэгүүдыг, гарай бэлэгүүдыг барюулаба.

СССР-эй Журналистнуудай холбооной гшүүн Б.М.Жигжитов «Дугар Мижидоной наһанай болон ажалын намтар тухай» элдхэл хэбэ.

Багша-методист, Буряад Республикын габьяата багша Д.Н.Ц.Доржиев эндэртэ гарахадаа, номой хэблэлэй ахалагша редактор Дугар Мижидонтой хамта хүдэлжэ, хуралсалай номуудыг барлаха хэрэгтэ хубитаа оруулалһандаа омогорхожо ябадагби гэжэ мэдүүлээ.

Багшын ажалы ветеран Б.Д.Нимаева үгэ хэлэхэдэ, эхин шатын хургуулине гурбан жэлэй болгохо хубилаалтын үедэ багшанарай мэргэжэл дээшлүүлгын Буряадай институтта харын курсада хурахадаа, Даша-Нима Цыбикович Доржиевта заалгажа, ехэ хургаал абаһандаа, мүнөө баяра мэдүүлхэ байнаб гэжэ гүн сэдхэлхээ хэлэбэ.

Саашадаа социальна һалбарин хүдэлмэрилгшэдэй мэргэжэл дээшлүүлхэ институтудай методист С.Ц.Цыдендоржиева, Дуларгын районой методист С.М.Батодоржиева, Могойтын районой хүдэлмэрилгшэ Г.Г.Цынгуйева удаа дараалан эндэртэ гарахадаа, олон үеын үхибүүдэй эрдэмэй дээжэ болохо «А» үзэгтэ хураха номуудыг зоёоһон Дугар Мижидоной ойн һайндэртэ хабаадажа байһандаа баяртайбди гэжэ тэмдэглэбэ.

Манай нагаса Дугар Мижидон, Жамьян Балданжабон, Цокто Номтоев гурбанай унаган нүхэд ябаһан тухай багшын ажалы ветеран Ц.Ж.Жамбалдоржиев

шог ёгтогойгоор, энеэдэ зултайгаар бодото баримтануудта үндэһэлэн дурсаа. Удаань Ц.Ц.Цыбеноч үгэ хэлэхэдэ, Монголын орчуулагчдын эблэлэй дид-юрэнхылэгшэ худанса шарайда угай Содномын Батбэлгэй гар табилгатай амаршала Дугар Мижидоной түрэлхидтэ барюулаһан байгаа. Багшын ажалы ветеран Н.Ц.Санжимитова, Шандалийн колхозой түрүүлгшэ, парторг ябаһан Ж.Ж.Цырендоржиев, наһажаал багша, нютагай дуганай даамал, музейн директор Ю.Ц.Раднаев, бүхы наһараа малай аргашанаар хүдэлхэн 90 наһатай Жигмидэй Цырмаа абгай үгэ хэлэхэдэ, бүхы буряад угсаатание гэгээрүүлхэн хүнэй 100 жэлэй дурсахаалта оие нимэ үргэнөөр һайндэрлэхэ гэшэ бидэнэй бултанай нангин зорилго болон гэжэ онсолбод.

Энэ үдэшэ Шандалийн хургуулийн хурагшад, Дуларгын аймагай соёлошод, Буряадай арадай артистка Дулма Пурбуева концерт-наада табижа, сугларашадыг хужарлуулаба.

Түгэсхэдэнь Арсалан Дугарович үгэ абахадаа, эсэгымнай 100 жэлэй дурсахаалта ойн эдэ хэмжээ ябуулгануудыг үнгэрэнэн ниитын эмхитүүдтэ, нютагайнгаа хүтэлбэрлэгшэдтэ, бүхы эрхэдэ гүн сэдхэлхээ баяр баясхаһан хүргөө.

Нүүлээрнэ түрэлхидын Дугар Мижитовичэй дурсахаалы ёһолон хүндэлжэ, Арсалан Дугарович Валерия Григорьевна хоёр буряад ёһоор тэригүүдыг, тооробшо малгайнүүдыг үмэхүүлэбэ. Эдэ хэмжээ ябуулгануудыг эмхидхэлсэн дэмжэхээ Улаан-Үдэһөө бууһан айлшадаа колхозой правлени 1-1 хун сагаан хони бэлэглэһэн байна. Ойн баярта хабаадагшадай хүндэлэлдэ сайлалга хэгдэбэ.

ДАША-НИМА ДОРЖИЕВ, багшын ажалы ветеран, Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ, журналист.

ДАША-НИМА ДОРЖИЕВАЙ ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Д.М.Мижидоной дурсахаалта ойн баярай үедэ.

«Дүхэриг шэрээ»

ПОДДЕРЖИМ МЕСТНОГО ТОВАРОПРОИЗВОДИТЕЛЯ

«Абсолют» на улице Н.Петрова открылся в конце 2007 года и сегодня он самый крупный во всей фирменной сети.

Людмила ОЧИРОВА

Это огромное трехэтажное здание, на втором этаже которого идет фасовка, а на третьем находятся пекарня, цех готовой продукции, где готовят разнообразнейшие салаты и мясные блюда, цех кондитерских изделий. Весь ассортимент представлен в торговом зале на первом этаже.

... Всего в этом здании работают около 200 человек. Здесь явно подготовились к акции «Покупайте товары Бурятии» - там и тут висят баннеры, где на фоне флага республики призывы: «Поддержим местного товаропроизводителя».

«Мы любим свой город. Покупайте товары Бурятии». Подобные призывы мелькают и на торговых полках.

Так подробно описываю «Абсолют» по той простой причине, что здесь в прошлую пятницу состоялась первая в этом году потребительская дегустация «Байкальское качество», на этот раз печенье овсяное, изготовленного местными производителями и отобранного из розничной сети. Параллельно началась профессиональная оценка, экспертизу на соответствие ГОСТУ и техническим условиям проводит Бурятский ЦСМ. Лишь после сопоставления двух этих оценок выявится победитель.

Потребительскую дегустацию снимала съемочная группа БГТРК, где, как и в прошлом году, создали спецпрограмму «Байкальское качество», в рамках которой освещают все дегустации, а они будут проводиться по следующим груп-

пам товаров: молочная продукция, колбасы и мясные полуфабрикаты, рыбные консервы и печенье овсяное. Смотрите на БГТРК 20-21 апреля программу «Байкальское качество».

В прошлом году по результатам дегустаций победителями стали в своих группах бичурская сметана, пельмени «Николаевские» производства ООО «Мега Маг» (ТЦ «Два Кита»), хлеб пшеничный первого сорта от «БПХ», пресервы «Сельдь в масле» производства ИП Воробьев В.Г., салат «Дипломат» - ИП Бредний Р.И. и колбаса «Докторская» от БМПК.

Все они получили право на знак «Экологически чистый продукт. Байкальское качество». По мнению руководителя республиканской службы по потребительскому рынку и лицензированию

Г.Г.Ненкина, название знака позволяет при продвижении товара за пределами республики связать его с брендом Байкала. Право на использование знака предоставляется сроком на год.

А мы обращаем внимание читателей на баннеры в торговых залах с призывами поддержать местного товаропроизводителя, проявить доверие к качеству их товаров и при покупке ориентироваться на результаты дегустаций. И помнить главное: покупая местные товары, мы поддерживаем занятию. А товаропроизводители - бороться за качество и учитывать, что покупатель ориентируется и на качество, и на цену.

Напомню, что инициаторы акции «Покупайте товары Бурятии» - Администрация Президента и Правительства РБ и Республиканская служба по потребительскому рынку и лицензированию.

ЭКОЛОГИЧЕСКИ ЧИСТЫЙ ПРОДУКТ

Право использования знака «Экологически чистый продукт. Байкальское качество» предоставлено победителям сроком на 1 год. Для обеспечения контроля качества в течение всего периода будут проводиться контрольные закупки товаров-победителей непосредственно из розничной сети, для проведения профессиональной экспертизы в ФГУ «Центр стандартизации и метрологии» на соответствие стандартам качества. В случае несоответствия - лишение права использования знака с освещением в средствах массовой информации.

ПЕКАРЯМ ОКАЖУТ ГОСПОДДЕРЖКУ

На совещании с хлебопеками руководитель Гильдии пекарей Бурятии, гендиректор «Бурятхлебпрома» Борис Цыденов сообщил, что получил ответ на обращение Гильдии к Президенту, спикеру Народного Хурала и министру сельского хозяйства Бурятии.

В своем обращении хлебопеки просили оказать господдержку отрасли, а конкретно - распространить на хлебопекарные предприятия меры по поддержке сельскохозяйственных производителей, предусмотренные Федеральным законом «О развитии сельского хозяйства» и решениями правительства России о поддержке агропромышленного комплекса, а также содействовать принятию госпрограммы по здоровому питанию в зависимости от условий проживания и заболеваемости населения по регионам с целью увеличения потребления хлеба лечебно-профилактических направлений. Был также и ряд других предложений.

Как сообщил Цыденов, теперь хлебопеки могут воспользоваться следующими видами господдержки: предоставление поручительства в обеспечение исполнения обязательств по кредитным договорам финансовой аренды (лизинга) за счет средств Фонда поддержки малого предпринимательства РБ;

- возмещение части расходов, связанных с уплатой процентов по кредитам, в том числе на закупку отечественной муки;

- возмещение части расходов по арендной плате за производственные помещения, в размере 50% стоимости арендной платы;

- возмещение части расходов за технологическое присоединение энергопринимающих устройств к элект-

рическим сетям, в размере 50% производственных расходов;

Хорошая новость - минсельхоз планирует на 2010-2011 годы компенсацию части стоимости технологического оборудования для предприятий отрасли в рамках Программы развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия в Республике Бурятия. Минсоцзащиты и минсельхозу рекомендовано отработать вопрос по субсидированию цены на хлеб для малообеспеченных слоев населения, по расширению сети социальных магазинов.

Фото Р.Н.БАЗАРОВА.

Блиц-опрос

ЧТО ВЫБИРАЕТ ПОТРЕБИТЕЛЬ

БАНИЕВА Цыремжит, преподаватель бурятского языка:

- Я принципиально выбираю хлеб, испеченный «Бурятхлебпромом». В посёлок Зеленхоз, где я живу, привозят сорта украинского, 1-2 сортов хлеба этого предприятия. Очень вкусно. А конфеты я покупаю предприятия «Красный октябрь», из наших люблю «Грильяж».

ГАРМАЕВА Баярма, завуч школы:

- Уважаю хлеб от «Бурятхлебпрома». Только в наш магазин на Шишковке завозят сорта украинс-

кий, 1-2 - го сортов. Колбасы покупаю иркутского производства. Молоко предпочитаю в тетрапаках, они, естественно, не наши. А пельмени мы с семьёй любим наши «Николаевские». Из шоколадного ассортимента беру всегда «Птичье молоко».

ОДОЕВА Ольга, жительница Улан-Удэ:

- Покупаю молочную продукцию мухоршибирского производства. С семьёй любим сервелат от БМПК. У них и молочные сосиски замечательные. Когда покупаю хлеб, никогда не обращаю внимания, кто его испёк. А конфеты покупаю обязательно московские, «Красный Октябрь». Они очень вкусные. Хотя, конечно, надо поддерживать своих производителей.

Янжама КИМ,
Фото Р.Н.БАЗАРОВА.

Ванчикова Вера Игнатьевна, закройщик ателье «Одон»:

- Всегда беру онохойское, мухоршибирское масло. Очень вкусная николаевская колбаса «Конская», покупаю её в магазине рядом с работой - в Гостиных рядах. Всегда очереди в магазине «Торты» от ОАО «Хлеб Улан-Удэ» на площади Революции 1905 года. Покупаю хлеб от «Бурятхлебпрома» и «Абсолюта», стряпню. Хлеб стараюсь брать ржаной, с отрубями, витаминизированными добавками, за этим строго следят дети. Мне кажется, что сегодня люди больше стали стремиться к здоровому питанию. Стараюсь брать наше местное, но при этом предпочтение отдаю, как и многие, иркутскому майонезу, сметане, кондитерке.

Л.ЮДИНА.

НЕ ХЛЕВОМ

Цены

ЕДИНЫМ ЖИВ ЧЕЛОВЕК

В республике стартовала патриотическая акция, направленная на увеличение продукции местных производителей в торговых сетях, - «Покупайте товары Бурятии!»

Любовь ХАЛБАЕВА

Хлеб, действительно, берём испеченный бурятскими пекарями. С хлебом пока напряженка. Вот хроника одной покупки: в специализированном магазине АО «Молоко» на ул. Боевой в субботу продали последний брусок сливочного масла, дорогого (по 208 рублей за килограмм), но вкуснейшего. В воскресенье исчезла с прилавка весовая сметана, творога нет. С утра в понедельник масла в продаже нет. Сметаны своей нет. Творога своего нет. Зато полно «молочки» из других регионов. Крестьянское масло «Веселый молочник» аж из Москвы. Покупатели возмущались. Я взяла из белой пицци только йогурт (почему-то жидкий) и бифивит с массовой долей жира 2,5 % (вместо прежних 4%).

А как с услугами? Коснусь только парикмахерских. Редактор «Женского взгляда» призналась, что «наводит марафет» в «Сибирячке». Не все могут осилить прейскурант цен этого продвинутого салона красоты, как и «Соло».

Вечерние прически там обойдутся в 1,5 тысячи, свадебные - в 2000. Между тем, на мой взгляд, погоду в этом сегменте потребительского рынка в Улан-Удэ делают мини-парикмахерские типа «Любава», «Ольга», «Оксана»... Я побывала по двум адресам: на Саянах в «Имидже» и в городской бане на Смолина.

Горожане после помывки на первом этаже охотно поднимаются на второй к Наде, Ханде, Эле, Гале, в совершенстве владеющих ножницами. С некоторых пор к девушкам присоединился молодой креативный человек, движения его рук тоже виртуозны. И, как знать, может именно о нём вскоре скажут, что это бурятский Зверев!

«Имидж» явно недавно открылся. Сужу об этом по старой вывеске, т.к. в разгар зимы здесь на фронтоне значилось: «Полином». Так вот, интерьер приятно удивляет, а расценки такие же, как на Смолина, - детская стрижка до 80 рублей, мужская в пределах ста, женская с учетом длины волос (и наших капризов) 120-150.

ОСТОРОЖНО, КАРТОФЕЛЬНЫЙ ВРЕДИТЕЛЬ

В сельских поселениях Кабанского и Тункинских районов выявлены очаги глободероза - пожалуй, самого опасного заболевания картофеля.

Глободероз вызывает золотистая картофельная нематода - микроскопический червь, развивающийся в корнях растений. Его размер меньше миллиметра. Последствия же не идут ни в какое сравнение даже с нашествием саранчи. Урожайность снижается от 30 до 90%. Распространяется он легко - через зараженную почву сельхозорудием, обувь, но главным образом, клубнями картофеля.

Кстати, в отличие от той же плодородки, картофельная нематода прекрасно зимует. Избавиться от нее помогают различные удобрения, в том числе и имеющиеся на приусадебном участке. Есть хороший опыт внесения куриного помета, почти на 90% идет уничтожение.

На территории двух районов утверждены карантинные фитосанитарные режимы.

Ариг-Ус.

Можно быть уверенным, что все обратившиеся в этот день за помощью к Александру Евгеньевичу остались довольны дельным советом, а главное, неравнодушием к поднимаемым ими проблемам и к их судьбам.

Сегодня публикуется лишь часть большого и заинтересованного разговора читателей с заместителем Председателя Правительства РБ А.Е.Чепиком, а вторая часть будет опубликована в одном из ближайших номеров газеты «Бурятия».

- Алло! Здравствуй! Вас беспокоит пенсионер Григорьев. К какому сроку наш Президент и Правительство республики пополнят республиканский бюджет за счет сокращения многочисленного штата чиновников?

- Здравствуй! Пожалуйста, подскажите ваше имя и отчество.

- Иннокентий Егорович.

- Вряд ли удастся быстро сократить штат. Не только потому, что это большая работа, но и то, что за каждым случаем стоит человек с его судьбой. Но у нас уже прошло сокращение на 15 процентов. Кроме того, экономический блок, за который я отвечаю, уже проводит сокращение.

- Вы говорите об аппарате Правительства республики или об Администрации города Улан-Удэ?

- Речь идет только о Правительстве Республики Бурятия, а город этот вопрос решает самостоятельно. Могу лишь сказать, что в Администрации столицы идет сокращение штата.

Очередной звонок последовал от Альбины Петровны: «Хочу задать вам вопрос по поводу Дома печати, здание которого принадлежит Правительству республики. В нем, кроме редакций, находятся и представители малого и среднего предпринимательства. Но нам, предпринимателям, не разрешают размещать на внешней стороне здания свои вывески и рекламу, чтобы лишней раз напомнить людям о себе».

- Альбина Петровна, думаю, что в каждом случае надо отдельно рассматривать возникший вопрос. Все-таки мы живем в городе и должны следовать правилам архитектурного оформления зданий. Думаю, не всегда верно и красиво, когда здание полностью «увешано» разноцветными вывесками и рекламой.

- Понятно. Но мы готовы согласовать дизайн.

- Размещение вывесок на здании «Дома печати» необходимо согласовывать с Министерством имущества и земельных отношений РБ.

- Добрый день! Беспокоит вас Сэсэг Ринчиновна. В СМИ прошла информация, что можно оформить документы надлежащим образом - узаконить свои права на самовольно возведенные дома при наличии техпаспорта и что скоро в Народном Хурале по этому поводу будет обсуждаться внесенный Правительством соответствующий законопроект. В связи с этим у меня к вам вопрос: не могли бы вы сказать, подпадает Левый берег г.Улан-Удэ под этот законопроект?

- Этот вопрос относится к компетенции Администрации столицы Бурятии: где и на какой площади будет вестись строительство в соответствии с Генпланом города. Но в законе будут отмечены зоны, которые подпадают под этот законопроект.

- Я слышала, что наша республика в числе 16 субъектов Российской Федерации удостоилась получить поддержку из федерального бюджета на реализацию важнейших проектов по сельскому хозяйству. На ваш взгляд, скажется ли положительно эта поддержка на развитии всей республики?

- Мы выиграли конкурс по предоставлению мер поддержки на развитие мясной отрасли сельского хозяйства в сумме 450 миллионов рублей. Направление мер поддержки разнообразно - от помощи в приобретении скота до возможности субсидировать часть стоимости строительства животноводческих комплексов и цехов по переработке сельхозпродукции.

Мы решили сосредоточить свои силы в организации комплексов крупного рогатого скота мясной породы в количестве 2000 голов и 1000 голов - молочной. В проекте запланированы строительство убойного пункта и мясоперерабатывающих цехов. Я назвал лишь часть запланированного, но, думаю, что этих примеров достаточно, чтобы представить, как целевым способом потратим деньги на основное направление развития сельского хозяйства Бурятии - увеличение производства мяса и молока в республике.

А этому направлению отдаем приоритеты, исходя из того, что в Бурятию в большом количестве завозится мясо - говядины, свинины, птицы... То есть, в будущем хотим развить те отрасли сельскохозяйственного производства, продукцию которых сегодня мы вынуждены закупать в других регионах.

- Здравствуй, Александр Евгеньевич! К вам обращается директор «Полинома» Аркадий Дамдинович Цыбиков.

- Очень приятно слышать!

- Прочитал в газете объявление об открытии «горячей линии» и решил воспользоваться случаем, чтобы внести свои предложения. Во-первых, по экспортным пошлинам товаров отечественного производства, которые вывозятся предприятиями за границу. Так, несколько лет назад Бурятия открывала свои торговые представительства в Улан-Баторе. Каждое предприятие вывозило на экспорт свою продукцию: «Эмальпосуда» - эмальрованную посуду собственного производства, ТСК - ткани, а мы - свои ручки, тетради... И каждый из нас столкнулся с одной и той же проблемой - большими пошлинами. Неужели нельзя для стимуляции отечественного производителя снизить ее?

- Очень своевременный и правильный вопрос. Мы подготовили соответствующее обращение по снижению таможенных пошлин. Но вначале определимся, что конк-

«ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ» ПРАВИТЕЛЬСТВА РБ

«Горячая линия» Правительства РБ с читателями газеты «Бурятия» выдалась действительно «горячей»: заместитель Председателя Правительства Бурятии по экономическим вопросам Александр Евгеньевич ЧЕПИК обстоятельно ответил на множество волнующих людей вопросов.

Александр ЧЕПИК:

«МЫ
ОТКРЫТЫ
ДЛЯ ВСЕХ...»

ретно из произведенной продукции можем поставить на экспорт. Конечно, в первую очередь, мы поддержим нашего товаропроизводителя. А может, и вы наладите выпуск продукции?

- Второе мое предложение касается некогда известного на всю республику предприятия - карьера «Татарский Ключ».

- Я встретился с руководителями предприятия, у нас есть понимание, и мы готовы оказать поддержку, однако со стороны собственника предприятия желания идти навстречу мы не видим. Само по себе месторождение неплохое. Карьер «Татарский Ключ» - стратегически важное предприятие для республики, и очень важно наладить взаимоотношения с собственниками предприятия.

- Позвольте высказать еще одно пожелание: таким крупнейшим торговым организациям, как «Абсолют» и «Титан», не мешало бы открыть собственное производство.

- «Титан» уже вложил собственные средства в переработку и производство полуфабрикатов быстрого приготовления -пельменей, вареников и т.д. Предприятие закупает современное немецкое оборудование, которое позволяет выпускать высококачественную продукцию из мяса, высококачественные колбасные изделия, мясные деликатесы.

«Абсолют» «пошел» в сельское хозяйство. Теперь можно только радоваться появлению в его лице сильного конкурента на селе.

А мы в лице Правительства открыты для всех - готовы бизнес-планы, запланированы серьезные меры поддержки. Есть множество конкретных мер по малому и среднему бизнесу, в сельском хозяйстве.

- Алло! Вас беспокоит Людмила Павловна, жительница города Улан-Удэ.

Мой сын намерен заняться малым бизнесом. Хотелось бы по этому поводу задать следующие вопросы. Скажите, какие конкретные меры предпринимаются по поддержке малого бизнеса? Будет ли пересмотрена кадастровая стоимость земельных участков, занятых под предприятиями, цена которых намного превышает реальную стоимость? По данным Минимущества, 23 сотки в пригороде Улан-Удэ стоят более 8,5 млн. рублей, что намного превышает стоимость аналогичного земельного участка в Подмосковье. Отсюда непомерные нагрузки, которые тяжким бременем ложатся на предпринимателя...

- А чем конкретно ваш сын намерен заняться?

- Честно говоря, в связи с мировым финансовым кризисом боятся чем-либо заняться. Поэтому я спросила о мерах поддержки в Бурятии малого бизнеса.

- Завершился прием документов для участия в конкурсе бизнес-планов «Лучший проект начинающего предпринимателя», объявленном Правительством Республики Бурятия. Победители этого конкурса могут претендовать на получение субсидии в размере до 500 тысяч рублей. А условия его таковы: бизнес-проекты предпринимателей должны быть ориентированы на приори-

тетные направления развития экономики нашей республики - сельское хозяйство, промышленное производство, сбор и переработку дикоросов, туризм, ЖКХ, инновации и так далее. Предлагаю вашему сыну участвовать в таких конкурсах.

Есть еще один конкурс для тех, кто реализует свои инвестиционные проекты, - на государственную поддержку предприятий Бурятии, который продлен до 17 апреля сего года. Претендентам предоставляется государственная поддержка в форме субсидий на компенсацию части платы за пользование кредитами коммерческих банков.

Предусмотрены и такие виды государственной поддержки бизнеса, как компенсация половины затрат предпринимателей по уплате первоначального взноса, по договору лизинга, при подключении к электрическим сетям, стоимости арендной платы за производственные помещения, по сертификации продукции и др.

Более подробно с мерами государственной поддержки малого и среднего предпринимательства можно будет ознакомиться на сайте Республиканского агентства промышленности, предпринимательства и инфраструктуры.

По поводу кадастровой стоимости земли.

В 2007 году в республике была проведена кадастровая оценка земель, предыдущая оценка проводилась в 2002 году. Новая оценка была утверждена Правительством в 2007 году.

Для улучшения ситуации по выкупу земельных участков разработан законопроект, предусматривающий снижение процентных ставок по выкупу земельных участков на период до 1 января 2010 года. Так, цена снизится с 2,5% до 1,5%.

Данный законопроект будет рассматриваться на апрельской сессии Народного Хурала РБ.

- Здравствуй! Анна Петровна беспокоит вас по поводу молочной продукции. Как обстоят дела в республике с выпуском этой крайне необходимой продукции?

- Проблематично. С одной стороны, молока получаем много, особенно в летнюю пору, с другой, не можем себя полностью обеспечить.

- Слышала, что Кабанский район свои удои полностью увозит в Иркутск.

- Мы работаем над решением этого вопроса. Вы знаете, что в Кабанском районе открылось предприятие по переработке молока. Уже установлены автоматические линии по розливу молока и т.д. В Бурятии запланировано строительство еще одного завода по переработке молока. Готовы дополнительно увеличить объемы производства молока и открыть еще одно новое предприятие. Кроме того, запланирована программа, направленная на загрузку имеющихся мощностей ОАО «Молоко» г. Улан-Удэ.

Цены по закупке молока очень внимательно контролируются по всем предприятиям. Сейчас цены остановились на 11-12 рублей за литр.

- Здравствуй, Александр Евгеньевич! Звоню к вам с большой надеждой.

- Пожалуйста, представьтесь.

- Мунко Жаргалович Александров. Мы оказались с семьей втянутыми в конфликт... Живем в районе Комушка, рядом с шаманской общиной «Тэнгэри». Проблема в том, как они утверждают, что мы живем на их территории и как «самовольщики» должны покинуть участок. А куда нам деваться с насильственным местом? Или ставить палатку на площади?

- Этот вопрос больше относится к Администрации столицы Бурятии. Но я, как руководитель правительственной комиссии по решению вопросов самовольного строительства, специально созданной по инициативе Президента В.В. Наговицына по этому поводу, скажу, что позиция, занятая городом, не совсем корректна по отношению к жителям, которых они выселяют, не предлагая взамен ничего.

Сегодня совместно с городскими властями прорабатывается вопрос о выделении земельных участков общей площадью более 500 гектаров с целью создания дачных товариществ, организованных из числа самовольных застройщиков. Данные товарищества должны находиться вблизи города и рядом с дорогой. Планировка застройки должна содержать соответствующую инфраструктуру - строительство магазинов, детского сада, школы и других объектов социального характера. В таких поселениях должно быть налажено водоснабжение и канализация, земельные участки будут закрепляться за гражданами в установленном законодательством порядке: можно зарегистрироваться и т.д.

Правительство Бурятии против «силовых способов» выдергивания людей с насиженных мест. Оно готово предложить руку помощи городу для решения этого вопроса. Но людям должны спокойно объяснить суть происходящего - необходимость планирования и строительства по утвержденному Генплану города, помощь в организации переноса строения на отведенные для таких целей территории.

А что касается шаманской общины «Тэнгэри», то они действительно являются собственниками этих участков земли. Но если у вас будет ухудшаться ситуация, то я приглашаю представителей городской власти и мы постараемся решить ваш вопрос.

-Здравствуй! Я - Владимир Дугарович Базаров. Скажите, как будет осваиваться богатство на берегу мирового наследия? Имеется в виду месторождение кварца.

- Кварцевое месторождение не попадает в Центральную экологическую зону, а потому у него есть шанс на дальнейшую жизнь. Сегодня мы уже ищем инвесторов, которые были бы готовы вложить деньги не только в добычу кварца, но и в его переработку - производство силиконовых пластин для компьютерной, медицинской, химической отраслей и солнечных панелей. Конечно, этот серьезнейший пласт работы под силу крупной компании международного уровня.

Валентина ГОМБОЕВА,
наш корр.
Фото Р-Н.БАЗАРОВА.

ДЖИДИНСКИЙ РАЙОН

МЕСТНОСТЬ ЦАГАН-УСУН

Своеобразные формы горного рельефа, небольшие рощи абрикоза сибирского, занесенного в Красную книгу РФ, некрополи бронзового века – средневековья.

ПЕЩЕРА НА ГОРЕ САРБАДУЙ

Долина реки Джиды, устье реки Ичетуй, гора Сарбадуй. Наскальные рисунки-петроглифы. Большое черное пятно на склоне горы - вход в пещеру метрах в 20 выше уреза воды - хорошо видно издалека с дороги.

МЕСТНОСТЬ ЦАГАН-ГОЛ

Место обитания Палласова толстуха, занесенного в Красную книгу РФ.

МЕСТНОСТЬ ЁНХОР

Место обитания даурского ежа, занесенного в Красную книгу РФ.

АТХАТУЙСКАЯ ГОРА

Место обитания даурского ежа, занесенного в Красную книгу РФ.

ХАМНЕЙСКИЙ УЧАСТОК

Место произрастания башмачка крупноцветкового, занесенного в Красную книгу РФ, пиона марьин корень, башмачка пятнистого, занесенных в Красную книгу РФ.

ОЗЕРО ТАГЛЕЙ

В глухой горной тайге на территории лесного фонда в верховье реки Темник расположено озеро Таглей, одно из красивейших горных озер Забайкалья с уникально чистой пресной водой, который является гидрогеологическим памятником природы (ГПП) федерального ранга.

УРОЧИЩЕ ДЫРЕСТУЙСКИЙ КУЛТУК

Живописные скалы, поселения и могильники эпохи хунну (железный век), место произрастания ковыля Клеменца, занесенного в Красную книгу РФ.

СЕМЬ ЧУДЕС БУРЯТИИ

Уважаемые друзья республиканского конкурса «7 чудес природы БУРЯТИИ»!

Министерство природных ресурсов Республики Бурятия информирует, что 30.03.2009 года закончился I ЭТАП (ТОП-100) открытого общенародного голосования за номинантов республиканского конкурса «7 чудес природы БУРЯТИИ» на звание «Чудо природы БУРЯТИИ».

В настоящий момент сайт Конкурса (www.minproda-rb.ru/burchudo) посетило - 5279 посетителей. В поддержку номинантов в адрес Оргкомитета поступило от 3236 граждан 5844 КУПОНА (ТОП-100) с общим количеством баллов - 19312. Активную гражданскую позицию по поддержке номинантов посредством КУПОНОВ показали граждане Курумканского (10711 бал.), Прибайкальского (6153 бал.), Закаменского (1617 бал.) и других районов республики, возможностью интернет-голосования через сайт конкурса воспользовались 632 посетителя с общим количеством баллов - 1780.

Ознакомиться с уникальными природными объектами и комплексами, прошедшими во II ЭТАП, а также проголосовать за них можно на странице «Голосование II ЭТАП» (www.minproda-rb.ru/burchudo/qolos_2.php).

На странице «Символика» (www.minproda-rb.ru/burchudo/attributes.php) размещен КУПОН (ТОП-21) голосования по II ЭТАПУ, который вы можете скачать, распечатать и раздать всем желающим, чтобы поддержать голосование за номинантов во II ЭТАПЕ конкурса - определение 21 рейтингового места, который пройдет с 1 апреля по 30 июня 2009 года. Бланк купона может быть копирован. Одно лицо не может проголосовать более 91 раза. Заполняя купон, вы соглашаетесь с правилами и порядком проведе-

КУПОН

конкурс «7 чудес природы БУРЯТИИ»
www.minproda-rb.ru/burchudo

Ф.И.О. _____

Природный объект или комплекс _____

Район _____

1 балл 2 балла 3 балла

Адрес: 670031 г. Улан-Удэ, ул. Революции 1905 г 11 «а»

ния конкурса. Заполненные купоны представляются до 30 июня 2009 года по адресу: 670034, Республика Бурятия, г. Улан-Удэ, ул. Революции 1905 г., 11 «а» или за 10 дней до завершения голосования за номинантов во II ЭТАПЕ конкурса - определению 21 рейтингового места, который пройдет с 1 апреля по 30 июня 2009 года. Бланк купона может быть копирован. Одно лицо не может проголосовать более 91 раза. Заполняя купон, вы соглашаетесь с правилами и порядком проведе-

ния конкурса. Заполненные купоны представляются до 30 июня 2009 года по адресу: 670034, Республика Бурятия, г. Улан-Удэ, ул. Революции 1905 г., 11 «а» или за 10 дней до завершения голосования за номинантов во II ЭТАПЕ конкурса - определению 21 рейтингового места, который пройдет с 1 апреля по 30 июня 2009 года. Бланк купона может быть копирован. Одно лицо не может проголосовать более 91 раза. Заполняя купон, вы соглашаетесь с правилами и порядком проведе-

Долина предков

Дид-Хамба лама Буддийской Традиционной Сангхи России, доктор буддийской философии, целитель и писатель, председатель Правления Союза писателей Бурятии Матвей Рабданович Чойбонов:

- Джиды - это долина предков, золотая долина, богатая людьми и природой. Выходцы из Джиды принесли огромное счастье своему родному краю. Достаточно назвать первого бурятского ученого, выпускника Казанского университета **Доржи Банзарова**, первого Героя Советского Союза, воевавшего с белофиннами до начала Великой Отечественной войны, **Гармажапа Гармаева**, основателя Иволгинского дацана **Лобсан-Ниму Гармаева - Гарма-Хамбу**, создателя Монгольской Академии наук Цэбгийн...

И таких людей очень много, поскольку каждый год, каждый век Джиды дарит миру умных, одаренных людей. Матушка-Джиды очень щедрая, во все времена охраняла покой и жизнь своих детей, где бы они не находились. Я это чувствую всегда. Был приятно удивлен тем, что, когда в 1997 году мне вручили орден Дружбы, узнал, что в моем

родном селе Инзагатуй я стал 24-м орденосцем. Отсюда вышли три Героя Социалистического Труда, два кавалера трёх орденов Славы.

Мы поставили памятники нашим артистам из Верхнего Торея - народным артистам РСФСР **Найдан Гендуновой** и **Содному Будожапову** и народному артисту СССР **Дугаржапу Дашиеву**. Дугаржап Цыренович был мне как родной брат, часто бывал у нас дома, дружили, пели песни, веселились по праздникам. Красота его души, обаяние, удивительный голос (говорят, в 300 лет один раз рождается человек с таким голосом) завораживали окружающих его людей. Недавно отметили 75-летие Союза писателей Бурятии и на следующий день наших гостей пригласили на родину Дугаржапа Дашиева и приурочили этот выезд к 70-летию выдающегося бурятского певца, которое будет отмечаться в мае.

Бурин-Хан - священная гора, наша величайшая святыня. В переводе означает «Полный счастья». Джидинская земля - щедрая земля, житница Бурятии, её южный район. Недаром здесь климат всегда на пять градусов теплее, чем в других районах. Народ джидинский - мудрый, спокойный, гостеприимный, добрый и храбрый.

Д. БАТОРОВА.

Из рассказа Матвея ЧОЙБОНОВА

«СКАЗ СЕДОГО ДЕДА»

(в переводе Юрия БУДАЕВА):

«Извечно так повелось, что у местного населения свое родовое, устоявшееся поверье. Так и мои земляки убеждены: у подножья Святой Горы Бурин-Хана во всякое время обитает дух святого пророка. В обращениях и молитвах святому духу люди не просто утешали себя, но, обнажив чистоту своих помыслов и чувств, черпали ободрение, веру в счастливую долю, благополучную судьбу. Вера крепила волю, вселяла надежду, зарождала желание к благим деяниям. Так люди нравственно заряжались, приобретали духовную силу. Слышал иногда, как обо мне говорили, что и я обрел силу и дар от Бурин-Хан горы. Разгадка всей подобной тайны сокрыта в глубинах народной мудрости. А, может, в недрах Бурин-Хана. Или невидимой выси самого Всевышнего, создателя сущего мира... Но на то мы мыслящие существа, чтобы стремиться познать мироздания...»

Пещера на горе Сарбадуй

Находится в устье реки Ичетуй, левого притока реки Джиды, на его левом берегу. Она возвышается на 20 м выше уреза воды реки и хорошо видна издалека с дороги на склоне горы в виде большого черного пятна. Вход в пещеру имеет следующие размеры: высота-2,5 м, ширина-3,0 м и делится на две части. Первая представляет небольшой навес с наклоненным вглубь потолком. Вторая представляет камеру с низким входом и почти горизонтально идущим законченным потолком на высоте 1,8 м. Пещера довольно сухая и теплая. Вход ее и пол, особенно у стен, завалены крупными обломками валунов и глыб. Этот завал камней устроен сравнительно недавно местными жителями из-за боязни гигантского змея, который, якобы, здесь обитал. Среди них бытует мнение о том, что пещера до завала была сквозная и даже выходила на берег реки Джиды.

Экспедицией этнографического музея шурфом (0,5х0,5 м) на глубине 25-30 см среди серой пылеватой супеси с мелким щебнем были найдены фрагменты берестяных изделий, фрагменты костных остатков, а также отдельные изделия из распиленных рогов и костяные поделки в виде кружочков с точкой посередине.

В самой пещере, а также у входа имеются наскальные рисунки. Они выполнены темно-красной краской и помещаются на наклонной скале, представляющей как бы перегородку между двумя нишами пещеры. Одна группа рисунков занимает площадь около 0,3х1,0 м, вторая, находящаяся правее от первой, -0,3х0,5 м, и расположены они на высоте 1,5 м от пола пещеры.

Озеро Таглей

- одно из красивейших озер в Бурятии. Окружающий озеро ландшафт характеризуется резким запахом перепревшей травы и горьковатым, смолистым запахом окрестной тайги. Оно расположено в глухой горной тайге в верховье реки Темника и имеет сложную конфигурацию. Площадь озера не превышает 13 кв. км, а средняя его глубина составляет 3-4 м. Со всех сторон оно окружено угнетенными деревьями пихты, ели, сосны и закустаренными березкой и ольхой.

Озеро соединено с рекой Темник небольшой протокой. Вода в озере очень теплая, особенно в осеннее время. Озеро изобилует рыбой и водными растениями. Одним из интересных растений является вахта трехлистая (листья и корни этого растения приписываются целебные свойства). Растут они на дне озера и вытягиваются на поверхность тонкими стеблями, образуя большие листья. Все это придает озеру необыкновенную красоту.

Из книги А.Имитхенова «Памятники природы Бурятии».

«Не хочется быть лузером, т.е. отсталой», - говорила мне ещё в начале века молодая приятельница Майя, у которой из-за пристрастия к сладкому не хватало во рту полдюжины зубов. И ведь я - сладко-ежка! Только жую меньше ирисок, а так ни в чем не отстану от неё, по этой причине на нижней моей челюсти есть «брешь» и я всегда, когда беру интервью, улы, стыдливо прикрываю рот ладошкой.

Однажды... Вот умора! Ехали мы с подругой в трамвае по седьмому маршруту и, представьте, у Майи в середине пути к разжеванной ириске «Золотой ключик» прилип расшатанный зуб, фактически она его выдернула без анальгетика и щипцов. Разумеется, побежала потом к дантисту, долго протезировалась, теперь у 50-лет-

ЗУБЫ - ВИЗИТНАЯ КАРТОЧКА

ней женщины верхний ряд зубов сплошь синтетический.

В общем, как гласит поговорка, «ошибку исправивши, зубов не прибавишь». Однако вот мнение на сей счёт известного в городе врача стоматолога-ортопеда **В.Д. Булутовой**:

«Современные технологии позволяют даже вживить в десну искусственный зуб!» У нас в Доме Печати раньше работала теледива, у которой на совершенно здоровом зубе - красоты ради - был вмонтирован... бриллиантик. Ну, не кольцо же в носу, в конце концов. Все относилось к этому толерантно. Сейчас та барышня, говорят, крутится в Москве в экогазетном мире или вокруг электронных масс - медиа, но не суть это важно.

Если говорить о наших эскулапах, то именно в республиканской стоматологической клинике, где трудится Валентина Дымбрылова,

находится передний край борьбы с проблемами в зубной сфере. Статистика неумолима: каждый третий житель РБ нуждается в протезировании, полным и частичным, почти все пренебрегают профилактикой, санацией; не ходят мы в зубные кабинеты, тянем-тянем с визитом, пока не разрушится полностью эмаль, не останутся одни пеньки. А там, глядишь, стало пусто в кошелечке, да и грянул финансовый кризис.

Хорошее протезирование стоит денег! Думаю, на это не надо жлобиться. Ведь наличие зубов сохраняет здоровье, щадит желудок, подразумевает красоту лица. Собеседник с перекошенной челюстью, с гнилостным запахом изо рта вызывает, согласитесь, чувство нравственной тошноты.

В этом году мы постараемся обязательно рассказать о новостях коллектива

республиканской стоматологической клиники, являющейся, без преувеличения, образцово-показательной, придерживающейся правила: «Быть всегда впереди, предлагая лучшее!» А пока автор этих строк попросила г-жу В.Д.Булутову дать по телефону рекомендации по уходу за протезами, коль человек ими обзавелся.

«Все очень просто, - любезно сказала доктор, - надо придерживаться нескольких правил:

После установки съёмного протеза, в первые сутки не снимать его.

На следующий день, необходимо обратиться к врачу для поправки протеза, она проводится до 3 - 4-х раз.

После приема пищи необходимо помыть протез и прополоскать рот.

В течение первых двух недель необходимо спать с протезами, чтобы к ним привыкнуть. И, наконец, после установки мостовидных протезов на цемент, первые 2 часа нельзя принимать пищу, полоскать полость рта».

Любовь ОРДЫНСКАЯ.

ЛГИТМИК ДҮҮРГЭНЭЭР 40 ЖЭЛЭЙ ОЙДО

«ЗОХЁОХЫ ЗАМЬЕМНАЙ ГЭРЭЛТҮҮЛНЭН ЗОЛТОЙ МАНАЙ ЛЕНИНГРАД»

...Ye сaгшыe үнгэрөөл гaa,
Үнэнш сайжа захалаал гaa,
Би шампаяа золгохоо ерээб,
Түрүүшын дуран, түрүүшын
дуран.

Залуу сэбэршые ябаггаал
гaa,

Зохигхон шамгаа
гурлаггаал гaa,

Залуу наһаншые үнгэрөөл
гaa,

Түрүүшын дуран, түрүүшын
дуран...

гэһэн уярма найхан үгэнүүдтэй Цырен Шойжонимаевай «Түрүүшын дуран» гэһэн дуунай үгэнүүд 40 жэлэй саана соёл, искусствын эхин үлгы гүүлэдэг Санкт-Петербургын (урданай-хяараа Ленинград) Театрай, хүгжэмэй болон кинематографийн Гүрэнэй институт дүүргэһэн бэлигтэй артистнуудта сэхэ хабаатай гэжэ ханагдана. Юуб

Залтайл залуу наһан

тура, Петергоф, Пушкин, музейнүүд бидэниие хүмүүжүүлээ, гоё найханиие сэгнэхые хургаа. Дүүргэһэн хүн бүхэмнай өөрын хуби заяатай, баян зохёохы ажалтай болоо. Геннадий Данзанов, Хэшэгто Мункуев, Нелли Хамутаева, Фёдор Иннокентьев, Базар-Ханда Рабданова, Аркадий Пышняк, Ханда Базарова, Ешинь Хорло Дарбакова, Александр Петрунин, Чингис Гуруев, Майдар Жапхандаев, Михаил Елбонов, Россин габьяата артистка Дарима (Гыма) Батомункуева, би, бусад нүхэд суг Ленинградта нуража, бэлигээ хурсадхаабди. Питерэй агаар бидэндэ хүртөө, үйлсэнүүдынь, музейнүүдынь бидэниие хүмүүжүүлээ: Моховой үйлсын институтдайманай дуунууд эдэлдэг байгаа. Лопе де Вегын «Чудеса пренебрежения», Ц.Шагжиная

Е.А.Доброседова
(зүүн гарһаа)
багшатаая

Чингис хаан
рольдо

сын»), Дымбылов тайшаа («Тайшаагай ташуур»), Гэсэр («Гэсэр»), Лир хаан («Король Лир»), Чингис хаан («Чингис хаан»), Будамшуу («Будамшуу») гээд наадаһан ролынуудни олон даа. Бэрхэ багшанартаа бүхы наһаараа баярые хүргэн ябадагби. Дарима Сангажапова - Россин габьяата артистка, «Четыре неба» конкурсын лауреат, БРУКи-гай театрай багша, «Зориг» театрай хүтэлбэрилэгшэ: - Үнэхөөрөө ехэ бэрхэ багшанартай байгааабди. Эдэ хэд бэ гэхэдэ, нэн түрүүн Чечен Республикын искусствын габьяата ажал ябуулагша Николай Кузьмич Децик, Алексей Александрович Баранов бидэндэ заагаа. Театрай түүхэ тухай Пур-

Хатан Долгоровой
рольдо

гэхэдэ, тэбхэр дүшэн жэлэй саана ЛГИТМИК түгэхсэхэн, мүнөө бурдрамын театрай суута артистнууд болоһон Михаил Гомбоевич Елбоновто, Дарима Базаржаповна Сангажаповада, Людмила Лопсоновна Дутаровада хандажа, тэрэ холын сагые дурдаһан, бэрхэ бэрхэ багшанарыень дурсаһан, зохёохы ажалыень шэмэглэһэн ролнуудаарнь һонирхоһон байнабди.

Түрүүшын дураанинь болоһон үзэсхэлэн найхан Ленинград хотодо тэдэнэр гансашые талаан бэлигээ хурсадхаа, нураа бэшэ, өөрынгөө түрүүшын инаг дуранай халуун мэдэрэлээр олон артистнууд гэр бүлэ болоһон байха юм. Манай хургуулида нураха үедэ Ленинградта гэр бүлэ болоһон Гуруевтанай, Жапхандаевтанай, Петрулинтанай артистична бүлэнүүд суурхаа, «Чудеса пренебрежения», «Будамшуу», бусад дипломно зүжэгүүдээрээ Буряадаа бусажа, зүрхэ сэдьхэлымнай баясуулаа, жаргуулаа бэлэй. Өөһдэнигөө нураласалай жэл, залуу наһан, зохёохы намтар тухайгаа хөөрэхыень тэдэндэ хандажа, харюунуудыень уншагшадайнгаа һонорто дуулаһамнай.

Михаил Елбонов - Россин арадай артист, республикын Гүрэнэй шангай лауреат:

- 1969 оной апрелин 14-нэй захиралтаар бидэ, ЛГИТМИК дүүргэһэн залуушуул, бурдрамынгаа театрта хүдэлхөө ороһон байнабди. Тэрэ гэрэнһээ хойшо

тэбхэр 40 жэл үнгэрөө: саг түргэн ябана даа. Бидэнэй, 16-17 үхибүүдэй б-иний түрэл театртаа ажаллаабди. Зариманайманай саһаа урид наһа бараһаниинь голхормоор, шаналмаар байна. Гурбамнай Россин арадай артистнууд, хоёрнай Россин габьяата артистнууд болонхой, үглөө мүнөө республикын арадай артист Чингис Гуруевнай Россин габьяата артист болохо байха гэжэ этигэнэбди. Базар-Доржо Будаевнай театртаа һайн хүдэлөө. Хайрата нүхэрнай - Россин арадай артист Майдар Жапхандаевнай дэлхэйһээ халин ошоһониний харамтай.

Ленинградта түрүүшын театральна студи 14 хүн дүүргэһэн байгаа. Тэдэнэй дунда эрхимлэһэн Цыден-Дамба Пурбуевич Пурбуев, Георгий Борисович Бутуханов гэгшэд Россин арадай артистын нэрэ зэргэнүүдтэй. Бидэ хоёрдохи студиинхид болонобди. III студи дүүргэһэн Должин Тангатова, Зоригто Ринчинов, Саяна Цыдыпова гээд түрэл театртаа амжалтатай хүдэлгэ. Харин мүнөө нуража байһан IV студиин 11 оюутадта маңда зааһан хореограф Елена Андреевна Доброседова хатарта мүнөө хүрэтэрөө нуража байһаниинь һонин байна.

Ленинградта топ һайн хургуули абаһандаа олон гол ролнуудые наадааб гэжэ сэгнэдэгби. Малыш («Затюканний апостол»), Пюрвя («Сердце матери»), Козы-Корпеш («Козы-Корпеш, Баян-Слуу»), Фёдор («Барабанщица»), Бусыгин («Старший

Поленкын рольдо

циладзе, Табатчикова хөөрэдэг байгаа. Суута режиссёр Товстоноговой курсада Юрий Каморный, Роман Громадский, Марина Неёлова, Сандро Товстоногов, Людмила Ермолович гээд хажуудамнай нураа. Бидэ М.Жапхандаевтай 47 түхэриг дээшлүүлэгдэһэн стипенди абадаг һэмди. Тайзан дээрэхи хүдэлсэ, фехтованида олондо мэдэжэ И.Э.Кох, хатарта Е.А.Доброседова гэгшэд зааһан байна.

Бэлигтэй, бэрхэ багшанарай ашаарудаань эндэ ерэхэдэмнай, хани халуунаар аха заха артистнууднай угтаа, Владимир Константинович Халматов, бусад (Пагбани, Генинов гэгшэд үгы байгаа) һайн жэшээ харуулдаг һэн. Түрэл театртаа Оюунай («Тангариг») Эржэн-Дарин («Доржо Банзаров»), хаган Долгоровой («Тайшаагай ташуур»), Надежда («Последние»), Толгонай («Материнское поле»),

Зибземагай («Хазаар хара хахал»), Тузиковагай, Зойкын («Барабанщица»), Фемидын («Не бросай огонь, Прометей»), Укубалын («Буранный полустанок»), Акбара шонын («Плаха»), Турусинагай («На всякого мудреца довольно простоты»), Валентинын («Прошлым летом в Чулимске»), Макарскаягай («Старший сын»), Олзоевагай («Волшебная дача»), Дулын («Урбаанай уршагта ябадалнууд»), Валентинын («Тэрэ хабарай ургынууд») ролнуудые гүйсэдхэхэндөө жаргалтайб, баяртайб. Мүнөө бэлигтэй залуу үгэһэни хургажа байһаб: тайзан дээрэ һайнаар хэлэжэ, зүжэгүүдтэ наадахыень заанаб.

Людмила Дугарова - Россин арадай артистка, республикын Гүрэнэй шангай лауреат:

- Үзэсхэлэн найхан Ленинград манай зохёохы ажалые гэрэлтүүлээ. Ленинградтай архитек-

«Будамшуу», «Страницы жизни» гэһэн дипломно зүжэгүүдээ табыабди. Комфедрые даагша һайн зангай Леонид Федорович Макарьев бидэниие ехэ дэмжээ һэн.

Зохёохы замьемни шэмэглэһэн ролнууд гэхэдэ, Асель («Тополёк мой в красной кошынке»), Айгуль («Страна Айгуль»), Поленька («Доходное место»), Харпушкын Хаңдама («Хазаар хара хахал»), Ирида («Не бросай огонь, Прометей!» гээд олон байха даа. Буряад хэлээ, ёһо заншалаа бултадаа һайнаар сахиял! Түрэл театрайхиднай «Золотая маскада» хүртэхэнь болтогой!

Даши Дамбаевай мэдэжэ поэмын мүнүүдээр дурсалга-хөөрөөгөө дүүргэхэм даа:

...Уняар мананай бурьябч соогуур,

Хүбшэ тайгын хүлгөөн соогуур,

Уһан голой урасхал дээгүүр,

Сэсэг набын хүбөө дээгүүр,

Ууган гэлхэйл оморюун дээгүүр,

Алтан паранай хонхын дуун соо

Аялгалан ханхынш, мишии поезд,

Залуу наһанайм поезд!

Бэлигма ОРБОДОЕВА

хоорэдөө хэбэ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Ленинградта, ЛГИТМИК-тэ суг нураһан ерээдүйн артистнууд; М.Г.Елбонов; Д.Б.Сангажапова; А.А.Дугарова.

Гэр бүлын альбомһоо.

Буряад Республикын Хуулинууд

“Буряад Республикын Конституцийн 41 статьягай 4-дэхи хубида хубилалтануудыг оруулха тухай

Буряад Республикын Арадай Хурал
2008 оной сентябрин 29-дэ баталан абаа

Статья 1

Буряад Республикын Конституцийн 41 статьягай 4-дэхи хубида (Буряад Республикын Арадай Хуралай Хуулиа дансанууд, 1996, № 13 (24); Буряад Республикын Хуулиа шиндхэбэринүүдэй суглуулбари, 1999, № 1; 2001, № 1 (20), № 3 (22); 2002, № 1 (33); 2003, № 7 (52), № 12 (57); 2004, № 4 (61); 2005, № 4 – 5 (73 – 74); 2006, № 4 – 5 (85 – 86), № 10 – 11 (91 – 92); 2007, № 4 – 5 (97 – 98), № 8 – 9 (101 – 102); 2008, № 3 (108); «Бурятия» сонин, 1994, 9 мартын 9; 1996, чолнин 11; 1999, июлиин 10; 2000, декабрин 26; 2003, июлиин 2, ноябрин 24, декабрин 31; 2004, майн 8; 2005, майн 5; 2006, майн 3, майн 4, ноябрин 24; 2007, майн 11, сентябрин 5; 2008, мартын 6, июлиин 8) удаахи хубилалтануудыг оруулха:

1) түрүүшын мэдүүлэлдэ “4. Юрэнхы гол” үгэнүүдыг “4. Юрэнхы” үгэнүүдээр хэлгэхэ;
2) хоёрдохи мэдүүлэлдэ “гол” үгэ хаһаха.

Статья 2

Тус Хуули албан ёһоор толилогдоһон үдэрһөө арбан үдэр болоод хүсэндөө орохо.

Буряад Республикын Президент
В.В. НАГОВИЦЫН

Улаан-Үдэ хото
2008 оной октябрин 1
463-IV

«Буряад Республикын Президент тухай» Буряад Республикын Хуулиа ба «Буряад Республикын Правительство тухай» Буряад Республикын Хуулиин 31 ба 36 статьянуудта хубилалтануудыг оруулха тухай

Буряад Республикын Арадай Хурал
2008 оной сентябрин 29-дэ баталан абаа

Статья 1

1994 оной мартын 14-нэй 422-ХII дугаар “Буряад Республикын Президент тухай” Буряад Республикын Хуулиа (Буряад Республикын Верховно Советэй Хуулиа дансанууд, 1994, № 10; Буряад Республикын Хуулиа шиндхэбэринүүдэй суглуулбари, 2001, № 4 – 5 (23 – 24); 2002, № 3 (35), № 9 (41); 2003, № 4 (49), № 12 (57); 2005, № 4 – 5 (73 – 74); 2006, № 6 – 7 (87 – 88), № 10 – 11 (91 – 92); 2007, № 4 – 5 (97 – 98); «Бурятия» сонин, 1994, мартын 18; 2001, майн 15; 2002, мартын 5, августын 9; 2003, апрелин 26, декабрин 31; 2005, майн 5; 2006, июлиин 4, ноябрин 24; 2007, майн 11, декабрин 28; 2008, майн 6, июлиин 8) нимэ хубилалтануудыг оруулха:

1) 9 статьягай 29-дэхи зүйлдэ “Буряад Республикын Президентын ба Правительствоын Захиргаанай Хүтэлбэрлэгшэ” үгэнүүдыг хаһаха.

2) 10 статьягай 11-дэхи зүйлдэ “Буряад Республикын Президентын ба Правительствоын Захиргаанай Хүтэлбэрлэгшэ болон тэрэнэй оршошонорыг томилхо тухай” үгэнүүдыг “Буряад Республикын Президентын ба Правительствоын Захиргаанай Хүтэлбэрлэгшын оршошонорыг томилхо тухай” үгэнүүдээр хэлгэхэ;

3) 25 статьягай хоёрдохи хубида “Буряад Республикын Президент” үгэнүүдыг “республикын хууляар тогтоогдоһон гүрэмдэ” үгэнүүдээр хэлгэхэ.

Статья 2

1995 оной июниин 21-нэй 140-I дугаар “Буряад Республикын Правительство тухай” Буряад Республикын Хуулиа (Буряад Республикын Арадай Хуралай Хуулиа дансанууд, 1995, № 5 (16); Буряад Республикын Хуулиа шиндхэбэринүүдэй суглуулбари, 2001, № 7 – 8 (26 – 27); 2003, № 6 (51); 2004, № 4 (61); 2005, № 4 – 5 (72 – 73); 2006, № 10 – 11 (91 – 92); 2007, № 3 (96), № 4 – 5 (97 – 98); «Бурятия» сонин, 1995, июлиин 15; 2001, июлиин 11, ноябрин 29; 2003, июниин 17, июниин 19; 2004, майн 8; 2005, майн 5; 2006, ноябрин 24; 2007, мартын 7, майн 11; 2008, майн 6), нимэ хубилалтануудыг оруулха:

1) 31 статьягай 1-дэхи хубида “болон Буряад Республикын Правительствоын Аппарадай хүтэлбэрлэгшэ – Буряад Республикын министрыг” үгэнүүдыг хаһаха;

2) 36 статьяда:

а) 1-дэхи хубида “Правительствоын Аппарадай хүтэлбэрлэгшэ – Буряад

Республикын министр” үгэнүүдыг “Буряад Республикын Правительствоын Түрүүлэгшын орлогшо – Буряад Республикын Аппарадай хүтэлбэрлэгшэ гү, али Буряад Республикын министр – Буряад Республикын Правительствоын Аппарадай хүтэлбэрлэгшэ” үгэнүүдээр хэлгэхэ;

б) 2-дохи хуби нигэжэ найруулха:

“2. Буряад Республикын Правительствоын Түрүүлэгшын орлогшэ – Буряад Республикын Правительствоын Аппарадай хүтэлбэрлэгшэ Буряад Республикын Арадай Хуралай зүбшөөлөөр Буряад Республикын Президент тушаалда томилдог ба сүлөөлдэг. Хэрбээ Буряад Республикын Правительствоын Аппарадай Хүтэлбэрлэгшын Буряад Республикын министр байгаа хаань, тэрэниэ Буряад Республикын Президент тушаалдань томилдог ба тушаалхаань сүлөөлдэг.”.

Статья 3

Тус Хуули албан ёһоор толилогдоһон үдэрһөө хүсэндөө орохо.

Буряад Республикын Президент
В.В. НАГОВИЦЫН

Улаан-Үдэ хото
2008 оной сентябрин 29
№ 466-IV

Буряад Республикада зоной социальна хангалга тухай

Буряад Республикын Арадай Хурал
2008 оной сентябрин 29-дэ баталан абаа

Статья 1. Тус Хуулиин гуримшуулха зүйл

Тус Хуулиин гуримшуулха зүйл хадаа Россин Федерацийн Конституцитай, федеральна хуулинуудтай ба Россин Федерацийн гуримшуулгын хуулиа бусад шиндхэбэринүүдтэй, Буряад Республикын Конституцитай, Буряад Республикын хуулинуудтай ба Буряад Республикын гуримшуулгын хуулиа бусад шиндхэбэринүүдтэй зохилдуулан, Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ зоной социальна хангалгын талаар харилсаанууд болоно.

Статья 2. Зоной социальна хамгаалгын гурим

1. Зоной социальна хангалгын гурим байгуулга зөөринин бүхы түхэлүүдыг ашаглалгада ба хүгжөөлгэдэ үндэхэлдэг ба социальна хангалгын гүрэнэй ба гүрэнэй бэшэ хубинуудһаа бүридэдэг.

2. Буряад Республикада зоной социальна хангалгын гүрэнэй хуби бүридэдэг гэбэл:
1) социальна хангалгын гүрэнэй бюджетэй эмхи зургаануудһаа;
2) социальна хангалгын гүрэнэй бээ даанги эмхи зургаануудһаа.

Буряад Республикада зоной социальна хангалгын гүрэнэй бэшэ хуби бүридэдэг гэбэл:

1) ажал ябуулгын зөөринин гүрэнэй бэшэ түхэлдээр үндэхэлхэн социальна хангалгын эмхи зургаануудһаа;

2) ажал ябуулгын социальна хангалгатай холбоотой нийтын нэгдэлнүүдһээ, тэрэ тоодо мэргэжэлэй эблэлнүүдһээ, нигүүлэсхы аша туһа хүргэлгын ба шажанай эмхинүүдһээ;

3) социальна хангалгын талаар ажал ябуулга бээлүүлдэг хубиин хэрэг эрхилэгшэдһээ.

Статья 3. Зоной социальна хангалгын гүрэнэй хэм

1. Зоной социальна хангалга гүрэнэй хэм эрилтэдэ зохилдохо ёһотой, тэрэндэ ородог гэбэл:

1) социальна туһа хангамжын уялгата хэмжээндэ ба шанарта, тэдэниэ үзүүлэлгын гурим болон эрхэ нүхэсэлдэ эрилтэ;

2) гүрэнэй лаб хангаха социальна туһа хангамжын нэрэ тоолбори;

3) гүрэнэй лаб хангаха туһа хангамжын хэм эрилтэ болон сэнгүүд.

2. Зоной социальна хангалгын гүрэнэй хэм эрилтэнүүдыг Буряад Республикын Правительство тогтоодог.

3. Зоной социальна хангалгын гүрэнэй хэм эрилтэнүүдээр тогтоогдоһон эрилтэнүүд уялгата болодог.

4. Зоной социальна хангалгын гүрэнэй хэм эрилтэнүүд социальна хангалгын бюджетэй эмхи зургаануудта, бээ даанги эмхи зургаануудта гүрэнэй даабарида республикын бюджетдээ мүнгэ номололгын хэмжээнүүдыг тодорхойлодо хэрэглэгдэдэг.

5. Зоной социальна хангалгын гүрэнэй хэм эрилтэнүүдыг бээлүүлдэг хойноһоо хиналта зоной социальна хамгаалгын талаар Буряад Республикын гүрэнэй засагай

түлөөлэгтэ гүйсэхэ хы зургаан бээлүүлдэг.

Статья 4. Социальна хангалгын талаар эрхэтэн зоной эрхэнүүд

1. Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ эрхэтэдэ зоной социальна хангалгын гүрэнэй хэм эрилтэнүүдээр хараалагдаһан хэмжээн соо социальна албануудай байгуулга соо социальна хангалга абаха эрхэ лаб хангагдана.

2. Социальна хангалгада хэрэгтэй эрхэтэдэй бүлэгүүд федеральна хуулинуудтай ба Буряад Республикын хуули ёһонуудтай зохилдуулан тодорхойлогдодог.

3. Социальна хангалга эрхэтэнэй, тэрэнэй харгалзагшын, тэдхэгшын, ондоо хуулиа түлөөлэгшын, гүрэнэй засагай зургаанай, нютагай өһөдын хүтэлбэрин зургаанай, нийтын нэгдэлэй социальна хангалгын тусаха эмхи зургаанда хангалгын үндэһэн дээрэ бээлүүлэгдэдэг.

4. Социальна туһа хангамжа абахадаа эрхэтэд эрхэтэй гэбэл:

1) социальна хангалгын байгуулгын хүдэлмэрлэгшэдэй зүгһөө хүндэлхэн ба хайрлаһан хандасада хүртэхэ;

2) тогтоогдоһон гуримаар социальна хангалгын эмхи зургаанниэ ба түхэлнүүдыг шэлэхэ;

3) өөрын эрхэнүүд, уялганууд болон социальна туһа хангамжа үзүүлэлгын эрхэ нүхэсэлнүүд тухай мэдээсэл абаха;

4) социальна хангалгада зүбшөөл үгэхэ;

5) социальна хангалгаһаа арсаха;

6) социальна туһа хангамжа үзүүлэхэдэ социальна хангалгын халбаринн хүдэлмэрлэгшэдэ мэдээжэ болоһон хубиин шэнжэтэй мэдээнэй хубида үлэлтэ;

7) өөрын эрхэ болон хуулиа аша талыг хамгаалха, тэрэ тоодо сүүдэй гуримаар.

5. Эрхэтэдэ социальна туһа хангамжа үзүүлэхэдэ эрхэтэдэй эрхэ хаһалганууд федеральна хуулинуудай ёһоор болодог.

6. Зоной социальна хангалга Буряад Республикын гүрэнэй засагай түлөөлэгтэ гүйсэхэ хы зургаанай шиндхэбэрээр мэдэлэйнь социальна хангалгын гүрэнэй зургаануудаар, тэрэ тоодо бээ даанги, бээлүүлэгдэдэг.

7. Социальна хангалга үзүүлэхэ тухай, үгы гэбэл, арсалга тухай шиндхэбэри амидаралай эд зөөринин ажаһуудалай эрхэ нүхэсэл элирүүлэн шэнжэлхэнэй ба эрхэтэнэй социальна хангалгада хэрэгтэй хубидань сэгнэһэнэй дүнгөөр абтаһан баримтануудай үндэһэн дээрэ абтадаг.

Статья 5. Социальна хангалгын түхэл янзанууд

Социальна хангалгада ородог гэбэл:

1) гэртэй социальна хангалга (социально-эмнэлгын хангалга оруулан);

2) үргэжэ абаһан гэр бүлэнүүдтэ социальна хангалга;

3) “гэртэй хоспис” түхэлэй социальна хангалга;

4) хүсэд байнга бэшэ социальна хангалга (хонолго эмхидхэлгэ);

5) байнга эмхи зургаануудта социальна хангалга;

6) социально-заабари үгэлгын туһа;

7) саг зуура байлгалга;

8) махабад хэргэлгын туһа хангамжанууд;

9) мүнгэ зөөринин туһа;

10) федеральна хуули ёһонуудтай зохилдуулан бусад түхэл янзанууд.

Статья 6. Гэртэй социальна хангалга

1. Гэртэй социальна хангалга гол түхэлнүүдэй нэгэн болодог ба байнга бэшэ саг үргэлжэ гү, али саг зуура социальна хангалгада хэрэгтэй эрхэтэдэ социальна туһа хангамжа олголгын аргаар бээлүүлэгдэдэг.

2. Гэртэй социальна хангалга үзүүлэлгын гурим ба эрхэ нүхэсэлнүүдыг Буряад Республикын Правительство тогтоодог.

Статья 7. Үргэһэн гэр бүлэнүүдтэ социальна хангалга

1. Үргэһэн гэр бүлэнүүдтэ социальна хангалгын янзануудай нэгэн болодог ба байнга бэшэ саг үргэлжэ гү, али саг зуура социальна хангалгада хэрэгтэй эрхэтэдыг харууналхын тулада үргэжэ абаһан гэр бүлэ соо социальна туһа хангамжа олголгын аргаар бээлүүлэгдэдэг.

2. Үргэжэ абаһан гэр бүлэнүүдтэ социальна хангалга Буряад Республикын Правительствоын тодорхойлодо гуримаар ба эрхэ нүхэсэл соо бээлүүлэгдэдэг.

Статья 8. “Гэртэй хоспис” түхэлэй социальна хангалга

1. “Гэртэй хоспис” түхэлэй социальна хангалга зоной тус хангамжада хэрэгтэй

хараада абан хабартай үбшэнһөө зободо үбшэнтэндэ бээлүүлэгдэдэг.

2. “Гэртэй хоспис” түхэлэй социальна хангалгын гурим ба эрхэ нүхэсэл Буряад Республикын Правительство бээлүүлдэг.

Статья 9. Хүсэд байнга бэшэ: хүниин социальна хангалга (хонолго эмхидхэлгэ)

1. Хүсэд байнга бэшэ социальна хангалгада эрхэтэдэй социальна ажаһуудалай ба эмнэлгын хангалга, тэдэниэ эдэ хоол эмхидхэлгэ ороно.

2. Хүсэд бэшэ байнга социальна хангалга бээ хангажа ба өөрөө хүнгэнөөр ябах шадахатай, федеральна хуулиин ёһоор социальна хангалгада оруулхадань медицинн талаар хорюулгүй эрхэтэдэ үзүүлэгдэдэг.

3. Хүсэд байнга бэшэ социальна хангалга үзүүлэлгын гурим ба эрхэ нүхэсэлнүүдыг Буряад Республикын Правительство тогтоодог.

Статья 10. Байнга эмхи зургаануудта социальна хангалга

1. Социальна хангалгын байнга эмхи зургаануудта хангалга өөрыгөө хангажа шадах аргая хүсэд гү, али зарим хубидань алданан ба бээ махабад айнга байдалаар саг үргэлжэ харууһанда ба адалгалда эдээлүүлгэдэ, медицинн, зан сэдхэлэй, социальна шэнжэтэй хэмжээнүүдтэ хэрэгтэй эрхэтэдэ социальна туһа хангамжа үзүүлгын аргаар бээлүүлэгдэдэг.

2. Тиймэ социальна хангалга наһан болон бээ махабад айнга байдалай ёһоор мэргэжүүлэгдэһэн байнга эмхи зургаануудта (таһагуудта) бээлүүлэгдэдэг.

3. Эрхэ сүлөө хаһалгын газарнуудһаа сүлөөлэгдэһэн ба федеральна хуулиин ёһоор албан захиргаанай хиналтада ородог өөрыгөө хангажа шадах аргая хүсэд гү, али зарим хубидань алданан ба бээ махабад айнга байдалаар саг үргэлжэ харууһанда ба адалгалда хэрэгтэй наһатай эрхэтэд ба эрэмдэгтэйшүүл, мунурид сүүдэй шиндхэлдэ ороһон гү, али нийтын журам эбдэхэнэй түлөө нэгэнтэ бэшэ албан захиргаанай харюусалгада оруулагдаһан.

зайгуул ба гуйранша болоһон үндэр наһатай эрхэтэд ба эрэмдэгтэйшүүл дотоодын хэрэгүүдэй зургаануудай эмхи зургаануудһаа эльгээгдэһэн ушарта, медицинн талаар хорюул үгы байбал ба тэдэниэ дураар, Буряад Республикын Правительствоын тодорхойлодо гуримаар социальна хангалгын тусхай байнга эмхи зургаануудта социальна хангалгада абтадаг.

4. Социальна хангалгын байнга эмхи зургаануудта байдаг эрхэтэд элүүрыг хамгаалгын эмхинүүдэй зүгһөө түлөөлөггүй медицинн таһаламжа үзүүлэлгын гүрэнэй лаб хангалгануудай жэл бүри баталагдадаг программын хэмжээн соо медицинн туһаламжа абаха эрхэтэй.

5. Гүрэнэй хэм эрилтэнүүдээр хараалагдаһан социальна туһа хангамжануудһаа гадна социальна хангалгын байнга эмхи зургаанууд хүсэд гү, али хубидань түлбэрээр саг үргэлжэ харууһан болон адалгалда хэрэггүй эрхэтэдэ нэмэлтэ туһа хангамжа олгожо болгодог.

6. Социальна байнга хангалга үзүүлэлгын гурим ба эрхэ нүхэсэлнүүдыг Буряад Республикын Правительство тогтоодог.

Статья 11. Социально-зүбшэл заабарин туһаламжа

1. Социальна хангалгын эмхи зургаануудта эрхэтэдэ ажаһуулгын социально-ажаһуудалай ба социально-медицинн хангалгын, социально-хуули эрхын талаар хамгаалгын асуудалнуудаар зүбшэл заабари үгтэдэг.

2. Социально-зүбшэл заабарин туһаламжа нийгэмдэ эрхэтэдэй дадалгада, социальна шахардуу номгоруулгада, гэр бүлэдэ таатай байдал тогтоолгодо, мүн хүнэй, гэр бүлын, нийгэмэй ба гүрэнэй харилсалга хангалгада шэглүүлэгдэдэг.

3. Социально-зүбшэл заабарин туһаламжада хараалагдадаг гэбэл:

1) социально-зүбшэл заабарида хэрэгтэй хүнүүдыг элирүүлгэ;

2) социально-зансэдхэлэй элдэб гажалта хэргэлгэ;

3) үндэр наһатай эрхэтэдэй ба эрэмдэгтэй зоной ажаһуудаг гэр бүлэнүүдтэй хүдэлгэ;

4) эрэмдэгтэй зоние хургалгада, мэргэжэлэй элирүүлгэдэ ба ажалда оруулгада зүбшэл заабарин туһаламжа;

5) социальна хангалгада хэрэгтэй эрхэтэдэй асуудалнуудыг шиндхэхын тулада гүрэнэй эмхи зургаануудай ба нийтын нэгдэлнүүдтэй ажал ябуулгын залан хүтэлбэри хангалга;

6) социальна албануудай мэдэл соо эрхэ

хуулийн туһаламжа;

7) эрхэтэдэй дунда элүүр энхээб харилсаа бии болгохо ба таатай социальна оршон байгуулха талаар бусад хэмжээнүүд.

4. Социально-зүбшэл заабарин туһаламжа үзүүлэлгын гурим ба эрхэнүүхээл Буряад Республикын Правительство тогтоодог.

Статья 12. Саг зуура байрлуулга

1. Социальна хангалгын тусхай мэргэжүүлэгдэнэмхи зургаанда саг зуурын байра гэргүй ба тодорхой ажалгүй эрхэтэдтэ, хүсэрхэл болон хирилгэдэ дайруулан, байгаалин гай аюулда, зэбсэгтэ ба үндэнэ яхтан хоорондын хэморолдо хохидонон эрхэтэдтэ, саг зуура байрада хэрэгтэй бусад зондо олгогдодог.

2. Саг зуурын байра олгуулгын гурим ба эрхэнүүхээл Буряад Республикын Правительство тогтоодог.

Статья 13. Махабад хэргээлгын туһа хангамжа

1. Социальна хангалгын эмхи зургаануудта мэргэжэлэй, социальна, сэдхэл, бэе махабад хэргээлгын талаар эрэмдэгтэй зондо (тэрэ тоодо эрэмдэгтэй хүүгэдтэ), хизаартай арга боломжотой зондо, орёо байдалда оронон махабад хэргээлгын туһа хангамжада хэрэгтэй бусад эрхэтэдтэ туһаламжа үзүүлдэг.

2. Махабад хэргээлгын туһа хангамжа үзүүлэлгын гурим ба эрхэнүүхээл Буряад Республикын Правительство тогтоодог.

Статья 14. Мүнгэн туһаламжа

1. Мүнгэнэй түхэлэй туһаламжа орёо байдалда оронон эрхэтэдтэ үгтэдэг.

2. Мүнгэн туһаламжа үзүүлэлгын гурим Буряад Республикын Правительство тогтоодог.

Статья 15. Наһан соонь тэдхэлгын хэлсээгээр эрхэтэдэй социальна хангалга эмхидхэлгэдэ Буряад Республикын гүрэнэй засагай гүйсэдхэхы зургаануудай хабаадалга

1. Тус Хууляр хараалагдаһан социальна хангалга ба социальна туһа хангамжа үзүүлэлгэ, тэрэ тоодо гэрбайрада, эдэс хоолдо ба хулсаһанда эрхэтэнэй хэрэгтэйень хангалга наһан соонь тэдхэлгын хэлсээгээр гүрэнэй мэдэлдэ тэрэнэй эзэлдэг ба тэрэнэй зөөридэ байдаг гэр байрыг гүрэнэй мэдэлдэ үгтэн ушартань хэгдэдэг.

2. Наһан соонь тэдхэлгын хэлсээгээр социальна туһа хангамжа үзүүлэлгын ба социальна хангалгын талаар хэрэгтэй шэдтэй харилсаануудта Буряад Республикын гүрэнэй засагай гүйсэдхэхы зургаануудай ба социальна хангалгын эмхи зургаануудай хабаадалгын гурим Буряад Республикын Правительство тогтоодог.

Статья 16. Социальна туһа хангамжын түлбэри

1. Зоной социальна хангалга түлөө-хэггүйгээр хэгдэхэнэ гадна зарим хубидань гү, али хүсэд түлөөхэтэ эрхэнүүхээл бэелүүлэгдэдэг.

2. Зоной социальна хангалгын гүрэнэй хэм эрилтэнүүдэй хэмжээндэ түлөөхөгүй социальна хангалга үгэлгын гурим ба эрхэнүүхээл Буряад Республикын Правительство тогтоодог.

3. Гүрэнэй бюджетэй эмхи зургаануудай үзүүлдэг социальна туһа хангамжа, тэрэ тоодо бээ даанги, түлэлгын гурим ба эрхэнүүхээл Буряад Республикын Правительство тогтоодог.

4. Социальна хангалгын гүрэнэй бэшэ эмхи зургаануудта, хубин олзын хэрэг эрилтэнүүдэй туһа хангамжа түлэлгын гурим тэдэ өөһэдөө тогтоодог.

5. Гүрэнэй бюджетэй ба бээ даанги эмхи зургаанууд Буряад Республикын Правительство тогтоонон гуримаар ба эрхэнүүхээл гүрэнэй лаб хангадаг социальна туһа хангамжануудай тоолборёор тогтоогдононо гадуур нэмэлтэ түлөөхэтэ туһа хангамжа үгэхэ эрхэтэй.

Статья 17. Буряад Республикда социальна хангалгын эмхи зургаануудай гол янзанууд

Буряад Республикда социальна хангалгын эмхи зургаанууд имэ түхэлөөр байгуулагдадаг гээбэл:

- 1) наһатай зоной ба эрэмдэгтэйшүүлэй байшан-интернат;
- 2) наһатай зоной ба эрэмдэгтэйшүүлэй тусхай байшан-интернат;
- 3) хии худалай-неврологичин интернат;
- 4) геронтологичин түб;
- 5) хүни хонолгын байшан;
- 6) гэр дээрэ социальна туһаламжын түб (таһаг);
- 7) ухаа муутай хүүгэдэй байшан-интернат;
- 8) арга боломжоор дутуу хүүгэдэй махабад хэргээлгын түб;

9) социально-экономическа туһаламжын таһаг;

10) зоной социальна хангалгын түб;

11) гэр бүлэдэ ба хүүгэдтэ социальна туһаламжын түб;

12) наһа хүсөөгүй зоной социально-хэргээлгын түб;

13) федеральна хуулийн ёһоор эмхи зургаануудай эзэдэй мүнгөөр байгуулагдадаг бусад эмхи зургаанууд.

Статья 18. Буряад Республикада социальна хангалгын гүрэнэй бэшэ халбаритай харилсаха талаар Буряад Республикын гүрэнэй политикын гол заршамууд

Буряад Республикада социальна хангалгын гүрэнэй бэшэ халбаритай харилсаха талаар Буряад Республикын гүрэнэй политика имэ заршамуудай үндэһөөр бэелүүлэгдэдэг гээбэл:

- 1) гүрэнэй бэшэ аралжаанай бэшэ эмхинүүдэй социальна хангалгын халбарита республикын политикын хэмжээнүүдэ бүридүүлгэдэ ба бэелүүлгэдэ хабаадаха эрхэнүүд гээбэл;
- 2) гүрэнэй бэшэ аралжаанай бэшэ эмхинүүдэй ажал ябуулгыг, тэдэнэй тусхай социальна программануудыг дэмжэлгын;
- 3) олоной үмэнэ эли байлгын;
- 4) Буряад Республикын хуулийн ёһоор үгтэдэг республикын бюджетэй мүнгэ зөөри зааһан соонь ба ашагтайгаар ашагалгын хойноһоо Буряад Республикын гүрэнэй засагай түлөөлэлгэтэ гүйсэдхэхы зургаануудай зүгһөө хиналгын.

Статья 19. Буряад Республикада социальна хангалгын гүрэнэй бэшэ халбарин эмхинүүдтэй ба хубин олзын хэрэг эрилтэнүүдтэй Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай харилсалгын түхэлнүүд

1. Буряад Республикада социальна хангалгын гүрэнэй бэшэ халбарин эмхинүүдтэй ба хубин олзын хэрэг эрилтэнүүдтэй Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай харилсалга Буряад Республикын тусхай социальна программануудай хэмжээн соо бэелүүлэгдэдэг.

2. Гүрэнэй бэшэ аралжаанай бэшэ эмхинүүдтэй Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай харилсалгын ба дэмжэлгын түхэлнүүд гээбэл:

- 1) ажал ябуулга залан хүтэлэлгэ ба тусхай социальна программануудыг суг бэлдэлгэ;
- 2) Буряад Республикада хэгдэдэг социально-экономическа ба бюджетэй политика тухай, гүрэнэй бэшэ аралжаанай бэшэ эмхинүүдтэй ажал ябуулгатай холбоотой хэмжээнүүд тухай мэдэ үгэлгэ;
- 3) арга шудалалай, зүбшэл заабарин талаар туһаламжа.

Статья 20. Социальна хүдэлмэрилгэдэй эрхэнүүд

1. Социальна хангалгын гүрэнэй халбарита хүдэлдэг социальна хүдэлмэрилгэдэ эрхэтэй гээбэл:

- 1) тушаалай уялга дүүргэхэдэ хэрэгтэй мэдээнүүдэ гүрэнэй зургаанууднаа ба нютагай өөһэдэн хүтэлбэрин зургаанууднаа, эмхинүүдхэ ба эрхэтэдхэ байгша хууляар тогтоогдонон гуримаар абаха;
- 2) ажалын ябалгатай байгаа наань нингын хэрэгтэй унаада (таксиһаа бэшэ) ябалгын түлбэри абаха;
- 3) элүүр хамгаалгын эмхи зургаануудта хэргэлэн үзэлгэ ба шэнжэлэлгэдэ түлбэри абаха.

Социальна хүдэлмэрилгэдэй гаршанууд гүрэнэй эмхи зургаануудай бюджетэй түсбүүдтэ жэл бүри хараалагдадаг.

2. Зөөрин ондоо түхэлэй социальна албануудай хүдэлмэрилгэдэй эрхэнүүдэ тэдэниг үүсхэн байгуулагдахад хэлсээнэй үндэһөөр өөһэдөө тогтоодог.

Статья 21. Социальна хангалгыг мүнгэ зөөрин талаар хангалга

Социальна хангалгын тогтоогдонон гүрэнэй хэм эрилтэнүүдэй хэмжээн соо эрхэтэдэй социальна хангалгыг мүнгэ зөөрин талаар хангалга республикын бюджетэй тоосоогоор бэелүүлэгдэдэг.

Тус Хууляр хараалагдаһан гаршануудта һомололгын гурим Буряад Республикын Правительство тодорхойлдог.

Статья 22. Социальна хангамжа үзүүлгэ талаар ажал ябуулгын хиналта

Социальна хангамжа үзүүлгэ талааражал ябуулгын эмхинүүдтэ социальна хангалгын гүрэнэй хэм эрилтэнүүдэ бэелүүлгын, тэрэ тоодо зөөрин түхэлһөө илгаагүй эмхи зургаануудта, мүн хубин олзын хэрэг эрилтэнүүдтэй хойноһоо хиналта социальна хамгаалгын талаар Буряад Республикын гүрэнэй засагай түлөөлэлгэтэ гүйсэдхэхы зургаан бэелүүлдэг.

Статья 23. Түгэхээлэй дүримүүд Тус Хуули 2009 оной январин 1-һээ хүсэндөө орохо.

Буряад Республикын Президент

В.В.НАГОВИЦЫН
Улаан-Үдэ хото
2008 оной октябрийн 13
№ 468-III

Муниципальна гуримшуулгын хуулига шийдхэбэринүүдэй республикын данса эмхидхэхэ ба эрхилхэ тухай

Буряад Республикын Арадай Хурал
2008 оной сентябрийн 29-дэ баталан абаа

Статья 1. Тус Хуулийн гуримшуулга харилсаанууд, муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдэй республикын дансын ойлгосо ба тэрэниг эрхилэлгын зорилгонууд

Тус Хуули муниципальна гуримшуулгын хуулига шийдхэбэринүүдэй республикын данса эмхидхэхэ ба эрхилхэ талаар харилсаануудыг гуримшуулдаг.

Муниципальна гуримшуулгын хуулига шийдхэбэринүүдэй республикын данса (саашадаа – Данса) муниципальна байгууламжын зоной ба (али) нютагай өөһэдэн хүтэлбэрин зургаануудай ба нютагай өөһэдэн хүтэлбэрин зургаануудай тушаалта нюурнуудай абаһан Буряад Республикада муниципальна байгууламжануудай гуримшуулгын хуулига шийдхэбэринүүдэй (саашадаа – муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүд) мүнөөдэрэй шухала байдалай хадгалагдадаг мэдээнүүд гэжэ ойлгогдодог.

Данса эрхилэлгын зорилгонууд гээбэл: муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдэй федеральна хуулига ба Буряад Республикын хуулига зохилдуулгын хойноһоо хиналта; муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүд тухай үнэн бодото мэдээсэл абалгада эрхэтэнэй конституциин эрхэнүүд гээбэл;

гүрэнэй зургаануудай, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрин зургаануудай, тушаалта нюурнуудай ба эмхинүүдэй, эрхэтэнэй муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүд тухай мэдээсэл абалгада эрхэнүүхээлнүүдэ бии болгодог.

Статья 2. Дансын гурим. Дансада оруулагдаха мэдээнүүд

1. Дансада ородог гээбэл: нютагай хангал хурялгада абаһан шийдхэбэринүүд;

муниципальна байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаануудай гуримшуулгын хуули ёһонэй шийдхэбэринүүд;

муниципальна байгууламжын толгойлогшын гуримшуулгын хуулига шийдхэбэринүүд;

муниципальна байгууламжын гүйсэдхэхы зургаануудай гуримшуулгын хуулига шийдхэбэринүүд;

муниципальна байгууламжын шийдхэбэри бүхы дээрэнэ (шэнэ найруулга) гү, али тэрэнэй хубинг хэлгэһэн муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүд, мүн баһа муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдтэ гуримшуулгын бэшэ удха оруулан шийдхэбэринүүд;

муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдэ болжуулан, хүсөө буураа гэжэ тоолоһон, болзор һунаһан, болжуулагдаһан гэжэ тоолоһон тухай дүримүүдтэй шийдхэбэринүүд;

муниципальна гуримшуулгын гол шийдхэбэри бүхы дээрэнэ гү, али тэрэнэй хубинуудыг хүсэндэ оруулан болзор тогтоонон, мүн баһа муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдтэй байдал гү, али хубилалтанууд тухай ондоо мэдээсэлтэй байһан шийдхэбэринүүд.

2. Данса бэшгэдэг гээбэл:

муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдтэй уялгата мэдээнүүд (шийдхэбэрин түхэл: тэрэниг абаһан зургаанай (тушаалта нюурай) нэрэ, абаһан (гар табигдаһан) һара үдэр, дугаар ба нэрэ);

муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдтэй бүхы үгэ бэшгүүд, тэрэ тоодо, нютагай хангал хурялга (эрхэтэнэй суглаан) дээрэ абаһан хуулига шийдхэбэринүүдтэй түхэлөөр бэшгэдэһэн шийдхэбэринүүд;

муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдтэй албан ёһоор толилогдонон (тунхаглагдаһан) хэлбэл тухай мэдээнүүд;

муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдтэй бүридхэлдэ абаһан дугаар ба һара үдэр; нэмэлтэ мэдээ баримтанууд.

3. Нэмэлтэ мэдээ баримтануудта ородог гээбэл:

данса эрхилэлгын даалгагдаһан бүрин эрхэ түлөөлэлгэтэ зургаанай (хуби байгуулгын) үнэгэрхэн юридическэ талаһаа шэнжэлэлгын тобошолонууд;

муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдэ буруушаһан тухай хэрэгүүдээр сүүдэй шийдхэбэри тухай мэдээнүүд;

муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдтэ хабаатай прокуророй оролсоһон хэмжээнүүд тухай мэдээсэл;

муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдтэй федеральна хуулига ба (али) Буряад Республикын хуулига зохилдохо асуудалнуудтаар ондоо документнүүд ба материалнууд тухай мэдээнүүд.

Статья 3. Данса эрхилэлгын заршамууд

Данса эрхилгын заршамууд гээбэл: олоной ашаглаха эрхэнүүд гээбэл;

муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдтэй муниципальна байгууламжануудта абаһан тухай мэдээсэлнүүдтэй үнэинь;

Дансада оруулагдадаг мэдээсэлэй шухала байла.

Статья 4. Данса эрхилэлгыг эмхидхэлгэ

1. Данса эрхилгыг Буряад Республикын Президентын эрхэ түлөөлэлгэ абаһан Буряад Республикын гүрэнэй засагай гүйсэдхэхы зургаан (эрхэ түлөөлэлгэтэ зургаан) бэелүүлдэг.

2. Электрон (автоматжуулан оньһото мэдээсэл хэрэгтэй) ба саарһа баримтануудай (саарһан дээрэ) түхэлөөр ород хэлэн дээрэ Данса эрхилгэдэг. Данса хадаа республикын гүрэнэй оньһото мэдээсэлэй нөөсэ болодог.

3. Данса документын түхэлөөр муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдтэй хэрэгүүд (хабтаһанууд) болодог.

4. Данса эрхилгэдэ ородог гээбэл: муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдтэй юридическэ талаһаа шэнжэлэлгэ;

муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэридэ бүридхэлдэ абаһан дугаар олгодог; электрон түхэлөөр муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдтэй уялгата мэдээнүүдэ ба бэшгэ дансалалга;

муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдтэй хэрэгүүдэ дансалалга; нэмэлтэ мэдээнүүдэ шалгалга, тэдэниг электрон түхэлдэ оруулга;

Дансын мэдээнүүдэ саг үргэлжэ бэй байла.

5. Дансада хүсэндөө байһан муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүд тэдэнэй хүсэндөө байһан болзорһоо дудьдалгүй оруулагдадаг. Толилогдонон (тунхаглагдаһан), мүн баһа толилогдоогүй муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүд Дансада оруулагдадаг.

6. Сүүдэй тогтоолоор хүсэндөө ороогүй гэжэ тоологдонон, зүгөөр болжуулагдаагүй, үгы гээбэл, хүсөө буураа гэжэ тоологдоогүй муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүд Дансада оруулагдадаг.

7. Хубилалтануудыг оруулан, хүсэндөө байһан шийдхэбэринүүдэ тогтоонон ба (али) болжуулан (хүсөө буураа гэжэ тоолоһон) муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүд өөрын бүридхэлэй дугаар олгологотойгоор Дансада оруулагдадаг.

8. 2008 оной декабрийн 31-һээ хойшо абаһан муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүд ба урид абаһан хубилалтануудыг оруулан муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүд Дансада оруулан тула эльгээхэдэ, хубилгагдаха муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүд Дансада оруулхын тула нэгэ доро эльгээдэг. Хубилгагдаха муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүд баһа өөрын бүридхэлэй дугаар олгологотойгоор Дансада оруулагдадаг.

9. “Албанай мэдэлэй”, “Хэблэлдэ бэй”, “Толилогдохо ёһогүй” гэхэн тэмдэгтэй муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүд документын түхэлөөр Дансада оруулагдадаг, мэдээ баримтануудта электрон түхэлөөр уялгата мэдээнүүд ба тэдэндэ бүридхэлэй дугаар олгологотойгоор удаа оруулагдадаг. Муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэринүүдтэй бэшгэй орондо “Албан газарай мэдэлэй”, “Хэблэлдэ бэй”, “Толилогдохо ёһогүй” гэжэ бэшгэдэг.

10. Хэрбээ муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэрин болжуулагдаһан гү, али хүсөө буураа гэжэ тоологдонон гү, али тэрэнэй хүсэндөө байһан болзорой дууһан байгаа наань, мүн баһа муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэрин сүүдэй гуримаар хуулига бэшэ гэжэ тоологдонон ушарта Дансада “Хүсэгүй болоһон” гэжэ тэмдэг хэгдэдэг.

11. Хэрбээ тэрэниг абаһан зургаанай муниципальна гуримшуулгын шийдхэбэрин хүсэ тогтоонон ушарта Дансада “20 оной _____ болоһон тогтоогдоһон” гэхэн тэмдэг табигдадаг.

12. Муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэрин нэрэ ба нэмэлтэ мэдээнүүд нэрын падеждэ дүүрэн заагдадаг. Нэрэгүй байхадань документайн гол удха заагдадаг.

13. Муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэрин албан ёһоор толилогдоһон (тунхаглагдаһан) тухай мэдээнүүд нэрын падеждэ заагдадаг.

14. Заагдаһан муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэрин албан ёһоор толилогдоһон (тунхаглагдаһан) тухай мэдээнүүдэй заагдаагүй муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэрин ороходо, тэрэ Дансада оруулагдадаг, харин толилогдоһон (тунхаглагдаһан) тухай мэдээнүүд тэдэнэй ороһон мүрөөр бэшгэдэг.

15. Абтаһан муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэринүүд муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэринүүдэй хүсэндөө ороһон хойно 30 календарна үдэрһөө хойшо бэшэ Дансада оруулагдаһын тула эрхэ түлөөлэлгэтэй зургаанда эльгээгдэдэг.

Статья 5. Муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэри юридическэ талаһаа шэнжэлэлгэ

1. Муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэри юридическэ талаһаа шэнжэлэлгэ тэрэнэй федеральна хуулида ба Буряад Республикын хуулида, мүн баһа юридическэ техникын дүрмүүдтэ зохиолдолгы шалгалга болоно.

Юридическэ талаһаа шэнжэлэлгэ эрхэ түлөөлэлгэтэ зургаанда муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэрин ороһон үдэрһөө 20 календарна үдэрһөө эхэ бэшэ болзорто хэгдэдэг.

2. Юридическэ шэнжэлэлгын дахинаа хэгдэдэг ушарнууд гээбэл:

муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэрин гурумшуулга асуудалаар федеральна хуулин гү, али федеральна хуулида ондоо шийдхэбэрин абтахада;

муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэреэр гурумшуулга асуудалаар Буряад Республикын хуули гү, али ондоо Буряад Республикын хуулида шийдхэбэрин абтахада;

шэнжэлэлгын тобшололдо алдуутай дүрмэй байхада, тус муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэри федеральна хуулида, Буряад Республикын хуулида шийдхэбэри гэжэ заагдаагүй байхада.

Юридическэ талаһаа шэнжэлэлгын дүрмүүдээр эшэ үндэһэтэй шэнжэлэлгын тобшолол бэшгэдэдэг гээбэл:

шэнжэлэлгэ гаража байһан муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэрин уялгата мэдээнүүд (хубилгалгатай шийдхэбэрин юридическэ шэнжэлэлгэ хэгдэһэн ушарта, хубилгалтанууды оруулан бүхэ актнуудай уялгата мэдээнүүд заагдадаг);

муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэри хаража үзэлгын шалтагаан шэнэ шийдхэбэри абалга, хүсэндөө байһан шийдхэбэринүүдтэ хубилгалтанууды оруулга, федеральна шэнэ хуули, Буряад Республикын хуули абалга, Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаанай, ондоо зургаануудай хандалга, мүн баһа шэнжэлэлгын тобшололдо алдуутай дүрмэй байна, федеральна хуулида, Буряад Республикын хуулида зүрилдөөтэй гэжэ заагдаһан байхада);

гурумшуулгын зүйл ба муниципальная байгууламжын эрхэ мэдэлдэ тэрэнэй зохиолдол;

тус халбарин гурумшуулгын байдал, нинтын харилсаанууды гурумшуулгада шийдхэбэрин хэрэгтэй ба хүсэд байлга;

муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэрин удхын федеральна хуулида, Буряад Республикын хуулида зохиолдоһон (зохилдоогүй тухай) тобшолол.

4. Хэрбээ муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэрин федеральна хуулида ба (али) Буряад Республикын хуулида зохиолдоогүй байһанинь элирүүлэгдэһэн байгаа һаань, эрхэ түлөөлэлгэтэ зургаан тушаалта нюурта гү, али муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэри абтаһан зургаанда элирүүлэгдэһэн хазгайруулганууды усадхаха талаар хэмжээнүүды абахын тула шэнжэлэлгын тобшолол эльгээхы хангадаг.

5. Нюутагай өөһэдын хүтэлбэрин зургаан, нюутагай өөһэдын хүтэлбэрин зургаанай тушаалта нюур шэнжэлэлгын тобшолол абтаһан үдэрһөө 20 үдэрэй туршада тэрэни хаража үзэлгэ ба байһан хазгайралтанууды усадхаха хангадаг, үгы гээбэл, эрхэ түлөөлэлгэтэ зургаанда эшэ үндэһэтэй буруушаалга бэшгээр эльгээдэг.

6. Нюутагай өөһэдын хүтэлбэрин зургаануудай, нюутагай өөһэдын хүтэлбэрин зургаануудай тушаалта нюурнуудай шэнжэлэлгын тобшолол буруушаалганууды эрхэ түлөөлэлгэтэ зургаан ороһон үдэрһөөн 15 ажалай үдэрэй туршада хаража үзэдэг.

7. Тус статьягай 5-дахи хубида тогтоогдоһон болзорто элирүүлэгдэһэн хазгайралтанууды усадхаха талаар хэмжээнүүдэй абтаагүй һаань, эрхэ түлөөлэлгэтэ зургаан али нэгэн шийдхэбэри гаргадаг;

муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэри абтаһан нюутагай өөһэдын хүтэлбэрин зургаанай, нюутагай өөһэдын хүтэлбэрин зургаанай тушаалта нюурай буруушаалга хараада абан, шэнэ тобшолол бэлдэхэ тухай; муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэри федеральна хуулида ба (али) Буряад Республикын хуулида зүрилдэнэ гэжэ тоолохо тухай мэдүүлгэсүүдтэ эльгээхэ тухай дуралханууды Буряад Республикын Президентын ба (али) Буряад Республикын Правительствын бэлдэхэ тухай.

Статья 6. Бүридхэлгэ абалгын дугаар олголго ба муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэрин хэрэгүүды бүрилдүүлгэ

1. Муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэрид бүридхэлдэ абалгын дугаар эрхэ түлөөлэлгэтэ зургаанда муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэрин ороһон үдэрһөө 30 календарна үдэрһөө үлүү бэшэ саг соо олгогдодог.

Муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэрид бүридхэлдэ абалгын дугаар олголго муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэри шэнжэлэлгын дүнгүүдһээ дулдыдалгүй олгогдодог.

Бүридхэлдэ абалгын дугаар нимэ аргаар олгогдодог гээбэл:

Дансада электрон түхэлөөр бүрилдүүлэгдэдэг муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэрин карточкада бүридхэлдэ абалгын тус дугаар оруулга;

муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэрин нюур хууданда бүридхэлдэ абалгын дугаар табилга.

2. Муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэрин нара үдэр тэрэни Дансада оруулан нара үдэр болодог.

3. Муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэрин хэрэг Дансада оруулагдаһан муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэринһээ, ба тэрэндэ нэмэлтэ мэдээнүүдһээ бүридэдэг.

Хэрэгүүд жэл жэлээр муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэринүүды гүрэнэй бүридхэлдэ абалгын дугаарнуудай эхэ болохо гурмаар хадагалагдадаг.

Статья 7. Данса бүрилдүүлгэдэ ба эрхилхэдэ мэдээсэл андалдалга эмхидхэлгэ

1. Муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэри тухай гүрэнэй засагай зургаануудта, Буряад Республикада нюутагай өөһэдын хүтэлбэрин зургаануудта, тушаалта нюурнуудта, эрхэтэдтэ ба эмхинүүдтэ мэдээсэлгэ Буряад Республикын Правительствын тогтооһон гурмаар Интернет хуваада эрхэ түлөөлэлгэтэ зургаанай сайтта Дансада орохо арга олгохо ёһоор бэлүүлэгдэдэг.

2. Эрхэ түлөөлэлгэтэ зургаанай муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэринүүды федеральна дансада оруулдаг зургаантай мэдээсэл андалдалгын гурымь федеральна хуулин ёһоор Буряад Республикын Правительствын тодорхойлодог.

3. Данса бүрилдүүлгэ ба эрхилэлгэ хангаха зорилгоор Буряад Республикада нюутагай өөһэдын хүтэлбэрин зургаанууд хангадаг гээбэл:

Дансада орохо ёһотой мэдээнүүдэй хүсэд ба үнэни;

2009 оной январин 1 болотор абтаһан ба Дансада тэдэни оруулга үедэ хүсэндөө байһан муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэринүүдэй буулгабаринууды эрхэ түлөөлэлгэтэ зургаанда эльгээлгэ;

нара бүри, байгша нарын 5 болотор, муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэринүүдэй буулгабаринууды ба тус Хуулин 2 статьягай ёһоор Дансада оруулагдаха бусад мэдээнүүды эрхэ түлөөлэлгэтэ зургаанда эльгээлгэ. Муниципальная гурумшуулгын шийдхэбэринүүдэй бэшгүүд саарһан дээрэ ба электрон түхэлөөр, нэмэлтэ мэдээнүүд саарһан дээрэ эльгээгдэдэг.

мэдээнүүдэй электрон түхэлөөр үзүүлэгдэдэг нийтэ нэгэн түхэл сахилга.

4. Мэдээнүүдэй электрон түхэлөөр үзүүлэгдэдэг түхэлэй эрилтэнууды Буряад Республикын Правительствын тогтодог.

Статья 8. Тус Хуулин хүсэндөө оролго

Тус Хуули 2009 оной январин 1-һээ хүсэндөө ородог.

Буряад Республикын Президент **В.В. НАГОВИЦЫН**

Улаан-Үдэ хото
2008 оной октябрийн 13
№ 470-IV

“Буряад Республикада гүрэнэй албанай, муниципальная албанай хугасаа тухай” Буряад Республикын Хуулида хубилгалтанууды оруулга тухай

Буряад Республикын Арадай Хурал
2008 оной сентябрийн 29-дэ баталан абаа

Статья 1

“Буряад Республикада гүрэнэй албанай, муниципальная албанай хугасаа тухай” Буряад Республикын 2000 оной июнин 29-нэй 446-11 дугаарай Хуулида (Буряад Республикын Хуулида шийдхэбэринүүдэй суглуулбари, 2000, № 10 (14); 2006, № 10 – 11 (91-92); 2007, № 10-11 (103-104); “Бурятия” газетэ, 2000, июнин 5; 2006, ноябрийн 24; 2007, октябрийн 10) удаадахи хубилгалтанууды оруулга гээбэл:

1) оршолынь ингэжэ найруулга:

“Тус Хуули Буряад Республикын гүрэнэй засагай алба хаагшадтай, муниципальная алба хаагшадтай гүрэнэй засагай албанай, муниципальная албанай хугасаада оруулагдадаг олон жэлдэ алба хааһанай түлөө тушаалай салинда нара бүрин нэмэлтэ мүнгэ тогтоолгын, олон жэлнүүдтэ алба хааһанай түлөө түлбэритэ нэмэлтэ амаралтын үргэлжэлэл тодорхойлолгын, жэшээтэ ба ашаг үрэтэй гүрэнэй ба муниципальная алба хаалгын түлөө урмашуулгын хэмжээ тодорхойлолгын, ажалай пенсидэ нэмэлтэ мүнгэнэй эрхэ үгэдэг ажалай (албанай) үе тодорхойлодог.”;

2) нимэ удхатай 1.1 статья нэмэхэ:

“Статья 1.1. Тус Хуулин хүсэнэй оршон

1. Буряад Республикын гүрэнэй засагай алба хаагшадта гүрэнэй засагай албанда олон жэлдэ хүдэлһэнэй түлөө тушаалай салинда нара бүрин нэмэлтэ тогтоохын, олон жэлнүүдтэ алба хааһанай түлөө түлбэритэ нэмэлтэ амаралтын үргэлжэлэл тодорхойлолгын, жэшээтэ ба ашаг үрэтэй гүрэнэй ба муниципальная алба хаалгын түлөө урмашуулгын хэмжээ тодорхойлгын түлөө тус федеральна хуули абатарын гүрэнэй засагай албанай хугасаа тоололгын гурум, мүн гүрэнэй албанай хугасаануудай ба гүрэнэй албанай хугасаада оруулагдадаг (тоологдодог) бусад хугасаануудай тоолбори Россин Федерациин Президентын зарлигай ёһоор тодорхойлогдодог.

2. Тус федеральна хуули абатар Буряад Республикын гүрэнэй засагай алба хаагшадтай пенсидэ нэмэлтэ (олон жэлдэ хүдэлһэнэй түлөө пенсидэ нэмэлтэ) тогтоохо эрхэ үгэдэг гүрэнэй засагай албанай хугасаада оруулагдадаг ажалай (албанай) хугасаанууд тус Хуулин ёһоор тодорхойлогдодог.”;

3) 7-дохи статья ингэжэ найруулга:

“Статья 7. Гүрэнэй засагай албанай, муниципальная албанай хугасаада муниципальная тушаалууды саг үргэлжын үндэһэн дээрэ эзэлэлгын үенүүды оруулга

Гүрэнэй засагай албанай, муниципальная албанай хугасаада саг үргэлжын үндэһэн дээрэ муниципальная тушаалууды (нюутагай өөһэдын хүтэлбэрин зургаануудай депутатуудай, хунгадаг зургаануудай гэшүүдэй, саг үргэлжэ үндэһэн дээрэ хүдэлдэг ба юридическэ нюур болодог, муниципальная байгууламжануудай хунгуулин комиссинуудай шийдхэхи эрхэтэй гэшүүдэй тушаалууды) эзэлэлгын үе саг оруулагдадаг.”;

4) 12-дохи статьяда:

а) 6-дахи зүйл ингэжэ найруулга:

“6) гүйсэдхэхи засагай федеральна зургаануудта ба тэдэнэй нюутагай зургаануудта, Россин Федерациин статистикийн талаар гүрэнэй хороондо ба республикануудта, хизаарнуудта, областнуудта, автономито областада ба автономито тойрогуудта, аймагуудта ба хотонуудта гтэдэнэй зургаануудта гүрэнэй тушаалуудта.”;

б) нимэ удхатай 8-дахи зүйл нэмэхэ:

“8) Россин Федерациин хуулин ёһоор гүрэнэй хүтэлбэрин зарим үүргэнүүды бэлүүлдэг байһан, тэдэ зургаануудай болуулагдахада үргэнүүдын федеральна зургаануудта дамжуулагдаһан болуулагдаһан гүрэнэй эмхи зургаануудта, федеральна гүрэнэй зургаанууд болгогдоһон гүрэнэй эмхи зургаануудта, үгы гээбэл, тушаалуудын федеральна гүрэнэй албанай Россин Федерациин гүрэнэй албанай гүрэнэй тушаалуудай Реестрэй тус бүлүүд гэжэ тоологдодог байһан гүрэнэй тушаалуудай тоолборинуудта оруулагдаһан гүрэнэй эмхи зургаануудта – Россин Федерациин Правительствын тодорхойлодог гурмаар.”;

5) 13-дахи 7-дохи зүйлдэ “ба Россин Федерациин гурумшуулгын хуулида шийдхэбэринүүдэй ёһоор гүрэнэй засагай албанай хугасаада оруулагдадаг тушаалууды эзэлэлгын үенүүд” гэхэн үгэнүүды нэмэхэ;

6) 14-дахи статьяда:

а) 1-дэхи зүйлдэ: “аюулгүйн зургаануудта” гэхэн үгэнүүдэй удаа “Россин Федерациин Аюулгүйн Сөвөдтэ ба тэрэнэй аппаратта”

гэхэн үгэнүүды нэмэхэ; “налоговой полициин, тамуужанай” гэхэн үгэнүүды хаһаха; “гэмтэнэй-гүйсэдхэлгын байгуулгын” гэхэн үгэнүүдэй хойно “тамуужанай зургаануудта” гэхэн үгэнүүды нэмэхэ; нимэ удхатай хоёрдохи шэнэ мүр нэмэхэ: “Гүрэнэй түймэртэй тэмсэлгын албанда, налоговой полициин федеральна зургаануудта, наркотигой зүйлнүүдэй ба ухаа манаруулдаг бодосуудай эрьесын хойноһоо хиналтын зургаануудта.”;

б) нимэ удхатай 6-дахи зүйл нэмэхэ

“6) тусхай саг зуурин зургаануудта, саг зуурин федеральна гүрэнэй зургаануудта, онсо ушаралта байдалай гурум бэлүүлхын ба (али) Россин Федерациин хуулин ёһоор Россин Федерациин тус дэбисхэр дээрэ онсо ушаралта байдал оруулгын хойшолол усадхаха талаар хүдэлмэри залан хүтэлхын ба тус дэбисхэры онсо хүтэлхын тулада байгуулагдаһан гүйсэдхэхи засагай федеральна саг зуурин зургаануудта, нэргээлгын хүдэлмэри хэхэ, Россин Федерациин тус дэбисхэртэ хэмороо гурумшуулга талаар гүрэнэй засагай зургаануудай ажал ябуулга залан хүтэлхын тулада томилогдоһон Россин Федерациин Президентын бүрин эрхэтэ (тусхай) түлөөлэгшэдэй аппаратуудта – түлөөлэгшэнүүдтэ, мүн онсо ушаралта байдал оруулан дэбисхэр хүтэлэлгын саг зуурин тусхай зургаануудта, тиймэ дэбисхэр хүтэлэлгын федеральна зургаануудта тушаалууды эзэлэлгын үе саг.”;

7) 15-дахи статьягай 2-дохи зүйлэй хоёрдохи шэнэ мүр ингэжэ найруулга:

“Гүрэнэй алба хэхэн Россин Федерациин эрхэтэдэй, тэдэнэй гэр бүлын гүрэнэй пенсин хангалта тухай федеральна хуулин абатар Буряад Республикын гүрэнэй алба хаагшадта ажалай пенсидэ нэмэлтэ тогтоохын тулада гүрэнэй албанай хугасаада Буряад Республикын гүрэнэй албанай эзлэгдэһэн гүрэнэй тушаалаар уялгадүүргэхын тулада Буряад Республикын гүрэнэй алба хаагшадтай хэрэгтэй дүршэл мэдэсын хэрэгтэй предпринятиудта, эмхи зургаануудта ба эмхинүүдтэ хүтэлбэрилэгшэдэй ба мэргэжэлтэдэй зарим тушаалуудта ажалай (албанай) үе саг Буряад Республикын Правительствын тодорхойлодог гурмаар оруулагдадаг. Тус тушаалуудта хүдэлһэн саг хамтада табан жэллээ үлүү байха ёһогүй.”;

8) 17-дохи статьягай 6-дахи зүйлдэ “тамуужанай” гэхэн үгэ “тамуужанай зургаануудта” гэхэн үгэнүүдээр хэлгэхэ.

Статья 2

Тус хуули албан ёһоор толилогдоһон үдэрһөө арбан хоногой үнгэрхэдэ хүсэндөө орохо.

Буряад Республикын Президент **В.В. НАГОВИЦЫН**

Улаан-Үдэ хото
2008 оной октябрийн 13
№ 476-IV

“Буряад Республикада муниципальная байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай депутатуудай хунгалта тухай” Буряад Республикын Хуулида хубилгалтанууды оруулга тухай

Буряад Республикын Арадай Хурал
2008 оной сентябрийн 29-дэ баталан абаа

Статья 1

Буряад Республикын 2003 оной сентябрийн 17-ной 419-III дугаарай “Буряад Республикадахи муниципальная байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай депутатуудай хунгалта тухай” Хуулида (Буряад Республикын Хуулида шийдхэбэринүүдэй суглуулбари, 2003, № 9 (54); 2004, № 12 (69); 2005, № 3 (72), № 6-7 (75-76), № 12 (81); 2006, № 6-7 (87-88), № 8-9 (89-90); 2007, № 3 (96), № 6-7 (99-100); 2008, № 4-5 (109-110), хуби 1; “Бурятия” һонин, 2003, сентябрийн 18; 2004, декабрийн 28; 2005, мартын 31, июнин 29; 2006, январин 4, июлин 11, сентябрийн 26; 2007, мартын 15, июлин 7; 2008, майн 13, майн 31) удаадахи хубилгалтанууды оруулга:

1) 3-дахи статьяда:

а) нимэ удхатай 20.3-дахи хуби зүйл нэмэхэ:

“20.3) муниципальная байгууламжын хунгуулин тойрог (хунгуулин нэгэн округ) – муниципальная байгууламжын бүхэ дэбисхэр хамаран оруулдаг хунгуулин нэгэдэлнүүдэй бүридхэлдэ абтаһан кандидатуудай списогэй түлөө үгэхэн дуунууды тэнсүүлэн муниципальная байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанда хунгагдадаг депутатуудай хунгуулин округ.”;

б) нимэ удхатай 31, 32 ба 33-дахи хуби зүйлнүүды нэмэхэ:

“31) хунгуулин олонхин диаллгын гурум – бусад кандидатуудһаа олон хунгагшадтай (булюу тоогой гурум) дуу абтаһан, үгы гээбэл, нэгэдэхи шатада хабаадаһан хунгагшадтай табин процентһээ

үлүү дуу абahan, харин нэгдэх шатада тиним дүн үгы хаань – хоёрдох шатада хабаадахан олонхи хунгагшад (сүм диилэлгын гурим) дуу абahan кандидадыс хунгагдаа гэж тоолодог гурим;

32) хунгуулин хуби тааруулан гурим – кандидадуудай списогэй түлөө үгтээн хунгагшад тоодо хараадуулан, хунгуулин нэгэн округто бүридхэлдэ абтахан списогүүдэй дунда депутатай мандад хубаалгын гурим;

33) хунгуулин нийлүүлэгдээн гурим – хунгуулин нэгэ мандадтай (олон мандадуудтай) округуудта хунгагшад эгээл олон дуу абahan кандидадуудай дунда зарим хубиньс, мүн кандидадуудай списогэй түлөө үгтээн хунгагшад тоодо хараадуулан, списогүүдэй дунда депутатай мандадуудай зарим хубихубаалга хараалхан хунгуулин гурим.”;

2) 4.1-дэхи статья ингэжэ найруулха:

“Статья 4.1. Муниципальная байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай депутатуудай хунгалта үнгэргэлгэдэ хэрэглэгдэдэг хунгуулин гурим

1. Муниципальная байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай депутатуудай хунгалта үнгэргэлгэдэ хэрэглэгдэдэг хунгуулин гурим тус Хууляр тогтоогдоһон хунгуулин гуримай ёһоор муниципальная байгууламжын уставаар тодорхойлогдодог.

2. Муниципальная байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай депутатуудай хунгалта хунгуулин удаадаху гуримаар үнгэргэгдэдэг гэбэл:

1) олонхиин булюу тоогой диилэлгын хунгуулин гурим, олонхиин сүм диилэлгын хунгуулин гурим;

2) хуби тааруулан хунгуулин гурим;

3) нийлүүлэгдээн хунгуулин гурим.

3. Пунгуулин сүм диилэлгын олонхиин гуримаар муниципальная байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай депутатуудай хунгалта үнгэргэлгэдэ хунгуулин нэгэ мандадтай округууд байгуулагдадаг.

Пунгуулин булюу тоогой диилэлгын гуримаар муниципальная байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай депутатуудай хунгалта үнгэргэлгэдэ хунгуулин нэгэ мандадтай ба (али) олон мандадуудтай округууд байгуулагдадаг.

Пунгуулин хуби тааруулан гуримаар муниципальная байгууламжын депутатуудай хунгалта муниципальная байгууламжын бүхы дэбисхэр оруулдаг хунгуулин нэгэн округто үнгэргэгдэдэг.

4. Пунгуулин олонхиин диилэлгын гуримай (булюу тоогой гү, али сүм диилэлгын) түхэл, муниципальная байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай депутатуудай хунгалта үнгэргэхэдэ бин болгогдодог хунгуулин округуудай түхэл (нэгэ мандадтай ба (али) олон мандадуудтай), харин заагдахан хунгалтыс нийлүүлэгдэхэ гуримаар үнгэргэхэдэ – нэгэн ба нэгэ мандадтай (олон мандадуудтай) хунгуулин округуудта хубаагдадаг депутатай мандадуудай тоо муниципальная байгууламжын уставаар тодорхойлогдодог.”;

3) нимэ удхатай 4.2-дохи статья нэмэхэ:

“Статья 4.2. Буряад Республикада муниципальная байгууламжинуудта хунгуулин гурим хэрэглэлгын эрхэ нүхэсэлнүүд

1. Муниципальная аймагуудай, хотын тойрогуудай, мүн арба мянганһаа дээшэ тоогой хотын, хүдөөгэй хуурин газарнуудай түлөөлэлгэтэ зургаануудай депутатуудай хунгалта нимэ гурим хэрэглэн үнгэргэгдэдэг гэбэл:

1) хуби тааруулан хунгуулин гурим. Пунгуулин нэгэн округто хунгуулин нэгэдэлнүүдэй дэбжүүлгэн депутата кандидадуудай списогүүдэй түлөө үгтээн дуу хараадуулан, кандидадуудай хаамал список хэрэглэлгэтэйгээр, муниципальная байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай депутатууд хунгагдадаг;

2) нийлүүлэгдээн (олонхиин–хуби тааруулан) хунгуулин гурим. Муниципальная байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай депутатуудай 50 процентһээ үсөөн бэшэн хунгуулин нэгэдэлнүүдэй дэбжүүлгэн кандидадуудай списогүүдэй түлөө үгтээн дуунай тоодо хараадуулан хунгуулин нэгэн округоор хунгагдаха ёһотой, муниципальная байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай бусад депутатууд нэгэ мандадтай округуудаар хунгагдадаг.

2. Арба мянганһаа бага тоотой хотын ба хүдөөгэй хуурин газарнуудай түлөөлэлгэтэ зургаануудай депутатуудай хунгалта хунгуулин нимэ гурим хэрэглэлгэтэйгээр үнгэргэгдэдэг гэбэл:

1) хуби тааруулан хунгуулин гурим. Пунгуулин нэгэн округто хунгуулин нэгэдэлнүүдэй дэбжүүлгэн депутата кандидадуудай списогүүдэй түлөө үгтээн

дуу хараадуулан, кандидадуудай хаамал список хэрэглэлгэтэйгээр, муниципальная байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай депутатууд хунгагдадаг;

2) олонхиин диилэлгын гурим. Муниципальная байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай депутатууд нэгэ мандадтай гү, али олон мандадуудтай хунгуулин округуудаар эзэлхэ мандадуудай адли тоотойгоор хунгагдадаг.

3. Тодорхой муниципальная байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай депутатуудай хунгалта үнгэргэлгэдэ хэрэглэгдэдэг хунгуулин гурим муниципальная байгууламжын уставаар тус статьягай 1 ба 2-дохи зүйлнүүдэй ёһоор тодорхойлогдодог.

4. Муниципальная байгууламжын уставаар тус муниципальная байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай депутатуудай хунгалта үнгэргэхэдэ хэрэглэгдэдэг хунгуулин гурим тус статьягай 3-дахи зүйлэй ёһоор тодорхойлогдоогүй хаань, хунгалта үнгэргэгдэдэг гэбэл:

1) хунгагшадтай 10 000 бага ба тэрнһээ дээшэ тоотой муниципальная аймагуудта, хотын тойрогуудта, мүн хотын, хүдөөгэй хуурин газарнуудта - тус статьягай 1-дэхи зүйлэй 1-дэхи хубин ёһоор;

2) хунгагшадтай 10 000-һаа үсөөн тоотой хотын, хүдөөгэй хуурин газарнуудта - тус статьягай 2-дохи зүйлэй 2-дохи хубин ёһоор.”;

4) 5-дахи статьяда:

а) 2-дохи зүйлдэ “хунгалтын үдэр хүсээн” гэнэн үгэнүүдыс “дуу үгэлгын үдэр наһа хүсээн” гэнэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

б) 5-дахи зүйлдэ “хунгалта кандидатдуудай түлөө” гэнэн үгэнүүдэй хойно “кандидадуудай списогэй,” гэнэн үгэнүүдыс нэмэхэ;

в) 6-дахи статьяда нимэ удхатай мэдүүлэл нэмэхэ: “Кандидадуудай списогүүд хунгуулин нэгэдэлнүүдээр дэбжүүлэгдэдэг.”;

б) 9-дэхи статьяда:

а) 1-дэхи зүйлдэ нимэ удхатай шэнэ мэдүүлэл нэмэхэ:

“Пунгалта үнгэргэхын тула нэгэ мандадтай ба (али) олон мандадуудтай хунгуулин округууд байгуулагдадаг ба (али) хунгуулин нэгэн округ тодорхойлогдодог.”;

б) 2-дохи зүйлэй нэгэдэх дохол мүртэ “схемэ тодорхойлдог” гэнэн үгэнүүдэй урда “нэгэ мандадтай ба (али) олон мандадуудтай” гэнэн үгэнүүдыс нэмэхэ;

в) 4-дэхи зүйлэй нэгэдэх дохол мүртэ “Пунгуулин округууд” гэнэн үгэнүүдыс “Нэгэ мандадтай ба (али) олон мандадуудтай хунгуулин округууд” гэнэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

г) 23-дахистатьягай 5-дахизүйлдэ “сэрэгэй частин” гэнэн үгэнүүдыс хаһаха;

8) 24-дэхи статьяда:

а) 1-дэхи зүйлдэ: нэгэдэх мэдүүлэлдэ “үгы гэбэл, федеральная хуулитай, тус Хуулитай зохилдуулан кандидадуудай списогэй бүридэлдэ” гэнэн үгэнүүдыс нэмэхэ; нимэ удхатай гурбадах мэдүүлэл нэмэхэ: “Кандидадуудай списогэй бүридэлдэ кандидадуудай дэбжүүлгэ хунгуулин нэгэдэлээр бэлүүлэгдэ болохо.”;

б) 3-дахизүйлдэ нимэ удхатай мэдүүлэл нэмэхэ: “Пунгуулин нэгэн округоор кандидадуудай списогүүдыс дэбжүүлгэ депутатуудай хунгалта зарлаха тухай шиндхэбэрин албан ёһоор толилогдоһон (тунхаглагдаһан) үдэрэй хойто үдэрһөө эхилээд, хунгалта зарлаха шиндхэбэрин албан ёһоор толилогдоһонго (тунхаглагдаһан) хойшо 30 үдэрһөө оройтуулангүй нотагайсагаар 18 сагта дүүрэдэг.”;

в) нимэ удхатай 6.1-дэхи зүйл нэмэхэ:

“6.1. Муниципальная байгууламжын хунгуулин комиссида, муниципальная байгууламжын хунгуулин комиссин эрхэ түлөөлэлгэнүүдыс даахан территориальная хунгуулин комиссида тус зүйлэй, тус Хуулин 26-дахистатьягай ёһоор үгтээн документнүүдтэй суг хунгуулин тус комиссида дэбжүүлэгдээн кандидадуудай хунгуулин нэгэн округоо списогүүдэй ороһон хойно кандидадуудай нэрэ тоолборие бүридэлдэ дэбжүүлгэ тухай дуулгагдаа, харин кандидат дэбжүүлгэдэ гэжэ тоологдодог. Кандидадуудай списогтэ оруулагдаһан кандидадуудай хунгуулин нэгэн округоо дэбжүүлэгдэхээр зүбшөөһөн тухай, тэдэнэй хунгагдаһан ушарта депутатай эрхэ зэргэдэ таарахагүй ажал ябуулгая болуулха уялгатай бэшэмэл мэдүүлгын ороһон хойно кандидадуудай списогтэ бэшэмэл мэдүүлгэ хабсаргагдадаг. Мэдүүлгэ соонь фамили, нэрэ, обог, түрэнхэн жэл, нара үдэр, ажаһуудаг газарай хаяг, эрхэтэнэй паспортн гү, али тэрэнине хэлгэһэн документ үгэһэн зургаанай нэрэ гү, али тэмдэг, харьяатанай шэнжэ, эрдэм хуралсал, гол ажалай гү, али али албанай газар, эзэлдэг тушаал (гол ажалай гү, али албанай газарай үгы байһан ушарта – эрхилдэг мэргэжэлэйнь янза)

заагдадаг. Хэрбээ депутат болоһон ба өөрын эрхэ түлөөлэлгэ саг зуурын үндэһөөр бэлүүлгэ байбал, мэдүүлгэ соотэрэн тухай ба түлөөлэлгэтэ зургаанай нэрэ заагдаһан байха ёһотой. Хууляр тогтоогдоһон гуримаар дуугаа үгэлгын үдэр хүрэтэр нэгэ жэлһээ орой бэшэ бүридхэлдэ абтахан нэгэнһээ олон бэшэ нийтын нэгэдэлдэ хабаатайгаа зааһан бэшэгтэй хамта тус мэдээнүүдыс гэршэлһэн банитын нэгэдэлэй саг үргэлжэ хүдэлдэг хүтэлбэрилхы зургаанай үнэмшэлһэн саарһа баримта үзүүлһэн эрхэ нүхэсэлдэ кандидат тус нэгэдэлдэ эзэлдэг зэргээс мэдүүлгэ эрхэтэй. Мэдүүлгэ кандидатай гартбилгатай байха ёһотой. Дэбжүүлэгдэхээр зүбшөөһөн тухай мэдүүлгэтэй хамта хунгуулин нэгэн округоор кандидадуудай список дэбжүүлһэн хунгуулин нэгэдэлэй найдалгата түлөөлэгшэ кандидат бүхэндэ хабаатай паспортн гү, али эрхэтэнэй паспорт хэлгэһэн документын буулгабари, тус бэшэгтэ заагдаһан эрдэм хуралсал, гол ажалай гү, али албанай газар тухай, эзэлдэг тушаал (эрхилдэг мэргэжэлэй янза) тухай, мүн кандидатай депутат байһан тухай баталагдаһан документнүүдэй буулгабаринуудыс үгэдэг. Тус буулгабаринуудыс хунгуулин нэгэдэлэй саг үргэлжэ хүдэлдэг хүтэлбэрилхы зургаан үнэмшэлдэг.”;

г) 7-дохи зүйлдэ нимэ удхатай хоёрдох шэнэ мэдүүлэл нэмэхэ: “Тус статьягай 6.1-дэхи зүйлдэ заагдаһан мэдүүлгэтэй хамта муниципальная байгууламжын хунгуулин комиссида кандидат бүхэнэй оршын хэмжээн ба арга боломж тухай, мүн кандидат бүхэнэй өөрын мэдэлэй зөөри (тэрэ тоодо хамтын зөөри) тухай, банкнуудтахи мүнгэ зөөри, сэнтэй саарһанууд тухай харуулаха ёһотой.”;

д) 8-дахизүйл ингэжэ найруулха:

“8. Пунгуулин тус комисси тус статьягай ёһоор үзүүлэгдээн документнүүдэй ороһон үдэр тус документнүүдыс үзүүлһэн нюурта тэдэние абahan тухай бэшэмэл үнэмшэлгэ үгэхэ уялгатай.”;

е) 10-дахизүйл ингэжэ найруулха:

“10. Муниципальная байгууламжын хунгуулин комисси, хунгуулин окружной комисси тус статьягай 5, 6, 6.1-дэхи ба 7-дохи зүйлнүүдэй ёһоор кандидадууд тухай үзүүлэгдээн мэдээнүүдэй үнэн зүбень шалгаха тухай зууршалгатайгаар тус зургаануудта хандадаг, тэдэнэ тус статьягай 5, 6, 6.1-дэхи зүйлнүүдэй ёһоор үзүүлэгдээн мэдээнүүдыс шалгаһан дундуу тухай долоон хоногой туршада, харин тус статьягай 7-дохи зүйлэй ёһоор үзүүлэгдээн мэдээнүүдыс 20 үдэрэй туршада дуулгаха ёһотой. Хэрбээ тус зууршалга дуу үгэлгын үдэрһөө арбан хоногурид ба тэрнһээ үсөөн үдэрһөө нааша оруулагдабал, тус зургаанууд муниципальная байгууламжын хунгуулин комиссиар, окружной комиссиар тогтоогдоһон болзорто шалгалтын дүнгүүд тухай дуулгаха ёһотой.”;

ж) 11-дэхи зүйлдэ “Пунгуулин окружной комисси” гэнэн үгэнүүдыс “Муниципальная байгууламжын хунгуулин комисси, хунгуулин окружной комисси” гэнэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

з) 12-дохи зүйлдэ “Пунгуулин окружной комисси” гэнэн үгэнүүдыс “Муниципальная байгууламжын хунгуулин комисси, хунгуулин окружной комисси” гэнэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

9) 26-дахистатья ингэжэ найруулха:

“Статья 26. Кандидадуудыс, кандидадуудай списогүүдыс хунгуулин нэгэдэлнүүдэй дэбжүүлгэ

1. Пунгуулин нэгэдэлнүүд кандидатдуудыс, кандидадуудай списогүүдыс дэбжүүлгэ эрхэтэй.

2. Федеральная хуулин ёһоор бүридхэлдэ абадаг зургаанууд намуудай, хунгуулин нэгэдэлнүүдэй тоодо хунгалта хабаадаха эрхэтэй ондоо нийтын нэгэдэлнүүдэй тоолбори хунгалта зарлаха тухай шиндхэбэрин албан ёһоор толилогдоһон (тунхаглагдаһан) үдэрэй байдалаар бүридхэлдэг ба хунгалтануудыс зарлаха тухай шиндхэбэрин албан ёһоор толилогдоһон үдэрһөө хойшо гурбан хоногоо оройтуулангүй гүрэнэй гү, али муниципальная үс-үс гарадаг хэблэлнүүдтэ тус тоолбори толилдог ба Интернеттэ тэрэние оруулдаг, мүн наһа тэрэ болзорто хунгалтануудыс эмхидхэдэг хунгуулин комиссида эльгээдэг.

3. Пунгуулин нэгэдэлэй нэрэ тус политическэ партиин гү, али нийтын нэгэдэлэй устава заагдаһан нэрэ байдаг.

Пунгуулин нэгэдэл хунгалта эмхидхэдэг хунгуулин комиссида устава бэшэгдэһэн тайлбаритай өөрын эмблемэ үгэхэ эрхэтэй. Пунгуулин нэгэдэлнүүдэй нэрын ба бэлгэ тэмдэгтэй хубилалта тус комиссида нэрэнүүд ба бэлгэ тэмдэгүүдыс үзүүлэгдэһэнһээ хойшо оруулагдаха ёһотой.

4. Пунгуулин нэгэдэл муниципальная байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай депутатуудай хунгалта хунгуулин

нэгэдэлэй хабаадалгатай холбоотой асуудалнуудаар, тэрэ тоодо мүнгэн хангай асуудалнуудаар хунгуулин нэгэдэлнүүдэй найдалгата түлөөлэгшэдыс 10-һаа олоор томилхо эрхэгүй. Найдалгата түлөөлэгшэд политическэ партиин съездын, үгы гэбэл, политическэ партиин нотагай таһагай конференциин гү, али нийтэ суглаанай, үгы гэбэл, политическэ партиин ондоо хуби байгууламжын нийтэ суглаанай, үгы гэбэл, политическэ партиин уставаар хараалагдаһан политическэ партиин ондоо зургаанай, үгы гэбэл, нийтын бусад нэгэдэлэй гү, али можын гү, али нотагай таһагай съездын (конференциин) гү, али нийтэ суглаанай шиндхэбэреэр томилогдодог, тэндэнэ фамили, нэрэ, обог, түрэнхэн нара, үдэр, паспортн гү, али эрхэтэнэй паспорт хэлгэһэн документын хубарил ба дугаар, үгэһэн нара, үдэр, ажаһуудаг газарай хаяг, гол ажалай гү, али албанай газар, эзэлдэг тушаал (эрхилдэг мэргэжэлэй янза), мүн мүнгэн хангай асуудалнуудаар найдалгата түлөөлэгшэдэ мүн лэ мүнгэн хангай документнүүдтэ гартбаха эрхэ ба мүнгэнэй документнүүдтэ тамгын жэшээтэ хэнгэ (хунгуулин нэгэдэлэй хуулитай нюура эрхэ зэргэтэй байбал) заагдадаг.

Пунгуулин нэгэдэлэй найдалгата түлөөлэгшэ бүхэнэй фамили, нэрэ, обог, түрэнхэн нара, үдэр, паспортн гү, али эрхэтэнэй паспорт хэлгэһэн документын хубарил ба дугаар, үгэһэн нара, үдэр, ажаһуудаг газарай хаяг, гол ажалай гү, али албанай газар, эзэлдэг тушаал (эрхилдэг мэргэжэлэй янза), телефоной дугаар, харин мүнгэнэй талаар асуудалнуудаар найдалгата түлөөлэгшэдэ мүнгэнэй талаар найдалгата түлөөлэгшэ гэнэн тухай мэдээнүүдыс зааһан хунгуулин нэгэдэлэй томилогдоһон найдалгата түлөөлэгшэдэй список хунгалтануудыс эмхидхэдэг хунгуулин комиссида үгтэдэг. Списогтэ тус ажал ябуулга бэлүүлгэ нюурнуудай хүн бүхэнэй бэшэмэл зүбшөөл хабсаргагдадаг. Найдалгата түлөөлэгшэдэй бүридхэлдэ абалгыс хунгуулин тус комисси бүридхэлдэ документнүүдэй ороһон үдэрһөө хойшо гурбан үдэрэй туршада бэлүүлдэг.

Пунгуулин нэгэдэл тинимэ эрхэтэй түлөөлэлгэтэ зургаанай шиндхэбэреэр хунгуулин бүрин эрхэтэ түлөөлэгшын эрхэ түлөөлэгшүүдыс ямаршыс сагта болуулха эрхэтэй, тэрэнэ тушаа бэшэгээр дуулгаад ба тус шиндхэбэрин буулгабари хунгуулин тус комиссида эльгээдэш.

Гүрэнэй гү, али муниципальная тушануудыс эзэлдэг хунгуулин нэгэдэлнүүдэй найдалгата түлөөлэгшэд тушаалынгаа гү, али албанайнгаа байдал хэрэглэхэ эрхэгүй.

Кандидадуудай список дэбжүүлһэн хунгуулин нэгэдэлэй найдалгата түлөөлэгшэдэй эрхэ түлөөлэлгэнүүдэй болзор тэдэнэй томилогдоһон үдэрһөө эхилдэг ба хунгуулин тус нэгэдэлээр дэбжүүлэгдэһэн кандидадуудай списогтэ оруулагдаһан бүхы кандидадуудай эрхэ зэргын болуулагдаһан сагһаа дүүрэдэг, гэбэшье хунгалтын дүнгүүдэй албан ёһоор толилогдоһон (тунхаглагдаһан) үдэрһөө хойно бэшэ.

Пунгуулин нэгэдэлэй мүнгэн хангай асуудалнуудаар найдалгата түлөөлэгшэдэй эрхэ түлөөлэгшнүүдэй болзор дуу үгэлгын үдэрһөө хойшо 60 хоноод үнгэрдэг, харин тус Хуулин ёһоор хунгуулин тус нэгэдэлэй хабаадалгатай хэрэг шүүгдэжэ байбал – сүүдэй шиндхэбэрин хүсэндөө ороһон сагһаа.

Пунгуулин нэгэдэлэй найдалгата түлөөлэгшэд өөрынгөө эрхэ түлөөлэгшнүүдыс тус зүйлэй нэгэдэх дохол мүрөөр хараалагдаһан шиндхэбэрин үндэһэн дээрэ, харин хунгуулин нэгэдэлэй мүнгэн хангай асуудалнуудаар найдалгата түлөөлэгшэд – мүн лэ хууляр хараалагдаһан гуримаар нотариусай үнэмшэлһэн этигэмжын бэшэгтэй үндэһөөр бэлүүлэгдэдэг, тэндэнэ фамили, нэрэ ба обог, түрэнхэн нара үдэр ба газар, ажаһуудаг хаяг, паспортн гү, али эрхэтэнэй паспорт хэлгэһэн документын хубарил ба дугаар ба үгтэһэн нара үдэр, паспорт гү, эрхэтэнэй паспорт хэлгэһэн документ үгэһэн зургаанай нэрэ гү, али тэмдэг, тус нюурай эрхэ түлөөлэгшнүүд заагдадаг ба хунгуулин нэгэдэлэй мүнгэн хангай документнүүдтэ тамгын буулгабари үгтэдэг (хэрбээ хунгуулин нэгэдэл хуулитай нюурай эрхэтэй байбал).

5. Пунгуулин нэгэдэлэй нэгэ мандадтай (олон мандадуудтай) хунгуулин округуудаар кандидадуудыс, хунгуулин нэгэн округоор кандидадуудай списогыс дэбжүүлгэ нюусаар дуугаа үгэлгөөр, мүн наһа кандидадуудыс дэбжүүлгэдэ политическэ партинуудта федеральная хууляр үзүүлэгдэдэг бусад эрилтэнүүдыс сахилгатайгаар, политическэ партиин съезддэ, үгы гэбэл, политическэ партиин нотагай таһагай конференцид гү, али нийтэ суглаанда, үгы гэбэл, политическэ партиин ондоо хуби байгуулгын нийтэ суглаанда, үгы гэбэл, политическэ партиин уставаар хараалагдаһан политическэ партиин бусад

хунгуулин комиссин зүблөөнэй үдэрэй урдаху үдэртэ кандидадые, кандидадуудай списогые дэбжүүлхэ ба бүридхэлдэ абаха тухай мэдээсэхын тула үзүүлэгдээн документнүүдэй дунда федеральна хуулин, тус Хуулин эрилтэнүүдые хазагайруулан бэшэгдээн документнүүдэй бии байлга (кандидадуудай списогтэ оруулагдахан зарим кандидадуудта хабаатай документнүүдые зүб ёһоор бэшэгдээгүй ушарнуудһаа бэшэндэ);

в) 2) кандидадые, кандидадуудай списогые бүридхэлдэ абаха тухай асуудал хаража үзэхэ хунгуулин комиссин зүблөөнэй үдэрэй урдаху үдэртэ кандидадые, кандидадуудай списогые дэбжүүлхэ ба бүридхэлдэ абаха тухай мэдээсэхын тула үзүүлэгдээн документнүүдэй дунда тус Хуулин 24-дэхи статьягай 5, 6 ба 7-дохи зүйлнүүдээр хараалагдахан зарим нэгэ мэдээнүүдэй үгы байлга (кандидадуудай списогтэ оруулагдахан зарим кандидадуудта хабаатай мэдээнүүдэй үгы байһан ушарнуудһаа бэшэндэ);

г) хуви зүйлдэ "кандидадые бүридхэлдэ абахын тула" гэхэн үгэнүүдэй хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

д) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

ж) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

з) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

и) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

к) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

л) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

м) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

н) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

о) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

п) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

р) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

с) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

ф) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

х) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

ц) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

ч) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

ш) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

щ) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

ъ) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

ы) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

э) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

ю) хуви зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

урдаху үдэртэ кандидадуудай списогые дэбжүүлхэ ба бүридхэлдэ абаха тухай мэдээсэхын тула үзүүлэгдээн документнүүдэй дунда тус Хуулин эрилтэнүүдые хазагайруулан бэшэгдээн документнүүдэй бии байлга;

и) кандидадуудай списогые бүридхэлдэ абаха тухай асуудал хаража үзэхэ хунгуулин комиссин зүблөөнэй үдэрэй урдаху үдэртэ кандидадуудай списогые дэбжүүлхэ ба бүридхэлдэ абаха тухай мэдээсэхын тула үзүүлэгдээн документнүүдэй дунда тус Хуулин 24-дэхи статьягай 6.1-дэхи ба 7-дохи зүйлнүүдээр хараалагдахан зарим нэгэ мэдээнүүдэй үгы байлга;

п) нимэ удхатай 16.2-дохи зүйл нэмэхэ: "16.2. Кандидадые, кандидадуудай списогые бүридхэлдэ абахаа арсаха, хунгуулин комиссин шиндхэбэрээр кандидадуудай списогһээ кандидадые гаргалгын үндэһэнэй тус статьягай 16 ба 16.1-дэхи зүйлнүүдээр тогтоогдоһон тоолбори бүри мүһэн болодог.";

р) 17-дохи зүйлдэ "кандидадые" гэхэн үгын хойно " кандидадуудай списогые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

с) 18 ба 19-дэхи зүйлнүүдые ингэжэ найруулха:

"18. Дуу үгэлгын үдэр хүрэтэр 15 хоногһоо оройтуулангүй, харин баалаһан ушар шалтагаануудай ушарта – дуу үгэлгын үдэр болотор нэгэ хоногһоо оройтуулангүй кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ дэбжүүлэгдээн кандидат, дуу үгэлгын үдэр хүрэтэр табан хоногһоо оройтуулангүй, харин баалаһан ушар шалтагаануудай ушарта – дуу үгэлгын үдэр болотор нэгэ хоногһоо оройтуулангүй сэхэ дэбжүүлэгдээн кандидат өөрыгөө дэбжүүлгэһээ болюулха тухай бэшэмэл мэдүүлгэ хунгуулин тус комиссида үзүүлдэг. Хэрбээ кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ дэбжүүлэгдээн кандидат тус мэдүүлгэһээ кандидадуудай списогһээ баталагдахаа урид үгэбэл, муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси тэрэ кандидадые кандидадуудай списогһээ тэрэнэй баталагдахаа урид гаргадаг. Хэрбээ өөрыгөө дэбжүүлгэһээ болюулха тухай мэдүүлгэ үгэһэн кандидат кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ дэбжүүлгэдэбэл, кандидадуудай список баталһан гү, али бүридхэлдэ абаһан муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси кандидадые кандидадуудай списогһээ гаргадаг. Хэрбээ сэхэ дэбжүүлгэдэһэн ба өөрыгөө дэбжүүлгэһээ болюулха тухай мэдүүлгэ үгэһэн кандидат кандидадые кандидадые бүридхэлдэ абаһан округной комисси тэрэнэй бүридхэлдэ абалгыг хүсэгүй болгон болюулха тухай шиндхэбэри абадаг."

19. Пунгуулин нэгэн округоор кандидадые, кандидадуудай списогһээ дэбжүүлхэ тухай шиндхэбэри абаһан хунгуулин нэгэдэлэй зургаан тус кандидадые, кандидадуудай списогһээ гатан буулгаха тухай шиндхэбэри абаха эрхэтэй. Тус шиндхэбэри дуу үгэлгын үдэр хүрэтэр табан хоногһоо оройтуулангүй тус кандидадые, кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ абаһан хунгуулин тус комиссида үзүүлэгдэхэ ёһотой. Хэрбээ кандидадые, кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ абаһан байгаа хаань, кандидадые, кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ абаһан хунгуулин комисси кандидадые, кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ абалгыг хүсэгүй болгон болюулха тухай шиндхэбэри абадаг."

Федеральна хууларба (али) хунгуулин нэгэдэлэй уставаар хараалагдахан гуримаар ба үндэһөөр хунгуулин нэгэдэл хунгуулин нэгэ мандадай (олон мандадуудтай) округоор өөрынгөө дэбжүүлхэн кандидадые дэбжүүлгэһээ болюулха, мүн өөрын уставай ёһоор хараалагдахан гуримаар өөрын дэбжүүлхэн кандидадуудай списогһээ зарим кандидадуудые гаргаха эрхэтэй. Пунгуулин нэгэ мандадай (олон мандадуудтай) округоор дэбжүүлэгдээн кандидат дуу үгэлгын үдэр хүрэтэр табан хоногһоо орой бэшэ тус списогһээ гаргагдажа болодог, Федеральна хуулин 76-дахи статьягай 11-дэхи зүйлөөр хараалагдахан ушарһаа бэшэндэ. Кандидадуудай списогһээ анхан байгаагүй нюрнуудые оруулга, мүн кандидадуудай списогтэ шэлжүүлгэ хорюултай, тэндэһээ гараһан ушарай хубилалтануудһаа уламжалһан шэлжүүлгын ушарнуудһаа бэшэндэ, тэрэ тоодо нэгэ хэдышые кандидадууд гаргагдажа болохо.";

т) 21-дэхи зүйлэй нэгэдэхимэдүүлэл ингэжэ найруулха: Пунгуулин үдэр болотор нэгэ мандадай (олон мандадуудтай) хунгуулин округто бүридхэлдэ абаһан кандидадуудай тоодепутадуудай мандадуудай тогтоогдоһон тооһоо үсөөн гү, али али байгаа хаань, үгы гэбэл, хунгуулин нэгэн округто кандидадуудай гансал список бүридхэлдэ

абтаһан байбал, үгы гэбэл, бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудай нэгэшые списогһээ үгы байбал, хунгуулин тус округто муниципальна байгууламжын комиссин шиндхэбэрээр дуу үгэлгэ кандидадуудые, кандидадуудай списогһээ нэмэн дэбжүүлхын ба хунгуулин бусад үйлэ хэрэгүүдые бэелүүлхын тула хойшолуулагдадаг.";

у) 22-дохи зүйл ингэжэ найруулха: "22. Бүридхэлдэ абтаһан кандидадые дэбжүүлгэһээ баалаһан ушар шалтаггүйгөөр болюулһанһаа гү, али хунгуулин нэгэдэлэй бүридхэлдэ ороһон кандидадые, кандидадуудай списогһээ баалаһан ушар шалтаггүйгөөр болюулһанһаа уламжалан кандидадые, кандидадуудай списогһээ нэмэн дэбжүүлгэ ушарта, үгы гэбэл, кандидадые, кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ абалга сүүдээр болюулагдаһан гү, али тус Хуулин 63-дахи статьягай 3 гү, али 4-дэхи зүйлэй үндэһөөр хунгуулин комиссин болюулһан ушарта (кандидадуудай списогһээ баалаһан ушар шалтагаһаа кандидадые гаргууланһаа бүридхэлдэ абалгыг болюулагдаһан ушарһаа бэшэндэ) муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин хунгалта бэлдэлгэдэ ба үнгэргэлгэдэ гаргаһан бүхы гаршанууд тэрэ кандидадые, хунгуулин нэгэдэлэй тоосоогоор хүсэлдүүлэгдэдэг.";

ф) 24-дэхи зүйлдэ нимэ удхатай дохол мүр нэмэхэ:

"Пунгуулин нэгэдэлэй кандидадуудай списогһээ болюулха ушарнууд доро кандидадуудай списогтэ түрүүшын гурбан хунгуулин нэгэдэлгэ кандидадуудай баалаһан ушар шалтагаар (тэрэ тоодо наһа бараһан) гү, али нютагай өөһэдын хүтэлбэрини зургаануудай хунгалта кандидадуудай списогһээ 50 процентһээ дээшэ кандидадуудай гаралга ойлгогдоно.";

13) 31-дэхи статьяда:

а) 2-дохи зүйлдэ:

"а" хуви зүйлдэ "кандидадые, кандидадуудай түлөө" гэхэн үгэнүүдэй хойно " список, кандидадуудай списогүүдые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

"б" хуви зүйлдэ:

"али нэгэ кандидадые эрхимлэн хүндэлхэ" гэхэн үгэнүүдэй хойно " хунгуулин нэгэдэлые," гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

"ямар кандидадые" гэхэн үгэнүүдэй хойно " кандидадуудай ямар списогһээ, хунгуулин ямар нэгэдэлэй" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

"в" хуви зүйлдэ " депутатудай мандадуудые хубалгалда кандидадуудай али нэгэ списогһээ зүбшөөгдэһэн гү, али зүбшөөгдөөгүй" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

"г" хуви зүйлдэ "ямар нэгэ кандидадууд," гэхэн үгэнүүдэй "хунгуулин нэгэдэлэй" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

"е" хуви зүйлдэ " кандидадые дэбжүүлхэн" гэхэн үгэнүүдэй хойно " кандидадуудай список" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

б) 2.1-дэхи зүйлдэ "кандидадые, кандидадуудай түлөө дуугаа үгэхэ" гэхэн үгэнүүдэй хойно " списогһээ, кандидадуудай списогүүдэй" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

в) 4-дэхи зүйлэй хоёрдохи мэдүүлэл ингэжэ найруулха: "Ондоо кандидадуудай, хунгуулин нэгэдэлнүүдэй хунгуулин жасануудай мүнгөөр кандидадые, хунгуулин нэгэдэлэй түлөө идхалга хорюултай.";

г) 8-дахи зүйлдэ:

нэгэдэхимэдүүлэл ингэжэ найруулха: "Кандидадые, хунгуулин нэгэдэлэй идхалгын материалнуудта бодото нюурай дүрэ зураг, кандидат, хунгуулин нэгэдэл тухай бодото нюурай ханамжануудые имгад тус бодото нюурай бэшэмэл зүбшөөлөөр ашаглагдажа болодог.";

"в" хуви зүйлдэ "ханамжануудай эшэ таталгада" гэхэн үгэнүүдэй хойно "хунгуулин нэгэдэл тухай," гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

д) 9-дэхи зүйлэй нэгэдэхимэдүүлэлдэ " кандидадуудай списогһээ" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

14) 32-дохи статьяда:

а) 4-дэхи зүйлдэ "кандидадуудай тэгшэ байдал хазагайруулха ёһогүй" гэхэн үгэнүүдэй хойно " хунгуулин нэгэдэлнүүдэй" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

б) 5-дахи зүйлдэ "кандидадууд тухай" гэхэн үгэнүүдэй хойно " хунгуулин нэгэдэлнүүд тухай" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

в) 7-дохи зүйлэй хоёрдохи мэдүүлэлдэ "али нэгэ кандидадые эрхимлэн хүндэлхэ" гэхэн үгэнүүдэй хойно "хунгуулин нэгэдэлые," гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

г) 15-дахи зүйл ингэжэ найруулха:

"15. Бүридхэлдэ абтаһан кандидат, хунгуулин нэгэдэл тэдэндэ үгтэһэн дамжуулгын саг, хэблэлэй талмайе бүридхэлдэ абтаһан ондоо кандидадые, хунгуулин нэгэдэлэй түлөө идхалгада ашаглаха эрхэгүй. Пунгуулин нэгэдэлээр дэбжүүлэгдэһэн, бүридхэлдэ абтаһан кандидат тэрэннее дэбжүүлхэн хунгуулин нэгэдэлэй түлөө, мүн тус хунгуулин нэгэдэлээр дэбжүүлэгдэһэн ондоо кандидадуудай түлөө тэрэл хунгалта тэрэндэ

үгтэһэн дамжуулгын саг, хэблэлэй талмайе ашаглаха эрхэтэй. Кандидадуудые, кандидадуудай списогһээ дэбжүүлхэн хунгуулин нэгэдэл өөрын дэбжүүлхэн ямаршые кандидадые түлөө тэрэндэ үгтэһэн дамжуулгын саг, хэблэлэй талмайе тэрэл хунгалта ашаглаха эрхэтэй.";

д) 17-дохи зүйлдэ "бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудта" гэхэн үгэнүүдэй хойно " кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ," гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

е) 18-дахи зүйлдэ:

нэгэдэхимэдүүлэлдэ "бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудые" гэхэн үгэнүүдэй хойно " хунгуулин нэгэдэлнүүдые" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

хоёрдохи мэдүүлэлдэ "кандидадые дэбжүүлхэн" гэхэн үгэнүүдые " кандидадуудай список, списогүүдые дэбжүүлхэн" гэхэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

ж) 24-дэхи зүйлдэ "ба кандидадые" гэжэ үгын хойно " хунгуулин нэгэдэлэй" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

15) 33-дахи статьяда:

а) 1-дэхи зүйлдэ "бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудта" гэхэн үгэнүүдые " тус бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудта, кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ," гэхэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

б) 2-дохи зүйлэй хоёрдохи мэдүүлэлдэ "бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудта" гэхэн үгэнүүдэй хойно " кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ," гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

в) 3-дахи зүйлэй хоёрдохи мэдүүлэл ингэжэ найруулха: "Хэрбээ түлөөһөгүй дамжуулгын үгтэһэнэй дүнгөөр бүридхэлдэ абтаһан кандидат бүхэндэ, кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэл бүхэндэ 60 минутаһаа дээшэ түлөөһөгүй саг болобол, телерадио дамжуулгын эмхи бүхэнэй үгэдэг дамжуулгын түлөөһөгүй сагай хамтын хэмжээ хороогодог ба 60 минутые бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудай, кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдэй тоодо үдхэжэ гаргадаг.";

г) 4-дэхи зүйлдэ:

нэгэдэхимэдүүлэлдэ "бүридхэлдэ абтаһан кандидат" гэхэн үгэнүүдэй хойно " кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэл," гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

гурбадахи мэдүүлэлдэ "бүридхэлдэ абтаһан кандидадта" гэхэн үгэнүүдэй хойно " кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлдэ," гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

е) 5.1-дэхи зүйлдэ " кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ," гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

ж) 6-дахи зүйлдэ:

нэгэдэхимэдүүлэл ингэжэ найруулха: "Муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси телерадио дамжуулгануудай зохио эмхинүүдэй түлөөлэгшэдэй хабаадлгатайгаар кандидадуудые, кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абалгын дүррэнэй хүүлээр, гэбшые хунгалтын үдэр болотор 30 хоногһоо орой бэшэ жээрэб хаялга үнгэргэдэг, тэрэнэй дүнгөөр бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудай, кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдэй хунгалтын урдаху идхалгын материалнуудай дамжуулгада гараха үдэр ба саг тодорхойлогдодог.";

дүррэдэхимэдүүлэлдэ "бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудай мэдэлдэ хүрэтэр" гэхэн үгэнүүдэй хойно " кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдэй," гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

з) 7-дохи зүйлдэ:

хоёрдохи мэдүүлэлдэ " кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдэй" гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

дүррэдэхимэдүүлэл ингэжэ найруулха: "Бүридхэлдэ абтаһан кандидат, кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэл бүхы сагай хэмжээ бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдэй," гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

табадахи мэдүүлэлдэ "бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудай" гэхэн үгэнүүдэй хойно " кандидадуудай списогһээ бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдэй," гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

и) 8-дахи зүйлдэ "бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудта" гэхэн үгэнүүдэй хойно " кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ," гэхэн үгэнүүдые нэмэхэ;

16) 34-дэхи статьяда:

а) 1-дэхи зүйлдэ:

нэгэдэхимэдүүлэлдэ "бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудта" гэхэн үгэнүүдые "бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудай, кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдэй" гэхэн үгэнүүдээр

хэлгэх;
 хоёрдохи мэдүүлэлдэ “бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудта” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ,” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 б) 2-дохи зүйлдэ “бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудай” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ,” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 в) 3-дахы зүйлдэ “бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудай” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ,” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 г) 4-дахы зүйлдэ “бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудай” гэхэн үгэнүүдые “бүридхэлдэ абтаһан бүхы кандидадуудта, кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 д) 5-дахы зүйлдэ “бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудай” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 е) 6-дахы зүйл иигэжэ найруулха:
 “6. Хэрбээ бүридхэлдэ абтаһан кандидат, кандидадуудай список бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэл жээрэб хаялгын хүлээр хэблэлэй талмайһаа арсабал, хэблэхэ үдэр болотор табан үдэрһөө оройтуулангүй тэрээн тухай бэшгээр тус хэблэлэй редакция мэдээсэхэ ёһотой, тэдэн сүлөө болоһон талмайе өөрын дураар ашаглаха эрхэтэй.”;
 и) 8-дахы зүйлдэ “, хунгуулин нэгэдэлээр” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 з) 9-дахы зүйлдэ “ямар кандидадые” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, хунгуулин нэгэдэлые” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 ж) 10-дахы зүйлдэ:
 “, кандидадые (кандидадуудые) дэбжүүлһэн,” гэхэн үгэнүүдые хаһаха;
 “ямар нэгэ кандидадта” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, хунгуулин нэгэдэлдэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 17) 35-дахы статьяда:
 а) 1-дахы зүйлдэ “бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудта” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ,” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 б) 3-дахы зүйлдэ:
 нэгэдэхи мэдүүлэл иигэжэ найруулха: “Федеральна хуулин ёһоор бүридхэлдэ абтаһан кандидадай, кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлэй мэдүүлгээр олоной хабаадалгатай идхалгын хэмжээ ябуулгануудые үнгэр-гэхөөр ба гүрэнэй гү, али муниципальна мэдэлдэ байһан байшан таһалга бүридхэлдэ абтаһан кандидатта, тэрэнэй этигэмжэтэ нюурнуудта, кандидадуудай список бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлэй түлөөлэгшэдтэ хунгагшадтай уулзалгануудые үнгэрэгхын тула таһалгын эзэниинь, эзэлгэһэн муниципальна байгууламжын комиссин тогтоһон сагта түлөөлэггүйгөөр үгэдэг.”;
 хоёрдохи мэдүүлэлдэ “бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудай” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 в) 4-дахы зүйлдэ “бүридхэлдэ абтаһан кандидатта” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлдэ,” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 г) 5-дахы зүйлдэ “тэдэнэй этигэмжэтэ нюурнуудай” гэхэн үгэнүүдэй хойно “кандидадуудай список бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлэй түлөөлэгшэдтэ,” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 д) 6-дахы зүйлдэ “Кандидадууд” гэжэ үгын хойно “, хунгуулин нэгэдэлнүүд” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 е) 7-дохи зүйлдэ:
 хоёрдохи мэдүүлэлдэ “этигэмжэтэ нюурнуудай” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, кандидадуудай список бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлэй түлөөлэгшэдтэ,” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 гурбадахы мэдүүлэлдэ “этигэмжэтэ

нюурнууд” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, кандидадуудай список бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлэй түлөөлэгшэд,” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 18) 36-дахы статьяда:
 а) 1-дахы зүйлдэ “Кандидадууд” гэжэ үгын хойно “, хунгуулин нэгэдэлнүүд” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 б) 1.1-дахы зүйлэй нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудта” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ,” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 в) 30-дахы зүйлэй нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “окружной комиссида” гэхэн үгэнүүдые “, хунгуулин нэгэдэл хунгуулин тус комиссида” гэхэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;
 г) 7-дохи зүйлдэ:
 нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “окружной” гэжэ үгэ “хунгуулин тус” гэхэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;
 гурбадахы мэдүүлэлдэ “бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудай” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ,” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 д) 8-дахы зүйлдэ “бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудта” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 табадахы мэдүүлэл иигэжэ найруулха: “Комисинуудай дурадхалнуудаар үгтэһэн газарнуудай тоолбори тус комиссинууд кандидадуудта, хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ дуулгадаг.”;
 д) 8-дахы зүйлэй хоёрдохи мэдүүлэлдэ “бүхы кандидадуудта адли тэгшэ эрхэ нүхэсэлнүүд” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, хунгуулин нэгэдэлнүүд” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 е) 9-дахы зүйлдэ “кандидадуудта хангаха” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 19) 37-дохи статьяда:
 а) 1-дахы зүйлэй нэгэдэхи мэдүүлэлдэ:
 “кандидадуудай программанууд” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 “тэдэнэй этигэмжэтэ нюурнуудай” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 б) 2-дохи зүйлдэ “тэдэнэй этигэмжэтэ нюурнуудта” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ, тэдэнэй этигэмжэтэ нюурнуудта ба найдалгата түлөөлэгшэдтэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 в) 4-дахы зүйлэй нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “дэбжүүлһэн кандидадые” гэхэн үгэнүүдэй хойно “кандидадуудай списогүүдые,” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 г) 5-дахы зүйлдэ:
 нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “дэбжүүлһэн кандидадуудые” гэхэн үгэнүүдэй хойно “кандидадуудай списогүүдые,” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 хоёрдохи мэдүүлэлдэ “кандидадуудай нэрһээ,” гэхэн үгэнүүдэй хойно “хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ,” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 гурбадахы мэдүүлэлдэ “Кандидадуудта” гэжэ үгын хойно “, хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 д) 5.2-дохи зүйл иигэжэ найруулха:
 “5.2. Бүридхэлдэ абтаһан кандидат, кандидадуудай список бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэл идхалгын материалнуудые тараахын тула үзүүлэгдэһэн теледамжуулга бэсүүлдэг эмхинүүдэй долгиндо саг ашаглахадаа эрхэгүй гээл:
 а) кандидадые, кандидадуудые, кандидадуудай список, кандидадуудай списогүүдые буруушаһан уржал тарааха;
 б) али нэгэ кандидадай хунгагдаһан гү, али кандидадуудай али нэгэ список депутадуудай мандадуудые хубаалгада хүртэһэн ушарта муу хойшолонгуудые бэшэхэ;
 в) ямар нэгэ кандидат (кандидадууд), хунгуулин нэгэдэл тухай муу тайлбаритай мэдээнүүдтэй мэдээсэл тарааха;
 г) кандидадта, кандидадые, кандидадуудай список дэбжүүлһэн хунгуулин нэгэдэлдэ хунгагшадтай муугаар хандалгада түлхихэн мэдээсэл тарааха.”;
 е) 6-дахы зүйлдэ:
 нэгэдэхи мэдүүлэл иигэжэ найруулха: “Олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд кандидадай, хунгуулин нэгэдэлэй нэрэ хүндэдэ, эрхэ зэргэдэ хохидол хүргэхэ идхалгын ба мэдээсэлэй (тэрэ тоодо зүбшые мэдээ баримтатой) материалнуудые тунхаглаһан (толиһон) байбал, тус кандидадта, хунгуулин нэгэдэлдэ харюудан буруушаалга гү, али ондоо тайлбари үгэхэ арга боломжо идхалгын хугасаагай дүүрэтэр үгэхэ арга олгохо уялгатай.”;
 хоёрдохи мэдүүлэлдэ “кандидадта олгогдоо” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, хунгуулин нэгэдэлдэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 дүрбэдэхи мэдүүлэлдэ “Кандидадта

олгоогүй байлга” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, хунгуулин нэгэдэлдэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 табадахы мэдүүлэлдэ “бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудай,” гэхэн үгэнүүдэй хойно “кандидадуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ,” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 20) 39-дахы статьяда:
 а) нэрэдэн “кандидадуудай,” гэхэн үгын хойно “хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ,” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 б) 1-дахы зүйл иигэжэ найруулха:
 “1. Дэбжүүлгэ (өөрыгөө дэбжүүлгэ тухай хунгуулин тус комиссида бэшгээр дуулгаһанай удаа хунгуулин тус комиссин тэдэниие бүридхэлдэ абтаһын тула документнүүдые үгтэр кандидадууд хунгуулин ажал ябуулгада мүнгэһомолхын тулада өөрын хунгуулин жасануудые байгуулха уялгатай. Кандидадуудай списогүүдые дэбжүүлһэн хунгуулин нэгэдэлнүүд өөрын хунгуулин ажал ябуулгада мүнгэһомолхын тулада муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин мүнгэн хангай асуудалнуудаар найдалгата түлөөлэгшэдые бүридхэлдэ абтаһанай хүлээр хунгуулин жасануудые байгуулха уялгатай. Хунгуулин нэгэдэлээр, кандидадуудай списогэй бүридэлдэ дэбжүүлэгдэһэн кандидадууд өөрын хунгуулин жасануудые байгуулха эрхэгүй.”;
 в) 3-дахы зүйл иигэжэ найруулха:
 “3. Мүнгэн хангай асуудалнуудаар найдалгата түлөөлэгшэдые кандидадууд томилхо эрхэтэй, хууляар тогтоогдоһон ушарнуудта уялгатай, хунгуулин нэгэдэлнүүд мүнгэл уялгатай. Мүнгэн хангай асуудалнуудаар найдалгата түлөөлэгшэдые бүридхэлдэ абалгые кандидадай, хунгуулин нэгэдэлэй мэдүүлгын үндэһөөр мүнгэн хангай асуудалнуудаар найдалгата түлөөлэгшын паспортын гү, али эрхэтэнэй паспорт хэлгэһэн документын нотариусай баталагдаһан үнэмшлэг харуулгада хунгуулин тус комисси бэсүүлдэг.”;
 г) иимэ удхатай 4.1-дахы зүйл нэмэхэ:
 “4.1. Хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ хунгуулин жасанууд иматгал иимэ мүнгэн аргаар бүрилдүүлэгдэжэ болодог гээл:
 а) хунгуулин нэгэдэлэй өөрын мүнгэнһөө, тэрэн тус Хуулин ёһоор тогтоогдоһон хунгуулин нэгэдэлэй хунгуулин жасын мүнгэнэй бүхы гаршын захын сэн хэмжээнһээ 50 процентһээ дээшэ байха ёһогүй;
 б) эрхэтэдэй ба хуулиа нюурнуудай хайн дуранай барисаһаа. Пайн дуранай барисын хэмжээн тус Хуулин ёһоор тогтоогдоһон хунгуулин нэгэдэлэй хунгуулин жасын мүнгэнэй бүхы гаршын захын хэмжээнһээ эрхэтэн, хуулиа нюур бүхэндэ тааруулан 5 ба 50 процентһээ дээшэ байха ёһогүй.
 Муниципальна байгууламжын хунгагшадтай тоодо хунгуулин нэгэдэлэй хунгуулин жасын мүнгэнэй бүхы гаршын захын сэн хэмжээн гээл:
 7-һоо 20 мянган хүрэтэр – 200 мянган түхэриг;
 20-һоо 30 мянган хүрэтэр – 300 мянган түхэриг;
 30-һаа 40 мянган хүрэтэр – 400 мянган түхэриг;
 40-һөө 50 мянган хүрэтэр – 500 мянган түхэриг;
 50 мянган хунгагшадһаа дээшэ – 1 миллион түхэриг.”;
 д) 11-дахы зүйлдэ:
 нэгэдэхи дохол мүртэ “, хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 “п” хуби зүйлдэ “кандидадуудай жаса,” гэхэн үгэнүүдэй хойно “хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ,” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 е) 11.1-дахы зүйлдэ:
 “бүридхэлдэ абтаһан кандидадуудай” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 ж) 14-дахы зүйлдэ:
 нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “Кандидат” гэжэ үгын хойно “, хунгуулин нэгэдэл” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 дүрбэдэхи мэдүүлэлдэ хаһаха;
 табадахы мэдүүлэл иигэжэ найруулха: “Кандидат, хунгуулин нэгэдэл хайн дураар оруулагдаһан мүнгэ абалгада, хэрбээ тус статьягай 12 ба 13-дахы зүйлнүүдээр хараалагдаһан мэдээнүүдые мүнгэ оруулагшын заагаагүй ушарта ба хайн дураар оруулагдаһан тус мүнгэн тухай кандидатта саг соонь дуулгагдаагүй ушарта харюусалга даахагүй.”;
 з) 15-дахы зүйл иигэжэ найруулха:
 “15. Хунгуулин жаса байгуулдаг бүхы мүнгэн зөөри кандидадай, үгы гээл, тэрэнэй мүнгэн хангай асуудалнуудаар найдалгата түлөөлэгшын, хунгуулин нэгэдэлэй мүнгэн хангай асуудалнуудаар найдалгата түлөөлэгшын хунгуулин тус комиссин зүбшөөлөөр Россин Федерациин Нөөсэллэгийн банкын филиалнуудта, харин тэрэнэй үгы байгаа хаань – хунгуулин округой дэбисхэртэ оршодог урьһаламжын

бусад эмхинүүдтэ хунгуулин тусхай дансада дамжуулагдадаг.”;
 21) 40-дахы статьяда:
 а) 1-дахы зүйлдэ “кандидадуудта” гэжэ үгын хойно “, хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 б) 2-дохи зүйлдэ “кандидадуудай” гэжэ үгын хойно “, хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 в) 3-дахы зүйлдэ:
 “а” хуби зүйлдэ “кандидадай” гэжэ үгын хойно “кандидадуудай списогэй,” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 “в” хуби зүйлдэ “кандидадуудай” гэжэ үгын хойно “, хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 г) 4-дахы зүйл иигэжэ найруулха:
 “4. Федеральна хуулин ёһоор кандидадай, хунгуулин нэгэдэлэй хунгалтын хүдэлмэртэй холбоотой тодорхой хүдэлмэри дүүргэлгэ (туһа хангамжа үзүүлэлгэ) тухай эрхэтэдтэй ба хуулиа нюурнуудтай хэлсээнүүдые кандидат өөрөө, үгы гээл, тэрэнэй мүнгэн хангай асуудалнуудаар найдалгата түлөөлэгшэ, хунгуулин нэгэдэлэй мүнгэн хангай асуудалнуудаар найдалгата түлөөлэгшэ баталдаг. Заагдаһан хүдэлмэри (туһа хангамжа үзүүлэлгэ) дүүргэһэнэй түлөө кандидадай, хунгуулин нэгэдэлэй ба хуулиа нюурнуудтай хоорондын тоосоон иматга гар дээрэхи бэшэ мүнгэн дансаһаа дамжуулгын аргаар бэсүүлдэгдэг.”;
 22) 41-дахы статьяда:
 а) 1-дахы зүйлдэ “кандидадта” гэжэ үгын хойно “, хунгуулин нэгэдэлдэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 б) 2-дохи зүйлдэ “мүнгэн хангай асуудалнуудаар” гэхэн үгэнүүдэй хойно “, хунгуулин нэгэдэлэй мүнгэн хангай асуудалнуудаар найдалгата түлөөлэгшын” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 в) 3-дахы зүйлдэ “кандидадай” гэжэ үгын хойно “, хунгуулин нэгэдэлэй” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 г) 5-дахы зүйлдэ “Кандидадууд” гэжэ үгын хойно “, хунгуулин нэгэдэлнүүд” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 23) 42-дохи статьяда:
 а) нэрэдэн “кандидадуудай” гэжэ үгын хойно “, хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;
 б) 1-дахы зүйл иигэжэ найруулха:
 “1. Федеральна хуулин ёһоор хунгуулин тусхай жасын данса баригша болохо урьһаламжын эмхи тус комиссин, кандидадай, хунгуулин нэгэдэлэй мүнгэн хангай асуудалнуудаар найдалгата түлөөлэгшын эрилтээр долоон хоногто нэгэ дахинһаа үсөөн бэшэ тус кандидадай, хунгуулин нэгэдэлэй дансада байһан мүнгэнэй оршо ба гарша тухай мэдээ үгэжэ байха уялгатай. Тусхай жасын данса баригша болохо урьһаламжын эмхи муниципальна байгууламжын хунгуулин тус комиссин зууршалгаар, харин хунгуулин жасын талаар тус кандидадай, хунгуулин нэгэдэлэй эрилтээр гурбан үдэрэй туршада, харин дуугаа үгэлгын үдэр хүрэтэр гурбан үдэрэй үлөөд байхада, тэрэ дары хунгуулин жасануудай мүнгэнэй оршо ба гарша гэршэлһэн анха түрүүшын мүнгэн хангай саарһа баримтануудай үнэмшлэгтэй буулгабаринуудые үзүүлхэ уялгатай.”;
 в) 2-дохи зүйлэй нэгэдэхи мэдүүлэл иигэжэ найруулха: “Кандидат, хунгуулин нэгэдэл хунгуулин тус комиссида мүнгэн хангай хоёр тоосоо (тэрэ тоодо нэгэниинь – документнүүдые бүридхэлдэ абтаһын тулада нэгэ дары үгэлгэтэйгөөр, дүгнэлтын – хунгалтын дүнгүүдтэй албан ёһоор толилогдоһон үдэрһөө хойшо гушан хоногһоо оройтуулангүй) үзүүлхэ уялгатай.”;
 г) 3-дахы зүйл иигэжэ найруулха:
 “3. Албан ёһоор толилогдохо мэдээнүүд гээл:
 1) хунгуулин жасаһаа мүнгэнэй гаршын талаарһомоллын үйлэ ябуулганууд тухай; хэрбээ тэрэнэй хэмжээн хунгуулин нэгэдэлдэ 50 мянганһаа ба кандидадта 20 мянганһаа дээшэ байбал;
 2) хунгуулин жасада хайн дураар мүнгэ оруулаһан хуулиа нюурнууд тухай, хэрбээ тэрэнэй мүнгэн хунгуулин нэгэдэлдэ 30 мянганһаа ба кандидадта 15 мянганһаа дээшэ байбал;
 3) хунгуулин жасада хайн дураар мүнгэ оруулаһан эрхэтэдэй тоо тухай, хэрбээ тэрэнэй хэмжээн 3 мянган түхэригһөө дээшэ байбал;
 4) мүнгэ оруулагшадта бусаагдаһан мүнгэн тухай, тэрэ тоодо бусаалгын үндэһэн тухай;
 5) хунгуулин жасануудта оруулагдаһан мүнгэнэй юрэнхы хэмжээн тухай ба тэндэһээ гаргашалагдаһан мүнгэнэй юрэнхы хэмжээн тухай.”;
 24) 43-дахы статьягай 1-дахы зүйлдэ “кандидадууд” гэжэ үгын хойно “, хунгуулин нэгэдэлнүүд” гэхэн үгэнүүдые нэмэх;

25) 45-дахи статьягай 1-дэхи зүйлд: “кандидадуудай” гэжэ үгын хойно “хунгуулин нэгэдэлнүүдэй,” гэжэн үгэнүүдые нэмэхэ;
“, бүридхэлдэ абтаһан кандидатуудай, хунгуулин нэгэдэлнүүдэй хунгуулин жасануудта зохихо комиссинуудай үгэһэн бюджетэй мүнгэбусаалгын хиналтын,” гэжэн үгэнүүдые хаһаха;

26) 47-дохи статьяда:
а) 2-дохи зүйлэй нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “окружной комиссин захиралаар” гэжэн үгэнүүдые “хунгуулин зохихо комиссин захиралаар” гэжэн үгэнүүдые хэлгэхэ;

б) 4-дэхи зүйлдэ “окружной комисси баталдаг” гэжэн үгэнүүдые “кандидадуудые, кандидатуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин комисси баталдаг” гэжэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

в) нимэ удхатай 8.2-дохи зүйл нэмэхэ:
“8.2. Кандидадуудай списогэй түлөө дуу үгэлгэ үнгэргэлгэдэ хунгуулин бюллетеньдэ жээрэбээр тодорхойлогдоһон гуримаар кандидатуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдэй хүлдэ тэмдэгүүд (хэрбээ тэдэ муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссида зүүлэгдэбэл) нэгэ үнгэтэй байха ёһотой. Хунгуулин нэгэдэл бүхэнэй нэрын баруун талада хоһон тэбхэнсэг байха. Хунгуулин нэгэдэлэй нэрэ дорон кандидатуудай списогэй бүридхэлдэ абтаһан гурүүшын гурбан кандидатуудай фамили, нэрэ, обог байдаг.”

Пунгуулин үдэр болотор 30 хоногһоо оройтуулангүй муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси хунгуулин нэгэдэлнүүдэй найдалгата түлөөлэгшэдэй хабаадалгатайгаар жээрэб үнгэргэдэг. Жээрэбэй дүнгөөр хунгуулин нэгэдэлдэ олгогдоһон дугаар хунгалтын хүдэлмэрин дүрэтэр үлөөгдэдэг.”;

г) 9-дэхи зүйлдэ:
хоёрдохи мэдүүлэлдэ “хунгуулин окружной комиссин” гэжэн үгэнүүдые “хунгуулин зохихо комиссин” гэжэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

гурбадахи мэдүүлэлдэ “хоёр участогта” гэжэн үгэнүүдые “хоёр хэлэн дээрэ” гэжэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

д) 10-дахи зүйлдэ:
нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “хунгуулин окружной комиссин гэшүүдтэ дамжуулагдадаг” гэжэн үгэнүүдые “хунгуулин зохихо комиссин гэшүүдтэ” гэжэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

гурбадахи мэдүүлэлдэ “захил хэһэн хунгуулин окружной комисси” гэжэн үгэнүүдые “захил хэһэн хунгуулин комисси” гэжэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

дүрбэдэхи мэдүүлэлдэ иигэжэ найруулха: “Хунгуулин зохихо комиссин ямаршы гэшүүн, ямаршы кандидат, хэней фамили хунгуулин бюллетеньдэ оруулагданхайб (кандидадуудай списогэй бүридхэлдэ оруулагдаһан кандидатуудһаа бэһэндэ), үгы гэбэл, тус кандидатай түлөөлэгшэ, хунгуулин бюллетеньдэ оруулагдаһан ямаршы хунгуулин нэгэдэлэй түлөөлэгшэ тус зүйлдэ заагдаһан актуудта гар табиха эрхэтэй.”;

е) 11-дэхи зүйлдэ:
нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “хунгуулин окружной комисси” гэжэн үгэнүүдые “хунгуулин зохихо комисси” гэжэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

ж) 14-дэхи зүйлдэ:
нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “, мүн баһа тус статьягай 10-дахи зүйлдэ заагдаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдэй түлөөлэгшэд” гэжэн үгэнүүдые нэмэхэ;

хоёрдохи мэдүүлэлдэ “тэрэнэй нэгэ түлөөлэгшэдэ” гэжэн үгэнүүдэй хойно “, тус статьягай 10-дахи зүйлдэ заагдаһан хунгуулин нэгэдэл бүхэнэй нэгэнһээ үсөөн бэһэ түлөөлэгшэдэ” гэжэн үгэнүүдые нэмэхэ;

з) 16 ба 17-дохи зүйлнүүдые иигэжэ найруулха:
“16. Хунгуулин бюллетеньүүдэй таалаһанай хүүлэр хунгуулин бюллетеньдэ фамили, нэрэ ба обогын заагдаһан, бүридхэлдэ абтаһан кандидатай кандидатуудай списогһээ гаргагдаһан, кандидатай, кандидатуудай списогэй бүридхэлдэ абалгаһаа болуулагдаһан ушарта хунгуулин участково комиссинууд кандидатые, кандидатуудай списогые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин комиссин заалгаар тус кандидатууд тухай, кандидатуудай тус списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүд тухай хунгуулин бюллетеньүүдтэ байһан мэдээнүүдые зурадаг. Барлагдаһан хунгуулин бюллетеньдэ кандидата, хунгуулин нэгэдэлдэ хабаатай хубилалтануудые оруулга шухала байбал, кандидатые, кандидатуудай списогые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин комиссин шийдхэбээр хунгуулин участково комиссин гэшүүд гараараа гү, али техникын оньһон аргаар тус хубилалтануудые оруулжа болодог.”

17. Дуугаа үгэлгын үдэр болотор арбан

хоногһоо бага сагай үлөөд байхада, бюллетеньүүдые барлагдаһанай хүүлэр хунгуулин ёһоор кандидатые, кандидатуудай списогүүдые бүридхэлдэ абаха тухай шийдхэбэрин абтаһан ушарта, кандидатые, кандидатуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан комисси барлагдаһан бюллетеньүүдтэ бүридхэлдэ абаха абтаһан кандидат, кандидатуудай список тухай мэдээнүүдые гараараа гү, али оньһон арга хэрэглэн оруулжа тухай шийдхэбэри абаха эрхэтэй.”;

27) 48-дахи статьяда:
а) 2-дохи зүйлэй нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “окружной ба” гэжэн үгэнүүдые хаһаха;

б) 7-дохи зүйл иигэжэ найруулха:
“7. Хунгуулин нэгэ мандагтай (олон мандадуудтай) округто хунгаһа хунгуулин бюллетеньдэ дуугаа үгэхэ гэжэн кандидата (кандидадуудта) хабаатай тэбхэнсэг соо ямаршы тэмдэг табилгын аргаар дуугаа үгэдэг.”;

в) 10-дахи зүйлэй нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “кандидадэй этигэмжэтэ нюур, адаглагша” гэжэн үгэнүүдые “хунгуулин нэгэдэлэй найдалгата түлөөлэгшэ, кандидатай, хунгуулин нэгэдэлэй этигэмжэтэ нюур, адаглагша” гэжэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

г) 13-дахи зүйл иигэжэ найруулха:
“13. Бүридхэлдэ абтаһан кандидатуудта, хунгуулин нэгэдэлнүүдтэ, хунгуулин нэгэдэлнүүдэй этигэмжэтэ нюурнуудта ба найдалгата түлөөлэгшэдтэ, бүридхэлдэ абтаһан кандидатуудай этигэмжэтэ нюурнуудта, мүн тус нюурнуудай үүсхэн байгуулагшадын, эзэдын ба эзэлэгшэдын ба (али) хүтэлбэринь зургаануудай гү, али хиналтын зургаануудай гэшүүд байһан эмхинүүдтэ, заагдаһан нюурнуудай ба эмхинүүдэй гуйлтаар гү, али даабаряар ябаһан бусад хубин ба хуулига нюурнуудта дуу үгэлгэдэ хабаадуулхын тула хунгаһадые асаралга хорюултай.”;

28) 49-дэхи статьяда:
а) 1-дэхи зүйлдэ “таһалга соо бюллетнь тэмдэглэһэнэй аргаар” гэжэн үгэнүүдэй хойно “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин,” гэжэн үгэнүүдые нэмэхэ;

хоёрдохи мэдүүлэлдэ “Окружной комисси” гэжэн үгэнүүдые “Муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси” гэжэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

гурбадахи мэдүүлэлдэ “окружной комиссиһаа ороһон” гэжэн үгэнүүдые “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссиһаа ороһон” гэжэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

в) 4-дэхи зүйлдэ “хоёр гэшүүдэй гар табилганууд” гэжэн үгэнүүдэй урда “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин” гэжэн үгэнүүдые оруулха;

г) 5-дахи зүйлдэ “тус комиссин: таһалга соо” гэжэн үгэнүүдэй хойно “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин,” гэжэн үгэнүүдые нэмэхэ;

д) 6-дахи зүйлдэ “тэрэ тоодо таһалга соо” гэжэн үгэнүүдэй хойно “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин,” гэжэн үгэнүүдые нэмэхэ;

29) 51-дэхи статьягай 2-дохи зүйлэй “д” хуби зүйлдэ:
а) табадахидохолмүртэ “болзорхоорид дуугаа үгэгшэдтэ, таһалга соо” гэжэн үгэнүүдэй хойно “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин,” гэжэн үгэнүүдые нэмэхэ;

б) арбан дүрбэдэхи дохол мүр иигэжэ найруулха:
“протоколой 12-дохи мүр ба удаахи мүрнүүд:
хунгуулин нэгэ мандагтай (олон мандадуудтай) округто дуу үгэлгын дүнгүүд тухай хунгуулин бюллетеньдэ кандидатуудай фамили, нэрэ, обог абаахын гуримаар (фамили, нэрэ, обогын тудалдаа хаань – кандидатуудай түрэнһэн нара, үдэр зааха) ба бүридхэлдэ абтаһан кандидат бүхэнэй түлөө хунгаһадай үгэһэн дуунай тоо дахинаа оруулагдадаг;

хунгуулин нэгэ мандагтай округто дуу үгэлгын дүнгүүд тухай кандидатуудай списогүүдые бүридхэлдэ абтаһан хунгуулин нэгэдэлнүүдэй нэрэ хунгуулин бюллетеньдэ байһан гуримаар ба кандидатуудай список бүхэнэй түлөө үгэһэн хунгаһадай дуунай тоо дахинаа оруулагдадаг.”;

30) 52-дохи статьяда:
а) 4-дэхи зүйлэй нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “таһалга соо болзорхоо урид дуугаа үгэгшэдэй” гэжэн үгэнүүдэй урда “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин” гэжэн үгэнүүдые оруулха;

б) 13-дахи зүйлдэ:
табадахид мэдүүлэлдэ “абтаһан бюллетеньүүдэй тоо тухай, бүхы бюллетеньүүд” гэжэн үгэнүүдые “тус округоор атаһан бюллетеньүүдэй тоо тухай, тус

округоор бүхы бюллетеньүүд” гэжэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

долоодохи мэдүүлэлдэ “дэбжүүлэгдэһэн кандидатуудай баримтануудай баруун талада” гэжэн үгэнүүдые “бүридхэлдэ абтаһан кандидатуудай баримтануудай, хунгуулин нэгэдэлнүүдэй нэрэнүүдэй баруун талада” гэжэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

в) 15-дахи зүйлэй нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “кандидат бүхэнэй түлөө” гэжэн үгэнүүдэй хойно “(кандидадуудай список бүхэнэй)” гэжэн үгэнүүдые нэмэхэ;

г) 16-дахи зүйлэй нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “таһалганууд соо болзорхоо урид дуугаа үгэгшэдэй тоо” гэжэн үгэнүүдэй урда “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин” гэжэн үгэнүүдые оруулха;

д) 17-дохи зүйлэй хоёрдохи мэдүүлэлдэ “кандидадуудай фамилинуудай урда байһан,” гэжэн үгэнүүдэй хойно “хунгуулин нэгэдэлнүүдэй нэрэнүүдэй,” гэжэн үгэнүүдые нэмэхэ;

ж) 30-дахи зүйлэй дүрбэдэхи мэдүүлэлдэ “окружной комиссида” гэжэн үгэнүүдые “хунгуулин дэдын комиссида” гэжэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

31) нимэ удхатай 53.1-дэхи статья нэмэхэ:

“Статья 53.1. Хунгуулин нэгэн округоор хунгалтын дүнгүүд тухай муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин протокол

1. Муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси хунгуулин нэгэн округоор хунгалтын дүнгүүд тухай протокол бэшэдэг.

2. Хунгуулин нэгэн округоор хунгалтын дүнгүүд тухай муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин протоколдо бэшэгдэхэ ёһотой гэбэл:

а) хэһэгэй дугаар;
б) “Муниципальна байгууламжын түлөөлэгшэ зургаанай депутатуудай хунгалта” гэжэн үгэнүүд, хунгалтын нара, үдэр;

в) “Протокол” гэжэ үгэ;
г) комиссин нэрэ, “Хунгуулин нэгэн округ” гэжэн үгэнүүд;

д) хунгуулин нэгэн округ дотор хунгуулин участково комиссинуудай тоо;
е) хунгалтын дүнгүүд тухай муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин протокол табиха үндэһэн болохо дуу үгэлгын дүнгүүд тухай участково комиссинуудай протоколнуудай тоо;

ж) хунгуулин участогуудай тоо, гүйсэд бэһэ гэжэ мэдэрэлгын дуу үгэлгын дүнгүүд, хунгалтын дүрбэдэхи хунгуулин тус участогуудаар хунгаһадай нэрэ тоолборидо оруулагдаһан хунгаһадай тоо;

з) тус Хуулин 51-дэхи статьягай 2-дохи хубин “д” зүйлөөр тогтоогдоһон хунгалтын дүнгүүд тухай хунгуулин участково комиссинуудай протоколнуудай бүхы мүрнүүдээр хунгуулин нэгэн округто хамтаруулагдаһан мэдэ баримтанууд;

и) хунгуулин нэгэдэлнүүдэй нэрэнүүд, депутатуудай мандадуудые хубалгада хүртэһэн кандидатуудай списогүүд ба тэдээн бүхэндэ хабаатай мандадуудай тоо;

к) кандидатуудай список бүхэнһөө депутатаар хунгаһаһан, бүридхэлдэ абтаһан кандидатуудай фамили, нэрэ ба обог;

л) протоколдо хабсаргагдаһан гомдолнуудай (мэдүүлгэнүүдэй) тоо тухай мэдээнүүд;

м) муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин түрүүлэгшын, түрүүлэгшын орлогшын, шийдхэхы дуунай эрхэтэй гэшүүдэй фамили ба нэрэ, обогын үзэгүүд болон тэдэней гар табилганууд;

н) протокол бэшэлгын нара, үдэр ба саг;
о) муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин тамга.”;

32) 54-дэхи статьяда:
а) нэрэһэн “дуу үгэлгын дүнгүүдые согсоллог” гэжэн үгэнүүдэй урда “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссида” гэжэн үгэнүүдые оруулха;

б) 1-дэхи зүйлдэ “ородог” гэжэ үгын урда “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссида” гэжэн үгэнүүдые оруулха;

в) 2-дохи зүйлдэ:
нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “тэдэней зүб бэшэгдэхы” гэжэн үгэнүүдэй хойно “муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси” гэжэн үгэнүүдые нэмэхэ;

хоёрдохи мэдүүлэлдэ “Хунгалтын дүнгүүд тухай протоколой үндэһэн дээрэ” гэжэн үгэнүүдэй хойно “муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси,” гэжэн үгэнүүдые нэмэхэ;

г) 4-дэхи зүйлдэ “окружной комиссин” гэжэн үгэнүүдые “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин, хунгуулин окружной комиссин” гэжэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

д) 5-дахи зүйлдэ “окружной комиссин” гэжэн үгэнүүдые “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин, хунгуулин окружной комиссин” гэжэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

үгэнүүдээр хэлгэхэ;

е) 6-дахи зүйлдэ “окружной комиссин” гэжэн үгэнүүдые “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин, хунгуулин окружной комиссин” гэжэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

ж) 7-дохи зүйлдэ “окружной комиссин” гэжэн үгэнүүдые “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин, хунгуулин окружной комиссин” гэжэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

з) 8-дахи зүйлдэ “Участково комиссинуудай протоколнуудай мэдэ баримтанууд тухай” гэжэн үгэнүүдэй хойно “муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси,” гэжэн үгэнүүдые нэмэхэ;

и) 9-дэхи зүйлэй нэгэдэхи мэдүүлэл иигэжэ найруулха:
“9. Муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин протоколдо, хунгуулин окружной комиссин протоколдо хоёр хэһэгээр хэгдэһэн округ доторхи дуу үгэлгын дүнгүүд тухай нэгэдэхэмэл таблица хабсаргагдаг, тэндэ хунгуулин тус комиссида ороһон дуу үгэлгын дүнгүүд тухай хунгуулин участково комиссинуудай бүхы протоколнуудай хүсэд мэдээнүүд оруулагдадаг.”;

к) 10-дахи зүйлдэ “окружной комиссида” гэжэн үгэнүүдые “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссида, хунгуулин окружной комиссида” гэжэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

л) 13-дахи зүйлдэ:
нэгэдэхи мэдүүлэл иигэжэ найруулха:
“Хэрбээ дуугаа үгэлгын протоколдо гар табиханай ба тэрэнэй нэгэдэхи хэһэгынь муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссида, хунгуулин окружной комиссида эльгээһэнэй хүлээр участково гү, али муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин, хунгуулин окружной комиссин уридшалан шалгалтын үедэ зүб бэһэ зүйлэй (бэшэлгын, барлалгын, үгы гэбэл, хунгуулин участково комиссин протоколой баримтануудые нэмэлгын алдуунууд) элирүүлэгдэбэл, протокол эльгээһэн участково комисси өөрын зүблөөн дээрэ протоколой 1-11, 11 дба 11 емүрнүүдтэ тодохолнуудые оруулжа тухай асуудал хараха эрхэтэй.”;

дүрбэдэхи мэдүүлэлдэ “тэрэ дары эльгээһэнэй” гэжэн үгэнүүдэй урда “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссида” гэжэн үгэнүүдые оруулха;

м) 14-дэхи зүйлдэ:
нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “хунгуулин участково комиссиһаа ороһон,” гэжэн үгэнүүдэй хойно “муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси,” гэжэн үгэнүүдые нэмэхэ;

хоёрдохи мэдүүлэл иигэжэ найруулха:
“Хунгаһадай дуу дахинаа тоололго муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин, хунгуулин окружной комиссин шийдхэхы дуунай эрхэтэй гэшүүдэй (гэшүүдэй) байхада, протокол бэшэһэн ба баталһан хунгуулин участково комисси гү, али муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси хунгаһадай дуу дахинаа тоололго байлсаха эрхэтэй гэшүүдтэ, адаглагшадта, кандидатуудта, тус Хуулин 23-дахи статьягай 3-дахи зүйлдэ заагдаһан нюурнуудта дуулгажа үнгэргэгдэдэг, тэдэ дахинаа тоололго байлсаха эрхэтэй.”;

табадахид мэдүүлэлдэ “тэрэ дары эльгээһэнэй” гэжэн үгэнүүдэй урда “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссида” гэжэн үгэнүүдые оруулха;

зургаадахи мэдүүлэлдэ “тодорхойлтор” гэжэ үгын урда “муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин” гэжэн үгэнүүдые оруулха;

33) 55-дахи статьяда:
а) нэрэһэн “хунгалтын дүнгүүдые” гэжэн үгэнүүдэй урда “хунгуулин нэгэ мандагтай (олон мандадуудтай) округто” гэжэн үгэнүүдые оруулха;

б) нэгэдэхи зүйлэй нэгэдэхи мэдүүлэлдэ “тус протоколнуудта байһан баримтануудые” гэжэн үгэнүүдэй хойно “хунгалтын үдэрһөө хойшо гурбан хоногһоо оройтуулангүй” гэжэн үгэнүүдые нэмэхэ;

в) 2-дохи зүйлэй хоёрдохи дохол мүртэ нимэ удхатай хоёрдохи мэдүүлэл нэмэхэ: “Бүридхэлдэ абтаһан кандидатуудай хунгаһадай адли тэгшэ тоо абтаһан ушарта түрүүн бүридхэлдэ абтаһан кандидат хунгаһаа гэжэ тоологдодог.”;

34) нимэ удхатай 55.1-дэхи ба 55.2-дохи статьянуудые нэмэхэ:

“Статья 55.1. Хунгуулин нэгэн округто хунгалтын дүнгүүдые тодорхойлох гурим

1. Хунгуулин участково комиссинуудһаа абтаһан дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протоколнуудай нэгэдэхи хэһэгүүдэй үндэһэн дээрэ тэндэ байһан мэдээнүүдые нэмэхэ аргаар хунгуулин нэгэн округто хунгалтын эсэсэй үрэ дүн муниципальна

байгууламжын хунгуулин комисси тодорхойлогдог. Пунгуулин участково комиссинуудай протоколнуудта байһан мэдээ баримтанууды муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссийн шиндхэхи дуунай эрхэтэй гэшүүд өөһдөө нэмэн нэгдүүлдэг. Пунгалтын дүнгүүд тухай хоёр хэнгээр протокол ба нэгдэхэмэл таблица бэшгэдэг, тэрэндэ тус комиссийн шиндхэхи дуунай эрхэтэй байһан бүхы гэшүүд гараа табидат. Пунгалтын дүнгүүд тухай протоколой үндэһэн дээрэ комисси хунгалтын дүнгүүд тухай шиндхэбэри абадаг.

2. Пунгуулин нэгэн округто дуу үгэлгэдэ хабаадаһан хунгагшадай дуунай тоодуугаа үгэлгын хайрсагууд соо байһан тогтоомол түхэлэй бюллетеньнүүдэй тоогоор тодорхойлогдог.

3. Пунгуулин нэгэн округто дуу үгэлгэдэ хабаадаһан хунгагшадай дуун кандидатудай хоёрхоо бага бэшэ списокэй түлөө, тэрэн бүхэндэ 5 процент ба тэрэнхээ дээш, хунгуулин нэгэн округто дуу үгэлгэдэ хабаадаһан хунгагшадай дуун хамта дээрэ 50 процентһээ дээш болбол, тэдэ кандидатудай списокүүд депутадудай мандадууды хубаалгада хүртэдэг. Энэ ушарта хунгуулин нэгэн округто дуу үгэлгэдэ хабаадаһан хунгагшадай 5 процентһээ ба дуу абаһан кандидатудай списокүүд депутадудай мандадуудта хүртэдэггүй.

4. Хэрбээ хунгуулин нэгэн округто депутадудай мандадууды хубаалгада хүртэһэн кандидатудай списокүүдэй түлөө хунгуулин нэгэн округто дуу үгэлгэдэ хабаадаһан хунгагшадай 50 процент гү, али нэгэ бага доошо дуунай үгтэһэн ушарта депутадудай мандадууды хубаалгада заагдаһан кандидатудай списокүүд хүртэдэг, мүн саашадаа доошололгын гуримаар – бусад кандидатудай списокүүд депутадудай мандадууды хубаалгада хабаатай кандидатудай списокүүдэй түлөө дуугаа үгтэһэн хунгагшадай дуунай 50 процент хүртээр.

5. Хэрбээ кандидатудай нэгэ списокэй түлөө хунгуулин нэгэн округто дуу үгэлгэдэ хабаадаһан хунгагшадай дуунай тоо 50 процентһээ дээш байһан, харин кандидатудай бусад списокүүд депутадудай мандадууды хубаалгада хүртөөгүй байһан ушарта заагдаһан хубаалгада кандидатудай списокүүдэй дунда хунгуулин нэгэн округто дуу үгэлгэдэ хабаадаһан хунгагшадай олонхидуу абаһан кандидатудай список хүртэдэг.

Депутадудай мандадууды хубаалгада хүртэһэн кандидатудай списокүүд тус мандадууды тус Хуулин 55.2-дохи статьягай ёһоор абадаг.

Кандидатудай списокүүдхээ бүридхэлдэ абтаһан кандидатудай дунда муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссида тус списокы бүридхэлдэ абалгада олгогдоһон тоогой гуримай ба депутадудай мандадууды абалгын ээлжээнэй гуримай ёһоор депутадудай мандадууд хубаалгада.

Кандидатудай списоктэ байһанай ёһоор депутадай мандат абаха эрхэтэй бүридхэлдэ абтаһан кандидат депутадай мандат абалгаһаа арсаһан тухай мэдүүлгэ депутадар хунгагшадай тухай зохиомэдээ абаһанһаа хойшо табан хоногой туршада үгхээрхэтэй. Энэ ушарта депутадай мандат тус Хуулин 55.2-дохи статьягаар хараалагдаһан гуримай ёһоор энэл списокһээ бүридхэлдэ абтаһан удаадахи кандидатта үгтэдэг.

6. Муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси хунгуулин нэгэн округто хунгалта болоогүй гэжэ нимэ ушарнуудта тоолодог гэбэл:

1) кандидатудай списокүүдэй түлөө дуугаа үгэлгэдэ депутадудай мандадууды хубаалгада хабаадаха эрхэ хоёрхоо үсөөн кандидатудай списокэй абахада;

2) депутадудай мандадууды хубаалгада хабаадаха эрхэ тус статьягай 3 ба 4-дэхи зүйлнүүдэй ёһоор олоһон кандидатудай списокүүдэй түлөө түлөө дуугаа үгэлгэдэ хабаадаһан хунгагшадай табин процентһээ үсөөнэй кандидатудай списокүүдэй түлөө дуугаа үгтэһэн байхада.

7. Муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси хунгуулин нэгэн округто хунгалтын дүнгүүды үнэнтэ бэшэ гэжэ тоолохо гэбэл:

1) дуу үгэлгэ үнгэргэлгэдэ гү, али дуу үгэлгын дүн тогтоолгодо болоһон хазгайруулганууд хунгагшадай хүсэл элирүүлгын үрэ дүн бодотоор тодорхойлхын аргагүй болгоһон ушарта;

2) хунгуулин тус округто дуу үгэлгын дүүрэхэ үсын байдалаар хунгагшадай нэрэ

тоолборидо оруулагдаһан хунгагшадай бүхы тооһоо дүрбэнэй нэгэ хубиһаа бага бэшэ хунгагшады хамта дээрэн оруулан хунгуулин участогуудай зарим хубида хунгалтын үнэнтэ бэшэ гэжэ тоологдоһон ушарта;

3) сүүдэй шиндхэбэрээр.

Муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси хунгалтын дүнгүүд тухай протоколдо гар табиханай үгэлээр депутадар хунгагшадай, бүридхэлдэ абтаһан кандидатудта энэн тушаа дуулгадаг, тинхэдэнь мэдээ абаһанай үгэлээр тэдэ табан хоногой болзорто депутадай зэргэдэ зохиогүй уялгануудһаа сүлөөлгдэхэ тухай захиралтын (бусад документын) буулгабары, үгыһаа, заагдаһан уялгануудһаа сүлөөлгдэхэ тухай мэдүүлгэ тогтоогдоһон болзорто үгэһень гэршэлһэн документүүдэй буулгабары муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссида үгэхэ уялгатай. Хэрбээ кандидатудай списокээр дуугаа үгэлгын дүнгүүдээр хунгагша гэжэ тоологдоһон, бүридхэлдэ абтаһан кандидат тус эрилтэдүүргээгүй байбал, тэрэ кандидат списокһээ гаргагдадаг, харин тэрэнэй депутадай мандат тус Хуулар хараалагдаһан гуримаар бүридхэлдэ абтаһан ондоо кандидатта үгтэдэг.

Статья 55.2. Кандидатудай списокүүдэй дунда ба кандидатудай список дотор депутадудай мандадууды хубаалга

1. Муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси тус Хуулин ёһоор хунгуулин нэгэн округто депутадудай мандадууды хубаалгада хүртэһэн кандидатудай списокүүдэй түлөө дуугаа үгтэһэн хунгагшадай дуу тоолодог. Пунгагшадай дуунай тус тоо хунгуулин нэгэн округто депутадудай мандадуудай тоодо хубаалгадаг. Гаргагдаһан дүн хадаа кандидатудай списокүүдэй дунда мандадууды хубаалгын ябсада ашаглагдаха хунгуулин түрүүшын хуби болоно.

2. Саашадаа депутадудай мандадууды хубаалгада хабаадаһан кандидатудай список бүхэнөөр хунгагшадай дуунай тоо хунгуулин түрүүшын хубида хубаалгадаг. Тус хубаарин дүнгөөр гараһан (би болоһон) тоогой бүхэли хуби депутадудай мандадуудай тоо болоно, тэдэниие мандадуудай эхин хубаарин дүнгөөр зохио кандидатудай список абадаг.

3. Хэрбээ заагдаһан үйлэ хэрэгүүдэй үгэлээр тус Хуулин ёһоор депутадудай мандадууды хубаалгада хабаадаһан кандидатудай нэгэн гү, али хэдэн списокүүдтэ депутадудай мандадуудай хүртөөгүй хаань, үлэһэн хубаалгадагүй депутадудай мандадууд тус кандидатудай списокүүдтэ үгтэдэг. Хэрбээ заагдаһан үйлэ хэрэгүүдэй үгэлээр депутадудай мандадууды хубаалгада хабаадаһан, гэбэшье депутадудай мандадуудта хүртөөгүй кандидатудай списокүүдэй үлэһэн ушарта, хунгагшадай дуунай тоогоор депутадудай списокүүдээр түрүүшээр абтаһан депутадудай мандадуудай тоо нэгээр хородог, харин сүлөөлгдэхэн мандадууд депутадудай мандадууды хубаалгада хабаадаһан, тингээд депутадудай мандадуудта хүртөөгүй кандидатудай списокүүдтэ дамжуулагдадаг. Гэхэтэй хамта кандидатудай хоёр гү, али дээшэ списокүүдтэ депутадудай мандадуудай адли тоогой хүртөө хаань, хунгагшадай үсөөн дуу абаһан кандидатудай списокүүдэй мандадууд түрүүшын ээлжээндэ хороогдодог.

4. Тус статьягай 2-дохи ба 3-дахы зүйлнүүдэй ёһоор хэгдэхэн үйлэ хэрэгүүдэй үгэлээр хубаалгадагүй депутадудай мандадуудай үлэбэл, тэдэнэй хоёрдохи хубаари үнгэргэгдэдэг. Хубаалгадагүй депутадудай мандадууд тус статьягай 3-дахы зүйлэй ёһоор депутадудай мандадуудта хүртөөгүй кандидатудай списокүүдтэ нэжээдээр ба тус статьягай 2-дохи зүйлтэй зохилдуулан хубааһан дүнгөөр дуунай эхэнхи хуби абагшадта үгтэдэг. Бутархай хубин адли байхада (запятайн үгэлээр зургаадахи тэмдэг хүртээр) хунгагшадай олонхи дуу абаһан кандидатудай списоктэ үлүү эрхэ үгтэдэг.

5. Кандидатудай списокүүдэй дунда депутадудай мандадууды хубаалгын үгэлээр бүридхэлдэ абтаһан кандидатудай список бүхэн дотор депутадудай мандадуудай хубаари үнгэргэгдэдэг.

Кандидатудай списокүүдхээ бүридхэлдэ абтаһан кандидатудай дунда муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссида тус списокы бүридхэлдэ абалгада олгогдоһон тоогой гуримай ба депутадудай мандадууды абалгын ээлжээнэй гуримай

ёһоор депутадудай мандадууд хубаалгадаг.

6. Депутадудай мандадууды хубаалгада хүртэһэн кандидатудай список бүхэнөө хунгагшадай депутадудай нэрэ тоолбори муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссийн шиндхэбэрээр баталагдадаг.

7. Кандидатудай списокүүдэй дунда депутадудай мандадууды хубааһанай үгэлээр кандидатудай бүхы списокүүдэй гү, али тэдэнэй зарим нэгэнэйнь дунда нэгэ бадээшэ депутадудай мандадууды нэмэлтэ хубаарин шухала хэрэгэй гарабал, тус статьягай ёһоор бутархай хубин аргаар депутадудай мандадууды хубаалгада хүртөөгүй кандидатудай списокүүдтэ үгтэдэг, харин тэрэнэй үгэлээр хубаалгадагүй депутадудай мандадуудай үлөө хаань, тус хуулин заагдаһан статьягай ёһоор тодорхойлогдоһон бутархай хубин хоролгын гуримаар кандидатудай списокүүдэй дунда тараагдадаг.

Нэмэлтэ хубаарида имагта депутадудай

мандадууды абаагүй кандидатудай списокүүд хабаададаг."

35) 56-дахы статьяда:

а) 1-дэхи зүйлдэ "Окружной" гэжэ үгэ "Зохихо" гэхэн үгөөр хэлгэхэ;

б) 2-дохи зүйлдэ "Пунгуулин окружной комисси" гэхэн үгэнүүды "Кандидатуды, кандидатудай списокүүды бүридхэлдэ абаһан хунгуулин комисси" гэхэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

в) 3-дахы зүйл ингэжэ найруулха:

"3. Пунгалтын дүнгүүд, мүн кандидат бүхэнэй абаһан дуунай, "Зүбшөөнб" ба "Буруушаанаб" гэхэн үзэлнүүдээр үгтэһэн дуунай тоонууд тухай баримтанууд дуугаа үгтэһэн үдэрһөө хойшо нэгэ һараһаа оройтуулангүй албан ёһоор толилогдодог."

36) 57-дохи статьягай 2-дохи зүйлдэ "Окружной" гэжэ үгэ "Зохихо" гэхэн үгөөр хэлгэхэ;

37) нимэ удхатай 8-дахы хабсаргалта нэмэхэ:

"Буряад Республикада муниципальна байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай депутадудай хунгалта тухай" Буряад Республикын Хуулин. 8-дахы хабсаргалта

ГАР ТАБИЛГЫН ХУУДААН

Депутадудай хунгалта

(муниципальна байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай нэрэ)

_____ оной _____ " _____"
(хунгалтын нара, үдэр)

Бидэ, доро гараа табигшад, депутадудай хунгалтада кандидатудай списокэй дэбжүүлгэ _____

(муниципальна байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай нэрэ)
хунгуулин нэгэдэлхээ дэмжэнэбди

1. _____
(кандидатдай фамили, нэрэ, обог, түрэн жэл, нара үдэр, гол ажалай гү, али али албанай газар, гол ажалай гү, али албанай газарай үгы байһан ушарта – эрхилдэг мэргэжэлэйнь янза, эзэлдэг тушаал, ажаһуудаг газарай хаяг, сүүдүүлгын мэдээнүүд, харьяатанай шэнжэ ба хари гүрэнэй нэрэ, хари гүрэнэй дэбисхэр дээрэ саг үргэлжэ ажаһуулгын эрхэ баталһан документын бии байлга).

2. _____
(кандидатдай фамили, нэрэ, обог, түрэн жэл, нара үдэр, гол ажалай гү, али али албанай газар, гол ажалай гү, али албанай газарай үгы байһан ушарта – эрхилдэг мэргэжэлэйнь янза, эзэлдэг тушаал, ажаһуудаг газарай хаяг, сүүдүүлгын мэдээнүүд, харьяатанай шэнжэ ба хари гүрэнэй нэрэ, хари гүрэнэй дэбисхэр дээрэ саг үргэлжэ ажаһуулгын эрхэ баталһан документын бии байлга).

3. _____
(кандидатдай фамили, нэрэ, обог, түрэн жэл, нара үдэр, гол ажалай гү, али али албанай газар, гол ажалай гү, али албанай газарай үгы байһан ушарта – эрхилдэг мэргэжэлэйнь янза, эзэлдэг тушаал, ажаһуудаг газарай хаяг, сүүдүүлгын мэдээнүүд, харьяатанай шэнжэ ба хари гүрэнэй нэрэ, хари гүрэнэй дэбисхэр дээрэ саг үргэлжэ ажаһуулгын эрхэ баталһан документын бии байлга).

№ л/л	Фамили, нэрэ, обог	Түрэн жэл (18 наһатай-шуулда – түрэн нара, үдэр)	Паспортта гү, али эрхэтэй паспорт хэлгэһэн документдо заагдаһан ажаһуудаг газарай хаяг	Паспортын гү, али нэлгэдэг документын хубарил ба дугаар, документ абалгын нара, үдэр	Гар табилгын нара, үдэр	Пунгалтын гар табилга
1	2	3	4	5	6	7

Гар табилгын хуудаһа гэршэлнэб:

_____ (гар табилганууды суглуулһан нюурай фамили, нэрэ, обог, түрэн жэл (18 наһатайшуулда

_____ нэмэлтэ нара, үдэр), ажаһуудаг газарай хаяг, паспортын гү, али тэрэниие нэлгэһэн документын

_____ хубарил ба дугаар)

_____ (нара, үдэр) _____ (гар табилгань)

Гар табилгын хуудаһа гэршэлнэб: хунгуулин нэгэдэлэй найдалгата түлөөлэгшэ _____

_____ (хунгуулин нэгэдэлэй нэрэ)

_____ (гар табилганууды суглуулһан нюурай фамили, нэрэ, обог, түрэн жэл (18 наһатайшуулда

_____ нэмэлтэ нара, үдэр), ажаһуудаг газарай хаяг, паспортын гү, али тэрэниие нэлгэһэн

_____ документын хубарил ба дугаар)

_____ (нара, үдэр) _____ (гар табилгань)

Статья 2

Тус Хуули албан ёһоор толилогдоһон үдэрһөө хойшо арба хоноод хүсэндөө орохо. Буряад Республикын Президент В.В. НАГОВИЦЫН

Улаан-Үдэ хото
2008 оной октябрийн 1
№ 478-IV

"Буряад Республикада бюджет хоорондын харилсаанууд тухай" Буряад Республикын Хуулийн 2-дохи хабсаргалтада хубилалтануудыг оруулха тухай

Буряад Республикын Арагай Хурал 2008 оной сентябриин 29-д баталан абаа

Статья 1

"Буряад Республикада бюджет хоорондын харилсаанууд тухай" Буряад Республикын 2005 оной октябриин 13-най 1334-III дугаарай Хуулийн 2-дохи хабсаргалтада (Буряад Республикын Хуулиа шийдхэбэринүүдэй суглуулбари, 2005, № 10 (79); 2006, № 6-7 (87-88), № 10-11 (91-92), № 12 (93); 2007, № 6-7 (99-100), № 8-9 (101-102); "Бурятия" газетэ, 2005, октябриин 15; 2006, июлиин 8, июлиин 11, ноябриин 29, декабриин 23; 2007, июлиин 3, сентябриин 12; 2008, июлиин 8) удаадахи хубилалтануудыг оруулха гэбэл:

1) I бүлэгэй 1,2 зүйлдэ иимэ удхатай зургаадахи шэнэ мүр нэмэхэ:

"олзын арга боломжо - экономикын хүгжэлтэ болон түхэлһөө ба (али) нютагай бюджетүүдтэ оруулагдаха ёһотой налогой үндэһинһөө, дээдэ гарай бюджетүүдһээ абтадаг трансфертһээ уламжалан, муниципальна аймагай (хотын тойрогой) нэгдэхэмэл бюджетэй абажа боломоор олзо оршын сэгнэлтэ";

2) II бүлэгэй табадахи шэнэ мүр иигэжэ найруулха:

"Д - муниципальна аймагуудай (хотын тойрогуудай) бюджетэй хангагдасын эгээл дээгүүр шалгуур болгон тогтоогдоһон муниципальна аймагай (хотын тойрогой) хэмжээнһээ гээгдэлгыг хороохын тулаада хэрэгтэй мүнгэнэй хэмжээн";

3) III бүлэгтэ:

а) 3.1 зүйл иигэжэ найруулха:
"3.1. I-н муниципальна аймагай (хотын тойрогой) бюджетэй хангагдасын тэгшээрүүлгэдэ нэмэлтэ мүнгэнэй хэмжээ тоололо иимэ гуримаар бээлүүлэгдэдэг:
 $T_i = T_{1i} + T_{2i}$

Эндэ T_{1i} - нэгдэхэ шатада i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогой) бюджеттэ тоологдоһон нэмэлтэ мүнгэнэй хэмжээн;

T_{2i} - хоёрдохи шатада i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогой) бюджеттэ тоологдоһон нэмэлтэ мүнгэнэй хэмжээн.

Нэгдэхэ шатада нэмэлтэ мүнгэнэй хэмжээн тэгшээрүүлгын шалгуур болгожо тогтоогдоһон хэмжээнһээ дээшэ бэшэ бюджетэй хангагдасатай муниципальна аймагуудай (хотын тойрогуудай) дунда хубаагдадаг ба иимэ гуримаар тодорхойлогдодог:

$$T_{1i} = \Phi \text{ФПМР} \times \text{Хд} / \text{Д}$$

Эндэ T_{1i} - муниципальна аймагуудай (хотын тойрогуудай) бюджетэй хангагдаса тэгшээрүүлгэдэ i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) нэмэлтэ мүнгэнэй хэмжээн;

ФПМР - муниципальна аймагуудыг (хотын тойрогуудыг) мүнгөөр дэмжэлгын республикын жасын юрэнхы хэмжээн;

Д - муниципальна аймагуудай (хотын тойрогуудай) бюджетэй хангагдасын эгээл дээгүүр шалгуур болгон тогтоогдоһон муниципальна аймагай (хотын тойрогой) хэмжээнһээ i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогой) гээгдэлгыг хороохын тулаада хэрэгтэй мүнгэнэй хэмжээн;

Муниципальна аймагуудай (хотын тойрогуудай) бюджетэй хангагдаса тэгшээрүүлгэдэ нэмэлтэ мүнгэ хубаалгын шэнэ аргада 2009 онһоо ороһон ушараар хоёрдохи шатада муниципальна аймагуудай (хотын тойрогуудай) бюджетэй хангагдаса тэгшээрүүлгэдэ нэмэлтэ мүнгэнэй хэмжээн оруулагдадаг.

Муниципальна аймагуудай (хотын тойрогуудай) бюджетэй хангагдаса тэгшээрүүлгэдэ нэмэлтэ мүнгэ хубаалгын шэнэ аргада 2009 онһоо ороһон ушараар хүсэдүүлгэдэ хэрэгтэй мүнгэнэй хэмжээн иигэжэ тоологдодог:

$$T_{2i} = (\text{ДП} i_{2007} - \text{ДП} i) \times \text{Ккомп} / \text{ДП} i_{2007} - \text{түсэблэгдэһэн жэлэй эрхэ нүхэсэдэ оруулагдаһан 2007 оной налогой арга шадал};$$

ДП i - түсэбтэ жэлэй олзо оршын арга боломжо;

Ккомп - хүсэдүүлгын үдхэгшэ; 2009 ондо 66 процентын хэмжээндэ абтадаг, 2010 ондо - 33 процентын, 2011 ондо ба удаадахи жэлүүдтэ - 0 процент.";

б) 3.5-дахи зүйл иигэжэ найруулха:

"3.5. Муниципальна аймагай (хотын тойрогой) бюджетэй гаршын тэмдэг тоололо иигэжэ хэгдэдэг:

$$\text{ИБР} = \text{Узп} \times \text{Х Кзп} i + \text{Ужк} \times \text{Кжк} i = \text{Уост} \times \text{Кост} i$$

Узп - салин түлбэрийн гаршын хуби, тэрэ тоодо ажалай салинда нэмэлтэ, муниципальна аймагуудай (хотын тойрогуудай) бюджетүүдтэ дунда зэргын, 0,5 тоодо адлидхагдадаг;

Кзп i - i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) ажалай салин түлбэрийн илгаралгын үдхэгшэ;

Ужк - гэр байрын-коммунальна ажыхыда ба коммунальна туһа хангамжада гаршануудай, мүн гэр байрын-коммунальна туһа хангамжын сэнгүүдэй нүлөө үзүүлдэг бусад гаршануудай хуби, муниципальна аймагуудай (хотын тойрогуудай) бюджетүүдтэ дунда зэргын, 0,20 тоодо адлидхагдадаг;

Кжк i - i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) гэр байрын-коммунальна туһа хангамжын сэн илгаралгын үдхэгшэ;

Уост - муниципальна аймагуудай (хотын тойрогуудай) бюджетүүдтэ талаар дунда зэргын бэшэ гаршануудай хубита сэн, 0,3 адлидхагдадаг;

Кост i - i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) бусад гаршануудыг илгаруулгын үдхэгшэ.

3.5.1. I-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) салин түлбэри илгаралгын үдхэгшэ иигэжэ тоологдодог:

$$\text{Кзп} i = \frac{[1 + \text{Край} i + \text{Ктер} i] \times (1 + 0,25 \times \text{Дсн} i) \times \text{Кри}}{\text{Кзп}}$$

Эндэнь Край i - i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) федеральна ба республикын гуримшуулгын хуулиа шийдхэбэринүүдээр тогтоогдоһон ажалай салинай аймагай үдхэгшэ;

Ктер i - i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) федеральна ба республикын гуримшуулгын хуулиа шийдхэбэринүүдээр тогтоогдоһон ажалай салинда нютагай нэмэлтэ;

0,25 - хүдөө нютагта хүдэлһэнэй түлөө бюджетэй халбарийн мэргэжэлтэдэй салинда ба тарифай хэмжээндэ дээшэлүүлгшэ үдхэгшэ;

Дсн i - i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) зоной юрэнхы тоодо хүдөөгэй зоной хуби;

Кри - i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) зоной таранги хуудалда заһаха үдхэгшэ;

Кзп - Буряад Республикада муниципальна аймагуудай (хотын тойрогуудай) саг үргэлжэ хуудга зоной тоо хараада абан Буряад Республикада ажалай салинай илгаралгын дунда зэргын үдхэгшэ.

3.5.2. I-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) зоной таранги хуудалда заһаха үдхэгшэ иигэжэ тоологдодог гэбэл:

$$\text{Кри} = 1 + \text{Ui}$$

Эндэ U_i - 500 хүнһөө үсөөн тоотой хуурин газарнуудта хуудга зоной хуби, i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто).

3.5.3. I-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) гэр байрын-коммунальна туһа хангамжын сэнгүүдэй илгаралгын үдхэгшэ иигэжэ тоологдодог:

$$\text{Кжк} i = (\text{Тгр} j \times \text{Qi}) / (\text{Тср} \times \text{Qмин})$$

Эндэ Тгр j - i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогой) ородог j-н бүлэгтэ дулаанай элшэ хүсэнэй дунда зэргээр багсаагдаһан тариф;

Тср - муниципальна аймагуудта (хотын тойрогуудтэ) дулаанай элшэ хүсэнэй дунда зэргээр багсаагдаһан тариф;

Qi - i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогой) дулаасуулгын хаһын үргэлжэлтэ;

Qмин - муниципальна аймагуудта (хотын тойрогуудта) дулаасуулгын хаһын үргэлжэлгын доодо хэмжээн.

Бүлэгөөр муниципальна аймагууд (хотын тойрогууд) иигэжэ хубаагдадаг:

Улаан-Үдэ хото, Кабанскын аймаг; Загарайн, Ивалгын, Хягтын, Мухар-Шэбэрэй, Ахын, Прибайкалийн, Тарбагатайн аймагууд;

Северобайкальск хото, Бэшүүрэй, Зэдын, Хэжэнгын, Сэлэнгын, Түнхэнэй аймагууд;

Баргажанай, Яруунын, Захаминай, Муйскын, Хойто-Байгалай, Хориин аймагууд;

Баунтын эвенкын, Хурамхаанай аймагууд.

3.5.3.1. I-н муниципальна аймагай

(хотын тойрогой) ородог j-н бүлэгтэ дулаанай элшэ хүсэнэй дунда зэргээр багсаагдаһан тариф иигэжэ тоологдодог:

$$\text{Тгр} j = \sum (\text{Ni} \times \text{Тср} i) / \sum \text{Ni}$$

Эндэ Ni - j-н бүлэгтэ i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогой) саг үргэлжэ хуудга зоной тоо;

Тср i - j-н бүлэгтэ i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) дулаасуулгын элшэ хүсэнэй дунда зэргээр багсаагдаһан тариф.

3.5.4. I-н муниципальна аймагай (хотын тойрогой) бусад гаршануудар илгаралгын үдхэгшэ иигэжэ тоологдодог:

$$\text{Кост} i = (\text{Квси} \times \text{Кнп} i \times \text{Кудал} i \times \text{Ксез} i) / \text{Кост}$$

Эндэ Квси - i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) зоной наһанай илгаралай үдхэгшэ;

Кнп i - i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) зоной үсөөн хуулгын үдхэгшэ;

Кудал i - Улаан-Үдэ хотоһоо i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогой) холо байлгын үдхэгшэ;

Ксез i - i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) эд шэрэлгын хаһын үдхэгшэ;

Кост - Буряад Республикада муниципальна аймагуудай (хотын тойрогуудай) саг үргэлжэ хуудга зоной тоо хараада абан Буряад Республикада бусад гаршануудар үнэ сэн нэмэлгын дунда зэргын үдхэгшэ.

3.5.4.1. Зоной наһанай үдхэгшэ иигэжэ тоологдодог:

$$\text{Квси} = \text{Fi} / \text{F}$$

Эндэ Fi - i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) 16 наһа хүрэтэр зоной хуби;

F - Буряад Республикада бүхэлдөө зоной тоодо 16 наһа хүрэтэр зоной хуби.

3.5.4.2. Кнп i - i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) зоной үсөөн хуулгын үдхэгшэ иигэжэ тогтоогдодог.

1 дүрбэлжэн километртэ дунда зэргээр 2,5 зонһоо дээшэ зотой муниципальна аймагуудта (хотын тойрогуудта) - 1; 1 дүрбэлжэн километртэ дунда зэргээр 0,5 зонһоо дээшэ байбал - 1,2; 1 дүрбэлжэн километртэ дунда зэргээр 0,5 зонһоо доошо байбал - 2.

3.5.4.3. Улаан-Үдэ хотоһоо i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогой) холо байлгын үдхэгшэ иигэжэ тоологдодог:

$$\text{Кудал} i = \text{Удал} i / \text{Удалср}$$

Эндэ Удал i гээшэнь Улаан-Үдэ хотоһоо i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогой) холонь;

Удалср - муниципальна аймагуудай (хотын тойрогуудай) холонь Буряад Республикада дунда зэргээр.

Хэрбээ Кудал i-һээ бага хаань үдхэгшэнь 1 болодог.

3.5.4.4. Буряад Республикада ашаа (эд) абаашалгын хизаарлагдаһан болзортой муниципальна аймагуудта i-н муниципальна аймагай (хотын тойрогто) эд шэрэлгын хаһын үдхэгшэ 2-то адляар абтадаг.

Бусад муниципальна аймагуудта (хотын тойрогуудта) үдхэгшэ 1 болодог."

Статья 2

Тус Хуули 2009 оной январин 1-һээ хүсэндөө орохо.

Буряад Республикын Президент В.В.НАГОВИЦЫН

Улаан-Үдэ хото

2008 оной октябриин 13

№ 482-IV

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ хуудга ба зэбсэгтэ хөморонной эрхэ нүхэсэдэ даабари дүүргэһэн эрхэтэдэй социальна хамгаалгын хэмжээнүүд тухай"

Буряад Республикын Хуулин 2-дохи статьяда хубилалта оруулха тухай

Буряад Республикын Арагай Хурал 2008 оной сентябриин 29-д баталан абаа

Статья 1

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ хуудга ба зэбсэгтэ хөморонной эрхэ нүхэсэдэ даабари дүүргэһэн эрхэтэдэй социальна хамгаалгын хэмжээнүүд тухай" Буряад Республикын 2002 оной октябриин 16-най 94-III дугаарай Хуулийн 2-дохи статьяда хубилалта оруулахада иигэжэ найруулха:

"Статья 2. Зэбсэгтэ хөморондо хабаадагшадай социальна дэмжэлгын хэмжээнүүд

1. Зэбсэгтэ хөморонуудта хабаадагшадта эмнэлгын харуулалтануудай байхада республикын медицинн эмнэлгын эмхи зургаануудта бээ аргалха эрхэ олгогдодог.

2. Россин Федерациин Зэбсэгтэ Хүснүүдтэ таталгаар ба хэлсэгээр сэрэгэй алба гараһан сэрэгшэдэй, Российской Федерациин Дотоодын хэрэгүүдэй министрствын хүдэлмэрилгшэдэй, Россин Федерациин Дотоодын хэрэгүүдэй министрствын дотоодын сэрэгэй алба хаагшадай, Федеральна хилын харуулай албанай сэрэгшэдэй, Россин Федерациин Федеральна аюулгүйн албанай зургаануудай хүдэлмэрилгшэдэй тооһоо Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ хуудга ба Таджикистан Республикада зэбсэгтэ хөморонуудай эрхэ нүхэсэдэ зорилго дүүргэһэн эрхэтэдэ социальна дэмжэлгын удаадахи хэмжээнүүд үзүүлэгдэдэг гэбэл:

1) Буряад Республикын хуулар тогтоогдоһон социальна хэмэй хэмжээн соо гэр байрын бүхы талмайн 50 процентын хэмжээгээр, тэрэ тоодо тэрээнтэй сугтаа хуудга гэр бүлын гэшүүдтэ, түлбэри хэгдэдэг. Заагдаһан хүнгэлэлтэнүүд гэр байрын түхэл болон албан захиргаанай хамаадалһаа илгаагүй олгогдодог;

2) заагдаһан нюурнуудай ажалай (албанай) үедэ бэшэгдээд байһан Буряад Республикын поликлиникэнүүд болон бусад медицинн эмхи зургаануудта хангалга үлсэлгэ, гүрэнэй гү, али муниципальна элүүрре хамгаалгын эмхи зургаануудта Россин Федерациин эрхэтэдэ түлсэлгүг медицинн туһаламжа үзүүлэлгын гүрэнэй лаб хангалгын програмнуудар эмнэлгын туһаламжа үзүүлэлгэ, тэрэ тоодо Буряадай республикын дайнай ветерануудай клиническ госпитальда;

3) ажалайн газарта шэнэ мэргэжэлдэ, курснуудта хэрэгтэй мэргэжэлнүүдээр ба ажалладаг зоние бэлдэлгын ба шэнэ мэргэжэлдэ хургалгын гүрэнэй байгуулгада мэргэжэлдэ дээшэлүүлгын курснуудта түлөөнэгүй хургалга;

4) нара бүри 395 түхэригэй түлбэри."

Статья 2

Тус Хуули 2009 оной январин 1-һээ хүсэндөө орохо.

Буряад Республикын Президент В.В.НАГОВИЦЫН

Улаан-Үдэ хото

2008 оной октябриин 13

№ 485-IV

"Россин Федерациин можонуудай гүрэнэй засагай хуули гаргалгын (түлөөлэлгэтэ) ба гүйсэдхэхи зургаануудай эмхидхэлэй юрэнхы ёһо заршамууд тухай" Федеральна хуулиа хубилалтанууд болон нэмэлтэнүүдыг оруулха тухай" ба

"Россин Федерацида нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн эмхидхэлэй юрэнхы ёһо заршамууд тухай" федеральна хуулинуудыг абаһан ушарһаа Россин Федерациин хуулиа

шиидхэбэринүүдтэ хубилалтануудыг оруулха тухай ба Россин Федерациин хуулиа зарим шийдхэбэринүүдэй хүсээ буураһан тухай" Федеральна хуули бээлүүлхэ талаар Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай зарим эрхэ түлөөлэлгэнүүд тухай"

Буряад Республикын Хуулин 17-дохи статьяда хубилалтануудыг оруулха тухай

Буряад Республикын Арагай Хурал 2008 оной сентябриин 29-д баталан абаа

Статья 1

"Россин Федерациин можонуудай гүрэнэй засагай хуули гаргалгын (түлөөлэлгэтэ) ба гүйсэдхэхи зургаануудай эмхидхэлэй юрэнхы ёһо заршамууд тухай" Федеральна хуулиа хубилалтанууд болон нэмэлтэнүүдыг оруулха тухай" ба "Россин Федерацида нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн эмхидхэлэй юрэнхы ёһо заршамууд тухай" федеральна хуулинуудыг абаһан ушарһаа Россин Федерациин хуулиа шийдхэбэринүүдтэ хубилалтануудыг оруулха тухай ба Россин Федерациин хуулиа зарим шийдхэбэринүүдэй хүсээ буураһан тухай" Федеральна хуули бээлүүлхэ талаар Буряад Республикын

гүрэнэй засагай зургаануудай зарим эрхэ түлөөлэгэнүүд тухай" Буряад Республикын 2004 оной декабрийн 7-ной 899-III дугаарай Хуулин (Буряад Республикын Хуулигта шийдхэбэринүүдэй суглуулбари, 2004, № 12 (69); 2005, № 3 (72), № 6-7 (75-76), №12 (81); 2006, № 6-7 (87-88), № 8-9 (89-90); 2007, № 3 (96), № 6-7 (99-100), № 8-9 (101 - 102), № 10-11 (103-104); "Бурятия" газет, 2004, декабрийн 8, декабрийн 29; 2005, мартын 26, июлийн 7, декабрийн 24; 2006, июлийн 14, июлийн 4, июлийн 11, сентябрийн 29; 2007, мартын 10, июлийн 3, августын 22, сентябрийн 12, ноябрийн 3; 2008, июлийн 12) 17-дохи статьяда удаадахи хубилалтануудые оруулха гэбэл:

- 1) нэгэдэхи хубида "эрэмдэгтэй гү, али пенсионер" гэнэн үгэнүүдые хахаха;
- 2) хоёрдохи хубида "эрэмдэгтэй гү, али пенсионер" гэнэн үгэнүүдые хахаха.

Статья 2

Тус Хуули албан ёһоор толилогдоһон үдэрһөө хойшо арбан хоног болоод хүсэндөө орохо.

Буряад Республикын Президент В.В.НАГОВИЦЫН

Улаан-Үдэ хото
2008 оной октябрийн 13

№ 488-IV

"Буряад Республикада экономика талаар дэмжэлгэтэй гуримай бэһэлүүрнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай

Буряад Республикын Арагай Хурал 2008 оной сентябрийн 29-гэ баталан абаа

Статья 1

"Буряад Республикада экономика талаар таарамжатай гуримай бэһэлүүрнүүд тухай" 2007 оной мартын 14-нэй 2073-III дугаарай Буряад Республикын Хуулида (Буряад Республикын Хуулигта шийдхэбэринүүдэй суглуулбари, 2007, № 3 (96); "Бурятия" газет, 2007, мартын 15) удаадахи хубилалтануудые оруулха:

- 1) 2-дохи статьягай 1 хубида "мүнгэ номололго татахын ба үндэр технологиин шэнэ үйлэдбэринүүдые эмхидхэхын тулада" гэнэн үгэнүүдые "мүнгэ номололго татахын ба үндэр технологиин шэнэ үйлэдбэринүүдые эмхидхэхын, транспорттын хангалга, мүн аяншалга болон санаторно-курорттын халбари хүгжөөхын тулада" гэнэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;
- 2) 3-дахи статьяда "үндэр технологиин үйлэдбэринүүдэй," гэнэн үгэнүүдэй удаа "транспорттын хангалгын, аяншалгын ба санаторно-курорттын халбарин," гэнэн үгэнүүдые нэмэхэ;
- 3) 4-дахи статьяда:

- а) 1-дэхи хубида иимэ удхатай шэнэ мүр нэмэхэ: "аяншалгын-элүүржүүлгын түхэлэй";
- б) иимэ удхатай 3.1-дэхи хуби нэмэхэ: "3.1. Аяншалгын-элүүржүүлгын түхэлэй экономика талаар дэмжэлгэтэй гуримай бэһэлүүр - дэбисхэр дээрэн аяншалгын-элүүржүүлгын ажал ябуулга бэелүүлэгдэдэг экономика талаар дэмжэлгэтэй гуримай бэһэлүүр. Тус Хуулин зорилгонуудаар аяншалгын-элүүржүүлгын ажал ябуулга гэжэ аяншалгын халбарин бүтээл байгуулха, тэрэниие бэелүүлхэ ба саашан ябуулха талаар, мүн эрхэтэдэй аяншалга ба амарха талаар хэрэгтэй юумэ хангаха талаар туһа хангамжа үзүүлхэ талаар ажал ябуулга; туризмын халбарин объектүүдые, санаторно-курорттын эмнэлгэдэ, эрхэтэдэй махабад хэргээн эмнэлгэдэ ба амаралгада хэрэгтэй объектүүдые бариха, шэнэлхэ, ашаглаха талаар ажал ябуулга, мүн аяншалгын ажал ябуулга ба минеральна уһанай хэбтэшэ, эмнэлгын шабар болон байгааһын бусад нөөсөнүүдые бэлдэхэ, олзборилхо ба ашаглаха талаар ажал ябуулга, тэрэ тоодо эрхэтэдэй санаторно-курорттын эмнэлгын ба үбшэн хэргэлгэлгын, махабад хэргээн эмнэлгын ба амаралта эмхидхэлгын, минеральна уһанай промышленна амхарталалгын талаар ажал ябуулга гэжэ ойлгогдоно.

Аяншалгын-элүүржүүлгын түхэлэй экономика талаар дэмжэлгэтэй гуримай бэһэлүүр Буряад Республикын Правительствоын тодорхойлодог ганса гү, али хэдэн дэбисхэрнүүд дээрэ байгуулагдадаг."

в) 4-дэхи хубин нэгэдэхи ба хоёрдохи мэдүүлэлнүүдтэ "экономическа дэмжэлгын" гэнэн үгэнүүдэй үүлээр "аяншалгын-элүүржүүлгын түхэлэй экономика талаар дэмжэлгэтэй гуримай бэһэлүүрхээ бэшэ" гэнэн үгэнүүдые нэмэхэ;

г) 5-дахи хубида "экономическа дэмжэлгын" гэнэн үгэнүүдэй удаа "аяншалгын-элүүржүүлгын түхэлэй экономика талаар дэмжэлгэтэй гуримай бэһэлүүрхээ бэшэ" гэжэ нэмэхэ;

4) 5-дахи статьяда:

- а) 1 хубида "экономическа дэмжэлгын" гэнэн үгэнүүдэй удаа "аяншалгын-элүүржүүлгын түхэлэй экономика талаар дэмжэлгэтэй гуримай бэһэлүүрхээ бэшэ" гэжэ нэмэхэ;
- б) иимэ удхатай 3.1 хуби нэмэхэ; "3.1. Аяншалгын-элүүржүүлгын түхэлэй экономика талаар дэмжэлгэтэй гуримай бэһэлүүр байгуулха үедэ тус бэһэлүүр бии болгоһон газарай участогууд (тэрэ тоодо тус бэһэлүүрэй инженернэ, транспорттын, социальна, шэнэ үйлэй ба бусад оршон ажыхы, гэр байрын жаса түхээрхын ба ашаглахын тулада үгтэһэн ба тиимэ объектнүүдэй байһан газарай участогууд) ээрхэтэдэй гү, али юридическэ нюурнуудай мэдэлдэ ба (али) ашаглалгада байжа болодог."

в) иимэ удхатай 5.1 хуби нэмэхэ: "5.1. Аяншалгын-элүүржүүлгын түхэлэй экономика талаар дэмжэлгэтэй гуримай бэһэлүүр байгуулха үедэ тус бэһэлүүр бии болгодог газарай участогуудта гүрэнэй, муниципальна, хубин мэдэлэй зөөри болодог объектнүүд байжа болодог."

5) 6-дахи статьяда:

- а) 7-дохи хубида: 1 зүйлдэ "промышленна-үйлэдбэрин гү, али технико-нэбтэрүүлгын" гэнэн үгэнүүдые "промышленна-үйлэдбэрин, технико-нэбтэрүүлгын гү, али аяншалгын-элүүржүүлгын" гэнэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;
- 2 зүйлдэ "промышленна-үйлэдбэрин гү, али технико-нэбтэрүүлгын" гэнэн үгэнүүдые "промышленна-үйлэдбэрин, технико-нэбтэрүүлгын гү, али аяншалгын-элүүржүүлгын" гэнэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;
- б) иимэ удхатай 7.1. хуби нэмэхэ: "7.1. Аяншалгын-элүүржүүлгын түхэлэй экономика дэмжэлгэтэй бэһэлүүрэй байлгые байгааһа болон соёлой үнэтэ зүйл хамгаалха хэрэг гараа хаань, мүн лэ сагнаань урид болуулжа болодог."
- 6) 8-дахи статьягай 1-дэхи хубин 5-дахи зүйлдэ "промышленна-үйлэдбэрин гү, али технико-нэбтэрүүлгын" гэнэн үгэнүүдые "промышленна-үйлэдбэрин, технико-нэбтэрүүлгын гү, али аяншалгын-элүүржүүлгын" гэнэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;
- 7) 9-дэхи статьягай 3-дахи хубида "промышленна-үйлэдбэрин гү, али технико-нэбтэрүүлгын" гэнэн үгэнүүдые "промышленна-үйлэдбэрин, технико-нэбтэрүүлгын гү, али аяншалгын-элүүржүүлгын" гэнэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;
- 8) 11-дэхи статьяда иимэ удхатай 3.1-дэхи хуби нэмэхэ:

"3.1. Аяншалгын-элүүржүүлгын ажал ябуулга эрхилхэ тухай хэлсээгээр экономика дэмжэлгэтэй бэһэлүүрэй хабаатай нюур аяншалгын-элүүржүүлгын ажал ябуулга эрхилхэ тухай хэлсээ баталха тухай мэдүүлгэ экономика дэмжэлгэтэй бэһэлүүрэй хүтэлбэрин зургаануудта үгтэһэн үдэрэй байдалаар Россин Федерацийн Түбэй банкын тогтооһон хэмжээгээр нэгэ миллион евро мүнгэнһөө бага бэшэ (эд хэрэгсэлэй нөөсэһөө бэшэ) хэмжээнэй удаан болзорой номололго түхэригөөр хэхэ ёһотой. Тиихэдээ экономика дэмжэлгэтэй бэһэлүүрэй хабаатай нюур аяншалгын-элүүржүүлгын ажал ябуулга эрхилхэ тухай хэлсээ баталха тухай мэдүүлгэ экономика дэмжэлгэтэй бэһэлүүрэй хүтэлбэрин зургаануудта үгтэһэн үдэрэй байдалаар Россин Федерацийн Түбэй банкын тогтооһон хэмжээгээр хоёр зуу мянган евро мүнгэнһөө бага бэшэ (эд хэрэгсэлэй нөөсэһөө бэшэ) хэмжээнэй удаан болзорой номололго түхэригөөр тус хэлсээ баталһан үдэрһөө хойшо жэлэй туршада хэхэ ёһотой."

Статья 2

Тус Хуули албан ёһоор толилон үдэрһөө хойшо арбан хоногой үнгэрхэдэ хүсэндөө орохо.

Буряад Республикын Президент В.В.НАГОВИЦЫН

Улаан-Үдэ хото
2008 оной октябрийн 13

№ 491-IV

"Буряад Республикын гүрэнэй мэдэлэй зөөридэ ба Буряад Республикадахи муниципальна байгууламжануудай мэдэлэй зөөридэ байдаг зөөри хамгаалгын талаар албан захиргаанай харюусалга тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай

Буряад Республикын Арагай Хурал 2008 оной сентябрийн 29-гэ баталан абаа

Статья 1

Буряад Республикын 2004 оной июлийн 6-най 736-III дугаарай "Буряад Республикын гүрэнэй мэдэлэй зөөридэ ба Буряад Республикадахи муниципальна байгууламжануудай мэдэлэй зөөридэ байдаг зөөри хамгаалгын талаар албан захиргаанай харюусалга тухай" Хуулида (Буряад Республикын Хуулигта шийдхэбэринүүдэй суглуулбари, 2004, № 6-7 (63-64); 2007, № 10-11 (103 - 104); 2008, № 4-5 (109 - 110), 1-дэхи хуби; "Бурятия" газет, 2004, июлийн 8; 2007, октябрийн 10; 2008, майн 13, майн 31) удаадахи хубилалтануудые оруулха гэбэл:

- 1) иимэ удхатай 5.1-дэхи статья нэмэхэ: "Статья 5.1. Муниципальна мэдэлдэ байһан зөөри хүтэлэлгын ба мүрын ололгын гурим эбдэлгэ

Нюотагай өөһэдэн хүтэлбэрин зургаанай тушаалта нюурай муниципальна байгууламжын түлөөлэгэтэ зургаанай гуримшуулгын хуулигта шийдхэбэрээр тодорхойлогдоһон муниципальна мэдэлдэ байһан зөөри хүтэлэлгын ба мүрын ололгын гурим эбдэлгэн нюурта, тус Хуулин 5-дахи статьягаар хараалагдаһан нюурнуудһаа бэшэндэ, хоёр мянгаһаа гурба мянга хүртээр хэмжээнэй албан захиргаанай яла ашагдадаг."

- 2) 8 ба 9-дэхи статьянуудые иигэжэ найруулха:

"Статья 8. Албан захиргаанай хуули эбдэлгэ тухай протоколнуудые бэшэхэ түлөөлэгэтэй тушаалта нюурнууд

Тус Хууляар хараалагдаһан албан захиргаанай хуули эбдэлгэ тухай протоколнуудые бэшэхэ эрхэтэй гэбэл:

Буряад Республикын гүрэнэй зөөри хүтэлэлгын талаар Буряад Республикын гүрэнэй засагай түлөөлэгэтэй зургаанай Буряад Республикын "хүтэлбэрилэгшэд", "мэргэжэлтэд" бүлэгүүдэй гүрэнэй албанай тушаалнуудые эзэлдэг хүтэлбэрилэгшэ ба тушаалта нюурнууд - тус Хуулин 2,4 ба 6 статьянуудаар хараалагдаһан албан захиргаанай хуули эбдэлгэнүүд тухай;

Дотоодын хэрэгүүдэй зургаануудай (ниитын аюулгүйн милицийн) тушаалта нюурнууд - тус Хуулин 3, 5, 5.1 ба 7 дугаарай статьянуудаар хараалагдаһан албан захиргаанай хуули эбдэлгэнүүд тухай.

Статья 9. Албан захиргаанай хуули эбдэлгэ тухай хэрэгүүдые харалга

Тус Хууляар хараалагдаһан албан захиргаанай хуули эбдэлгэнүүд тухай хэрэгүүдые Буряад Республикын хуулин ёһоор байгуулагдаһан албан захиргаанай комиссинууд харадаг."

Статья 2

Тус Хуули албан ёһоор толилогдоһон үдэрһөө хойшо хорин хоногой үнгэрхэдэ хүсэндөө ородог.

Буряад Республикын Президент В.В.НАГОВИЦЫН

Улаан-Үдэ хото
2008 оной октябрийн 13

№ 494-IV

Буряад Республикын хуулигта зарим шийдхэбэринүүдтэ хубилалтануудые оруулха тухай

Буряад Республикын Арагай Хурал 2008 оной сентябрийн 29-гэ баталан абаа

Статья 1

Буряад Республикын 2003 оной декабрийн 30-най 601-III дугаарай "Газар тухай" Хуулида (Буряад Республикын Хуулигта шийдхэбэринүүдэй суглуулбари,

2003, № 12 (57); 2005, № 11 (80); 2006, № 6-7 (87-88), № 10-11 (91-92); 2007, № 3 (96), № 8-9 (101-102), № 10-11 (103-104); "Бурятия" нонин, 2003 оной декабрийн 31; 2005 оной ноябрийн 29; 2006 оной июлийн 4, ноябрийн 21, ноябрийн 29; 2007 оной мартын 10, сентябрийн 12, ноябрийн 3) удаадахи хубилалтануудые оруулха:

- 1) 2-дохи статьягай 1-дэхи зүйлдэ "Федеральна хуулин ёһоор газарые бүлэгүүдээр хубаалгые, нэгэ бүлэгһөө нүгөөдэдэ оруулалгые бэелүүлдэг" гэнэн үгэнүүдые "Федеральна хуулин ёһоор газарые нэгэ бүлэгһөө нүгөөдэдэ оруулалгые бэелүүлдэг" гэнэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;
- 2) 23-дахи статьяда:

- а) 2-дохи зүйлэй нэгэдэхи дохол мүртэ "хилэнүүдэй" гэжэ үгэ "байдаг газарай" гэнэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;
- б) 3-дахи зүйлэй нэгэдэхи ба хоёрдохи дохол мүрнүүдтэ "хилэнүүд" гэжэ үгэ "байрлалгын газар" гэнэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

- 3) 24-дэхи статьягай 1-дэхи зүйлэ, табадахи дохол мүр хүсэээ буураа гэжэ тоолохо.

Статья 2

Буряад Республикын 2002 оной октябрийн 16-най 115-III дугаарай "Гүрэнэй ба муниципальна зөөридэ байһан газарай участогуудые түлбэриггүйгөөр зөөри болгон үгэхэ тухай" Хуулин 1.1-дэхи статьяда (Буряад Республикын Хуулигта шийдхэбэринүүдэй суглуулбари, 2002, № 11 (43); 2006, № 3 (84), № 10-11 (91-92); 2007, № 8-9 (101-102); 2008, № 4-5 (109-110), хуби 1; "Бурятия" нонин, 2002 оной октябрийн 19; 2006 оной мартын 7, ноябрийн 29; 2007 оной сентябрийн 12; 2008 оной майн 13, майн 31) удаадахи хубилалтануудые оруулха:

- 1) 1-дэхи хубин 2-дохи зүйлэй "а" хуби зүйлдэ "кадастрэй зураг (түсэб)" гэнэн үгэнүүдые "кадастрэй паспорт" гэнэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;
- 2) 2-дохи хубида "кадастрэй зурагай (түсэб)" гэнэн үгэнүүдые "кадастрэй паспорт" гэнэн үгэнүүдээр хэлгэхэ.

Статья 3

Тус Хуули албан ёһоор толилогдоһон үдэрһөө хойшо арба хоноод хүсэндөө орохо.

Буряад Республикын Президент В.В. НАГОВИЦЫН

Улаан-Үдэ хото
2008 оной октябрийн 13

№ 497-IV

"Буряад Республикын мэдэлдэ байһан эхин ба дунда шатын мэргэжэлэй эрдэм хураасалай гүрэнэй хураасалай эмхи зургаануудай хурагшад болон оюутадай стипендийн хангалга тухай" Буряад Республикын Хуулин 4-дэхи статьяда хубилалта оруулха тухай

Буряад Республикын Арагай Хурал 2008 оной сентябрийн 29-гэ баталан абаа

Статья 1

Буряад Республикын 2006 оной июлийн 7-ной 1738-III дугаарай "Буряад Республикын мэдэлдэ байһан эхин ба дунда шатын мэргэжэлэй эрдэм хураасалай гүрэнэй хураасалай эмхи зургаануудай хурагшад болон оюутадай стипендийн хангалга тухай" Буряад Республикын Хуулин 4-дэхи статьягай 1-дэхи хубида (Буряад Республикын Хуулигта шийдхэбэринүүдэй суглуулбари, 2006, № 6-7 (87-88); 2007, № 10-11 (103-104); "Бурятия" нонин, 2006 оной июлийн 12; 2007 оной октябрийн 10) "315 түхэригэй" гэнэн үгэнүүдые "400 түхэригэй" гэнэн үгэнүүдээр хэлгэхэ.

Статья 2

Тус Хуули 2008 оной октябрийн 1-һээ хүсэндөө орохо.

Буряад Республикын Президент В.В. НАГОВИЦЫН

Улаан-Үдэ хото
2008 оной октябрийн 13

№ 500-IV

Ара хүбшын Мэгжын Нарин-Горхон гэжэ нютагта алтан намар буушанхай, байгаали түхэрээн жэлэйнгээ хэшгэ бэлүүр хуряажа, "хэхэ ажалаа хээб даа" гэнэншүү тэниглэн абари харуулжа байгаа. Нүртэй гоё улаан-шара тэрлингээ хэдэрхэн буурал хангай хулахан наранда игааһаар, дуурантуу байтарнь, тэндэхи үрхэтэн Гармын Доржотонхой орбогорхон гэрхээ нарай хүүтэнэй ордоһотой шашхаан тунгалаг агаар дорьбоон, холуур сууряалаа бэлэй.

Сэдхэлэй үгэ

БУРЯАДАЙМНАЙ НАЙХАН ЭЖЫНЭРЭЙ НЭГЭН

Д.Б.Дугданова

Тиигэжэ аяар тэрэ холын 1927 оной гаглюун сэлмэг бэлгэ һайтай үдэр Дулма хүүхэн мүнхэеэ хэн. Аяшаран налайһан түрэл дайдынгаа ашата үрээлдэ хүртэһэн байгаа юм гү, Дулма Бочиктоевна Дугданова бүхы наһан соогоо хүлээсэтэй даамай абари зангаа алдангүй, аажам дэлгэр сэдхэлээ айрагтай хабадал билтарган ябаа юмэл. Гушаад оноор түрэнхэн хүдөөгэй юрын эхэнэрэй хуби заяан амтан шэхэртэл байгаагүйл аабза. 5 харатайдаа түрэнхэн эсэгэһээ хахасан, нагасанарайнгаа нютаг Зүүн-Ульдэргэдэ үндыхэ үйлэстэй байгаа. Басагаханай бага наһан Булганай Убэрэй борсотон хотонхой шэбхэтэйхэн буусада үнгэрөө. Хүдэ орожо боргожоһоор, Цыретор, Цыбикжаб аханараа дахан-барин, хони малаа дахасалдажал эхилээ хааб даа. Галсан эжын сэсэн бодолтой, хүүгэдээ буряад зонийнгоо заршамаар, муу ама гаргангүй, хамаг юумые бүтээхэ тээшэнэ урагшатайгаар хэлэжэ, ханажа ябахыень заагша хэн ха.

Нээрээшье, миний мэдэхын Доржо-эжы гэжэ нютаг нутагадаа хүндэтэйгөөр нэршэһэн Дулма Бочиктоевна хэзээнэй сагта һайн аматай, оршон-тойрон байһан хамаг юумые "гоё даа!" гэжэ сэгнэжэ, хүн зонийнгоо мууень дэраад, һайниень үргөөд, "бэрхэ даа!" гэжэ магтажал, хии мориень үргэжэл байдаг буянтай хүгшэн юм лэ. Газар дэлхэйн хамаг амитан Доржо-эжы дэл сагаан ханаатай, сэбэр хэлэтэй, үндэр бодолтой байбалнь, замби түбимнай бузарлагдангүй, аюул тодхороор үнээрхэнгүй, боди хүсэтэ элшээрээ мансылан, ажабайдалымнай бүүбэйлэн байха бэлэй. Будаадын шажан баримталдаг үбгэдэ, хүгшэднай бэе, хэлэн, сэдхэл гэшэээ царинаар абажа ябаха, ёро муутай үгэ хэлэхэээ тэбшэхын, хара наһал бисалгахаяа сээрлэхын жэшээ яһалашье харуулдаг гэшээ.

Ган булад түмэрэй гал соо хатуужадаг мэтэ хатуу шэрүүн оршон байдалда үндыхэ бүрээ залуу үетэнэй хүн шанарайн хүгжэлтэ үндэр хэмжээндэ хүрэдэг байна гэхээр. Доржо-эжын үетэн дайнай үеын "улаан бур-

гааһад" гэшээл, тэрэ бүхэ эшэтэй бургааһые хухалха гэшээ бэлэн хэрэг бэшэ. Нялха нарайһаа хаясаанай шахуу өөһдөө өөһэдөгөө хангажа, хара баһааа хамаг ажалда дүршэжэ ургаһан хүүгэд эртын болбосоролтой, бүдүүзгэй янзаар ямаршые ажал хэрэг эрхилэлсэхэ таатай бэлэйл. Дулма хүүхэншые тэрэ сагайнгаа эрхээр үе үрринүүдээрээ зэргэ гэшхэн, шулуутайхан зонийнгоо харгыда гараа хэн лэ.

Анхан Зүүн-Ульдэргынгөө хургуулида ороходонь, Ширабон Дандар багшань лата дээрэ ном бэшгэ заажа эхилээ. Хоёрдохи, гурбадахи ангидань лата бэшгын, кирилл үзэгөөр нэлэгдэжэ тухашаралтайхан байгаа. Гурбадахи ангида ябахадань, Итигилов багшань "Паровоз" гэжэ шулэг сээжэлдүүлһэн юм. Мүнөө 82 наһатай хүгшэн тордиһогүйгөөр тэрэ шулэгөө хэлээд үгөө хэн.

**Татаһан утаһан жэбжэгэр,
Түмэр харгы дунгинуулан,
Ухаанай хүсөөр бүтэһэн
Ууралта паровоз гүдхэнэ.
Жэгтэй түргэн ябахадань,
Жэжэхэн шубууг гэргэнэ.
Хэдэн тонно ашаае
Хүсэн байнал гүдхэгдэг,
Хэрэглэхэ газартаһан
Хэсүү түргэн хүргэдэг.**

Шабинарайнгаа сэдхэл бодолдо баларшагүй тамга сараа үлээһэн, гайхамшаг хэшээлнүүдые түхээдэг байһан тэрэ сагай багшанарта доро дохин хүгэдэмөөр лэ! Идамова Анна Павловна, Сперанский Прасковья Ивановна, Сперанский Филипп Николаевич, Семенова Татьяна Табинаевна, хургуулин директор байһан Цыренжапов Буда Номогонович гээд лэ үшөө олон багшанараа Доржо-эжы хуры-хухадгүй тоолоо хэн. Эдэл багшанарай хургаһан, хүмүүжүүлһэн шабинарын дайнал байдаанайшые талмай дээгүүр, ажал хүдэлмэринишые али болохо халбаринуудта хүн нэрээ алдангүй, хэшээлнүүдтээ шэнгээһэн гүнзэгы патриотическа үзэл сурталдаа хэзээдэшые үнэн сэхэ ябаал даа.

Дайнай эхилхэдэ арбан дүрбэ наһатайхан Дулма Дугданова үе үүри Дашиев Шойдон, Доржиева Цэпэл, Пунцуков Будажап, Жалсанов Даши-Доржи, Доржиев Цыден-Дамба, Доржиев Жамьян, Бальжанов Дондок-Доржо, Борбоев Шойжуу, Бадмацыренов Базар-Сада, Жигмытова Пылжит, Доржиева Сэржэн гээд, бэшэшые олон эжэл нүхэдөөрөө ара талын хамаг ажалда шадал соогоо хам оролсоо бэлэй. Трактор, машиниһан һаял үзэгдэжэ байһан саг аад, бүхы хүбүүдын оньһон түмэртэ мэдэрэлгүй дурлажа, хожомын ехэнхидээ жолоошод, инженер-механигууд болоһон, мүн счетовод-бухгалтер, худалдаа наймаанай дарга, суутай колхозой түрүүлэгшэшые ургаһан юм. "Саг сагтаа, сахилза хүхэдөө" гэдэгтэл, тэрэ үеын залуушуудда үйгүй тулноурхан хубсаһатай, борохон эдээтэй байһанаа нэжгэлдэгшэбүгэй, өөдэргэн дорюунууд, дуутай-шуутайнууд хэн. Сүлөө забһартаа таабари таалсаха, дуу андалдаха, зохёолсохо.

**Салхитын уруу зурагад
гүүлээг,
Шаргал халюун бэшэ юм гү?
Сапожкын оодор ялагад
гүүлээг,
Шойрой Сэжэб бэшэ
юм гү? —**

гэхэ мэтэ.

"Дайн соогуур Сэпэл үүритээ Тужын стан дээрэ газогенераторна тракторнуудай түлээ татадаг, шүүрхэнүүдые бэлдэдэг байгаабди. Дубчанов Сэдэн баабай бригадирнай бүдүүн наринш нарһан модо сарааршые, морёоршые ойһоо зөөжэ мэдэхэ. Шадабай Должимаа (Цыренэй эжы) тогоошомнай аарса забарууха гү, али татаһан талхатай шулэ шанажа нахы налаг байха. Хожомын Бадангаа (Бадмацыренов) Дондогтой борной шэрэгшэ һэмди. Дампилова Дулма-Жап звеньевоодтой юһэн анзаһашад бүхэли үдэрөөрөө хара затанаа болотороо ябагша бэлэйбди. Налхитынгаа поли, Обоотоёо араарнь дабаад, харанхы болоһон хойно Хойто хүндынгөө станда буужа хонхош. Мүнөө тэрэ сагаа наһаадам, гоёл шэнгил даа. Ажалдаа тиимэ ехээр булигдаад орхидоггүй, эсээш һаа эсээб гэхэээ аягүйрхэхэ байгаабди даа. Ухибүүд хадаал ухибүүд, жааханшые забһарта шуужадаха, наадаха дуратай һэмди, - гэжэ Доржо-эжы эдир наһаяа дурдаа хэн.

**Нютагайнгаа һайхан
эжынэрэй нэгэн Дулма
Бочиктоевнада үшөөл олон
нара хаража, сүн сагаан
сэдхэлээрээ элшэ сасан
ябыг гэжэ үрээл.**

1946 он болотор уһанай модондо оторо хүдэлөөд, намарын эжынгээ һаажа байһан үнээдые даажа абаад, Стан гүүртын хаалиһан солотой болоо хэн. Стан гүүртэ гэшээ Хуһан-Хушуунай хаалиһан фермын зуһалан байгаа. Тэндээл бүхы наһаараа жара хүрэтэрөө хүдэлжэ гараал даа. Үдэшэ үлгөөгүй үнээдэй хүхэ шобторжо, дууһаша дундаршагүй ажалда сугтаа хабирһан зонийн гэхэдэ: шэнэһэн модондол шэртэһэтэй бүхэ Галсанова Дарима абгай, хүхюутэй сортоотой Чимитдоржиева Цырегма (Удьян-эжы), Данзанова Цырегма, хурса харахан, хонгорхон Галсандоржиева Дарижаб (Намжил-эжы), оройдоо минь хуухагүй, уран бэрхэ Цыренова Чимит-Даши (Сандэлэгэй эжы), борсотонь бэри, тусгаар ажалша Жамьянова Анна (арбан хүүгэдэй Эхэ-Герой), Бадмаева Дулмажаб, Будаева Бальжима, Содбоева Хандажап гээд лэ үшөөшые нэлэгдэһэн, ошоһон ерэнхэн зон байгаа ааб даа. 70-аад ондо хаалиһан гүүртэнүүд томодохог-дожо, Хойморһоо Максарова Цырегма, Дарибазарова Мэдэгма, Доржижапова Дарима гэгшэд ержэ, һу хаалиһан комплекс нэрэтэй Хуһан-Хушуундаа түбхинэвч, Ширапов Бадма Дамшаевич коммунист, Берлин хүрэнхэн дайшалхы офицер, шэнэ гүүртые даатшаар томилогдоод, шадамар

Хуһан-Хушуунай гүүртэ. 1976 он

бэрхээр ажалаа ударидажа, бултадаа эбтэй зетэйгээр шармайн ажаллагша хэн. Миниишые аба эжын тэндэ хүдэлһэн хада, тэрэ үеын хаалишадай ажал һайн мэдэхэ байнаб. Колхоз-баабай тиихэдэ шадалтай гэжээлтэ тарья ехээр ургуудаг, силос гэшые гамгүй бэлдэдэг. Гүүртэ бүхэндэ кормоцех хүдэлхэ, үдэшэ үлгөөгүй үнээн бүхэндэ арбан табанай ведрогоор бурда эднюулхэ.

Хаалишадай шэрэхэ зөөхэ ажальнь барагдагшагүй хэн. Зүгөөр һүн далай гэшые тогтоожо мэдэһэн зон гэшээ. 2-3 мянгые ехинхэдээ һаажа байһан саг һааб даа. Зундаа гурба дахин һааха: үүр хираанаар, үдын тэнгээр, үдэшэ. Үдэшин һаамай һүүлээр һүнийн тэн болотор билдэ, ухибүүд, ой модон шэнги үндэр халаахай соогуур үхэрнүүдээ бусаагша бэлэйбди. Тиихэдэ зундаашье үнээдтээ талха эднюулгэһэн хэн, һу һаангүй яахаб даа. Юрэдөөл, барһад эжынэрэймнай ажал һу һаамай түлөө тэмсэл лэ байгаа гэхэдэ, алдуугүй хаш. Тэрэнэй хажуугаар үр баран, үмсын ажал, үри хүүгэд гэхэ мэтые тоололтошыегүй юм бээ.

Дулма Бочиктоевна гансааран долоон хүүгэдээ үргэжэ, Өөлэн-эхэдэл оролдон, бултаный гарын ганзагада, хүлын дүрөөдэ хүргөөл даа. Ямаршые хүдэлмэриень сэхэ сэбэрээр бүтээжэ ябахые хургаһаниннь, үхибүүдын булта ябаһан-ябаһан газартаа сэгнүүлэн, зоной дунда хүндэтэй ябадаг лэ.

Уган хүбүүн Доржонь эжыдээ Хуһан - Хушуунда хамһаһаар, өөрөө группудаажа, аймаг соогоо эр-хим дунгүүдые туйлажа суурханаһан, олон шагнал хайрада хүртэһэн, СССР гүрэнэй хото горо-дүүдаар комсомолой зууршалагаар аяншалаадшые ерэнхэн. Доржо-эжыдэ өөртээ БМАССР-эй Верховно Советэйшые, аймагай захиргаанайшые Хүн-дэлэлэй тэмдэгүүд, юбилейнэ болон дайнай үедэ хүдэлһэн аша габьягайн түлөөшые медальнууд бии юм. Телевизор, стенкэ, ковер, палас г.м. бэлэгүүдые тоогүй ааб даа. Наташань бүхы наһаараа сэхэ сэбэр, нарин нягтаар хургуулин ажалда ябажа гараа. Даши-Доржонь ой модоной хамгаалгаша, лесник уялгатай урагшатай хүдэлһэн. Мүнөө Чимитма нүхэртээ өөһэдынгөө хорёо соо колхозой 30-аад үүлтэртэ буруунуудые харадаг. Сээнтэрэй айлай хорёо соо иимэ олон үхэр байна гэжэ ханахаар бэшэ, газарань шабаһанай хогшыегүй, елүүр мэтэ сэбэрхэн. Буруунуудаа саг соонь эдээлүүлжэ, хоёр дахин уһалдаг урданай малшанай дүршэлтэй, эжын хургаали харагдагша. Доржо-эжы Чимитмаадаа хадаг табижа анхан Чесан ошоходоо, 1937 ондо орден абанан Очирова Долгортэ зориулжа, "Буряад-монгол үнэндэ" гараһан шүлэг сээжэлдэһэнээ, тэрэнээ тэрэ зандань хэлэжэ, ху-данараа гайхуулаа гэхэ. Тэрэ шүлэгын танай анхаралда:

**Харгаты, хүрип шарайтай
Хатуу зоригтой эхэнэрые,
Каганович артелиһан
стахановец,
Хамагай эрхим хаалиһан.**

**24 үнээгээ
Альган дээрээ бумбэлзүүлэн,
Дуһалшые агхангүй,
Дугтаран хуухыень**

харгаты!

Энээхэн шүлэгэйн мүнрүүд Дулма Бочиктоевнада өөртөн зориулһайб гэхээр, аргагүй таараха байнал даа.

Доржо-эжын хүрһэтэй дүүрэн шарайгаараа мэшээежэ, дулаахан урин сэдхэлээ дэлгээжэ байхыень харахадашье урматай даа. Ухаанай талаар бодоо һаа, мүнөө үедэ түрбэл, эрдэмтэ профессор болохол байгаа бэшэ гү, һонор сээжэ соонь үндэр наһанайн үйлэ ушарнууд номой сан соо мэтэ ябталаатай гэхээр юм. Теэд хүрөөгүй үндэрнүүдтөнэ үри бээн хүржэ ябанал даа. Дондок-Доржо хүбүүниинь баһаһаа өөрэхэн, малшахан байһанаа алдангүй, мүнөө хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат, үүлтэртэ бодо малай талаар ехэ шэнжэлгэ-ажал бүтээһэн, БГСХА-да багшалхын хажуугаар, Хүдөө ажахын ба эдэе хоолой министрствын консультант болонхой.

Дондок-Доржын хүбүүн эрдэм бэлгэ ехэтэй, хорёод наһандаа гэбшын зиндаа дабаһан Жаргал багша, Буддын шажанай "Даши Чойнхорлинг" университетэй гүн ухаанай суртаал заадаг юм. Анханһаа онсолиг хүбэлгэн Жаргал лама Ивалгын дасанай Деважин-дуган соо урданай гар бэшэмэлнүүдые шудалан үзэжэ байһанаа, Даши-Доржо Итигэловэй өөрын гараар бэшэгдэһэн, мүнөө болотор мэдээжэ бэшэ байһан ном оложорхиһон байна. Хамба-лама Итигэлов урда наһандаа түрүүшын хамба лама Заяев мүн ябаһан гэһэн багсаамжалал энэ ном соо батадхагана. Иигэжэ Буряадай буддын шажанай түүхые тайлбарилан дэлгэрүүлгэдэ шэнэ баримта олдогдоо гэшээл, Жаргал ламын ашаар.

Анхан Гатабай габжын Доржо-эжыдэ хэлэһэн үгэнүүд хүсэдэжэ байна гэхэдэ, болохо. "Ши иигэжэл хара ажалда туйлажа ябанаш. Харин үри бээнни булта һайн ябаха. Саашадаа аша эзэнэршни бүришые үдүү һайхан байдалтай байха даа", - гэжэ хэлэһэн, үрешэн гэхэ. Тая бэринь "Буряад үнэндөө" үнийнэй магтаалтай хүдэлнэ, Жигжидма басаганиннь хубийн ажалтай, яһала түбхинэнхэй. Харин саһаа урид наһа бараһан үринэрэйнгөө түлөө Доржо-эжы бурхандаа зула бадараажа, зальбаржал хуудаг даа. Тэднэ аша эзэнэрэйн дунда ерээдые ябаа аалам.

Оршолон дэлхэйдээ үдэр хүнийн эрьезэн, саг жэлэй нэлгээн соогуур хара-сагааниннь, хатуу-зоолэнииннь үзэжэ, хүмүүн түрэнхэн олзодоо бодожо, мандаһан үглөө бүриень үрээлэй үгөөр угтажа хуудаг нютагайнгаа һайхан эжынэрэй нэгэн Дулма Бочиктоевнада үшөөл олон нара хаража, сүн сагаан сэдхэлээрээ элшэ сасан ябыг гэжэ үрээл.

Цырен-Ханда
ДАРИБАЗАРОВА.

№15(21709)

Дүхэрнэ

№15(624)

Понедельник, 20

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 12.45 ЕРАЛАШ
13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
13.20 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»
...
05.20 «ДЕТЕКТИВЫ»

«РОССИЯ»

- 12.50 М/Ф «ВЕРНИТЕ РЕКСА»
13.05 Х/Ф «КРИМИНАЛЬНЫЙ ТАЛАНТ»
15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
...
18.25 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ

- 18.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
19.00 Т/С «ОДНАЖДЫ БУДЕТ ЛЮБОВЬ»
20.00 Т/С «КАРМЕЛИТА. ЦЫГАНСКАЯ СТРАСТЬ»
...
01.10 Х/Ф «ВЫШЕ ХОЛМА»

КУЛЬТУРА

- 08.00 КАНАЛ «ЕВРОНЮС»
11.00, 16.30, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
...
19.00, 03.35 Д/Ф «СОЛЯНЫЕ КОПИ ВИЛИЧКИ»

Ариг Ус

- ПРОФИЛАКТИЧЕСКИЕ РАБОТЫ
13.00 М/С «ЭЙ, АРНОЛЬД!»
13.30 М/С «КОТОПЕС»
14.00 «КАК ГОВОРЯТ ДЖИНДЖЕР»
...
23.30 Х/Ф «АСТЕРИКС НА ОЛИМПИЙСКИХ ИГРАХ»

Тивиком

- 06.00, 06.55, 07.50, 08.20, 09.20, 11.30, 18.40, 20.50, 21.50, 00.50, 01.30, 02.30 ПОГОДА
...
17.00 Т/С «КАМЕНСКАЯ»

СТС - «БАЙКАЛ»

- 06.00 М/С «ЛЮДИ ИКС»
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
...
03.30 М/С «СМЕШАРИКИ»

- 02.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ» КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС
05.00, 09.00, 12.00, 15.00, 19.00 «СЕГОДНЯ»

- 06.25 ЧИСТОСЕРДЕЧНОЕ ПРИЗНАНИЕ
07.00 СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...
08.00 СУД ПРИСЯЖНЫХ
...
01.15 Т/С «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»

5 КАНАЛ

- 11.30, 14.30, 17.30, 20.30, 23.30 СЕЙЧАС
11.40 Д/Ф «ЧЕРНАЯ ВДОВА»
12.10 Д/Ф «КРОКОДИЛЫ ОРИНОКО»
...
06.00 Х/Ф «ДАФИИ»

Порядочная семья снимет однокомнатную благоустроенную квартиру на длительный срок. Меблированная и с холодильником. Несолнечная сторона. Желательно в 18-20 кварталах за 6 тысяч. Тел: 89243938544.

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

Вторник, 21

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 МАЛАХОВ +
...
05.10 «ДЕТЕКТИВЫ»

«РОССИЯ»

- 06.00 ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.05, 09.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО МУНХЭ ЗУЛА
...
01.10 Х/Ф «НА ГРАНИ БЕЗУМИЯ»

КУЛЬТУРА

- 07.30 КАНАЛ «ЕВРОНЮС»
11.00, 16.30, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
...
03.50 Д/Ф «ДЖОРДЖ БЕРКЛИ»

Ариг Ус

- 07.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
07.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА
...
14.00 «ДЕТКИ ПОДРОСЛИ»

- 14.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
15.00 «ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО»
...
23.30 Х/Ф «ДЕВЯТЬ ЯРДОВ»

Тивиком

- 06.00, 06.25, 06.55, 07.50, 08.20, 09.20, 11.30, 18.40, 20.50, 21.50, 00.50, 01.30, 02.30 ПОГОДА
...
05.45 НОЧНОЙ МУЗЫКАЛЬНЫЙ КАНАЛ

СТС - «БАЙКАЛ»

- 06.00 М/С «ЛЮДИ ИКС»
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»

- 07.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
08.00 «РАНЕТКИ»
13.30, 18.30, 00.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
...
03.30 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

- 02.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ» «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК»
05.00, 09.00, 12.00, 15.00, 19.00 «СЕГОДНЯ»
...
01.15 Т/С «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»

5 КАНАЛ

- 08.00 «УТРО НА ПЯТОМ»
11.30, 14.30, 17.30, 20.30, 23.30 СЕЙЧАС
...
06.40 Д/С «ЭТО РЕАЛЬНО? КРУГИ НА ПОЛЯХ»

Advertisement for 'ФАБРИКА ОКНА' (Window Factory) with logo and contact information: ЖЕРДЕВА, 10 В. тел.: 643-044. КУПИ СЕБЕ ТЕПЛО И УЮТ. ВЫГОДНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ ДЛЯ РАЙОННЫХ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЕЙ.

Среда, 22

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 МАЛАХОВ +
11.20 МОДНЫЙ ПРИГОВОР
12.20 КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА
13.20 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»

«РОССИЯ»

06.00 ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!
06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.05, 09.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
09.55 «БИТВА ЗА КОСМОС. ИСТОРИЯ РУССКОГО «ШАТТЛА»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

21.50 СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!
22.00 Т/С «ТАЙНА СЛЕДСТВИЯ»
23.50 «ИСТОРИЧЕСКИЕ ХРОНИКИ». «1973. ГРОМЫКО»

КУЛЬТУРА

07.30 КАНАЛ «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.30, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «В ГЛАВНОЙ РОЛИ...»
11.50 Х/Ф «ИСПЫТАТЕЛЬНЫЙ СРОК»
13.30 Д/Ф «СЕН-ЭМИЛЬОН. ВИННОЕ КОРОЛЕВСТВО»

Ариг Ус

07.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
07.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»

08.00 «ТАКСИ»
08.30 «АБИТУРИЕНТ-2009». ПОГОДА
08.45 М/Ф
09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
09.30 «УБОЙНАЯ ЛИГА»

Тивиком

06.00, 06.25, 06.55, 07.50, 08.20, 09.20, 11.30, 18.40, 20.50, 21.50, 00.50, 01.30, 02.30 ПОГОДА
06.00 «ДОМ-2. LIVE»
06.30 Х/Ф «ДЕВЯТЬ ЯРДОВ»

17.00 Т/С «КАМЕНСКАЯ»
18.00 «В ЧАС ПИК»
19.30 «НОВОСТИ ДНЯ»
20.00 Т/С «КАМЕНСКАЯ»
21.00 «СОЛДАТЫ-5»

СТС - «БАЙКАЛ»

06.00 М/С «ЛЮДИ ИКС»
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
07.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
08.00 «РАНЕТКИ»

НТВ

02.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
05.00 «ДАЧНЫЙ ОТВЕТ»
06.00, 09.00, 12.00, 15.00, 19.00 «СЕГОДНЯ»
06.20 ОСОБО ОПАСЕН!
07.00 Т/С «ЗОЛОТЫЕ ПАРНИ»

5 КАНАЛ

08.00 «УТРО НА ПЯТОМ»
11.30, 14.30, 17.30, 20.30, 23.30 СЕЙЧАС
11.40 Д/Ф «СНЕЖНЫЕ ТИГРЫ»
12.50 Д/Ф «СОЗДАТЬ МОНСТРА. СОВЕТСКИЕ ФРАНКЕНШТЕЙНЫ»

Четверг, 23

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 МАЛАХОВ +
11.20 МОДНЫЙ ПРИГОВОР
12.20 КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА
13.20 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»

«РОССИЯ»

06.00 ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!
06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.05, 09.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
09.55 «ТОЛИ»
10.20 «БУРЯД ОРОН»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

22.00 Т/С «ТАЙНА СЛЕДСТВИЯ»
23.50 К ЮБИЛЕЮ. «СЕКРЕТНОЕ ДОСЬЕ. ЛЕВ ПРЫГУНОВ»

КУЛЬТУРА

07.30 КАНАЛ «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.30, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «В ГЛАВНОЙ РОЛИ...»
11.50 Х/Ф «УТРЕННИЕ ПОЕЗДА»
13.20 Д/Ф «КУФУ - ОБИТАЛИЩЕ КОНФУЦИЯ»

Ариг Ус

07.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
07.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»

08.00 «ТАКСИ»
08.30 «АБИТУРИЕНТ-2009». ПОГОДА
08.45 М/Ф
09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
09.30 «УБОЙНАЯ ЛИГА»

Тивиком

06.00, 06.25, 06.55, 07.50, 08.20, 09.20, 11.30, 18.40, 20.50, 21.50, 00.50, 01.30, 02.30 ПОГОДА
06.00 «ДОМ-2. LIVE»
06.30 Х/Ф «ДЕВЯТЬ ЯРДОВ-2»

20.00 Т/С «КАМЕНСКАЯ»
21.00 «СОЛДАТЫ-5»
22.00 «СЕКРЕТНЫЕ ИСТОРИИ»: «ПРИГЛАШЕНИЕ НА СМЕРТЬ»

СТС - «БАЙКАЛ»

06.00 М/С «ЛЮДИ ИКС»
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
07.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
08.00 «РАНЕТКИ»

НТВ

06.00, 09.00, 12.00, 15.00, 19.00 «СЕГОДНЯ»
06.20 «РУССКИЕ НЕ СДАЮТСЯ!»
07.00 Т/С «ЗОЛОТЫЕ ПАРНИ»
08.00 СУД ПРИСЯЖНЫХ

5 КАНАЛ

08.00 «УТРО НА ПЯТОМ»
11.30, 14.30, 17.30, 20.30, 23.30 СЕЙЧАС
11.40 Д/Ф «СИЛА СЛОВ»
12.50 Д/Ф «АНТИКИЛЛЕР ХОХЛОВ. ИСПОВЕДЬ ПРЕДАТЕЛЯ»

Пятница, 24

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 МАЛАХОВ +
11.20 МОДНЫЙ ПРИГОВОР
12.20 КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА
13.20 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

«РОССИЯ»

06.00 ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ! 06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.05, 09.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
09.55 МУСУЛЬМАНЕ
10.05 «МОЙ СЕРЕБРЯНЫЙ ШАР. ДМИТРИЙ ПЕВЦОВ»

КУЛЬТУРА

07.30 КАНАЛ «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.30, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «В ГЛАВНОЙ РОЛИ...»
11.50 Х/Ф «УТРЕННИЕ ПОЕЗДА»

Ариг Ус

07.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
07.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
08.00 «ТАКСИ»
08.30 «АБИТУРИЕНТ-2009». ПОГОДА

НТВ

09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
09.30 «УБОЙНАЯ ЛИГА»
11.00 «ЖЕНСКАЯ ЛИГА»
11.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»

№15 (21709)

Дүхэрнэ

№15 (624)

Тивиком
06.00, 06.25, 06.55, 07.50, 08.20, 09.20, 11.30, 18.40, 20.50, 21.50, 00.50, 01.30, 02.30 ПОГОДА
06.00 «ВЕЧЕР С ТИГРАНОМ КЕОСАЯНОМ»
06.30 «РАДАР-СПОРТ»
07.00 «НОВОСТИ ДНЯ»
07.30 «ЗВАННЫЙ УЖИН»
08.30 «СОЛДАТЫ-5»
09.30 «НОВОСТИ ДНЯ»
10.00 «В ЧАС ПИК»
11.00 «ЧАС СУДА» С ПАВЛОМ АСТАХОВЫМ
12.00 «НОВОСТИ ДНЯ»
12.30, 16.30, 23.30 «24»
13.00 «ЗВАННЫЙ УЖИН»
14.00 Х/Ф «ТУРБОФОРСАЖ»
16.00 «ПЯТЬ ИСТОРИЙ»: «ОТПУСК ЗА СВОЙ СЧЕТ»
17.00 Т/С «КАМЕНСКАЯ»
18.00 «В ЧАС ПИК»
19.00 «ВО САДУ ЛИ В ОГОРОДЕ»
19.30 «НОВОСТИ ДНЯ»
20.00 Т/С «КАМЕНСКАЯ»
21.00 «СОЛДАТЫ-5»

«ВОЕННАЯ ТАЙНА»
«НОВОСТИ ДНЯ»
«ВЕЧЕР С ТИГРАНОМ КЕОСАЯНОМ»
«СЕАНС ДЛЯ ВЗРОСЛЫХ»
«ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
Х/Ф «КОСТРОМА»
«ТУРИСТЫ»
Д/Ф «ТРИ ЛИЦА КАТАЛОНИИ»
«НОЧНОЙ МУЗЫКАЛЬНЫЙ КАНАЛ»
СТС - «БАЙКАЛ»
06.00 М/С «ЛЮДИ ИКС»
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
07.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
08.00 «РАНЕТКИ»
09.00, 13.30, 18.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
10.00 Т/С «КРЕМЛЕВСКИЕ КУРСАНТЫ»
11.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
12.00 Т/С «ЧЕМПИОН»
13.00 Х/Ф «ДОМ КУВЫРКОМ»
14.00 М/С «НОВЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА-ПАУКА»

М/С «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ»
М/С «ЧЕРНЫЙ ПЛАЩ»
15.30 Т/С «ХАНА МОНТАНА»
16.00 ГАЛИЛЕО
17.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
17.30 Т/С «КАДЕТСТВО»
19.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
20.00 «РАНЕТКИ»
21.00 Х/Ф «НОВЫЕ РОБИНЗОНЫ»
23.00 Т/С «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
00.00 ПЕСНЯ ДНЯ
Х/Ф «НИЧЕГО НЕ ВИЖУ, НИЧЕГО НЕ СЛЫШУ»
02.30 Х/Ф «ПИР»
04.05 Т/С «ТАЙНЫ СМОЛВИЛЯ»
04.55 Х/Ф «ДЖИНН ДОМА»
НТВ
02.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
05.00 «ЗОЛОТАЯ УТКА»
06.00, 09.00, 12.00, 15.00 «СЕГОДНЯ»
06.20 ШНУР ВОКРУГ СВЕТА
07.00 Т/С «ЗОЛОТЫЕ ПАРНИ»

СУД ПРИСЯЖНЫХ
09.35 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
11.30 ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ
12.30 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА»
14.30 ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ
15.35 СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...
16.35 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ. РАССЛЕДОВАНИЕ»
16.55 «СУПЕРСТАР» ПРЕДСТАВЛЯЕТ: «КРУТЫЕ 90-Е. СЧАСТЛИВЫЕ ПЕСНИ СМУТНОГО ВРЕМЕНИ»
18.55 Х/Ф «БЭТМЕН»: «НАЧАЛО»
21.30 СУД ПРИСЯЖНЫХ
22.30 Х/Ф «СМЕРТЕЛЬНЫЙ ДРУГ»
00.15 Т/С «НЕ СОРЬТЕСЬ, ДЕВОЧКИ»
01.00 Т/С «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
5 КАНАЛ
08.00 «УТРО НА ПЯТОМ»
11.30, 14.30, 17.30, 20.30, 23.30 СЕЙЧАС
11.40 Д/Ф «КОШКИ-УБИЙЦЫ»
12.50 Д/Ф «ПАРАДОКСЫ АЛЕКСЕЯ ПЕТРЕНКО»

МОЯ ПЛАНЕТА
«МОЯ ПЛАНЕТА» ПРОДОЛЖЕНИЕ
Д/Ф «АЛЕКСАНДР БАШЛАЧЕВ. «ОТ ВИНТА!»
16.35 Д/Ф «ЕЩЕ РАЗ ПРО ЛЮБОВЬ. ПОСЛЕДНИЙ ДЕНЬ ОТПЕЛИ»
17.50 Д/Ф «МИР ПРИРОДЫ. ПОСЛАНИЕ В ВОЛНАХ»
18.55 ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ 112
19.00 Д/Ф «13 СТУЛЬЕВ». КАБАЧОК СТРАНЫ СОВЕТОВ»
20.00 ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ 112
21.05 Д/Ф «ОХОТНИКИ И ЖЕРТВЫ. БУЙСТВО НОСОРОГОВ»
22.00 ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ
23.00 ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ 112
00.00 «СЕЙЧАС О СПОРТЕ»
00.15 Х/Ф «КОНЕЦ ОПЕРАЦИИ «РЕЗИДЕНТ»
03.00 ИСТОРИЯ РОКА: СТИВИ УАНДЕР ПРЕДИСЛОВИЕ СЕРГЕЯ ЧИГРАКОВА
04.20 Х/Ф «ЛЕОПАРД»
07.05 Д/С «ЛУЧШЕЕ ИЗ ГОЛЛИВУДА ВМЕСТЕ С ТАБОМ ХАНТЕРОМ»

Суббота, 25

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

ПЕРВЫЙ КАНАЛ
06.40 Х/Ф «ТРАКТИР НА ПЯТНИЦКОЙ»
07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10 Х/Ф «ТРАКТИР НА ПЯТНИЦКОЙ»
08.30 «ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!»
09.10 «НОВАЯ ШКОЛА ИМПЕРАТОРА». «ДОБРОЕ УТРО, МИККИ!»
«СЛОВО ПАСТЫРЯ»
«ЗДОРОВЬЕ»
«СМАК»
«НИКОЛАЙ ГОГОЛЬ. ТАЙНА СМЕРТИ»
13.10 Х/Ф «ТАЙНЫ МАДАМ ВОНГ»
14.50 ДОКУМЕНТАЛЬНЫЙ ФИЛЬМ ЭДВАРД РАДЗИНСКИЙ. «НАПОЛЕОН. ЖИЗНЬ И СМЕРТЬ»
15.50 «ЭДВАРД ХИЛЬ. СТО ХИТОВ КОРОЛЯ ЭСТРАДЫ»
17.50 «КТО ХОЧЕТ СТАТЬ МИЛЛИОНЕРОМ?»
19.00 ФУТБОЛ. VI ТУР. «РУБИН» - «СПАРТАК». ПРЯМОЙ ЭФИР. В ПЕРЕРЫВЕ - НОВОСТИ
21.00 «ЛЕДНИКОВЫЙ ПЕРИОД: ГЛОБАЛЬНОЕ ПОТЕПЛЕНИЕ». ФИНАЛ
«ВРЕМЯ»
«ЛЕДНИКОВЫЙ ПЕРИОД: ГЛОБАЛЬНОЕ ПОТЕПЛЕНИЕ». ФИНАЛ
«ПРОЖЕКТОР ПЕРИСХИЛТОН»
00.50 Х/Ф «ЛЮДИ Х»
02.40 Х/Ф «ЖАННА Д'АРК»
05.30 Х/Ф «ЖЕНЩИНА СВЕРХУ»

КУЛЬТУРА
07.30 КАНАЛ «ЕВРОНЬЮС»
11.10 БИБЛЕЙСКИЙ СЮЖЕТ
11.40 Х/Ф «ВОЛЬНЫЙ ВЕТЕР»
13.00 «ДЕЛО МАСТЕРА БОИТСЯ»
13.45 Х/Ф «УДИВИТЕЛЬНАЯ ИСТОРИЯ, ПОХОЖАЯ НА СКАЗКУ»
14.50 ПУТЕШЕСТВИЯ НАТУРАЛИСТА
15.20 СПЕКТАКЛЬ «ДЕСЯТЬ ДНЕЙ, КОТОРЫЕ ПОТЯЯЛИ МИР»
17.50 МАГИЯ КИНО
18.30 «РОМАНТИКА РОМАНСА»
19.10 В. ДВОРЖЕЦКИЙ. ОСТРОВА
19.50 Х/Ф «БЕГ»
23.00 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
23.25 ВСПОМИНАЯ В. НАБОКОВА. Д/Ц «ПРОГУЛКИ ПО БРОДВЕЮ»
23.50 Х/Ф «ЛОЛИТА»
02.20 КОНЦЕРТ ДЖОНА СКОФИЛДА И ДЖО ЛОВАНО
02.45 М/Ф «ВЕЛИКАЯ БИТВА СЛОНА С КИТОМ»
02.55 Д/Ф «В. ДВОРЖЕЦКИЙ»
03.35 Д/Ф «АНТИГУА ГВАТЕМАЛА. ОПАСНАЯ КРАСОТА»

«ТРИ ЛИЦА КАТАЛОНИИ»
«ДАЛЬНИЕ РОДСТВЕННИКИ»
«НОВОСТИ ДНЯ»
«ВО САДУ ЛИ В ОГОРОДЕ»
«Я - ПУТЕШЕСТВЕННИК»
«РЕАЛЬНЫЙ СПОРТ»
«ШКОЛЬНОЕ ТВ»
«ПРОВЕРЕНО НА СЕБЕ»
«В ЧАС ПИК»
«ТОР BEAR». РУССКАЯ ВЕРСИЯ
«НОВОСТИ ДНЯ»
«ВОЕННАЯ ТАЙНА»
Т/С «ПОБЕГ»
«ФАНТАСТИЧЕСКИЕ ИСТОРИИ»: «АНГЕЛЫ-ХРАНИТЕЛИ. ПОСЛАНИКИ СУДЬБЫ»
«ЧРЕЗВЫЧАЙНЫЕ ИСТОРИИ»: «КОМА. СОН МЕЖДУ ЖИЗНЬЮ И СМЕРТЬЮ»
«В ЧАС ПИК»
«РЕПОРТЕРСКИЕ ИСТОРИИ»
«НЕДЕЛЯ»
Х/Ф «УБИТЬ БИЛЛА»
Х/Ф «УБИТЬ БИЛЛА-2»
«ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
«СЕАНС ДЛЯ ВЗРОСЛЫХ»
«ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
Т/С «ПОБЕГ»
«КИТАЙСКИЕ МОНАСТЫРИ»
«НОЧНОЙ МУЗЫКАЛЬНЫЙ КАНАЛ»
СТС - «БАЙКАЛ»
06.00 Х/Ф «РОМАН МЕРФИ»
08.00 М/Ф «БАБУШКА УДАВА». «А ВДРУГ ПОЛУЧИТСЯ?»
08.20 М/С «СМЕШАРИКИ»
08.30, 16.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.00 ДЕТСКИЕ ШАЛОСТИ
10.45 М/С «ТОМ И ДЖЕРРИ»
11.00 Х/Ф «НОВЫЕ РОБИНЗОНЫ»
13.00 М/С «УТИНЫЕ ИСТОРИИ»
14.00 М/С «КОРОЛЬ ЛЕВ. ТИМОН И ПУМБА»
15.00 М/С «АЛАДДИН»
16.30 6 КАДРОВ
17.15 Х/Ф «ЗАКОЛДОВАННАЯ ЭЛЛА»
19.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
21.00 Х/Ф «МАЙОР ЛЕЙН»
22.50 6 КАДРОВ
23.50 Т/С «ДАЕШЬ МОЛОДЕЖЬ!»
00.00 Х/Ф «ГОРДОСТЬ И ПРЕДУБЕЖДЕНИЕ»
02.40 Х/Ф «АКУЛЫ-2»
04.30 Х/Ф «ДЖИНН ДОМА»
05.15 МУЗЫКА НА СТС

ЛОТЕРЕЯ «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ»
«БЕЗ РЕЦЕПТА»
СМОТР
ГЛАВНАЯ ДОРОГА
КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК
КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС
ОСОБО ОПАСЕН!
«КРЕМЛЕВСКИЕ ПОХОРОНЫ». АНДРЕЙ ВЫШИНСКИЙ»
СВОЯ ИГРА
«ЖЕНСКИЙ ВЗГЛЯД» ИРИНА СЛУЦКАЯ
Т/С «ЗАКОН И ПОРЯДОК»
«ПРОГРАММА МАКСИМУМ». СКАНДАЛЫ. ИНТРИГИ. РАССЛЕДОВАНИЯ
«РУССКИЕ СЕНСАЦИИ». ИНФОРМАЦИОННЫЙ ДЕТЕКТИВ
ТЫ НЕ ПОВЕРИШЬ!
18.25 Х/Ф «РОНИН»
20.35 Х/Ф «ШОУ ГЕРЛЗ»
23.00 Т/С «ЗАКОН И ПОРЯДОК»
00.35 Т/С «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»

5 КАНАЛ
08.05 Д/Ф «ПОИСКИ НОЕВА КОВЧЕГА»
09.00 Д/С «БИЛЕТ В ПРИКЛЮЧЕНИЕ»
09.30 М/С «ПОПАЙ - МОРЯК»
10.00 Т/С «ФАНТОМАСКА»
10.25 М/С «АНГУС И ЧЕРИЛ»
10.30 Х/Ф «СОВСЕМ КАК ПАПА»
12.10 М/Ф «ПРИКЛЮЧЕНИЯ БУРАТИНО»
13.15 Х/Ф «ВАТУСИ»
14.55 «ПРОГРЕСС» С ИГОРЕМ МАКАРОВОМ О НАУКЕ
15.25 КУЛЬТУРНЫЙ СЛОЙ С ЛЬВОМ ЛУРЬЕ
16.00 «ИСТОРИЧЕСКИЕ ХРОНИКИ С НИКОЛАЕМ СВАНИДЗЕ»
16.50 Д/Ф «АЛЕКСАНДР КАЙДАНОВСКИЙ. ТРАГЕДИЯ СТАЛКЕРА»
17.45 Х/Ф «КОНЕЦ ОПЕРАЦИИ «РЕЗИДЕНТ»
20.30 СЕЙЧАС
20.50 Х/Ф «БЛОНДИНКА ЗА УГЛОМ»
22.25 Х/Ф «ТОП ГАН» ЛУЧШИЙ СТРЕЛОК»
Х/Ф «КОРОЛЕВА»
00.30 Х/Ф «ЧАСТИ ТЕЛА»

«РОССИЯ»
06.20 Х/Ф «СТАРШИНА»
07.50 ВСЯ РОССИЯ
08.00 СЕЛЬСКИЙ ЧАС
08.30 ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ
09.00, 12.00, 15.00 ВЕСТИ
09.10 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
09.20 «ВОЕННАЯ ПРОГРАММА»
09.45 СУББОТНИК
10.20 Х/Ф «КАК ИВАНУШКА-ДУРАЧОК ЗА ЧУДОМ ХОДИЛ»
12.10 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.20 «ЧАС МЭРА» ГЕННАДИЙ АИДАЕВ. ПРЯМОЙ ЭФИР
12.50 ОЧЕВИДНОЕ - НЕВЕРОЯТНОЕ
13.20 КОМНАТА СМЕХА
14.15 СЕНАТ
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.30 Х/Ф «НАГРАДИТЬ (ПОСМЕРТНО)»
17.05 СУББОТНИЙ ВЕЧЕР
19.00 Х/Ф «НАЧАТЬ СНАЧАЛА. МАРТА»
21.00 ВЕСТИ В СУББОТУ
21.45 Х/Ф «НАЧАТЬ СНАЧАЛА. МАРТА»
23.30 Х/Ф «40»
01.10 Х/Ф «ИНОСТРАНЕЦ-2»: «ЧЕРНЫЙ РАССВЕТ»
02.50 Х/Ф «ИМПЕРИЯ ВОЛКОВ»

«ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
«УЛАН-УДЭ. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
«ЖИЗНЬ. ПОЛНАЯ РАДОСТИ»
«АБИТУРИЕНТ-2009». ПОГОДА
Т/С «САША ПЛЮС МАША»
«ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
«МУНГЭН СЭРГЭ»
«ШКОЛА РЕМОНТА»
Д/Ф «СЛУГИ»
«ДЕМОНЫ»
КЛУБ БЫВШИХ ЖЕН
COSMOPOLITAN. ВИДЕОВЕРСИЯ
«COMEDI WOMAN»
Х/Ф «ШИРОКО ШАГАЯ»
УБОЙНАЯ ЛИГА
ЖЕНСКАЯ ЛИГА
«УЛАН-УДЭ. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА
«НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» С А. ЛЕВАНТУЕВЫМ
«ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» ПОГОДА
«КОМЕДИ-КЛУБ». ПОГОДА
НАША RUSSIA
УБОЙНАЯ ЛИГА
УБОЙНОЙ НОЧИ
«СЕКС» С А. ЧЕХОВОЙ
ТИВИКОМ
06.00, 06.55, 07.50, 08.20, 09.10, 11.30, 18.40, 20.50, 21.50, 00.50, 01.30, 02.30 ПОГОДА
06.00 «ГРАН-ПРИ»

«СИНДБАД-МОРЕХОД»
М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ГУЛЛИВЕРА»
СКАЗКИ БАЖЕНОВА
06.00, 09.00, 12.00, 15.00 «СЕГОДНЯ»
Д/Ф «ПЛАТА ЗА СКОРОСТЬ»
«МУНГЭН СЭРГЭ»
«УЛАН-УДЭ. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
«СМЕХ БЕЗ ПРАВИЛ»
ЖЕНСКАЯ ЛИГА
Х/Ф «ШИРОКО ШАГАЯ»
Х/Ф «ДОМИНО»
«ЖЕНСКАЯ ЛИГА»
«УЛАН-УДЭ. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА
«БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ»
«ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ». ПОГОДА
«КОМЕДИ-КЛУБ». ПОГОДА
«ЖЕНСКАЯ ЛИГА»
СМЕХ БЕЗ ПРАВИЛ
УБОЙНОЙ НОЧИ
«СЕКС» С А. ЧЕХОВОЙ
ТИВИКОМ
06.00, 06.55, 07.50, 08.20, 09.20, 11.30, 18.40, 20.50, 21.50, 00.50, 01.30, 02.30 ПОГОДА
«ВОВОЧКА-3»
«ТРИ ЛИЦА КАТАЛОНИИ»
«ТУРИСТЫ»
«ДРОГОГАЯ ПЕРЕДАЧА»
«ЗДРАВСТВУЙТЕ, Я ВАША КРЫША!»
«В ЧАС ПИК»
«ВО САДУ ЛИ В ОГОРОДЕ»
«ШАГИ К УСПЕХУ»
«24»
«НЕДЕЛЯ»
«РЕПОРТЕРСКИЕ ИСТОРИИ»
«ЧАСТНЫЕ ИСТОРИИ»
Х/Ф «УБИТЬ БИЛЛА»
Х/Ф «УБИТЬ БИЛЛА-2»
20.05 «ОБЪЕКТИВ» ИТОГОВАЯ ПРОГРАММА
Х/Ф «ШЕСТОЙ ДЕНЬ»
«АРКАИМ. СТОЯЩИЙ У СОЛНЦА»
«МИРОВОЙ БОКС С МУЖСКИМ ХАРАКТЕРОМ. «АРСЕНАЛЬНО» ПРЕДСТАВЛЯЕТ: ВОСХОДЯЩИЕ ЗВЕЗДЫ»
«СЕАНС ДЛЯ ВЗРОСЛЫХ»
«ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»

ХУНДЭТЭ ГУРО ЦЫДЕНЖАПОВИЧИ
Май харын дулаахан энэ арбанай үдэр хорбоо дэлхэйдэ түрээһөөр тэбхэр 70 наһанайнгаа баярые угтажа байнат. Энэ дэмбэрэлтэй найхан үдэрөөртний хани халуунаар амаршалаад, ингэжэ үрээндэди:
Долоон үгын холоног
«Долгокычметнай» шэмэглээ!
Даа наһанайтнай сайлаага
Рнджидма Та хоёрые шэмэглээ!
«Далантай» гэжэ нэрэ үгэнэбди Тангаа
Дабшаты урагшаа, горюун зангаа.
Үүр хираанаар сайһаа сасали үргэжэ,
Углов бүхэндэ улаан нараяа угтагты!
Улаан-Үгэ, Улаан-Сэсэгэйнгээ
тооно гуталаараа үрхиүүлжэ,
Ута наһа, угаан жаргал эдлэгты!
Ц.Д.Магаковтан, О.Кункурдонавтан, Б.Бадмацыреновтэн,
Г.Д.Дамбаевтан, Ц.Д.Барадиева, И.Чимитова, Ц.Галданова.
Улаан-Үгэ хото.
ХУНДЭТЭ СВЕТАНА ДАНЗАНОВНА!
Ажабайдалай түргэн долгин соогуур эрхөө эрьеде шэдүүл шэдүүлээр, таби наһанай табсан дээрэ гаража ерээртнай үнэн зүрхэнһөө амаршалаад, үглөөнэй наранай туяа шэнги бадаржа, үндэр наһанай үзүүртэ үбнэ зоболон үзэнгүй, доодо үетэндөө ж э ш э э бөлөж, залуу үетэндөө зула боложо, сарюун дорюун, сэсэн бодолтой, сөбэр байдалтай, жэбжэгэр нягта энэл зандаа жаргалай замаар дабшын даа гэжэ үрээндэди!
Амаршалан үлэгшэд: Агын тойрогой, Дулдаргын аймагай, Онон-Тугшан нууриной Намсалма Минжур Доржипалановтанай гэр бүлэ.

Воскресенье, 26

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

ПЕРВЫЙ КАНАЛ
07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10 Х/Ф «ДЕТСКИЙ МИР»
08.40 АРМЕЙСКИЙ МАГАЗИН
09.20 «МОИ ДРУЗЬЯ ТИГРУЛЯ И ВИННИ». «ДОБРОЕ УТРО, МИККИ!»
УМНИЦЫ И УМНИКИ
«НЕПУТЕВЫЕ ЗАМЕТКИ»
«ПОКА ВСЕ ДОМА»
ФАЗЕНДА
«ВЛАДИСЛАВ ДВОРЖЕЦКИЙ. НЕ-ПРИКАЯННЫЙ»
Т/С «ДВЕ СУДЬБЫ. НОВАЯ ЖИЗНЬ»
«ДВЕ ЗВЕЗДЫ»
ВОСКРЕСНОЕ «ВРЕМЯ»
«ДВЕ ЗВЕЗДЫ». ПРОДОЛЖЕНИЕ
00.00 ЧТО? ГДЕ? КОГДА?
01.20 Х/Ф «НЕЦЕЛОВАННАЯ»
03.00 Х/Ф «ЧЕ!»
04.30 Т/С «ВНЕЗАПНАЯ УДАЧА»
05.10 «ДЕТЕКТИВЫ»
«РОССИЯ»
06.20 Х/Ф «МЕНЯ ЭТО НЕ КАСАЕТСЯ»
08.00 САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР
08.50 «СМЕХОПАНОРАМА»
09.20 УТРЕННЯЯ ПОЧТА
09.55 Х/Ф «БЭТМЕН ВОЗВРАЩАЕТСЯ»
12.00, 15.00 ВЕСТИ
12.10 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. НЕДЕЛЯ В ГОРОДЕ
«ГОРОДОК». ДАЙДЖЕСТ
«СТО К ОДНОМУ»
ПАРЛАМЕНТСКИЙ ЧАС
ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
Х/Ф «ПАПА»
15.55 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
16.30 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
17.00 «СМЕЯТЬСЯ РАЗРЕШАЕТСЯ»
18.35 «ТАНЦЫ СО ЗВЕЗДАМИ». СЕЗОН-2009

ВЕСТИ НЕДЕЛИ
«ТАНЦЫ СО ЗВЕЗДАМИ». РЕЗУЛЬТАТЫ ГОЛОСОВАНИЯ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ КОРРЕСПОНДЕНТ
Х/Ф «ТЕЧЕТ РЕКА ВОЛГА»
Х/Ф «ЗАПРЕТНОЕ ЦАРСТВО»
Х/Ф «ГЛАЗА АНГЕЛА»
КАНАЛ «ЕВРОНЬЮС»
«ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ»
Х/Ф «КО МНЕ, МУХТАР!»
ЛЕГЕНДЫ МИРОВОГО КИНО. ИВ МОНТАН
«МУЗЫКАЛЬНЫЙ КИОСК»
СКАЗКИ С ОРКЕСТРОМ. «МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ»
М/Ф «ВОЛК И СЕМЕРО КОЗЛЯТ». «ЛИСА И ЗАЯЦ»
02.55 Д/Ф «ПО СЛЕДАМ ВЫДРЫ ПО ИМЕНИ ТАРКА»
«ЧТО ДЕЛАТЬ?»
ЗОЛОТАЯ МАСКА- 2009 Г. XV НАЦИОНАЛЬНЫЙ ТЕАТРАЛЬНЫЙ ФЕСТИВАЛЬ
Х/Ф «КОРОЛЬ В НЬЮ-ЙОРКЕ»
Л. ДЕЛИБ. БАЛЕТ «СИЛЬВИЯ»
Х/Ф «ПО ГЛАВНОЙ УЛИЦЕ С ОРКЕСТРОМ»
Д/Ф «ЗАГАДОЧНАЯ МИССИЯ ВАСКО ДА ГАМЫ»
Х/Ф «БИНДЮЖНИК И КОРОЛЬ»
ИЗМЕНИ СВОЙ МИР. ПОГОДА
«БЛАГАЯ ВЕСТЬ»
«УЛАН-УДЭ. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА
М/С «ДИКАЯ СЕМЕЙКА ТОРНБЕРРИ»
Т/С «САША ПЛЮС МАША»
«ПЕНСИОННЫЙ ВЕСТИК»
«С УТРА ПОРАНЬШЕ» С А. ЛЕВАНТУЕВЫМ
ШКОЛА РЕМОНТА

«ВОЕВАЧКА-3»
«ТРИ ЛИЦА КАТАЛОНИИ»
«ТУРИСТЫ»
«ДРОГОГАЯ ПЕРЕДАЧА»
«ЗДРАВСТВУЙТЕ, Я ВАША КРЫША!»
«В ЧАС ПИК»
«ВО САДУ ЛИ В ОГОРОДЕ»
«ШАГИ К УСПЕХУ»
«24»
«НЕДЕЛЯ»
«РЕПОРТЕРСКИЕ ИСТОРИИ»
«ЧАСТНЫЕ ИСТОРИИ»
Х/Ф «УБИТЬ БИЛЛА»
Х/Ф «УБИТЬ БИЛЛА-2»
20.05 «ОБЪЕКТИВ» ИТОГОВАЯ ПРОГРАММА
Х/Ф «ШЕСТОЙ ДЕНЬ»
«АРКАИМ. СТОЯЩИЙ У СОЛНЦА»
«МИРОВОЙ БОКС С МУЖСКИМ ХАРАКТЕРОМ. «АРСЕНАЛЬНО» ПРЕДСТАВЛЯЕТ: ВОСХОДЯЩИЕ ЗВЕЗДЫ»
«СЕАНС ДЛЯ ВЗРОСЛЫХ»
«ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»

Х/Ф «МОРЕ ВНУТРИ»
«МАРШ ТЫСЯЧИ САМУРАЕВ»
«НОЧНОЙ МУЗЫКАЛЬНЫЙ КАНАЛ»
«ХОРОШИЙ СОСЕД СЭМ»
М/С «СМЕШАРИКИ»
16.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
М/С «ТОМ И ДЖЕРРИ»
САМЫЙ УМНЫЙ
ГАЛИЛЕО
СНИМИТЕ ЭТО НЕМЕДЛЕННО
Х/Ф «ДОМ КУВЫРКОМ»
М/С «ТОМ И ДЖЕРРИ»
М/С «ЧИП И ДЕЙЛ СПЕШАТ НА ПОМОЩЬ»
6 КАДРОВ
Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
6 КАДРОВ
М/Ф «СЕЗОН ОХОТЫ»
6 КАДРОВ
ХОРОШИЕ ШУТКИ
Х/Ф «ДЕТСКИЕ ИГРЫ»
Х/Ф «СОПЕРНИЦА»
Х/Ф «ДЖИНН ДОМА»
МУЗЫКА НА СТС
НТВ
Х/Ф «АВАРИЙНАЯ ПОСАДКА»
М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ГУЛЛИВЕРА»
ДИКИЙ МИР С ТИМОФЕЕМ БАЖЕНОВЫМ
06.00, 09.00, 12.00 «СЕГОДНЯ»
ЛОТЕРЕЯ «РУССКОЕ ЛОТО»
ИХ НРАВЫ
ЕДИМ ДОМА
СПАСАТЕЛИ
«QUATTROQUOTE». ПРОГРАММА ПРО АВТОМОБИЛИ
АВИАТОРЫ
«ДАЧНЫЙ ОТВЕТ»
Х/Ф «ТАЙНА «ЧЕРНЫХ ДРОЗДОВ»
СВОЯ ИГРА
БОРЬБА ЗА СОБСТВЕННОСТЬ»
Т/С «ЗАКОН И ПОРЯДОК»

«СЕГОДНЯ. ИТОГОВАЯ ПРОГРАММА»
ЧИСТОСЕРДЕЧНОЕ ПРИЗНАНИЕ
ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ
ОБЗОР ЗА НЕДЕЛЮ
«ГЛАВНЫЙ ГЕРОЙ». САНТОНОМ ХРЕКОВЫМ
«РУССКИЕ НЕ СДАЮТСЯ!»
Х/Ф «ОТМШЕНИЕ»
«QUATTROQUOTE». ПРОГРАММА ПРО АВТОМОБИЛИ
Х/Ф «ГОРИЯ»
Т/С «ЗАКОН И ПОРЯДОК»
Т/С «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
«АНАТОМИЯ ЗЕМЛЕТРЯСЕНИЯ»
Д/С «БИЛЕТ В ПРИКЛЮЧЕНИЕ»
М/С «ПОПАЙ-МОРЯК»
«БОБ МОРАН» МУЛЬТСЕРИАЛ
М/С «АНГУС И ЧЕРИЛ»
М/Ф «ПО СЛЕДАМ БАМБРА». «ЧЕБУРАШКА». «ШАПОКЛЯК»
КЛУБ ЗНАМЕНИТЫХ ХУЛИГАНОВ
М/Ф «ТАЙНА ТРЕТЬЕЙ ПЛАНЕТЫ»
Х/Ф «БЛОНДИНКА ЗА УГЛОМ»
«В НАШУ ГАВАНЬ ЗАХОДИЛИ КОРАБЛИ...»
ЛИЧНЫЕ ВЕЩИ» С АНДРЕЕМ МАКСИМОВЫМ
«К ДОСКЕ» СО СВЕТЛАННОЙ КРЮЧКОВОЙ
«ВСТРЕЧИ НА МОХОВОЙ» С АНДРЕЕМ УРГАНТОМ
Д/Ф «ЗВЕЗДЫ В МИРЕ ЖИВОТНЫХ: ДЖОН КЛИЗ И ОПЕРАЦИЯ «ЛЕМУР»
Х/Ф «ЖЕНА, ЖЕНЧКА И «КАТЮША»
«ГЛАВНОЕ». ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ ПРОГРАММА
Х/Ф «ПОБЕГ ИЗ ШОУШЕНКА»
Х/Ф «РЕЗНЯ В РИМЕ»
ОПЯТЬ О ФУТБОЛЕ
Д/Ф «638 СПОСОБОВ УБИТЬ КАСТРО»
Х/Ф «ЛЮБОВЬ МОЯ, ПОМОГИ МНЕ»
Д/С «МЕЖДУНАРОДНЫЙ ТЕРРОРИЗМ»

5 КАНАЛ

Баваасан Абидуевай түрэнхөөр 100 жэлэй ойдо

Бүри урдань хургуулида хуража ябахдаа, түрэл буряад хэлээ, литература шудалхадаа, олон тоото шүлэгүүдые сээжэлдэжэ, удаадахи хэшээлдэ уншажа, хайн сэгнэлтэ абадагаа мартаха аалши... Хэды үндэр наһатай болобошье, хэдэн олон арбаад жэлэй үнгэрбэшье, тэдэ шүлэгүүд заримдаа ухаан бодолдош гитэ ерээжэ, тэдэнэ аман соогоо гү, али гансаараа ябахдаа

аалихан үшөө-үшөө дахин дабтахаш. Тииһээршье тэрэ хүшэр хүндэ үе сагай үйлэ хэрэгүүд, үетэн нүхэд урдашни зурагас гээд лэ үнгэрхэ... Тиихэдэ өөрөөшье, суг хурадаг нүхэдшье уран хайханай харалгын болоходо, багшынгаа заабаряар тайзан дээрэнэ ханхинаса уншажа, суглархан хүн зоной альга ташалганда хүртэдэгөө мартаха аалши!..

«ШҮЛЭГ ЗОХЁОН НҮҮГЯЯША СҮЛӨВ ЗОЛТОЙ ХҮБҮҮНБИ...»

Г а б а д а х и - з у р г а а д а х и классуудта түрэлхи литературын хэшээлнүүдтэ Баваасан Абидуевай «Алтан далай», «Сонхоор малайхан нара» болон бусад шүлэгүүдые уншадаг, сээжэлдэдэг хэмди. Заримдаа шүлэгэй мүнрүүдэй гүнзгэ үдхье ухамайшаланшьегүй сээжэлдэхш. 1932 ондо бэшэгдэхэн «Алтан далай» гэжэ шүлэг бэшэхэдээ, автор бүри тэрэ үедэ хамтын ажалай хүсэ, тэдэнэй оролдолгын дүн уран гоёор, хүнэй урмашамаар харуулжа шадаа. Совет үе сагай хүдөө ажыхын ажалшадай үргэн ехэ таряалангай далай шэнги үргэнөөр долгилжа байхыень харахадаа, энэ шүлэгэй мүнрүүд ханагдадаг бэлэй:

*Арюун долгито алтан далай
Хамтын ажалта манай таряан —*

*Хүхэ сэнхир огторгой доро
Хүрьһэтэ алтан гэлхэй дээрэ*

*Наранай гэрэлгэ халюуран шарлажа,
нэбшээ жабарта эльбүүлэн найгажа,
Алтан гэлхэйн мүнгэн голгёор*

Ара газарһаа долгилон байна.

Ажалшан арадай оролдолгоор ургаһан таряан тухай эдэ мүнрүүд хүнэй сэдхэлдэ урма баяр түрүүлнэ бэшэ гү? Эдэ мүнрүүдые бэшэхэдээ, авторын Баваасан Абидуев 23 наһатай ябаа. Баваасан Абидуев 1909 оной апрелин 16-да Сэлэнгын (мүнөө Ивалгын) аймагай Оронгын номоной Янгаажан нотагта түрэнхэн, 16-17 наһатайдаа шүлэгүүдые бэшэжэ эхилхэн гээд тэрэнэй зохёохы намтар шэнжэлдэг эрдэмтэд, нэгэ уг үндэһэтэй түрэл түрхэмүүдын бэшэдэг. Бүри эдир залууһаа ниитын ажабайдалаар хонирходог, арга шадалаараа эдэбхитэйгээр хабаадаг байһан. Мүн энэ нотагта түрэнхэн Намжил Балданотой хургуулида сугтаа хураһан, 1924 ондо арбан табан наһатайдаа тэдэнэр хойулаа кассомолой гэшүүд болоһон байдаг. 1925-1927 онуудта почто зөөгшөөр, ниитын гурим журам сахилга хинадаг албанда мили-

ционерээр хүдэлөө, удаань 1927 ондо нотагтань хамтын ажал эмхидхэгдэжэ, Баваасанай түрүүлшүүлэй зэргэдэ коммунын гэшүүн боложо, түрүүлгын орлогшоор хунгагдаһан тухай гэршэлхэн баримтанууд бии. 1925 онһоо 16 наһатайһаа эхилжэ, «Буряад үнэндэ» бэшэжэ эхилээ, 1926 ондо шүлэгүүдын тус сониндо толилогдохон байгаа.

Мүнөө бодоод үзэхэдэ, богонихон наһатай байхаяа мэдэхэн юм шэнги Баваасан хорёод онуудта нилээд олон шүлэгүүдые бэшээ, арадай аман зохёолнуудые суглуулжа, үхибүүдэй уншахада зохидоор хэблээдэ бэлдэдэг байһан. 1929 ондо манай республикаһаа Москвада үнгэргэгдэхэн хүдөө бэшэгшэдэй суглаанда хабаадажа ерэнэинь зохёохы ажалдань яһала ехэ нүлөө үзүүлэ хэн бээ. Тэрэ үедэ Буряад ороноймнай ажалшад шэнэ байдал зохёон түбхинүүлхэ хэрэгтэ хамсыгаа шамажа, унаһан малгайгаа абаха сүлөөгүй урагшаа дабшажа ябаа, эдэ ажал хэрэгүүдые, манай нотагта боложо байгаа хубилалтануудые түр зуура адаглажа, хүн зоние хайн хайхан хэрэгүүдтэ зоригжуулха, шэнэ илалтануудта уряалха гээшэ уран зохёолшын уг зорилго гэжэ залуу уран зохёолшо ойлгожо, оршон тойрон боложо байгаа үйлэ хэрэгүүдые хөрхө нюдөөр хаража, тэдэндэ сэдхэлээрээ баясажа, шэнэ-шэнэ шүлэгүүдые бэшэжэ, «Буряад үнэндөө» толилуулжа байгаа. 1931 ондо Баваасан Абидуевай «Наранай туяа» гэжэ ном-шүлэгүүдэй түрүүлшын суглуулбари тэрэ үедэ хэрэглэгдэдэг байһан лата үзгүүдээр барлагдажа гараһан байгаа. Энэ номыень мүнөөшье манай республикын Номой үндэһэн санда хонирхон иража болоно. Шүлэгүүдэй мүн бүхэн шэнэ байдалые магтан дуулаһан удхатай:

*Олон таряашан арадай
Ууса ниорган амаржа,
Тариһан таряанай гунгуур
Талханай машина жэнгириэ.*

Ажалшадай ганса ажал хүдэлмэридэнэ бэшэ, мүн ажабайдалда боложо байһан хубилалтанууд

тухай уран зохёолшо уншагшын дура буламаар бэшэнэ:

...хургуулиин ябагал

*гэлгэржэ,
Соёл эргэмые хүтжүүлжэ,
хууриин тосхойной гунгуур
Сахилгаан гэрэлые*

сасаруулна.

Энэ «Наранай туяа» гэжэ суглуулбаридань уншагшада тон ойлгосотойгоор, шэхэндэ зохидоор дулдадаг хэлбэртэйгээр бэшэгдэхэн «Үдэ», «Таряалан», «Хамтын ажал», «Ударник залуу нүхэдтэ», «Наранай туяа», «Губшуур» болон бусад олон шүлэг оронхой. Тэрэ ном соонь «Агаарай онгосо» гэжэ түрүүлшын поэмэ оронхой (һүүлдэнэ тэрэ поэмэ «Самолёт» гэжэ нэрлэгдэхэн байдаг).

Шүлэг бүхэниинь уншагшадые уряалһан шэнжэтэй, шэнэ үйлэ хэрэг дэмжэхыень идхалһан удхатай. Жэшэнь, «Нөөсэлгэ» гэжэ шүлэгһөө нэгэ хэдэн бадаг хануулха дуран хүрэнэ:

*«— Гамнажа хууһан
Ганса мүнгөө,
Арбилха гэхэн
Арба мүнгөө*

*Сан хүүгэ
Нөөсэлэн,
Сайхан үйлэ
Бүтээ!*

*Түмэнэй туһые
Бодожо,
Түрын хэрэмые
Тэдхэ!*

*Ништын хүсые
Нишүүлжэ,
Нишгэм журамые
Байгууля!*

1932 ондо «Буряад үнэн» газетын литературна хүдэлмэрилэгшэ болоо, удаань залуушуулай хониной редактораар хүдэлөөд, һүүлдэнэ 1936 он болотор «Агын үнэн» газетын редактораар ажаллаа.

Орон дотор боложо байгаа үйлэ хэрэгүүдые шүлэгэй мүнрүүдээр харуулжа, уншагшадые хайн хайхан жэшээ мүнрүүдээр харуулжа, уншагшадые хайн хайхан жэшээ дагажа, шэнэ байдал зохёохыень уряална.

Жэшэнь, «Абамнай мэдэжэ, эжымнай эндүүрбэ». Удхыень богонёор хэлэхэдэ, тэрэ үедэ урьһаламжын облигацинууд тараагдадаг байгаа. Үбгэн хүгшэн хоёр облигаци худалдажа абанаа хүгшэниинь наймаанай газарта облигацияа тушаагаад, мүнгэндөө элдэб эд бараа абанан байгаа, харин үбгэжөөл һүүлдэ урьһаламжын дүнгүүдые согсолхонд, 500 түхэриг шүүбэ ха.

*Шаргал морёо хүлэжэ,
Шууданай хорёон ошожо,
Шүүһэн мүнгөө асараад,
Шабгансадаа үгэжэ үзүүлбэ.*

Уласхоорондыншые оршондо, орон доторнайшые боложо байһан үйлэ хэрэгүүдтэ шүлэгэй мүнрүүдээр даары түргэн зүб сэгнэлтэ үгэдэг хэн, тэдэ мүнрүүдыень хүн зон сээжээр дабтажа, уран зохёолшын уряалаар урагшаа, зүб замаар дабшажа ябаһанаа албладаг хэн бээ. Үнэхөөрөө тэрэ үедэ, шэнэ байдалай хая түбхинэжэ байгаа сагта хая үзэг бэшэг шудалжа байһан түрэл арадынгаа түрүү зэргэдэ дабшажа ябанан уран шүлэгшэ олонийтын дунда ойлгууламжын хүдэлмэри ябуулжа, шэнэ хэрэгүүдтэ уряалан зоригжуулаша байһанаа зүбөөр ойлгодог байгаал даа. Баваасан Абидуев үе сагай эрилтэдэ хариуһан, «миин лэ уряалай шүлэгүүдые дархалдаг байһан» гээд дурагүйдэхэн шэнжэтэйгээр мүнөө зарим нэгэн ябууд дундаа дурдадаг агша, харин тэрэ үедэ уран шүлэгшэмнай хүн зоние шэнэ хэрэгүүдтэ зоригжуулха үүргээ эрхим бэрхээр дүүргэдэг байгаа гэхэ байна.

Хэдыхэн жэлэй туршада шүлэгшэ олон лэ, ехэ юмэ бүтээжэ үрдэ. Үхибүүдтэ зорюулан поэмнүүдын тэрэ үедэ юутээршье сэгнэшгүй удха шанартай байгаа. Тэрэ үедэ радио, телевидени гэжэ байхагүй, «Үнэн» газетэдэ гараһан лэ зохёолнуудые хүн зон үхибүүдтэ уншажа, сэдхэл бодолдон «сэсэг тариһан» шэнги болодог байгаал даа. Уран зохёолнуудые бэшэхэнэ, арад аман зохёолой зүйлнүүдые өөрын маягаар найруулхаһаа гадна залуу зохёолшо тэрэ үедөө тон

шухала удха шанартай зохёолнуудые - Николай Островскийн «Буладяжа хатуужааб», «Шуурган дундуур түрэгшэд» гэжэ номуудые ялас гэмэ бэрхээр оршуулһаниинь гайхалтай, урматайшые байгаа даа. Үе сагайнгаа эрилтээр, Коммунист намын захилаар тэрэнэй хуряангы түүхые, багша Ленинэй хургаалнууд тухай И.В.Сталиной ном оршуулжа үрдихэн байдаг. Тэрэ үеын газет, журналнууд Баваасан Абидуевай зохёолнуудгүй гарадаггүй байһан лэ гээшэ ха.

1935 ондо ороной СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн болоһон уран шүлэгшэмнай 1938 ондо «Баяр» гэжэ зохёолнуудайнгаа ехэхэн лэ суглуулбари хэблүүлэ, тэрэ ном соонь арбаад гаран жэл соо бэшэхэн шүлэгүүдэйнь, поэмнүүдэйнь дээжэ оруулагдаһан байгаа.

Баваасан Доржиевич зохёохы ажал ябуулгын эрхим жаргал эдлэжэ, түрэл арадынгаа хүгжэн дэбжэхэ сагые магтан дуулажа байһаар 31 наһатайдаа наһа бараһаниинь харамтай даа.

*«Шэмэг хайхан сэсэг соо,
Шэнэ үеын наран соо
Шүлэг зохёон хуугааша
Сүлөө золтой хүбүүнби!»*— гэжэ бэшэхэн байдаг. Эдэ мүнрүүдыень уншахадаа, энэл нотагта 1938 оной апрелин 13-да түрэнхэн Даши Дамбаевай шүлэгүүд ухаанда ороодхидог.

*«Дүлэн шэнги шухатай,
Уршалаата уураг тархитай,
Холье хараха
Гал хурса ниогэтэй,
Хонгёотомо
Саг мүнгэн хоолойтой
Хоёр хултэнэй нэгэнби!»*— гэжэ бэмнай.

Иимэ уран хурса бэлигтэй хүбүүдээрэ түрэл буряад араднай үнэн зүрхэнһөө омогорхожо, шүлэгүүдын дабтажа, дуунуудын дуулажа ябадаг гээшэл. Энээнһээ гүнзгэ дурасхаал байха аал!...

Ревомир ГАРМАЕВ.

Д.ХОБРАКОВ

БУРХАНАЙ ОРОН (дуун)
 «Хурамхаан!», «Хурамхаан! — гэлсэнэл даа — Хурмастын орон бэшэл аа гү? Хүдэр ажалша зонийн соло Холо саагуур соностон дуулдана.

Дабталга:
 Баргажанай найман эсэгын Байдал, хуудалаа сахихан Бархан үндэр уулаа Бахархан магтажа дуулаа.

Аргатхаан үндэрһөө горход харьялжа, Аргата голнай эхией абана. Аршаанта уһандань багашуул шунгажа, Арюухан бээ жарган жаргана.

Дабталга:
 Боолон-Түмэрһөө эхией абажа, Баргажан мүнрэмнай урдажал байна. Аглаг нотагууд хэды хайхам даа:

Алла, Арзагуун, Дэрээн, Уланхаан,
Дабталга:
 Янжама бурханай ордон юм даа:
 Яарагта, Бархан, Элхэн, Хонхино.
 Багашуулай һүүдэ зондоо залажа, Буянтай, жаргалтай нуухыень заяана.

Дабталга:

Баргажан голонгоо эрьээр зубшан, Буряадууд, ородууд, хамнигад хууна.
 Мүнхэ зула сэсэгээр бадархан Могойто, Сахали, Майск, Шаманка.

Дабталга.
МЭДЭБЭЛБИ (арадай дуун)
 Ардаг борынгоо хурдание Арынгаа дабаанда мэдэбэлби.

Амраг гансынгаа дуратайе Алаг зүрхөөрөө мэдэбэлби.
 Эмниг борынгоо ульгамые Элһэтэй харгыда мэдэбэлби. Эжэл нүхэрэйнгөө зангые Эльгэ зүрхөөрөө мэдэбэлби.
 Унаган борынгоо дуулимые Уулынгаа үндэртэ мэдэбэлби. Ушарһан инагайнгаа сэдхэлые Ухаан зүрхөөрөө мэдэбэлби.
 Аргата хууриин.

ЭПИЛОГ

Тайзан дээрхи гал бүүдэгэр. Шэрээ дээрэ хууһан Хоердугаар Николай хаан Агван Доржиевай урда бии болоно.

Николай хаан: Хамбо Доржиев, та бидэ хоерой ажабайдалай хуби заяан адлирхуу байшабал. Шишье, бишье бүхы зүрхэ сэдхэлээрээ арадзонойнгоо түлөө оролдожо, Эхэ орондоо сэхэ сэбэрээр, шадал зэргээрээ алба хэжэ ябаабди. Гэбэшье, бидэ хоёрые өөһэдымнай арадууд ойлгоогүй, дайсад шэнгээр хороогоол даа.

(Хаан шэрээдэ хууһан зандаа саашалан холодожо гарана. Бадма сэсэгтэй һандалидээр гартга эрхи баряад дабшалжа хууһан Арбан Гурбадугаар Далай лама бии болоно).

Далай лама: Багшамни, ши энэ түрэлдөө алтан дэлхэйдэ түрэлэнэйнгөө нангин уялгата ажалые сэхэ сэбэрээр дүүрэн дүүргэбэ гээшэш. Урилха түрэлдэшни бүри гайхамшагта хэрэгүүд шамайе хүлэжэ байна. Би шиний түлөө һанаагаа табижа, үдэр һүнигүй бурханда мүргэжэл байнаб.

(Далай лама харагдахаяа болино. Алта мүнгэн зүүдхэлнүүдэй ханхинаа абяан дулдаад, арюун хайхан нюуртай, мүр дээгүүрнь сэбэлзэһэн, газарта хүрэмэ гүрэмэ ута хара үһэтэй басаган толорон гэрэлтэжэ байһан үһэнэй улаан толон сооһоо гаража ерэнэ).

Сагаан Дари: Бурханһаа заяагдаһан хани нүхэрни! Намайгаа үгылжэ, уйдажа гунхыжа бү мордоорой даа! Буряад зоной ёһо заншалаар бээс барижа, Дээдэ дэлхэйдэ морилжо, залуу бээс бээлээд, хүсэл зоригоо алдангүй урагшатай ябаарай, инагни!

Агван: Баяртай. Шинингээ тунгалаг хайхан сэдхэлые, арюухан дүршарайшени сээжэлээ бүхөөр хадагалаад, холын холо замдаа гарахамни гээшэ. Хаанашье, Замбуулинай дээдэ түбидэшье, жаргалай орон диваажандашье ябахандаа би хээээдэшье шамаяа мартахгүйб, шамдамни ута һаһа, удаан жаргал олгуулхыень Бурхание гуйхаб.

(Сагаан Дари басаган наранай толон соогууругы болоно. Удаань сэргэй ута шинель үмдэһэн, томо улаан табан хушуутай шобхогор малгайтай, винтовко түхэлэй буу үүрлэн Улаан Армин сэрэгшэ бии болоно).

Сэрэгшэ: Агван Доржиев! Панана гүш, 1918 ондо Россин эрдэмтэдэй, академик Владислав Людвигович Котвичой оролдоһоной аша туһаар ши Зүблэлтэ засагай түрмэһөө сүлөөлэгдөө һэнши! Зүгөөр тиимэ һэнгэргүй баяртай ушар дахинаа шамда олгогдохоёо болсо! Юуб гэхэдэ, «арадай» түрмэ шоронһоо үшөө нэгэшье хүн амидыгаар мултаржа гараагүй юм, мэдээрэй! Будда бурханшени шамда туһалха мүнөө аргагүй! Юумэн булта хубилаа, эрхэтэ зон муу һанаатай болоо, сэмүүнсагай хүлгөөгэй байдалерэй! (Улаан сэрэгшэ гэлдэргээ хололон

ошоно. Хара арһан кожанка дэгэл үмдэһэн, арһан фуражка малгайтай, бүһэндөө кобура зүүһэн хүн дүтэлжэ ерэнэ. Тайзан дээрэ ялагар гал носоогдоно. Агван Доржиев нүдээс нээнэ).

Хүн: Гражданин Доржиев Агван – это вы будете?

Агван: Да. Я – Агван Доржиев.

Хүн: Имнем Союза Советских Социалистических республик вам предъявляется обвинение в создании шпионской, диверсионно-террористической, повстанческой, панмонгольской враждебной организации на территории СССР, а также очагов контрреволюции в построенных вами дацанах – в Ленинграде, Иркутской области, Калмыцкой автономной области и Бурят-Монгольской АССР. Вы арестованы, следуйте со мной!

Агван: (хууһан зандаа, түбшэн даруугаар). Молодой человек, вы знаете, чем обычно заканчиваются вакханалии, кровавые оргии, и о том, что зло карается небесами?

Хүн: Нет, не знаю, и знать не хочу!

Агван: Жаль. Тем не менее, вам все предстоит увидеть и, возможно, понять, в чем человечество ошибалось из века в век, приостанавливая свое духовное развитие. (Наманшална) Бурхан Багша, они не ведают что творят. Эти непросвещенные исполнители чужой воли не виноваты в своем безумстве. Да ниспосли миру благоразумие и просветление! Ом маани падмэ хум. Ом маани падмэ хум. Ом маани падмэ хум...

Агван Доржиевые урдаа туугаад хүн гаража ошоно. «Ом маани падмэ хум» гэжэ үгэнүүдые дабтаһан хүгжэм аалихан эхилнэ. Диктор эршэтэй шангаар уншана:

Гансахан хүнэй гансахан наһанай
Газар дээрэ охорхоншые һаа,
Үгэлһэн үгэ, үйлэ хэрэгын
Үеын үедэ мүнхэ болтогой!
Дарашагүй арюун сагаан сэдхэлын,
Дабашагүй хатуу эрэлхэг зоригын,
Дабташагүй өөрэ хайхан заншалын,
Далайшагүй нангин хүр хүлдэнь
Ургы боложо газартаа дуулан,
Харгы табижа, тэнгэрээр дүүлн,
Мүшэтэ эхэ Замбуулин соогоо
Мүнхэ болтогой, мүнхэ болтогой!

«Ом маани падмэ хум» үгэнүүдые дабтаһан хүгжэм таһалдангүй, танхим соо хуугааша хүнүүдэй бодожо гаратар эдэлнэ.

ТҮГЭСХЭЛ

Улаан-Үдэ, 2005 оной январин 5

Авторһаа ажаглалта.

Энээжүгэй 1-дэхи үйлын 3-дахи үзэгдэлдэ нимэ диалог байһан юм: “Далай лама: Хаанашье ябахандаа, Азида гү, Оросто гү, Баруун Европодо гү, намтай

холбоо барисаагаа бү таһалдуулаарайгы... Байза, мартажархин алдабалби. (үхибүүн мэтээр энэбхилээд). Цанид лама, Европодохи фабрика, заводуудта хэгдэһэн хэрэгтэй хэрэггүй зүйлүүдээр минни һонирходогые та һайн мэдэнэт. Би хуушаржа ядарһан дүрбэн автомашинануудтайб, тэдэмни Британида бүтээгдэһэн хоёр багахан «остин», американ «додж» «джип» хоёрдоо. Мүнөө элдэб янзын шэнэ түхэлэй буунууд минни анхаралыс татана, тэдэнээр һонирходогби. Хэрбээ шаддаа һаа, Санкт-Петербургһаа эгээ һайн, һүүлшын бүтээлэй шэнэ револьвер худалдажа абаад намда асарыт даа, зай гү.

Агван: Олоо һаа, абажа, заатагүй асархаб, Үндэр Түрэлтэ. Баяртай».

Энэнь Буддын шажанай ёһо хургаалда таарасагүй гэжэ редакциин талаһаа тоологдоод, хаһагдажа хаягдаһан байгаа. Зүгөөр автор энэһе буруушаажа, өөрынхи хэмээрнь байлгахые дурадхана. Тиин нимэ баримтануудые эльгээгээ.

Ничто человеческое не чуждо под Солнцем существу рода человеческого. Великие люди велики во всем. Они свободны от догм и установленных в обществе правил, живут соображениями собственного холодного ума и велениями горячего сердца, данными им от Природы (Бога).

1. Далай лама XIV в своей книге «Этика в новом тысячелетии» (Изд. «София», 2004) пишет: «Когда я был подростком, одним из самых моих любимых развлечений было чинить старые машины, которые мой предшественник Далай лама XIII приобрел... Их было четыре: два небольших «остина» британского производства и две американские - «додж» и потрепанный «джип»... Для молодого Далай ламы эти ржавые останки обладали неотразимой привлекательностью, и мне не терпелось сделать так, чтобы они снова могли ездить. Моей тайной мечтой было научиться водить машину... Я наконец нашел человека, который хоть что-то знал об автомобилях. Это был Лхакпа Цзеринг...»

2. Кяхтинский погранкомиссар подполковник А. Д. Хитрово, близко общавшийся с Далай ламой XIII во время пребывания того в Ван-хурэ в 350 верстах юго-восточнее Кяхты, в своей Записке в Генеральный штаб пишет:

«... Настоящий Далай-лама имеет 32 года, по-своему считается высоко образованным, с природным выдающимся умом, несокрушимой упорной энергией и закаленным здоровьем. Весь путь (четыре месяца) из Лхасы в Ургу он по своему желанию совершил верхом. Священные носилки, бывшие при нем, остались без употребления. Монголы в лице Далай-ламы видят проявляющегося гения, подобно бессмертному Чингис-хану и знаменитому Хубилай-хану. Судя по повседневному образу его жизни,

Далай-лама поглощен исключительно упорной, настойчивой, чисто политической деятельностью, пользуясь своею духовною силою в религии, как средством для выполнения своих политических задач. Он чрезвычайно интересуется европейской культурой, желая с ней ознакомиться, начав с железной дороги. Всякая мелочь, всякая безделушка, всякий европейский фабрикат приковывает его любезное и серьезное внимание. Убедившись в превосходстве скорострельного оружия над фитильным, он, чуждый предрассудков, свойственных ревностным почитателям ламаизма, озабочивается приобрести для своего конвоя современное по системе оружие. Даже лично для себя Далай-лама поручил хамбо Доржиеву приобрести в Петербурге самый лучший револьвер.

Для своей зимовки Далай-лама строит в Ван-хурэ небольшой русского типа деревянный домик, для чего в Кяхте наняты русские и буряты-плотники и закуплен необходимый материал. Повседневные его занятия: утром, от одного до двух часов беседы и поучения лам-мальчиков, затем вынос его на священных носилках для благословения паломников, ежедневно, непрерывно прибывающих отовсюду целыми сотнями. Паломники предварительно выстраиваются шпалерами, коленопреклонными. Далай-лама, имея в руках длинный шелковый хадак с прикрепленными к его концам металлическими шарами, обносит по шпалерам, причем шары касаются голов паломников и тем самым благословение владыки снисходит на молящихся.

В отдельной аудиенции Далай-лама принимает только князей, их посланцев, представителей различных депутатий и пр. Эти отдельные приемы имеют характер чисто политических совещаний. Этим путем Далай-лама подробно ознакомливается во всех мелочах с обширными отдаленными уголками Монголии. Вечером от полутора до двух часов ежедневно у Далай-ламы происходят совещания со своими приближенными, и, если так можно выразиться, подводятся итоги дня, даются поручения некоторым из знатных паломников временно задержать, других пригласить на особые совещания совместно со своими приближенными. В промежутках – скромный обед. К этому следует добавить, что в течение недели не менее одного-двух раз прибывает почта из Тибета, равно и донесения от своих агентов из Пекина, все это тщательно обсуждается, рассматривается и постановляются известные решения. Так проходит время изо дня в день со времени выезда из Тибета... Насколько настойчив, после-

дователен и самостоятелен Далай-лама, можно судить по тому, как он относится к англичанам и китайскому правительству. Англичане неоднократно входили в переписку с Далай-ламой, но Владыка до сего времени возвращает английскую корреспонденцию нераспечатанную. После того, как амбань препроводил к Далай-ламе копию с резолюции Богдохана об отправлении в Тибет, Владыка сделал распоряжение впредь никаких бумаг от китайских амбаней или цзян-цзюней не принимать, оповестив их, что будет признавать только ту переписку, которая последует за печатью самого Богдохана. Насколько влиятелен и популярен Далай-лама, как выдающийся деятель среди монгольских правителей, можно судить потому, что, несмотря на недоразумения бывшие с ургинским Хутуктой, природным духовным Владыкою всех монгол, князя игнорируют Хутукту и stanовятся на сторону Далай-ламы.

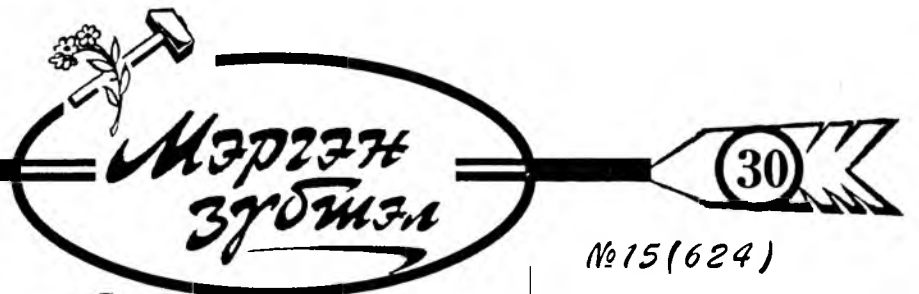
Достаточно сказать, что за восемь веков исторической жизни монголов и тибетцев настоящий Далай-лама является по счету третьим величайшим деятелем среди названной народности. В какой степени могут быть важны последующие в Монголии и Тибете события при условии, если Далай-ламу не отравят и не убьют, очевидно для всякого. Может ли быть нам, русским, полезен этот Далай-лама или нет, судить я не берусь, но знаю и твердо докладываю одно мне известно, что все монголы, благодаря исключительно Далай-ламе, в период войны игнорировали распоряжения китайского правительства не продавать русским скота и лошадей и странно, что только по окончании войны многие из князей из Чжоудасского сейма (Чжарод) стали воздерживаться от продажи скота, мотивируя это запрещением своего правительства.

В каком бы положении была наша армия, если бы Далай-лама питал свои симпатии к единоверцам-буддистам японцам, искавшим симпатий ламского духовенства, но не нашедшим сочувствия...».

В заключение могу только отметить, что Далай лама XIII и Агван Доржиев были достойными друг друга великими историческими личностями, родившимися, жившими и трудившимися на стыке грандиозных мировых потрясений.

Я пишу не историю, а о людях в истории, поэтому не мог и не ставил задачу охватить и отразить все произошедшие события, в том числе, например, о пребывании Далай ламы XIII в плену в Британской Индии, о поездках Агвана Доржиева по странам Азии и Европы, встречах и беседах его с главами государств, политическими деятелями, учеными, коммерсантами. Это – задача историков.

От МОДА до РУБАШКИ

Кокетливые прозрачные блузки, блестящие, эффектные топы, классические белые рубашки... Их в женском гардеробе никогда не бывает слишком много. А на что стоит обратить внимание сейчас?

СЛОЖНАЯ ДРАПИРОВКА

Похоже, что в этом году дизайнеры объявили бойкот обычному прямому крою. Силуэты блузок усложняются, приобретая непредсказуемую, изощренную структуру (рис. 1). Необычные модели блузок и легких топов преобразуются благодаря хитроумным манипуляциям с материалом, использованию самых разнообразных способов драпировки, оригинальных деталей в виде пакидок, а также всевозможных складок и выточек.

Цвета: холодный белый, нейтральный серовато-белый, бледные тона, темно-синий и черный, модные яркие цвета.

Материалы: атласный шарм, органза, шелковистые виды газа, джерси и бархата.

ОБУВАЕМСЯ В БОТИЛЬОНЫ

Ботильоны в этом сезоне очень популярны. Если вы решили их приобрести, и вам пригодятся наши советы.

Ботильоны - это изящные ботиночки на каблучке или без него, высотой до лодыжки. Полные лодыжки, любовь к юбкам и бридгам ниже колена - противопоказания для такой обуви.

К выбору ботильонов стоит подойти не менее тщательно, чем к выбору любой другой обуви. Они могут быть совершенно разной формы, но особенно модными считаются ботильоны со слегка зауженным носком на высоком, но устойчивом каблучке. Для прохладной погоды подойдут высокие ботильоны, напоминающие полусапожки. Для более теплых месяцев идеальными будут низкие ботильоны, практически туфли. Особенно популярны ботильоны в ретро-стиле, словно сошедшие с журналов 30-х годов.

Материал, из которого сделаны ботильоны, может быть абсолютно любым: и натуральная кожа, и замша, и сочетание нескольких мате-

ПРОЗРАЧНОСТЬ

Очень тонкие, едва ощутимые материалы подарили блузкам воздушную легкость и нежность (рис. 2), а кружева добавили образу таинственности. Несмотря на то что на подиумах были представлены довольно откровенные модели, в магазинах и бутиках представлены преимущественно блузки с однотонной или контрастной подкладкой.

Цвета: черный, дымчатый серый, прозрачные нейтральные оттенки.

Материалы: органза, шелковый газар, все виды кружев, прозрачные материалы с отделкой «мокрый эффект».

ОТДЕЛКА ОБОРКАМИ

Нежные сборки по косой линии, мульти-плиссированные оборочки, создающие своего рода жабо, отделка рюшем - все эти элементы стали главным оружием против одномерности стандартных тонов. Они

внесли свою долю романтизма и очарования в незамысловатые обиденные формы (рис. 3).

Цвета: холодный белый, приглушенные бледные тона, очень бледный серый, черный.

Материалы: органза, шифон, атласный шарм, муслин, тафта.

СКУЛЬПТУРНЫЕ ТОПЫ

Эти легкие топы отличаются более четкой структурой, мягкостью линий и архитектурной простотой. Особенно впечатляет искусная работа дизайнеров в плане кроя: нужная форма моделируется при помощи выточек, аккуратных мягких складок по линии выреза и легкой подкладки на уровне бедер.

Цвета: золотистые горчичные оттенки, коричневый, темно-синий, модные яркие цвета сезона, серый и черный.

Материалы: прочная атласная ткань, шелковый фая, клочек.

ТУНИКА - белая одежда из льна или тонкой шерсти, которую носили римляне. Сейчас существует огромное количество разнообразнейших разноцветных женских туник.

ДЮШЕС - очень блестящий высококачественный сатин из шелковых или химических волокон.

риалов. Актуальны различные украшения - пряжки, банты, камни и замки. Они могут быть подчеркнуты строгими, а могут быть игривыми и кокетливыми.

Смелые барышни смогут похвалиться себя ботильонами с открытой пяткой или носком, с высокой шнуровкой и необычным сочетанием латекса и замши.

Цвета тоже могут быть самыми разными. Это и классическое сочетание белого и черного, и яркие, вызывающие краски - лимонный, алый, голубой.

Ботильоны хорошо смотрятся с короткими юбками и юбками длиной до середины колена, длинными брюками, удлиненными шортами, платьями классической длины.

«САЛАТ КРАСОТЫ ПОЛЕЗЕН

ДЛЯ КОЖИ И ВОЛОС»

УХОД ЗА ЛИЦОМ

Для свежести лица, вместо утреннего умывания, протирайте и слегка массируйте кожу кусочком льда из отвара лекарственных трав: 2 ст.л. цветков календулы, липового цвета или ромашки аптечной залейте 2 стаканами воды, доведите до кипения и выдержите 15 мин на слабом огне, процедите.

• **Не выбрасывайте увядающий букет роз.** Засохшие лепестки залейте кипятком (1:3) и дайте настояться в течение суток. Умывайтесь этим настоем 2 раза в день, а можете разлить его в формочки и заморозить.

• **Для удаления веснушек** ежедневно протирайте лицо отваром корней петрушки (с добавлением капель сока лимона) или свежим соком листьев календулы. Очень эффективен отвар обыкновенного одуванчика; цветы варите в небольшом количестве воды 30 мин, затем остудите, процедите и умывайтесь этим отваром.

• **Если у вас жирная, пористая кожа,** вам не обойтись без настоя из листьев молодой крапивы, который обладает подсушивающим действием: 2 ст.л. измельченных листьев залейте 2 стаканами кипятка, настоять 1 час.

• **При юношеских угрях** попробуйте выполнять по утрам следующее упражнение: полежите несколько минут поперек кровати так, чтобы голова свисала вниз. Вечером полезны горячие компрессы из отвара ромашки.

• **Предотвратить появление морщин вокруг глаз** поможет камфорный крем. Смешайте 30 мл растопленного на водяной бане несоленого внутреннего жира (можно свиного) и 30 мл камфорного масла. Перед сном смазывайте этим средством кожу вокруг глаз.

УХОД ЗА РУКАМИ

• **Руки с потрескавшейся, огрубевшей кожей** полезно смазывать сырым молоком, несколько минут подержать в теплой ванночке, приготовленной из льняного семени. Затем руки подсушить, натереть соком лимона, втереть в кожу питательный крем.

У зеркала

• Воспользуйтесь таким кремом при чувствительной и воспаленной коже рук: смесь трав (календула, одуванчик, подорожник, крапива) заварить кипятком (1 ст.л. на стакан воды). На 2 ст.л. настоя добавить 50 г внутреннего свиного жира, 1 ст.л. меда и 2 ч.л. растительного масла, перемешать.

• **Если появилась перхоть:** 1 ст.л. нарезанных стеблей цветков пижмы на 2 стакана кипятка, настоять 2 часа, процедить, мыть голову (без мыла) через день в течение одного месяца.

• **При выпадении волос:** 1 ст.л. смеси шишек хмеля, цветков календулы и ее измельченных корней (в равном количестве) на стакан кипятка, настоять 30 мин, процедить, втирать 1-2 раза в неделю в течение 1-2 месяцев.

• **Способствует укреплению волос, обеспечивает их свежий вид и рост такая маска:**

измельченные до кашицы листья одуванчика, мать-и-мачехи, подорожника (по 1 ч.л.) перемешайте с различными добавками (мед, глицерин, молоко, сливки), нанесите на вымытые и подсушенные волосы, на кожу головы, расчесывая волосы по проборам, на 25 мин.

• **Для сухих волос:** 1-1,5 ч.л. касторового, нерафинированного подсолнечного масла втирайте в кожу головы, расчесывая волосы по проборам, за час до мытья. Обверните голову полиэтиленовой косынкой, получается маска-компресс.

УХОД ЗА ГЛАЗАМИ

• **Настой мяты** применяют для устранения раздражения и воспаления глаз: 1 ч.л. травы на стакан кипятка, настоять 30 мин, процедить и сделать примочки.

• **Для уставших глаз** - примочки из настоя цветков василька синего: 1 ч.л. цветков на стакан кипятка, настоять 20 мин, процедить.

• **Для улучшения кровообращения в области глаз** применяют маску из листьев и стеблей петрушки: 1 ч.л. мелко нарезанной петрушки смешайте с 2 ч.л. сметаны, нанесите на веки. Через 20 мин снимите, умойтесь холодной водой и нанесите на лицо крем.

«Обожаю принимать гостей и удивлять их кулинарными изысками».

САЛАТЫ

1. Предлагаю рецепт очень вкусного необычного салата, а главное - низкокалорийного.

Понадобится: 2 сладких болгарских перца, полбанки зеленого горошка, 5 вареных яиц, свежий огурец, 200 г мидий (лучше готовых замороженных, если мидии в масле, положить их на салфетку, чтобы масло впиталось).

Приготовление. Все нарезать, перемешать, заправить по вкусу маслом или сметаной (я использую майонез). Вкусно, пальчики оближешь!

«МОИ ДРУЗЬЯ ПРИХОДЯТ ПОРЯНЬШЕ ЧТОБЫ ПОМОЧЬ МНЕ ПРИГОТОВИТЬ СУШИ»

2. Еще один салат.

Понадобится: 200 г крабовых палочек, 2 зубчика чеснока, 150 г твердого сыра (его нужно натереть на терке вместе с чесночком), 100 г фасоли (можно консервированной), зелень.

Приготовление. Все смешать, заправить майонезом. Украсить зеленью. Я к этому салату подаю сухарики (можно покупные). Получается обалденно!

СУШИ

Сейчас очень модно готовить блюда восточной кухни. Предлагаю рецепт приготовления суши. Готовить их просто, а получается вкусно, оригинально и полезно. Низкокалорийно и никакого холестерина!

Приготовление. В кастрюле вскипятить стакан воды, положить туда 3/4 стакана риса и варить на медленном огне, пока рис не впитает всю воду. Смешать 1,5 ст.л. лимонного сока, 1,5 ст.л. сахара и 1/5 ст.л. соли. Довести до кипения. Залить этим рис. Дать впитаться. Остудить рис.

Взять пластинку водорослей для суши - нори (можно без нее, тогда получатся роллы), положить на бамбуковый коврик (или сложенное в несколько раз полотняное полотенце), выложить тонкий слой риса. Посередине сверху риса положить полосочку начинки. Это может быть тунец, лосось, семга, креветки, мидии, икра. Я часто использую свежий огурец и крабовые палочки, можно даже селедку или любимые рыбные консервы.

Далее надо осторожно скрутить эту «красоту» в валик и нарезать на несколько частей. В качестве украшения можно посыпать зеленью и кунжутом. Все гости останутся довольны!

Для детей готовлю сладкие суши и роллы. Для начинки использую сухофрукты, шоколад, свежие фрукты, сверху поливаю медом или вареньем.

ПСИХИКА МАЛЕНЬКИХ ДЕВОЧЕК НЕ ВЫДЕРЖИВАЕТ РЕКЛАМНОЙ АТАКИ

Игрушки, постеры и информация из телевизора отрицательно сказываются на психическом состоянии детей, считают американские психологи. Излишне сексуальный вид одежды и кукол мешает нормальному психическому и половому здоровью девочек, а также их самооценке. Особо жесткой критике подверглись куклы Братц и Барби. Легкомысленно одетые куклы в мини и чулках в сеточку искажают адекватное восприятие стиля, моды и уместности одежды.

СЕМЕЙНЫЕ ПОСИДЕЛКИ КРЕПЛЯЮТ ОТНОШЕНИЯ

Медики из США представили идеальную модель поведения семьи. Выяснилось, что, чем чаще родственники собираются на посиделки, тем крепче у них дружба и любовь.

Наибольшая привязанность и чуткость в общении наблюдалась у 94 пар из 100 наблюдаемых в течение года. Супруги в возрасте от 20 до 40 лет и дети от 5 до 18 лет собирались на семейные ужины и чаепития не менее 3 раз в неделю.

При этом конфликты, возникшие в повседневной жизни, на таких «вечеринках» сами собой утихали, появились новые интересы, совместно рассматривались и устранялись кризисные ситуации в семейной жизни.

ВМЕСТЕ С КОКТЕЙЛЕМ НЕВЕСТА ВЫПИЛА... ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО

Романтический влюбленный готовил сюрприз для невесты - он спрятал обручальное кольцо с бриллиантом в молочный коктейль, но его угощение оказалось слишком вкусным, и девушка проглотила подарок.

Перепуганный жених срочно потащил невесту к врачам. Рентгеновский снимок четко показал, что кольцо и впрямь находится в желудке девушки. Тогда парень встал на колени и сделал предложение, преподнес любимой вместо кольца фото ее влюбленности... ну и того самого колечка. И она сказала: «Да!».

Чудо-пара намерена пожениться в июне в своем родном городе Фармингтоне в американском штате Нью-Мехико.

ЧТО ВСЕ-ТАКИ ДЕЛАТЬ С МОЗОЛЯМИ?

Специальные мягкие стельки могут оказаться весьма полезными в борьбе и профилактике мозолей стоп - таковы данные американских ученых. Мозоли образуются в результате давления на кожу подошв. Принципы лечения этого феномена заключаются в необходимости уменьшения давления, оказываемого на кожу.

Стельки сделаны из специального синтетического материала, название которого пока не разглашается. Благодаря структуре ткани, а точнее, ее волокон, они способны равномерно распределять давление, оказываемое на них.

КРЕМЫ ДЛЯ КОЖИ ВОКРУГ ГЛАЗ БЕСПОЛЕЗНЫ

Проведя ряд исследований, ученые сделали вывод, что кремы для кожи вокруг глаз неэффективны. Единственным приносящим пользу средством является охлаждающий гель, который успокаивает уставшую кожу. Тем не менее ученые отметили, что действительно может помочь избавиться от темных кругов и мешков под глазами здоровый сон. Также, чтобы кожа вокруг глаз имела здоровый вид, полезно пить чистую воду вместо кофе, чая и соков.

2 ПОРЦИИ ХЛОПЬЕВ В ДЕНЬ ПОМОГУТ ПОХУДЕТЬ

Диетологи из Оксфорда набрали группу добровольцев, страдающих лишним весом. В течение 6 недель участникам предстояло заменить завтраки и обеды хлопьями из злаков. А на ужин им разрешалось есть привычную пищу.

В конце эксперимента оказалось, что все без исключения участники похудели на 0,5-2,5 кг. Ученые пояснили, что диета, основанная на хлопьях, очень сбалансированная (обеспечивает организм всеми необходимыми микроэлементами) и достаточно эффективная.

Подготовила С. БАЙМИНОВА.

XVII ЖАРАНАЙ ШОРОЙ ШАРАГШАН ҮХЭР ЖЭЛ

ХАБАРАЙ ДУНДА УЛААГШАН ТУУЛАЙ НАРА-ХАБАРАЙ НҮҮЛШЫН ШАРА ЛУУ НАРА

Буряад литэ	25	26	27	28	29	30	1
Европын литэ	20	21	22	23	24	25	26
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Лара понед.	Мягмар Марс вторник	Лабда Меркури среда	Лүрдэ Юпитер четверг	Баасан Солбон пятница	Бимба Сатурн суббота	Нима Наран воскр.
Үнгэ Үдэр	хүхэгшэн Хонин	улаан Бишэн	улаагшан Тахяа	шара Нохой	шарагшан Гахай	сагаан Хулгана	сагаагшан Үхэр
Мэнгэ	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан
Лүүдал	хиш	гал	шорой	түмэр	огторгой	улан	уула

Гарагай 2-то хабарай дунда улаагшан Туулай нарын апрелийн 20 (хуушанай 25-най үдэр дабхасана).
Хүхэгшэн Хонин, 6 сагаан мэнгын, хиндэ нуудалтай үдэр.
Бурханда зальбарха, лусууд ба тэнгэри тахиха, дасан хинд бодхоохо, хэшэг далага абаха, угаал үйлдэх, сан тахиха, бэри буулгаха, хурим хэхэ, эм найруулха, хүрэнгэ энэхэ, таряа тариха, байшан гэр бариха, замда мур гаргаха, хонинхоо ашаг шэмэ абаха, мал газашань гаргаха, ажалшаниие абаха, худалдаа наймаа хэхэ, тарни уншаха, харюулга хэхэдэ хайн. Холын замда ябаха,

шэнэ дэгэл үмдэхэ, шарил шатааха, хүн, малые ханаха, төөнхэхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, тээрмэ бодхоохо, суглаа зарлаха, шууяа гаргахада муу.
Хүнэй үлэ абаа наа, ниогэнэй хараа муудаха.
Гарагай 3-да апрелийн 21 (хуушанай 26).
Улаан Бишэн, 5 шара мэнгын, галда нуудалтай үдэр.
Бурханда зальбарха, дасан дуган хэргэхэ, арамнайлаха, лама болохо, ном зааха, түмэрөөр урлаха, зүүдхэл шэмэг зүүхэ, буянай үйлэ бүтээхэ, газар хажалха, хүрэнгэ тахиха, бэри буулгаха, бүжэг наада тахиха, тут дарсаг хиндүүлхэ, худалдаа хэхэ, шэнэ ноёниие тахиха,

дайсанни дараха үйлэнүүдтэ хайн. Эм найруулха, замда гараха, наһа барагшые хүдөө тахиха, шэнэ хубсаһа эсхэхэ, оёхо, улай гаргаха, нохой абаха мэтэдэ муу.
Хүнэй үлэ абабал, зол жаргал оршохо.
Гарагай 4-дэ апрелийн 22 (хуушанай 27).
Улаагшан Тахяа, 4 ногоон мэнгын, шоройдо нуудалтай үдэр. Нарын сээр.
Бурханда зальбарха, 8 лусууд тахиха, үгэлгэ үгэхэ, бэшэг зурхай зураха, дасанай тахил заһаха, өөрын ажамидаралда туһатай ажал хэхэ, эм найруулха, ураг садан болохо, замда гараха, худалдаа хэхэ,

наад тодхор дараха, хүн, малые ха-наха, хүрэнгэ тахиха хэрэгүүдтэ хайн. Хатуу ажал хэхэ, лама болохо, юумэ газашань үгэхэ, хүрэнгэ энэхэ, үрэ сасаха, мал агталха, гэрий буури тахиха, угаал хэхэ, наһа барагшые хүдөө тахихада сээртэй.
Хүнэй үлэ абаа наа, амгалан байдалга хайн.
Гарагай 5-да апрелийн 23 (хуушанай 28).
Шара Нохой, 3 хүхэ мэнгын, түмэртэ нуудалтай үдэр.
Бурханда зальбарха, дасан шүтээн бодхоохо, санаар олгохо, бэшиг зурхай зураха, «Чавдор», «Улан баалин», «Лудор», «Лусын баалин» үргэхэ, лусууд тахиха, ном заалаха, эрдэмдэ нураха, замда ябаха, номын хурал байгуулха, эм найруулха, залаха, модо тариха, хүрэнгэ энэхэ, бэри абаха, түрэхэ, хэлсэнэй ажалшаниие абаха, урлаха, тангариг үгэхэдэ хайн. Нүүдэл хэхэ, наһа барагшые хүдөө тахиха, хэрүүл шууяа гаргаха, хүүгдэе хүдэдэ оруулха. сэргэ хүдэлгэхэ, газар хэндэхэ, харюулга хэхэ, модо отолхо үйлэнүүдтэ тэбшэлтэй.
Хүнэй үлэ абаа наа, хэрүүл, шууян, тэмсэл болохо.
Гарагай 6-да апрелийн 24 (хуушанай 29).
Шарагшан Гахай, 2 хара мэнгын, огторгойдо нуудалтай үдэр. Баасаннамду үдэр.
Лама хубарга болохо, огторгойн үүдэ сахиха, гүрэм заһал хэхэ, ехэ хүнтэй уулзаха, харюулга хэхэ, буянай үйлэ бүтээхэ, ада шүүдхэр дараха, гүлгэ тэжээхэ, эм найруулха, бэри абаха, хурим хэхэ, замда гараха, эрдэмдэ нураха, шэнэ хубсаһа үмдэхэ гэхэ мэтэдэ хайн. Нүүдэл хэхэ, наһа барагшые хүдөө

тахиха, модо отолхо, худаг малтаха, мал худалдаха, аралжаа хэхэ, үбшэн эмнэхэ эхилхэ, дасан дуганай буури тахихада муу.
Хүнэй үлэ абабал, хүнэхэн зайлажа төөрхэхэ.
Гарагай 7-до апрелийн 25 (хуушанай 30).
Сагаан Хулгана, 1 сагаан мэнгын, уһанда нуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.
Бурханда, лусуудта зальбарха, тахиха, угаал хэхэ, харюулга хэхэ, наһанай буян бүтээхэ, эд, мал абаха, худаг малтаха, модо нуулгаха, хото байшан бариха, шэнэ барилга ашаглаагада оруулха, худалдаа хэхэ, гэрлэхэ, туһатай үйлэ бүтээхэ, хүрэнгэ тахиха, түмэр урлаха үйлэнүүдтэ хайн. Тангариг үгэхэ, нялхые хүдэдэ оруулха, газашань ябуулха, ехэ гол гаталха, заһага бариха, хубаг татаха сээртэй, бэри буулгажа, хүргэ оруулжа болохогүй, наһа барагшые хүдөө тахихые тэбшэлтэй.
Хүнэй үлэ абаа наа, эрлигтэй ушарха.
Гарагай 1-дэ апрелийн 25 (шэнын 1). Дүйсэн үдэр.
Сагааншан Үхэр, 9 улаан мэнгын, уулада нуудалтай үдэр. Дашаниматай, амгалан байдалай, зол жаргалтай үдэр.
Бурхан тахиха, лама болохо, номын үүдэндэ орохо, Очирпүрэвийн харюулга хэхэ, хэшэг даллаһа абаха, эм найруулха, эрдэм номдо нураха, буянай үйлэ эхилэн бүтээхэ, хурим хэхэ, үрэ жэмэс тариха, адууһа мал нураха, худалдаа хэхэ, замда гараха үйлэнүүдтэ хайн. Шэнэ гэр бариха, хүн, мал хамнаха, ханаха, төөнхэхэ, шэнэ дэгэл эсхэхэ, ехэ хэрэг үүдэхэ гэхэ мэтэе тэбшэлтэй.
Хүнэй үлэ абабал, наһан хорохо.

Ойн баяр

ЭЖЫ, НАГАСА ЭЖЫ, ХҮГШЭН ЭЖЫ

Юбилей

Манай нагаса эжы Найданова Норжомо Найдановна 1939 оной мартын 13-да түрэнэн намтартай. Эжымнай халуун хүйтэниие нилээхэн бэе дээрээ үзэнэн. Үхибүүн байханаа үншэрэнэн. нургуулида нуража байтаад, сүт нураһан үхибүүдтэ сай шанаха, бани, хамтынгаа байра түмдэг байгаа. нургуулиа дүүргэжэ, киномеханигай мэргэжэл шэлэжэ, саашадаа бүхы наһаараа энэл ажалдаа амжалтатой хүдэлөө. Эжымнай «Ажалай ветеран», олон тоото грамота, шангуудтай, бидэ ехэ омогорхонобди, баярладагбди.
Манай нагаса баабай Борбоев Цырен-Дондог Дэгбаевич эжымнай наһанай нүхэр юм. 2009 оной февралын 3-да гэр бүл болохоор 45 жэл болоо.
Нагаса эжымнай Гангын шэмээшэгүүд соо өөдөө болоһон, тингээд нүхэд басагадын хадамда гарахадань, ингэжэ хэлсээ гэдэг: «Наша Нелька за бурята замуж вышла». Эжымнай гэр бүлэ шэмээшэгүүд соо ганса буряад байлаа, тингээд ород нүхэдэнь баһал ород шэнгээр наһадаг байгаа бшуу.
Гэр бүлын жаргал үри хүүгэдтэ. Эжымнай гурбан үхибүү түрөө.

Мүнөө нагаса баабайтамнай зургаан аша зээнэртэй, амар мэндэ, амгалан тайбан Үльдэргэ нютагтаа ажаһууна. Бидэ, зээ басагадын, яаралтай айшаар ошодогбди.
Нэгэтэ нимэ ушар болоо. Мншин түрэнэн эжы шоройгоо хамажа ябатараа, нэгэ юумэ гүбэр-гүбэр гэнэ хэбэртэй. Тингээд дүтэлөөд шагнахадам, «слушайте наших, слушайте наших» гэнэн шэнги байба. нурабаб: «Энэ ихэдэ ямар сектын хүн шэнгээр гүбэрнэбта?». Эжым харюусаба: «Энэшни слушайте наших гэнэ бэшэб, харин тарни уншанаб «Дульши динааши. Дуль баму динаа баму» - эрдэм бэлиг хурсадхаха гэнэн, ойлгоогши?» гэхэдэ. «Хэн танин хургаа юм?» гэхэдэ, «Баабаймни. Шоройгоо хамахадаа, ехээр тооһоо хүдэлгэхэгүй, хэлэ аманайнгаа сүлөөтэй хадань тарни, маани уншажа ябагты гэдэг»,- гэжэ харюусаба.
Мүнөөшье нагаса баабайтамнай һонирхолтой, ухаатай нургаануудые, ушарнуудые хөөржэ, зааж байдаг. Хүндэтэ нагаса эжыгээ, баабайгаа хони халуунаар амаршалаад, үшөө олон жэлдэ үбшэ зоболонгүй маанадаа хаража, баярлажа нуугты даа гээд шүлэгүүдые зориулнаб.
Нагаса эжынгээ сүт нураһан Зүүн-Үльдэргын дунда нургуули дүүргэнэн, 1939 ондо түрэнэн үүринэрыень амаршалнаб, ута наһа, удаан жаргал үрэнэб.

ЭЖЫ
Эжы... энэхэн гурбан үзэгэй Эди шэдинь гайхалтай. Алтанхан гурбан үзэгэй Арюухан шэдинь гайхалтай.
Эжымни энэхэн дэлхэй дээр Эгээл үнэтэйхэн, сэнтэйхэн, Ажамидарал үршөөһэн Амиды бурхамнит.
Сэбэр хайхан шарайтнай - Сэлгээхэн байдалайм шэмэг. Сагаан хайхан сэдхэлтнай Сарюухан замаймни гэрэл.
Дайдын жаргалые үрэнэб, Энхэ элүүрые хүсэнэб, Доро дохин нүгэдэнэб-Дуратайб тандаа, эжымни.
НАГАСА БААБАЙМ НАМДАА ХАЙХАН...
Налгай, намдуу зантайхан Нагаса баабайм намдаа хайхан. Үльдэргэ уужам нютагтаа Үлзы хэшэгтэй нуудаг юм. Нарата энэ дэлхэйн Намтарта домогууды хөөрэдэг юм.
Үбгэн эсэгэ, эжынэрэйм Үнэтэ нургаал заадаг юм. Эхэ буряад хэлэндэ дурлажа, Эрдэмтэй хүнүүд бологты гэдэг! Ёһо заншалаа алдангүй, Ёһотой хүнүүд бологты гэдэг! Нагаса баабай, захаяетнай Нангинаар сахижа ябахалби, Аба эжын ашые Арюунаар харюулхаа оролдохолби.
Зээ басаган Эржена ЖИМБЕЕВА.
Хэжэнгын аймаг Могсохон тосхон.

НАША УДИВИТЕЛЬНАЯ СВЕТЛАНА ДАНЗАНОВНА

В эти теплые весенние дни свой золотой юбилей - 50 лет отмечает замечательная труженица, прекрасная мать, любимая жена и просто красивая женщина Светлана Данзановна Бадмаева.
Светлана - уроженка с.Оронгой, всю свою жизнь посвятила культуре. Около 10 лет работала в известном ансамбле «Оронго». После окончания Восточно - Сибирского государственного института культуры около 20 лет работает в театре Бурятской драмы им. Х.Намсараева. И здесь, в театре, она встретила свою судьбу, свою большую любовь. Ее муж, Олег Цыденович Цыпилов, работает заместителем директора. В счастливом браке семья Цыпиловых пятеро детей, растут внуки.
Меня всегда удивляет ее работоспособность, она полностью отдает себя работе, ее можно всегда увидеть в театре и рано утром, и поздно вечером.
Работая помощником режиссера более 10 лет, отдавала свои силы и вкладывала душу в этот нелегкий труд. В полной мере обладает всеми качествами, необходимыми для специфики данной профессии: умение организовать сложный репетиционный процесс, создавать благоприятную творческую атмосферу, ско-

ординировать работу всех служб и цехов театра на достижение одной цели-постановки спектакля. Работая с ней режиссеры всегда с теплотой отзываются о ее работе.
В последние годы, работая администратором, Светлана Данзановна всегда показывает себя как грамотный работник, проявляет незаурядные организационные способности. С годами она выработала свой особенный подход по обслуживанию зрителей и всегда находит эффективные методы распространения билетов для всех слоев населения.
И она не раз показала себя отличной организатором на малых гастролях по республике и Читинской области. Большую лепту Светлана Данзановна внесла в проведение на высоком уровне первого Международного театрального фестиваля «Желанный берег», Межрегионального театрального фестиваля «Сибирский транзит».
За большой вклад в развитие театрального искусства С.Д.Бадмаева удостоена высокого звания «Заслуженный работник культуры Республики Бурятия». Светлана Данзановна честно и бескорыстно служит искусству. Она награждена Почетными грамотами Народного Хурала Республики Бурятия, Министерства культуры и массовых коммуникаций Российской Федерации, Министерства культуры и духовного развития Республики Саха (Якутия), Администрации Агинского Бурятского автономного округа, Министерства культуры Республики Бурятия.
Светлана Данзановна - удивительно доброжелательный, чуткий и отзывчивый человек. Она активный член землячества Иволгинского района.
С.Д.Бадмаева представлена к награждению награжден знаком «За высокие достижения».
Да, она достойна такой награды. В канун ее юбилея хочется поздравить ее от души и пожелать новых высот, пусть всегда ей сопутствует удача.
Роза ТЫХЕЕВА.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

<p>Генеральна директор - ахамад редактор А.А.АНГАРХАЕВ. Редактор Г.Х.ДАШЕЕВА.</p> <p>РЕДАКЦИОННОКОЛЛЕТИ И.М.ЕГОРОВ, Б.Г.БАЛЫЖИРОВ, М.В.КАЛАШНИКОВ, П.А.НОСКОВ, И.В.СМОЛЯК (Буряад Республикын Правительство), А.С.КОРЕНЕВ, Ц.Б.БАТУЕВ, В.Р.БУАДАЕВ, Ц.Э.ДОРЖИЕВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), Т.В.САМБЯЛОВА (генеральна директорэй 1-дхи орлогшо), Д.Б.ГУРОДАРМАЕВА (редакторай орлогшо), С.Б.БАЙМИНОВА (харюусалгата секретарь), В.Г.ГОМБОЕВА, Н.Д.БАДМАРИНЧИНОВ, Л.В.ОЧИРОВА, Б.В.БАЛДАНОВ, А.А.ФАДЕЕВА, В.Д.ДАМДИНОВА.</p>	<p>Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ хото, Калагидаришвиллин үйтэ, 23, Хэблээй байшан "Буряад үнэн". E-mail: unep@mail.ru</p>	<p>Газетгэ хэблэлэй 8 хууданан хэмжээтэй. Индекс 73877. Хамтын хэлэг - 30080. Хэблэлдэ тушаагдаһан цаг - 17.00.</p>	<p>"Республиканская типография" гэхэн ОАО-до бүтэн дианоэтивүүдтэ газетгэ 7000 хэлэгээр хэблэгддэ. 670000, Улаан-Үдэ, Борсоевой үйлэ, 13 Директорийн телефон: 21-40-45. Сүлөө стн. Б-0165-дахин номергой оор «Восточно-Сибирское межрегиональное территориальное управление» ФГУ-да бүрнхэлдэ абаһанхай.</p>
--	--	---	--

Хэблээй байшанай телефонууд: генеральна директорэй-ахамад редакторай - 21-50-96, приёмный - 21-54-54 (факс), ген. директорэй 1-дхи орлогшо - ахамад редакторай орлогшын - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-64-36, 21-33-61, секретариатай - 21-60-21; таһагууд: экономикын болон политикын - 21-63-86; соёлой болон түүхын - 21-54-93; «Морин хуур», «Вершины» журналуудай редакци - 21-55-97; залуушуулай, оюутайдай ажабайдалай болон олоһонитын хүдэлмэрини, «Одон» журналай редакци - 21-54-93; мэдээсэлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламн - 21-62-62, коммерческэ ажалай - 21-55-97, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтерийн - 21-23-67.

Редакцида ороһон материалнууд шүмжээлдэгдэггүй, мүн авторнуудтань бусаагдадаггүй.

Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нютагтай нэрэнүүдэй бэшгэлые хазгайруулан ушарта авторнуудын харюусалгалан. Редакцини наһамжа автарайхитай адли бэшэ байжа магад.

Конкурс

ОЛОН ҮНДЭНЭ ЯНАТАНИИЕ НЭГЭДҮҮЛХЭН ХЭЛЭМНАЙ

Буряад орондом ажабуудай Булта зон эбтэй байг лэ! Буряад найхан заншалнай Бүгэдэ зоноо нэгэдүүлэг лэ! Хөншье бай, хамаагүй: Хальмаг, грузин, Татаар, молдаван, Ород, яхад, буряад Омогтой урагшаа дабшял! Түхэрээн буряад дайдаа Түби дайдаар сурхуулаа! Д. Улыштуев.

хайнаар хэлээдхинэ. «Ивалгын аймаг» гэхэн муниципальна байгуулгын толгойлогшын орлогшо Виталий Андреев балшар багаһаа буряад хэлэтэй зоной оршондо байхан тула, ярянаай хэлэ хайн ойлгодог. Буряад хэлэнэй багша мэргэжэлтэй залуу буряад эхэнэртэй гэр бүлэ байгуулаад, гурбан үхибүүдые хүмүүжүүлжэ байна.

Кудрина, Коретанова, Хлебов, Нестеров гэхэ мэтын ород обогтой уладай тайзан дээрэ гаража, буряад хэлэн дээрэ торолтогүйгөөр үрээлэй найхан үгэнүүдые хэлэхэдэ, һониншье, гайхалтайшье байба. Олон тоото үндэнэ яһатануудые нэгэдүүлхэн буряад хэлэмнай одоошье баян даа гэжэ омогорхол түрүүлээдхибэ.

Үхибүүдэй дундаһаа 3-дахи нуури Улаан-Үдын 2-дохи интернат-хургуулин шаби Алина Ермолаева, Яруунын аймагай Ульдэргын хургуулин 11-дэхи классай шаби Дмитрий Климов абаа. Буряадай багшанарай колледжын оюутан Денис Силкин 2-дохи нуурида гараа. Тиэхэдэ Дээдэ-Хэжэнгын дунда хургуулин 11-дэхи классай хурагша Виталий Нестеров бултанһаа үлүү хайн буряад хэлэ мэдэхэ байжа, олимпиадада түрүүлбэ.

Томошуулай дунда тэмсэндэ Яруунын аймагай Мужыхын хургуулин тоо бодолгын багша Надежда Кудрина 3-дахи нуурида хүртэбэ. Ивалгын хужаагай хургуулин түлөөлэгшэ - яхад яһанай Любовь Дашпилова 2-дохи нуурида гараа. Яруунын аймагай Эгэтын-Адагай дунда хургуулине түлөөлхэн удмурт яһанай Елена Коретанова эрхимлээ.

Эдиршүүлэе бэлдэхэн Римма Будожапова, Людмила Жалсанова, Баярма Жамбалова, Валентина Батомункуева болон бусад багшанар гарай бэлэгүүдтэ хүртэхэн байна.

Буряадай хуралсалай болон эрдэм ухаанай министерствын мэргэжэлтэд, Буряадай Үндэнэртэй 1-дэхи лицей-интернадай буряад хэлэнэй багшанар, ИМБИТ-эй болон «Буряад үнэн» Хэблэлэй байшанай түлөөлэгшэд жюрин хүнгэн бэшэ уялга даажа абанан байна.

Буряад хэлээ улам үргэхэ гэхэн Ивалгын хургуулин эдэбхи үүсхэл дэмжэхэн нютагай Захиргаанда, Буряадай багшанарай колледжын буряад хэлэ бэшэгэй факультетдэ баярые хүргэмөөр.

Р.Н.БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

"Эрхим багша - 2009"

Улаан-Үдын хургуулинуудта буряад хэлэ заадаг багшанарай дундаһаа эгээл эрхимыень элирүүлгын мурьсөөн анха түрүүшынхией үнгэрбэ. Хабаадаха хүсэлтэйгөө мэдүүлхэн багшанар хэшээлнүүдтэ хэрэглэдэг онол аргуудтаа танилсуулаа, мүнөө угаа дэлгэрэнги болонхой проектнэ хүдэлмэринүүдээ харуулаа. Мурьсөөнэй гурбадахи шатада хабаадагшад нэмэл хэшээлнүүдые үнгэргөө. "Миний оршон дэлхэй" гэхэн мурьсөөнэй нүүлшын шатада 12 багша үлэхэн байна.

БУРЯАД ХЭЛЭ ЗААХА...

"Эрхим багша" гэхэн мурьсөөнэй Гран-при шангай лауреат Баярма Балерьяновна Банжилова, Улаан-Үдын 37-дохи хургуулин багша: - Та хэды жэлэй туршада үхибүүдые буряад хэлэндэ хурганат? Өөрын тусхай программатай,

ходо хэрэглэдэг онол аргуудтай байгаа ёһотой.

- Би арбаад жэлэй туршада үхибүүдтэ буряад хэлэ заанаб. Өөрын зохион программа бии. Үхибүүн бүхэндэ тусгаар хандаса хэрэгтэй байдаг. Буряад хэлэлгэдэ хургахада, наадалгын арга таатай лэ. Ахамад классуудай хурагшадые эрдэм шэнжэлгын хүдэлмэридэ хабаадуулхын түлөө проектнэ ажал хүүлнэб.

- Ганса хургуулин ажалда даруулоод ябаха бэшэ, мүн бэшэ багшанартаа холбоо харилсаа тогтоон байгуулхын түлөө иимэ хэмжээн эрхилэгдэ гээшэ. Та энэ мурьсөөндэ хабаадажа, өөртөө хэрэгтэй юмэ нилээд абаа бээт.

- Тиймэ даа. Багшанар өөрынгөө онсо онол аргуудтаа танилсуулаа. Тэрэниинь харадаа абажа, саашанхи хүдэлмэридөө хэрэглэхэ хүсэлтэйб.

ҮНДЭР ҮҮРГЭТЭЙ

"Ёһо заншалаа сахигша" гэхэн шангай лауреат Мэдэгма Гончиковна Багмаева, Улаан-Үдын 19-дэхи дунда хургуулин багша:

- Танай хургуулида элдэб үндэнэ яһатануудай соёл урлалай харилсаа үргэдэг гээд мэдээжэ. Эгээл тиймэхэ буряад хэлэ заалган үндэр дээрэ табятай ёһотой.

- Үнэхөөрөөшье, тиймэ. Манай хургуулида буряад хэлэ заадаг аяар 7 багша тоолодоно. Миний багшалжа эхилхээрнэ, 6 жэл үнгэрөө. Урдань 1985 он багаар факультатив шэнгээр буряад хэлэ заанан аад, болиһон байгааб.

- "Эрхим багша" гэхэн мурьсөөн тухай танай ханамжа. - Иимэ мурьсөөн заншалта болболнь, хайн байгаа. Нүүлэй жэлнүүдтэ хотын хургуулинуудта

залуу багшанар буряад хэлэ заажэ эжилээ. Энээндэ угаа баярламаар. Тэдэн өөһэдөө буряад хэлээ хайнаар мэдэхэхэ гадна, шэнэлтэнүүдые оруулхаяа оролдоно ха юм.

- Танай хэшээлнүүдтэ хэрэглэдэг учебнигүүд хуушаранхай бишу. Эндэ хабаадаһан багшанар хамтаржа, учебник гаргабал, зүйтэй бэлэй.

- Буряад хэлэ заалгын шэнэ стандарт хаяхана батаалагдан абтаа. Наян сагта шэнэ программа хэблэгдэн гарахаяа байна. Дуршлэ ехэтэй багшанар хамтаржа нэгэ учебник хэблэхэнь, үнэхөөрөөшье, хайн байха һэн.

- Хотын багшанарай гол бэрхшээл - номуудай дутаалда, үшөө...

- Манай шабинар хургуулида буряад хэлэ шудалаад, ажаб-хурдалдаа хэрэглэнгүй бишуу. Эрилтгүй байна. Би олон тоото конференци болон хурадаануудта хабаадахадаа ажаглахадамни - соносхол болон дэлгүүрэй вывескэ буряад хэлэн дээрэ болгохо гэжэ юрэ хөөрэлдөөнүүд ябана. Хооһон зугаа болоод лэ үлэхэнэл даа.

- Ондоо үндэнэ яһатан юундэ буряад хэлэ шудалааб?

- Иимэ асуудал хурагшадтаа табидабги. Олонхинь зугаа ойлгохын түлөө шудалнабди гээд харюусана. Зариманиинь Буряадта ажабуугаа хадаа буряад хэлэ мэдэхэ ёһотойбди гэнэ.

Энэ мурьсөө Улаан-Үдын Захиргаанай хуралсалай талаар хороон, хуралсалай шанар сэгнэлгын муниципальна түб үндэр хэмжээндэ үнгэргөө. Хуралсалай шанар сэгнэлгын түбэй мэргэжэлтэн Ульяна Ешьева Мангутовагай энэ хэрэг эмхидхэлгээ оруулһан үүсхэл оролдолго угаа ехэ.

Авторай фото-зурагууд. Энэ хуудаһа Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА бэлдэб.

Ивалгын юрэнхы хуралсалай дунда хургуулида эгээл иимэ уряа доро «Буряад хэлэн баян даа» гэжэ нэмэл фестиваль-олимпиада хаяхана үндэрлэбэ. Хэр уһаа буряад арадтай эб нэгэн ажабуудай элдэб үндэнэ яһатан буряад ёһо заншалнуудые сахин баримталхаһаа гадна, буддын шажанда хүгэдэдэг, буряад хэлэн дээрэ харилсадаг болоһон гээд мэдээжэ. Эгээл тиймэхэ тэдэнэй буряад хэлэнэй мэдэсэ элирүүлгын хэмжээ эрхилхэ тухай шийдхэбэри дээрэ нэрлэгдэхэн хургуули Буряадай багшанарай колледжтой хамта абанан байгаа.

Ивалгын дунда хургуулин буряад хэлэнэй багша Марина Дабаевна Намнановагай хэлэхээр, Буряадай Правительствын Захиргаанай Үндэнэ яһатануудай харилсаанай болон эрхэтэнэй үүсхэл хүгжөөлгын хороон руу урид иимэ хэмжээн тухай проект бэшэжэ эльгээгдэхэн. Олимпиадаа апрелин 10-да үнгэргэхэ гэжэ тодо үдэр тэрэ проект соо хэлэгдээтэй байхан тула, заагагүй энэ мурьсөөн эмхидхэгдэхэ ёһоороо эмхидхэгдэбэ.

Нээлгын баяр ёһололдо Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо Ц.Б. Батуев, Буряадай багшанарай колледжын директор С.Ц. Нимбуева, Ивалгын хургуулин директор А.Н. Зарубин болон бусад хабаадаа.

Кабанскын, Хяагтын, Хурамхаанай, Яруунын, Хориин, Ивалгын, Зэдын болон Хэжэнгын аймагуудһаа, Улаан-Үдын хургуулинуудһаа 58 хабаадагшые «Буряад хэлэн баян даа» гэхэн олимпиада суглуулаа. Тэдэнэр наһанайнгаа илгаагаар хоёр бүлэг боложо хубаараад, гэртээ бэлдэхэн элидхэнүүдэ уншаа, оролдоо буряадта оршуулга хээ.

12-тойһоо 19 хүрэтэр наһанай 48 хурагша нэгэ бүлэг бүридүүлээ. Тэдэнэй дунда жэнхэни буряад хэлэтэйшье, юрэ ойлгодогшые

үхибүүд байба. Буряадай Үндэнэртэй 1-дэхи лицей-интернадай армян яһанай хурагша Гаянэ Арутюнян буряад хургуули шэлэхэндэ угаа баяртай. Тиэхэдэ тэрэл хургуулин эдир шабинар - Марат Колодин Роман Самсонов хоёр бүри эхин классһаа буряад үхибүүдтэй хани барисаатай хурадаг тула, буряад хэлэн түрэлхи хэлэниинь мэтэ болонхой байна.

19-тэйһөө дээшэ наһанай хабаадагшадай бүлэгтэ оюутаг, багшанар, наһанайнгаа амаралтада гараһан зон адли тэгшэ тулаадаа. Ивалгын Гүрэлбын дунда хургуулин химийн багша Лидия Шилапугинагай эхэнэ буряадшье һаа, нюур түһөөдэнэ эли бэшэ юм. Ород нютагта үндыһэн энэ үхин хургуулиа Мухар-Шэбэрэй Хүсөөтэдэ түгэсхэхэн. «Эжымни түрэлхи хэлэн хэрэгтэй гэжэ хожомдожо ойлгооб», - гээд, Лида шанална.

Ивалгын Оронго нютагай түлөөлэгшэ Георгий Яновский мүн баһа буряад угтай. «Эсэгэмни Зэдын юм. Би Этигэлэй Хамбын тоонто нютагта түрэхэ буянтай байжа, үншэрбэшье, үлүү зобогүйб», - гээд, Гоша өөр тухайгаа

буряад хэлэн дээрэ бусадһаа

Эдиршүүлэй бүлэг эдэбхитэй

Томошуулнай томоотой лэ